DE OBLIGATIONE

CONSCIENTIAE

PRÆLECTIONES DECEM:

Oxonii in Scholâ Theologicâ

Habitæ.

Anno Dom. MDCXLVII.

A

ROBERTO SANDERSONO,

S. Theologiæ ibidem Professore Regio,

POSTEA

Episcopo Lincolniensi.

LONDINI,

Typis *R. N.* Impensis *Jo. Martin, & Ja. Allestrey,*
in Cœmeterio *D. Pauli.* 1670.

PRÆNOBILI VIRO,

Honoratiſſimorum Corcagiæ *in Hibernia Comitum* Richardi *olim deſuncti filio,* & Richardi *nunc ſuperſtitis fratri,*

ROBERTO BOYLIO.

AVet in tuam (vir Honoratiſſime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero, lubens meritò: Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (& eſt perraro mendax in melius fama,) cùm natalium ſplendore illuſtrem; tùm generoſæ mentis in-

dole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere multò etiam illuſtriorē: mihi tamen (deliteſcenti nimirum in parvâ caſulâ ſuaviter, nec quid rerū foris geratur, præſertim ut nunc ſunt tempora, multùm ſollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menſes nec *de nomine* quidem, adeóque ne nunc tandem, niſi *ſolâ munificentiâ*, notum. Eſt tamen quod ſperem, habiturum aliquā apud te gratiam tenue hoc munuſculum: ex eo ſcilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum*, (propoſito per virum inſigniter doctum *Thomam Barloum*, armarii Bodleiani in almâ Oxonienſi Academiâ Pro-

Protobibliothecarium, honeſto ſalario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo*; & tùm ſponte meâ ad aliquid ſcribendum quod domo exeat pigrum ſatis, tùm factum jam, ut in ſenectâ ætate par eſt, multò etiam pigriorem, in eandem arenam denuò pellicere. *Bonum factum*: quòd in hoc tàm luctuoſo Civilium pariter & Eccleſiaſticarum rerum *ſtatu*, (niſi ſit nefas *ſtatum* dicere, quæ mera ἀκαταστασία ſit, & perturbatiſsima rerum omnium confuſio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter repertus fuerit, qui triſtes Muſas Muſarúmque quocunque in genere alumnos, maximè qui veræ &

Christianæ philosophiæ professores, spretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquo, aut levamine solari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) posthac mihi in hoc genere scriptionis, hoc est, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editumque fuerit, sive id Latino idiomate fiat, sive (quod sentio esse plerisque nostratium aliquanto optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè instituendam, moresque ex divinæ Legis & Evangelii præscripto efformandos, usui esse poterit: id tibi plurimâ ex parte acceptus

ferri

ferri debere, & agnoſco lubens, & liberè profiteor; qui mihi & ut auderem autthor fuiſti, & ut alacrius pergerẽ adjutor. Perge & tu, vir digniſsime, benefacere: hoc eſt, quod ſatisfacere; literas ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc ſeculo ſemente, ingens tibi ſurgat æternæ beatitatis meſsis in ſeculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Paganellorum
in agro Lincolnienſi.
X. Cal. Decemb. MDCLIX.

BENEVOLO LECTORI

Εὖ πράττειν.

IN primo ſtatim Limine *mihi conveniendus es, quiſquis es,* amice Lector, *orandúſque, ut patiare te paucis antè edoceri, quàm in ipſas* ædes *intuleris pedem, quæ nos* cauſa, *ad iſthæc quæ nunc damus* evulganda, *potiſſimùm impulerit. Equidem, ſi per alios licuiſſet, inedita malui. Cui rei vel hoc unum ſatis magno argumento eſſe poſſet; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, tuo plus decennio ne pluteum quidem ſervaverint; ſed ſparſim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglectæ jacuerint: niſi mihi aliud ſuppeteret gravioris momenti argumentum, & quod ſuo ſe indicio prodit,* Operis ipſius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui ſapit, dignitatiq; ſuæ & exiſtimationi conſultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec priùs de emittendo cogitare, quàm fuerit (ut cum* Cicerone *loquar)* aptum undique, perfectum, expletúmq; omnibus ſuis partibus & numeris. *Siquidem fruſtrà inde* laudem *ſperes, unde pulchrè tecum actum putes, ſi pro laude* veniam *mereare.*

Lib. 2. de Natura Deorum.

Quid ergo? Amicine in causâ? *Qui ſolent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere, cunctanti*

cunctanti ſtimulos ſubjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumq; ſcripturientium confugium, (amicorum dico hortatus & vota,) ut concedam habere poſſe nonnunquam honeſtæ excuſationis *locum, ſic mihi nunquam habere viſum eſt juſtæ &* idoneæ cauſæ *inſtar. Sed nec deſuere tamen (ſic enim fieri amat,) ἐργοδιώκται, qui rogarent, &* (*ut* Fabii *verbis utar*) quotidiano convitio etflagitarent, *ut quæ ipſorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fuiſſent, omnium* oculis *legenda ſubjicerem. Ego contrà, non ignarus quantò eſſet acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum conſtanter pernego. Inſtare illi vehementiùs, & urgere porrò; leniter etiam, ut fit, ſuccenſere: Ego, cui decretum erat eſſe pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi ſemper in promptu quod opponerem: non eſſe emittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, ſortè an vix tertiâ ſui parte, abſolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod regererent:* Quid ergo ceſſas, *inquiunt?* Quin accingis te operi, & quam occœpiſti telam pertexis ocyús?

Quintil. Epiſt. ad Tryph.

Quid ego hic reſponderim, & fateri pudet, nec licet reticere. Reſpondi tamen, (quod & nimio plus verum eſt,) niſi aliqua cogat neceſſitas, *quæ mihi tunc* Exprofeſſori *nulla, fieri non poſſe. Nimirum, ut ignavus miles, quem* ſola ſortem facit deſperatio, *tum demum acris ſertur*

tur ad pugnam, cum nullus reliquus eſt effugio locus: ita mihi ingenium eſt. Deſotium, ſpatium, tempus! Nil fit. Vexantur fruſtra calami, Horat. 2. Satyr. 3. *diffluit mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas! Subſiſtit, excitatur, recolligit vires; quáſque habet, quandoquidem exerto eſt opus, exerit univerſas: & ut verbo dicam, quod agi neceſſe eſt,* hoc agit. *Ut ſolis radii, qui laxo liberóque cœlo diffuſi ſic modicè calefaciunt vix ut ſentias, iidem in concavi ſpeculi umbonem, velut in centrum coacti adductique, acriter urunt. Multo uſu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non ſit vanum illud Pythagoræ hemeſtichium,*

Pythag. Aur. carm. —. δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἔγγυθι ναίει.

Quod ignavæ mentis vitium, etſi nonnullis fortaſſe videri poſſit habere modeſtiæ ſpeciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excuſatione defendi poſſe videtur, quod ſit certis quibuſdam hominibus, (& ego in hoc cenſu,) ἔμφυὲς καὶ συγγενὲς τοῦτο, ita congenitum inſitúmque ab ipſis cunabulis, ut fruſtra ſit, qui ſquis ex illo numero id ullâ ſperet à ſe poſſe, vel arte corrigi, vel induſtriâ ſuperari. Sed de hac re, tam inſuavi, ſatis ſupérque.

Inſtabis forſitan, (nihil enim adhuc certi diximus, & eòdem uſque revolvimur.) Si, uti dicis, tàm fueris & tuâ ſponte piger, & adverſum

ſum amicos contumax; undenam tandem iſta editio? *Non aliunde ſanè, inquam, quàm ex ipsâ hâc, de quâ proximè ſermo fuit, quæque in rebus humanis longè latêque dominatur,* Neceſſitate.

Λόγος γὰρ ἔστιν οὐκ ἐμοὶ, σοφῶν δ' ἔπος,
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Euripid. Helen. Act. 2.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam, & paucis: Fregit omnem illam quàm dicis contumaciam, uno quaſi ictu, Jacobus Alleſtry Londinenſis Bibliopola. *Scripſit ille datis ad me literis, delata ad ſe iſtarum* Prælectionum *bina apographa penes ipſum tunc eſſe, & domi ſuæ aſſervari; egiſſe etiam ſecum qui ea attulerant, ut ipſo curante, vel ſaltem procurante, typis mandarentur, quod niſi me conſentiente, negavit ſe facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix poſſe, ſi ipſe negligerem, ne ab alio quopiam, me inſcio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, & ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri ſtudium eſt, æqui reverentiam. Reſcripſi itaque, mitteret modò ad me è binis exemplaribus alterũ, quod ſcilicet ipſi videretur elegantiùs emendatiúſq; deſcriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto ſit uſus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo:* ἑλικτὰ πάντα, κ'

οὐδὲν

ὐδὲν ὑγιὲς. *Præter eas enim quæ ab exſcriptore mendas paſſim innumeras; eorum etiam, quæ à meipſo primâ illâ meditatione, dum feſtinaret calamus, ſcripta fuerunt, non pauca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram ſenſi obortam moleſtiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo deſcribendi tædium. Pertuli, deſcripſi, perfeci; ut* potui, *& (ſi ultra vires nemo debitor eſt) ut* debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imò ut (facienti quod in ſe eſt) debitam poſtulo,* Veniam.

Præ-

Prælectionis Primæ Summarium.

1. *Suſcepti operis conſilium.*
2. *Conſcientiæ Definitio proponitur.*
3. *Definiti Nomen;*
4. &c. —*ejúſque nominis origo.*
7. &c. *Ex vocis* [Scientia] *ambiguitate.*
10. &c. —*illuſtrata & vocis* [Conſcientia] *homonymia.*
14. *De Conſcientiæ Genere.* Opinio Prima, *quòd ſit* Actus, *rejicitur.*
15. — Opinio Secunda, *quod ſit* Potentia:
16. —*quæ etiam improbatur.*
17. — Opinio Tertia, *quòd ſit* Habitus *Innatus.*
18. —*ſive* Facultas; *ſtatuitur:*
19. — *& explicatur.*
20. *Conſcientiæ* Subjectum τὸ.
21. — *Et* ὂν ᾗ ὂν.
22. &c. *Conſcientiæ* Objectum.
24. &c. *Conſcientiæ* Actus: *Primarius;*

27. — *Et*

27. — *Et Secundarii.*
28. *Definiendo pleraque obſcurari magis, quàm illuſtrari.*

Prælectionis Secundæ Summarium.

1. &c. *Conſcientiæ reſpectus duplex.*
3. *Regulæ Conſcientiæ fallaces & deceptoriæ.*
4. *Ad bonitatem Actus non ſufficere bonam Intentionem;*
5. *Probatur Primò, ex ipſis Apoſtoli Verbis.*
6. &c. — *Secundò, à Natura Mali.*
9. — *Tertio, à conditionibus ad bonitatem actus requiſitus.*
10. &c. (*Objectioni interim occurritur.*)
12. *Quartò à Divinæ Legis Perfectione.*
13. *Quintò, à Dei vindictâ, punientis Legis ſuæ (etſi bonâ intentione factam) tranſgreſſionem.*
14. *Sextò, ab incommodis contrariæ ſententiæ.*

15. &c.

15. &c. Corollar. Primum. *Zelo Gloriæ Dei ne adillicita perpetranda ſeramur, cavendum.*

17. &c. Secundum. *Non eſſe admittendum aliquod peccatum noſtrum, ut impediatur majus alienum.*

19. &c. *Liceátne ſaltem alteri ſuadere minus peccatum, ut majus impediatur.*

21. &c. Tertium. *Non eſſe malo malum pellendum.*

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. *Inſtitutæ Methodi ratio.*

2. &c. *Pauli Petrum reprehendentis factum.*

6. &c. *Non ſunt omnia piorum facta, quæ in ſacrâ Scripturâ nudè recitantur, imitanda.*

8. *— Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur.*

12. &c. *In*

12. &c. *In exemplis applicandis proclive est errare.*
14. &c. *Perversæ imitationis aliquot exempla.*
16. &c. *Argumentum ab exemplo, contra ingeniculationis ritum in sacrâ Cœnâ percipiendâ, examini subjicitur.*
23. &c. *Quis sit Exemplorum usus.*
25. &c. *Cujusquam hominis placitis intutum est conscientiam subjicere.*
28. *Pontificis Romani in conscientias hominum tyrannis.*
29. &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*
31. —*Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Quæ sit illa Conscientiæ* Regula.
4. &c. — *Cui debeat esse conformis; inquirendum.*
6. &c. *Eorum quæ Conscientiam obligant varii gradus.*

9. &c. Con-

9. &c. Conclusio Prima. *Deus solus directum habet in Conscientias imperium.*

12. &c. Secunda. *Proxima Conscientiæ Regula, recta Ratio.*

14. &c. Tertia. *Scriptura non est adæquata Conscientiæ Regula.*

18. &c. (*Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.*)

20. &c. Quarta *Adæquata Conscientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque patefacta:*

23. —— *quæ eadem fundamentum est Obligationis.*

24. &c. *Hujus Regulæ partes tres:* 1. *Lumen menti innatum; Lex Naturæ.*

26. —— 2. *Lumen menti illatum; Verbum Dei Scriptum.*

27. &c. } *in Lege veteri, sive Mosaicâ,*
32. &c. } —— *in Lege novâ, sive Evangelicâ.*

33. —— 3. *Lumen acquisitum: quod*

36. —*discursu Rationis constat,*

37. —— *& Authoritate Ecclesiæ.*

Quintæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recenſio.*

3. &c. Legis *nomine, quid veniat intelligendum.*

5. — *Et quid* Obligationis.

6. *Quæſtio. Obligéntne Leges humanæ Conſcientiam?*

7. &c. Concluſio Prima. *Leges injuſtæ non obligant Conſcientiam. Ea explicatur,*

9. — *Et confirmatur.*

10. Concluſio Secunda. *Lex humana poteſt priori obligationi ſuperinducere novam obligationem.*

11. &c. Concluſio Tertia. *Lex à non habente Legitimam poteſtatem lata non obligat.*

15. &c. *Quod ſit ſubditi officium, ubi de facto, qui jus non habet imperat, ſusè diſquiritur.*

22. Concluſio Quarta. *Leges humanæ per ſe obligant in generali.*

23. — *In particulari etiam, ex conſequenti:*

24. &c.

24. &c. —— *quod variè confirmatur.*
31. &c. *Objectioni occurritur, quæ, à Christiani hominis libertate;*
36. —— *itemque ei, quæ ab uno Legislatore Deo & Christo ducta est:*
37. —*Ut & reliquis, quæ contra hanc sententiam disputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis: utriusque discrimen.*
4. &c. *Sub eâ obligatione, quam Leges inducunt, Conscientia interim libera est.*
6. &c. Dubium Primum. *De lege jubente rem Impossibilem.*
8 —— Secundum. —*aut possibilem quidem, sed multùm oneroſam.*
9. Tertium. —*aut quæ fuit antè necessaria.*
10. &c. —Quartum. —*aut turpem & illicitam. Ubi Quæstiones,*

1. *An propter utilitatem publicam ferri debeat Lex injuſta?*
12. 2. *An Latam ſubditus teneatur obſervare?*
13. 3. *An ſaltem liceat eam obſervare?*
14. 4. *Cuinam Legi injuſtæ parere liceat, & cui non?*
15. 5. *Quæ Juſtitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua ſit obligatoria?*
16. &c. 6. *Ubi ſubdito non conſtat de Lege, juſtáne ſit an injuſta, quid faciendum?*
18. &c. —Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione.*
22. &c. —Sextum. *De Lege determinante rem indifferentem.*
26. — Septimum. *De Legibus Eccleſiaſticis in ſpecie.*
27 *Quæ in adverſam partem diſputari ſolent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium.

1. *Antè dictorum recenſio.*
2. &c. Dubium Primum. *Cujus ſit Leges condere? Ubi ſtatuitur*

Poteſta-

Potestatem νομοθετικὴν *esse Potestatem Superioris*,
4. —*Externam Jurisdictionem habentis*;
5. —*idque cum summo Imperio.*
6. &c. *Quæ Conclusio fusè explicatur*;
9. &c. —*et variè confirmatur*,
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ potestatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis saltem consensus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo est:*
16. —*éstque patriæ potestatis propago.*
17. &c. *In Principe constituendo quæ sint populi partes.*
21. *Potestatem, (dato quòd esset Principi à populo delata,) populus resumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis obligationem populi consensus aliquis putetur esse necessarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantusque populi consensus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communitatum.*

Octavæ

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. De Legis Promulgatione.
Dubium Primum. *An sit necessaria.*
3. &c. Dubium Secundum. *Quando censenda est Lex sufficienter promulgata.*
6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.*
7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an & quatenus eâ obligetur.*
10. De Lege Pœnali.
Dubium Primum. *Quatenus ad Legis essentiam pertineat Pœnæ constitutio.*
11. &c. Dubium Secundum. *De ejus Obligatione: & quid sit* Pœna.
13. &c. *Quæ sit Lex Pœnalis, & quotuplex.*
15. &c. Conclusio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, in quantum Legislator intendit obligare.*
17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per se & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*
19. &c. *Solvuntur Objectiones.*
14. Conclusio Tertia. *Lex pœnalis mista obligat & ad culpam.*

25. Du-

25. Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Legis transgressor ad pœnam ipso facto subeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*
2. &c. Dubium Primum. *An sit Legum humanarum aliquis usus necessarius?*
4. &c. — Secundum. *An Legislatoris sit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*
9. &c. — Tertium. *Intentio Legislatoris quanti sit ad effectum obligandi?*
12. &c. — Quartum. *De Legum immutatione.*
15. — Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutandâ.*
16. — Sextum. *Dictum illud* [Salus populi suprema Lex] *ut sit intelligendum.*

Decimæ

Decimæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recensio.*
4. *De hujus Aphorismi* [Salus populi Suprema Lex] *genuino sensu, denuò inquiritur.*
7. *Quid* Salutis *vocabulo intelligendum:*
8. &c. —— *Et quid* Populi.
11. &c. *Vocabula collectiva quando collectivè sumi debeant, & quando discretivè.*
13. *Salus Populi, Principis etiam salutem includit;*
14. &c. —— *eámque præcipuè.*
16. *Necessariò statuenda est in omni Rep. authoritas aliqua, quæ sit omni Lege Superior:*
17. &c. —— *quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*
19. *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*
20. *Subditis quid liceat hac in parte: & quatenus.*
21. — *Ejus rei illustre exemplum,*

PRÆLECTIO PRIMA,

In qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

1 COR. II. XI.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

1. PErmagnam eſſe (a) *vim conſcientiæ* in utramq; (fiduciæ metúſque) partem, & *prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſque ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſque mortalium, *dum re-*

(a) Cic. pro Milone.

rum mediocriter utilium Scientiam anxiè venantur, in tam craſſa interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior, aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaq; decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipſóſque ab *inanis ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *conſcientiæ* curam cultúmq; ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ naturam* & *uſum* paulò diligentiùs inquirerem, & quæ mihi in eam rem ſcitu digna meditanti occurriſſent, vobis auditoribus pro officii mei ratione, ex hoc loco communicarem. Statui igitur hac prælectione *Conſcientiæ Naturam* definiendo explicare: expoſiturus futuris lectionibus (ſi Deus conceſſerit) *Conſcientiæ*, maximè quà facienda ſpectat, *uſum* & *Officia*, idque per *duplicem* reſpectum; *priorem ſc.* ad normam legis cui *ſubeſſe* debet, *poſteriorem* ad actus humanos quibus nata eſt *præeſſe*.

II. Sed quum ſit *duplex methodus definitiva*, altera συνθετικὴ & ad *Compoſitionis* modum, quæ ex præmiſſâ *ſingularum partium* expenſione, *integram* tandem colligit *definitionem*; altera quaſi ἀναλυτικὴ & per modum *Reſolutionis*,

tionis, quæ propositam ab initio *integram definitionem* postea *membratim* aperit & explicat: etsi *prior* illa videri fortassis possit *ordini naturæ* convenientior, delegi tamen potiùs *posteriorem*, quæ visa est mihi *ad docendum* aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conscientiam. *Conscientia est facultas, sive habitus intellectus practici, quo mens hominis per discursum rationis applicat Lumen quod sibi adest ad particulares suos actus morales.* Ubi considerandæ veniunt suo ordine; Primò *Definiti nomen*, nimirum ipsa *Conscientiæ* vox: deinde singula *definitionis membra*; illa videlicet omnia, quæ in definiendis *primæ* vel *secundæ speciei* Qualitatibus adhiberi solent, *Genus*, *Subjectum*, *Objectum*, & *Actus Propius*.

III. *Definiti nomen* quod attinet, observarunt viri docti non reperiri in *Veteri Instrumento* vocem Hebræam, quæ *Conscientiam* peculiariter & præcisè significet: sed ex usu loquendi Hebræorum, quoties de *Conscientiâ* sermo est, ad eam denotandam assumi ferè duarum dictionum alterutram, לב sive לבב, & רוח, quarum illam propriè *Cor*, hanc *Spiritum* significare sciunt omnes. Illud *Salomonis Prov.* 4. *Supra omnem custodiam custodi cor tuum*, perinde est ac si dixisset, *Conscientiæ* suæ cuiq; præcipua cura esto. Itidem *Eccles.* 7. pro eo quod habet vetus interpres Latinus,

Prov. 4. 23

Eccl. 7. 23.

Latinus, *scit conscientia tua, quia & tu crebrò maledixisti aliis*; & Tremellii versio, *Conscientia est animus tuus*; in textu Hebraico est יודע לבך i.e. *Novit cor tuum*. Quin & in *Novo Testamento*, (præsertim apud *Johannem Apostolum*, in cujus *scriptis* multi sunt passim *Hebraismi*,) καρδία aliquoties pro *Conscientiâ* ponitur, ut. 1. *Joh.* 3. *Si cor nostrum non condemnet nos.* Cor nostrum, *i. e. Conscientia* nostra: cujus utique proprium munus est stantem pro tribunali reum *condemnare* vel *non condemnare*. Unde illa trita satis *Bernardi* & aliorum allusio, *Conscientia quasi cordis scientia*. *Spiritus* etiam nomine in sacris scriptoribus, *Hebræis* pariter & *Græcis*, frequenter appellatur *Conscientia*. Afferam duo tantum loca; quid enim opus est pluribus, cum isthæc sint apertissima? *Ex veteri Testamento Salomonis* dictum *Prov.* 18. 14. *Spiritus viri sustentabit infirmitatem ipsius: Spiritum autem confractum quis sustinebit?* quasi dicat, Qui *integrâ* est *conscientiâ* quæcunque tandem ipsi contigerint mala, forti ea animo perferre poterit; sed est *fracta* & *afflicta conscientia* onus importabile. *Ex novo Testamento* pariter, illud Pauli (præsentis diatribæ *Thema* & fundamentum) 1 *Cor.* 2. 11. *Quis novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? i. e.* Nisi propria cujusque *Conscientia?*

1 John 3. 21.

IV. *Latinorum*

IV. *Latinorum* autem *Conſcientia*, & quæ ei per omnia reſpondet *Græcorum* Συνείδησις, à *Sciendo* apertè utráq; nomen accepit. Sed ſimplici *Scientiæ* adjecta utrobiq; in compoſitione *Præpoſitio*, amplius aliquid indicat in his vocibus & ulterius, quàm in ipſo *Scientiæ* vocabulo, contineri: quod quid ſit ab authoribus variè explicatur. Miſſis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis efferuntur, (quæ ſi naturam *rei ipſius* ſpectemus retineri fortaſſis poſſunt, ut *alluſiones* haud omninò incommodæ; ad limam verò & ἀκριβειαν legitimæ *notationis* revocatæ, *ineptæ* protinus reperientur, nec dignæ quibus immoremur,) Conſcientia quaſi *cordis Scientia*; & Conſcientia quaſi *concludens Scientia*: illud imprimis certum eſt, duo hæc vocabula Συνείδησιν & conſcientiam, ultra nudam *Scientiæ* notionem, dicere etiam *ordinem* quendam & relationem iſtius *Scientiæ* ad aliud. Quippe ea vis eſt particularum Σὺν & *Con*, ut in compoſitione ſignificent rerum plurium *conjunctionem* quandam & aſſociationem: Ut ſit *Conſcientia*, quaſi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipſum *dupliciter* contingit intelligi. Poteſt enim dici *Multorum* ſcientia, vel ut *ſubjectorum*, quaſi dicas *Multorum Scientiæ* Scientia; nempe cum *multæ perſonæ* eandem rem pariter ſciunt: Vel ut *Objectorum*, quaſi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum

eadem perſona *multas res* pariter ſcit. Sive hoc, ſive illo modo accipiatur vox *Conſcientiæ*; reddi poteſt ratio nominis, (*ſive rem ipſam* ſpectemus, ſive *uſum loquendi* apud probatos authores,) nec aliena multum, nec incongrua.

V. *Primò* enim, cum *multi* idem ſciunt, & *Conſcire* dici poſſunt, & *Conſcii* dici ſolent. Sic *conſcii conjurationis Catilinariæ* dicti ſunt, quos ille in ſceleris ſocietatem delegit, & conſilii ſui participavit: *Et conſcius arcanorum Regis* dicitur, cui cognita ſunt & concredita occulta ipſius conſilia. — *Aſcitus in conſcientiam facinoris*, in Annalibus Taciti. — (a) *O ſi conſcius eſſet hic Avitus*, in Epigrammatis Martialis. (b) *Conſcia Matri Virgo fuit*, in Satyris Juvenalis. *Meorum omnium conſiliorum periculorumq; teſtis conſcius & adjutor*, in orationibus Ciceronis. Infinitum eſſet omnia colligere, quæ in hanc rem inter legendum optime nota Scriptores paſſim occurrent. Sed iſthæc ſatis: niſi forte à me exigitis, ut aliquid ſaltem quod huc facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. Fiet: non quòd tanti valere debeat apud nos iſtorum hominum authoritas, ſed quòd hiſce in rebus Dictaturam ſibi, quaſi jure quodam ſuo, arrogare ſoleant. *In hoc differunt Scius & conſcius* (*Nonium* auditis:) *Scius ſecum, conſcius cum alio ſcius eſt.* Ex hac vocis originatione,

(a) *Martial.* 12. 24.

(b) *Juv. Satyr.* 14.

ginatione, qui *Conſcientiam* dictam putant quaſi *cum alio ſcientiam*, non aliam aſſignare poterunt ſententiæ ſuæ rationem idoneam, quàm quòd non *homo ſolus* novit quæ ſunt à ſe facta, ſed & *Deum*, qui ſcrutatur corda & renes, habeat omnium operum ſuorum, imò & abditiſſimarum cogitationum, *conſcium* teſtem & inſpectorem. *Res* omninò certiſſima, quicquid de *voce* fiat. *Ecce in cœlis teſtis meus eſt, & conſcius meus* (συνίστωρ μου) *in excelſis*, *Job* 16. 19. Beatus etiam Paulus *Rom.* 9. 1. Cum Chriſtum advocaſſet *teſtem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, ſubnectit continuò συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως, *teſtimonium ſimul perhibente mihi conſcientiâ*. Ac ſi dixiſſet οἶδεν ὁ χριστός, σύνοιδα κἀγώ. *Scit* Chriſtus, ego etiam *conſcio*: μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς, συμμαρτυρεῖ ἡ συνείδησις. *Teſtatur* Chriſtus, *conteſtatur* & conſcientia. Eſto igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conſcientiam* ex eo dici, quòd facta hominis ſint *ipſi* cognita ſimul, & *Deo*.

VI. Altero modo dicitur *conjuncta plurium Scientia*, velut *Objectorum*, ſive *Scitorum*: cum ſcilicet unuſquiſpiam *plura* ſimul ſcit, vel (quod eôdem recidit) *plures notitias*, diſtinctas licet, *conjungit* tamen et invicem applicat. Unde oritur *ſecunda* vocis ratio, quæ placuit *Thomæ* & pleriſq; *Scholaſticorum*; &, quòd ad eruendam *Conſcientiæ* naturam & vim

facem præferat haud inutilem, alteri illi jam dictæ meritò præferenda videtur: nempe *Conſcientiam* propterea dici, quia *ſcientiam ſcientiæ conjungit*; ſcientiam ſc. *Univerſalem* ſive *Juris*, ſcientiæ *Particulari* ſive *Facti*, applicando hanc ad illam. Uno & altero adducto exemplo rem illuſtrabo, 1 *Sam.* 24. 6. *Davidem*, dicitur, *cor ipſius cecidiſſe*, poſtquam alam veſtimenti *Saulis* abſcidiſſet in ſpelunca: hoc eſt, pupugit eum *conſcientia ſua*. Putemus nimirum *Davidem* apud animum ſuum ita locutum; *Scio* non debere *vim* afferri ſacræ *perſonæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuperrimè à me factum quod à *vi inferendâ* perparum abeſſe videtur: vereor itaque ne fecerim quod *forte non debuerim*, & gratias ago Deo meo qui manum meum abſtinuit ne facerem quod *certè non debueram*. Sic *Judæ* proditori objecit *conſcientia ſua*: *Noſti* dominum non fuiſſe *prodendum*, & idem *noſti* te eum turpiter *prodidiſſe*. Accedente hunc in modum univerſali illi *Juris notitiæ* quæ eſt in mente, *facti* etiam particularis (admiſſi ſcilicet, vel admittendi) *notitiâ*, eiq; *conjunctâ* & *applicatâ*, & cum eâ collatâ, exſurgit totum illud quod dicimus *Conſcientiam*. Firmant hanc nominis rationem id genus locutiones, quæ per modum *reciprocationis* efferuntur, & ſunt in hoc genere frequentiſſimæ: Cujuſmodi ſunt Iſocraticum illud, (a) ἂν τὺ

(a) Iſocr. ad Demonic.

ἄλλως

ἄλλους λήσῃς, σαυτῷ συνειδήσεις, *Utut alios latere possis, tute tibi conscius eris.* Horatianum itidem illud, (b) — *Hic murus aheneus esto, Nil conscire sibi,* & Virgilianum, (c) — *Mens quæ sibi conscia recti.* Paulinum illud deniq; (ne sit opus plura, & aliunde, congerere,) οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, *Nihil mihi conscius sum,* 1 Cor. 4. 4.

(b) Horat. 1 Epist. 1.
(c) Virgil. Æneid. 1.

VII. Satis jam constare puto *nominis rationem,* seu quis illam prætulerit, seu magis hanc, sive utramque pari loco habeat. Nam quas adducunt alias rationes pro ingenio quisque suo è plebe *Scholastici,* dilutiores ferè sunt quàm ut debeant cursum nostrum (quibus multa dicenda supersunt) morari. Pergo itaq; ad vocis ὁμωνυμίαν aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conscientiâ* discrepantia, usque adeo ut de *primo definitionis termino* (quodnam sc. sit ipsius *genus*) magna sit & difficilis admodum controversia. Ut itaque tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis observandum est, tantam esse virium mentis (nempe *Potentiarum, Habituum,* & *Actuum*) inter se naturæ *cognationem,* témq; arctam quoad usum & exercitium *conjunctionem* sive connexionem; ut non solùm *vocabulorum appellationes,* sed & *reales* singulorum *proprietates* & officia, reliquis promiscuè & indiscriminatim attribui soleant; idq; non in *exotericis* tantum *poetarum,*

tarum, Oratorum, aliorumq; humanioris literaturæ authorum, (quibus licentiùs loqui permiſſum eſt,) ſed & in *dogmaticis Philoſophorum & Scholaſticorum* Scriptis, quibus non licet eſſe tàm diſertis. Quantumvis igitur arduum ſemper habitum eſt & difficile, res naturâ uſúq; *conjunctas*, ſuis quaſi certis *limitibus definire* & diſtinguere; ad *Conſcientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam eſt, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ* ὁμωνυμίαν paulo diligentiùs aperuiſſe; ut *ex ſimplicis* vocabuli multiplici uſu, *compoſiti* nominis ambiguitas rectiùs & penitiùs intelligatur.

VIII. *Primò* ergo, (*ut Habituum nomina familiariter tranſeunt in ſua Objecta*,) Scientia *dupliciter* ſumitur; *formaliter*, & *objectivè*. Quemadmodum enim de *Fide* diſtinguere ſolent Theologi, aliam eſſe *Fidem quâ credimus*, quæ eſt *habitus fidei* in mente exiſtens; aliam *quam credimus*, quæ eſt *res fide credita*, velut objectum prioris, & ei extrinſecum quid; quarum illa dici poteſt *fides formaliter* ſumpta, hæc *objectivè*: pari omninò ratione de *Scientiâ* diſtinguere licet, & conſequenter de *Conſcientiâ*. Utramque ſcilicet ſumi vel *propriè & formaliter*, pro ipſo mentis habitu quo rem aliquam *ſcimus vel conſcimus*; vel *impropriè & objectivè*, pro re illâ quam *ſcimus* vel

vel *conſcimus*. Quo poſteriore & improprio ſenſu, *lex* illa quæ cordibus inſcripta eſt velut rectè vivendi regula dici poteſt *Conſcientia*. Et in hoc ſenſu intelligendum eſt illud *Damaſceni* in Scholis pervulgatiſſimum, *Conſcientiam eſſe legem mentis*; quum tamen lex mentis non ſit propriè & formaliter *conſcientia* ſed potius *Conſcientiæ Objectum*, aut adæquatum, aut partiale.

IX. *Secundò*, cum ad animam pertineant *tria* hæc, diſtincta illa quidem, ſed tamen invicem ordinata, *Potentiæ*, *Habitus*, & *Actus*; *Potentiæ* ſcilicet, ut *virtutes* ipſius animæ naturales; *Habitus* ut *formæ* perficientes ipſas Potentias, & habilitantes eas ad actus ſuos faciliùs & jucundiùs exercendos; & *Actus* velut *exercitia* tùm Potentiarum tùm Habituum: *Scientiæ* nomen, itemq; *Conſcientiæ*, ad iſta omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *ſecare* dicitur, *primò*, ſecuri velut *inſtrumento*, *ſecundò*, acumine ſecuris velut formali inſtrumenti *diſpoſitione*, *tertiò*, ipsâ ſectione velut inſtrumenti *uſu & actione*: ſic dicitur mens hominis *ſcire*, *primò*, potentiâ cognitivâ velut *inſtrumento*, *ſecundò*, ipſo habitu ſciendi velut *diſpoſitione* perfectiva ipſius potentiæ, *tertiò*, actuali conſideratione velut *uſu & operatione* utriuſq; potentiæ nimirum & habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè*, *ſormaliter*, & *Effectivè*. *Primò ſubjectivè*, pro I.

potentiâ

potentiâ cui ineſt, & quam eſt apta nata perficere, ſicut omnis forma aliquo modo perficit ſuum ſubjectum: ut cum dicimus myſteria fidei ſuperare *ſcientiam* noſtram, i. e. excedere menſuram *potentiæ* noſtræ cognitivæ. 2. *Secundò formaliter*, (quæ eſt uſitatiſſima hujus vocis ſignificatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel acquiſitæ; quomodo dicimur *ſcire principia* per ſe nota, & *concluſiones* legitimo diſcurſu ex eis deductas, & univerſim omnia de quibus adminiculo ſenſuum aut rationis habemus aliquam certitudinem. 3. *Tertiò, effectivè*, pro actuali *conſideratione* rei prius cognitæ: quo ſenſu (ut illud obiter moneam) verba Pauli Apoſtoli *Act.* 23. 5. in quibus explicandis mirè ſe torquent interpretes, videntur omninò eſſe intelligenda [*Non noveram*, inquit, *fratres, Pontificem eſſe maximum*] οὐκ ἤδειν. i. e. Non *cogitavi*, non ſatis attentè *conſideravi*. Quaſi dixiſſet, Parcite, quæſo, fratres, juſtæ meæ indignationi, ſi æſtuantis animi impetu abreptus, liberiùs aliquid elocutus fuerim quàm oportuit, immemor illius & perſonæ, & officii mei. Agnoſco *errorem*: non debui maledicere *Pontifici*, quantumvis fecerit non digna ſuo honore; ſed impediit animi ardor, ne iſta, ut par erat, attentiùs *cogitarem*. Senſu facillimo, & commodiſſimo.

X. Sed

X. Sed pergo. Ut *Scientia*, sic & *Conscientia* tribus eisdem modis similiter accipitur: *Primò subjectivè*; pro *potentiâ intellectivâ practicâ*: ut cum dicimus legem naturalem scriptam esse in corde vel *conscientiâ*. *Secundò formaliter*, pro *habitu* pertinente ad illam potentiam, eamque informante: Ut cum de homine insigniter improbo dicimus eum hominem esse *nullius conscientiæ*, abjecisse eum vel amisisse omnem *conscientiam*. *Tertiò, effectivè*; pro actuali aliquo *motu, exercitio aut operatione* illius habitus: ut cum quis dicit habere se de hoc vel illo facto *conscientiam*. Quo sensu videtur à Petro accipi, 1 *Pet.* 2. 19. *Si quis propter conscientiam Dei sustinet molestias.* 1. 2. 3.

XI. Porrò, cum *Scientia* propriè sit ἕξις ἐπιστημονική, sive *cognitio syllogistica*, adeóq; omnes qui de *Conscientiâ* tractant naturam ejus rationémq; non posse putent aptiùs & apertiùs illustrari, quàm per *syllogismum practicum*: observandum est *Scientiæ* nomen hoc etiam respectu *quatuor* modis accipi. *Primò* & propriissimè, pro *scientiâ conclusionis* præcisè: quomodo fere accipitur ab *Aristotele in Analyticis*, & alibi passim. *Secundò*, pro cognitione *Principiorum*, ex quibus demonstrantur conclusiones: ut si quis dicat se *scire, Omne totum esse majus qualibet sui parte*. *Tertiò*, pro cognitione totius *Syllogismi*: nam qui 1. 2. 3.

novit

novit præmissas & conclusionem, novit totam argumentationem. 4. *Quartò*, pro aggregatâ *notitiâ multarum conclusionum*, sive demonstrationum ad unum aliquod subjectum pertinentium: quo modo dicimus *scire Physicam, Geometriam, Medicinam, &c.* Idipsum & de *Conscientiæ* nomine dicendum; cujus discursum, unico *Syllogismo practico* authores plerique comprehendunt. Sed cum sit *Conscientia*, ut dictum est, *conjuncta scientia*; Ut totum illud quod sub hoc nomine venit plenius, & quasi uno intuitu perspiciatur, universum negotium (ut mihi saltem videtur) commodiùs expedietur, si discursum illum concipiamus velut ex *duplici Syllogismo* ita constantem, ut *conclusio* prioris sit *major propositio* posterioris; in hunc modum.

Omne injustum est fugiendum.
Omne furtum est injustum. ergo
Omne furtum est fugiendum.

Esto hic *prior Syllogismus*: cujus *Prima propositio* est per se nota lumine naturæ, *Ratio* assumit minorem, *Conscientia* infert Conclusionem. Quam *conclusionem* mox arripit, ut *principium* posterioris Syllogismi: & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propositum, arguit ad hunc modum.

Omne

Omne furtum eſt fugiendum.
Hoc quod mihi faciendum proponitur eſt furtum, ergo *eſt fugiendum.*

Ad quem etiam modum precedit (mutatis mutandis) quoties de *facto* particulari *præterito* judicandum eſt.

XII. His ita poſitis, dico *Conſcientiam*, pariter ut *Scientiam*, *quatuor* modis accipi. *Primò* & propriiſſimè, pro *ultima concluſione* totius diſcurſus utriuſq; ſyllogiſmi; utpote in quâ continetur *ultimum judicium intellectus practici*: Ut ſi quis dicat, *Conſcientia* mea mihi dictat hoc furtum non eſſe faciendum, vel *Conſcientia* mea clamat hoc furtum non debuiſſe fieri. Et notitia hujus *Concluſionis* eſt propriè *συνείδησις*, prout *συνείδησις* contradiſtinguitur *συνθήρησει*. 1. *Secundò* ſumitur pro notitia *primi illius principii univerſalis*, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius diſcurſus filum, ut ſiquis dicat, *Conſcientia* mea dictat, *Nullum injuſtum eſſe faciendum.* Et eſt hic uſus vocabuli, non infrequens quidem, ſed tamen improprius: ſiquidem in iſtiuſmodi locutionibus, *Conſcientia* nihil aliud eſt quam ipſa *Synteresis*; quum tamen inter *Conſcientiam* propriè dictam & *Synteresin*, diſcrimen ſit non exiguum. Habet enim ſe *Synteresis* ad *Conſcientiam* 2.

entiam propriè dictam, sicut se habet habitus *Intellectus* ad *Scientiam* propriè dictam: qui duo sunt habitus mentis specificè distincti, ut ex *quinto Ethicorum Aristotelis* olim didicimus. Sicut ergo in *Speculativis*, *Intelligentia* est habitus primorum principiorum circa *Verum & falsum*, unde deducuntur conclusiones, de quibus est *Scientia*: Sic in *Practicis*, *Synteresis* est habitus primorum principiorũ circa *Bonum & Malum*, unde deducuntur conclusiones, de quibus est *Conscientia*. *Tertiò*
3. sumitur *Conscientia* latiùs, pro toto illo *discursu* mentis practico, à primo principio ad ultimam usque conclusionem, qui in duobus ejusmodi *Syllogismis*, quales jam proposui, continetur: ita ut ambitu suo & συνήρησιν & συνείδησιν propriè dictam complectatur. Facilè enim suggerit sua cuiq; *conscientia* hæc omnia scilicet; & nihil *injustum* fieri oportere, & *Furtum* in rebus injustis meritò censeri, & hoc *particulare* factum, quod à me jam admissum est, vel quod ut admittam sollicitat opportunitas, *furti* crimen habere. *Quartò* su-
4. mitur *Conscientia* pro *notitiâ aggregatâ* plurium actuum particularium, ex quibus conficitur universa vitæ & conversationis ratio. Quo sensu videntur illa Apostolorum verba intelligenda: *Viri fratres, ego omni bonâ conscientiâ* πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ, *conversatus sum coram Deo ad hunc usq; diem*. Act. 23. 1. *Con-*

fidimus

fidimus quòd bonam conſcientiam habemus, in omnibus cupientes honeſtè converſari. Heb. 13. 18. Quin & 1 *Pet.* 3. 16. quod initio verſus, (ut obſervavit vir pius & doctus,) συνείδησις ἀγαθὴ dicitur, id ipſum in fine ejuſdem verſus καλὴ ἀναστροφὴ appellatur. Quoties etiam quempiam laudamus aut vituperamus, ut integræ *Conſcientiæ* virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ converſationis, ſine reſpectu habito ad aliquod ipſius factum particulare; vox *Conſcientiæ* liquidò in hanc partem ſumitur.

XIII. Expoſui iſta fateor multò prolixiùs, quàm initio inſtitueram; fortaſſis etiam quàm pro veſtrâ (Auditores) expectatione debueram. Veruntamen æquiores vos futuros confido, ſi conſtiterit hanc in explicando *Definito* prolixitatem in compendium fore reliquæ tractationis, quæ in explicatione ipſius *Definitionis* per ſingula membra inſumetur: quam nunc proximè aggredior. Unum hoc duntaxat præmoneo, quod eſt tamen ex ipsâ re manifeſtum, datam à me jam antè definitionem ad *Conſcientiam propriè dictam* adæquatè pertinere; nimirum prout accipitur pro *notitiâ ultimæ concluſionis Syllogiſmi practici*: poſſe tamen cum debita aliquot vocum permutatione & ad reliquas ejus dictionis ſignificationes explicandas adhiberi; ut in pleriſque vocibus κατ' ἀναλογίαν

æquivocis amat fieri. Fuit autem data *definitio*, quam propter tàm multa interpoſita repetere libet, hæc ; *Conſcientia eſt facultas vel habitus intellectus practici; quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat lumen quod ſibi ineſt ad particulares ſuos actus morales.* In quâ definitione quatuor iſta continentur ſingillatim explicanda ; *Genus, Subjectum, Objectum & Actus.*

XIV. De *Genere* magna eſt inter *Scholaſticos* & acris controverſia. Imprimis omnes conſentiunt *Conſcientiam* ad (*a*) *Mentem* hominis pertinere : ſed utrum ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitum*, an ut *Actum*, mira eſt diſſenſio. *Thomas*, qui in Scholis magnam familiam ducit, ſtatuit eſſe (*b*) *Actum*. Quam ſententiam plerique amplexi ſunt ; non *Scholaſtici* tantùm Scriptores, tanti viri authoritate magis (ut ego quidem arbitror) adducti, quàm momentis rationum ; Sed & reformatarum Eccleſiarum *Theologi*, qui ex faſtidio rixoſæ gentis, malunt hiſce in rebus receptas quaſque opiniones (ab omni impietatis aut ſuperſtitionis opinione ſaltem liberas) ſequi, quàm ſpinoſas iſtorum hominum ſubtilitates nimis anxiè rimari. At mihi, ut quod cenſeo liberè dicam, improbanda omninò videtur communiſſima hæc *opinio*, cui evertendæ (ne pluribus ſit opus) ſufficiet unicum hoc argumentum ; *Conſcien-*

(a) *Æſtimave conſcientiam mentis ſuæ* Cic. pro Cluent.

(*b*) Aquin. 1. qu. 79. 13.

tiæ

tiæ. sc. plurimos esse actus. *Dicat* enim *impellit, terret, testatur, accusat, excusat, solatur, remordet, torquet, &c. Actuum* autem nulli sunt actus; sed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, aut *Habituum*. Erit ergo Conscientia aut *Forma*, aut *Potentia*, aut *Habitus*: Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomistarum*, Conscientiam esse *applicationem* Scientiæ vel luminis quod est in *Synteresi*, & applicationem esse *Actum*; Respondeo, *Conscientiæ* vocem, ut ex antedictis patet, sumi quandóque *Effectivè*, pro aliquo actu suo, sicut & *Scientiæ* vox pro actuali consideratione, impropriè tamen. Sed propriè loquendo *Applicatio* Scientiæ non est ipsa *Conscientia*, sed ejus *actus*, sicut *Consideratio* non est ipsa *Scientia*, sed ejus *actus*. Non est ergo Conscientia *Actus*.

XV. Relinquitur ergo quòd aut *Potentia* sit, aut *Habitus*: nam quòd non sit *Forma*, (nempe Anima ipsa, sed aliquid ejus,) apud omnes in confesso est. Neotericorum non pauci *Potentiam* esse contendunt, negant esse *Habitum*. Quòd sit *Potentia*, probant: *Primò*, quia est quædam quasi *Memoria*; quùm ad *Conscientiam* respiciat intellectus cogitans de *Agibilibus*, sicut respicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et Memoria est *Potentia* non *Habitus*. *Secundò*, quia *Potentia* est illud per quod agens est 1. 2.

primò potens ad agendum: per *Conſcientiam* autem homo eſt *potens* dictare quid ſibi ſit faciendum, & approbare vel improbare quod eſt à ſe factum; idque *primò*, quia poſitâ *conſcientiâ* poteſt iſta omnia facere, ſublatâ
3. non poteſt. *Tertiò*, quia contradiſtinguitur potentiæ, *Tit.* 1. 15. Ubi νῦς & συνείδησις, *Mens & Conſcientia*, apertè ponuntur ut *oppoſitæ ſpecies*: proinde neceſſe eſt (ea enim lex eſt *contrariarum ſpecierum*) ut *idem* ſit utriuſq; *genus*; νῦς autem *potentia* eſt, ergo
4. & συνείδησις. Probant etiam ex abundanti, quòd *Conſcientia* non ſit *Habitus*: tùm quia videtur eſſe tàm *Naturale* homini, quàm voluntas & affectus; tùm quia reperitur in omnibus, etiam *puerulis* & *infantibus*, naturæ quodam inſtinctu, qui tamen non videntur eſſe capaces *habituum*.

XVI. Diverſam tamen ſententiam tuentur *Scotus*, *Durandus*, & alii nonnulli è ſubtilioribus *Scholaſticis*, quòd ſc. Conſcientia ſit *Habitus*: & nititur ſanè eorum ſententia ra-
1. tionibus non contemnendis. *Primâ*, quia *Conſcientia* eſt *Scientia* quædam: unde ei attribuuntur iidem ipſi actus, *Scire*, *Neſcire*, *&c.* Ut *Eccl.* 7. 23. *Scit conſcientia tua.* Et *Gen.* 43. 22. *Neſcimus, quis repoſuerit pecuniam noſtram in ſaccis noſtris*; Ubi vulgatus habet, *Non eſt in conſcientia noſtra, Nihil mihi conſcius ſum*, inquit Paulus, 1 *Cor.* 4. 4. id eſt,

eſt non ſcio me aliquâ ex parte defuiſſe officio meo. Atqui *Scientia* eſt *Habitus*; proinde & *Conſcientia*. *Alterâ*, quia ex rectâ inſtitutione, & novâ informatione vel illuminatione *Conſcientiæ*, homo fit *habilis* ad aliquid agendum, ad quod non fuit antè *Habilis*: ſed accedente ejuſmodi inſtitutione vel informatione, certum eſt non ingenerari animæ novam *Potentiam*, ſed novum potiùs *Habitum*: Unde ſequitur Conſcientiam *Habitum* potiùs dicendam eſſe quàm *Potentiam*. *Tertiâ*, quia à meris *Potentiis* nemo denominatur moraliter *bonus* aut *malus*, ſed abs *Habitibus*; nec propter *eas laudatur* quis vel *vituperatur*, ſed propter *hos*: at dicuntur homines *boni* aut *mali*, *laudanturq*; & *vituperantur*, pro qualitate *Conſcientiarum*: ergo Conſcientia eſt *habitus*. *Quartâ*, quòd *Potentiarum* non eſt, ſed *Habituum*, acquiri, aſſumi, deponi, amitti: ſed homines dicuntur acquirere & amittere, aſſumere & deponere *Conſcientiam*: Conſcientia igitur, non eſt *Potentia*, ſed *Habitus*. 2. 3. 4.

XVII. Statuo itaq; *Conſcientiam* propriè, formaliter & prædicatione rectâ eſſe *Habitum*: dici nihilominus poſſe eandem & *Potentiam*, idq; duplici ratione. Tùm *Materialiter*, quia ineſt *Potentiæ*, ut *Subjecto* ἐν ᾧ tùm per *approximationem*; quia eſt *Habitus innatus*; & Habitus innatus, in quantum medio

quodam modo ſe habet inter *Habitum acquiſitum* & *puram Potentiam*, utriuſlibet nomen induere poteſt, ut ſolent *Media* participare de utroq; *Extremo*. Hinc eſt quod *Conſcientia* reperiatur in parvulis, qui non ſunt capaces *habituum acquiſitorum*. Neque neceſsè eſt ut νοῦς & συνείδησις, *Tit.* 1. Contradiſtinguantur ut nudæ *Potentiæ*: imò aptius videtur ſumi ibi utramq; vocem *Synecdochicè*, νοῦν ſcilicet pro *Intellectu ſpeculativo* cum omnibus ſuis pertinentiis (ut loquuntur,) & συνείδησιν pro *Intellectu practico* cum omnibus ſuis pertinentiis; *i. e.* cum omnibus *facultatibus*, *habitibus*, *actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *reſpectivè*.

XVIII. Appoſui itaque in *Conſcientiæ* definitione & *Facultatis* vocabulum, quod mihi videbatur aliquo modo commune eſſe *Potentiis & Habitibus*, & eſt ad ſignificandum *Habitus innatos* valdè accommodum. Dicetis fortaſſis, omnem *habitum* eſſe crebris actibus acquiſitum; adeóq; hoc ita pertinere ad eſſentiam *habitus*, ut eo maximè, velut ſpecificâ ſuâ differentiâ, dignoſcendi ſint *Habitus* à *Potentiis*; nimirum, quòd illi *Acquiſiti* ſint, hæ *Naturales*; proinde, niſi quis velit ſecum pugnantia proloqui, & admittere meram *contradictionem in adjecto*, non debere Conſcientiam dici *Habitum Innatum*. Reſpondeo, omnino fatendum eſſe omnes quoſcunque

cunque *Habitus* & esse & dici debere *acquisitos*, etiam eos qui videntur esse maximè naturales; eos saltem quòd sensuum adminiculo, & multis actionibus sensibilibus prævijs indigeant, ad hoc ut *Species rerum sensibilium* (quarum respectu *anima* ex se est instar *tabulæ rasæ*) deferantur ad *phantasiam*, & tandem fiant *intelligibiles*. Hoc tamen non obstante, posse quosdam *Habitus* dici, idque optimâ ratione, *Innatos*; in quantum *ex innato* sibi *lumine* mens statim præbet *assensum* rei propositæ sine ullâ formidine oppositi, suppositâ duntaxat *apprehensione terminorum*, nec indiget ad eliciendum ejusmodi *assensum* adminiculo aut interni *studii*, aut externæ *institutionis*. Exempli gratiâ, *Habitus Intellectivus* hujus Principii, [*Omne totum est majus qualibet sui parte*,] Est *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis naturalis* ex solâ *apprehensione terminorum* veritas ipsius ultrò occurrit menti, nullo licèt adhibito vel *studio*, vel *doctore*. Est tamen idem *Habitus Acquisitus*, in quantum opus est adminiculo *sensuum*, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res sensibiles perveniat ad *notitiam terminorum*; hoc est, ad percipiendum τὸ Quid nominis *Totius & Partis*.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conscientiam Habitum Innatum* esse non posse; quia quæ *Innata* sunt non sunt capacia *erroris*, nec possunt

eſſe *vitioſa*, ſuntque *eadem in omnibus* quibus inſunt: *Conſcientia* autem & *errare* poteſt, & eſſe *mala*, nec eſt in omnibus *eadem*. Reſpondeo, ex his ſequi quidem *Conſcientiam* non eſſe habitum *Simpliciter Innatum*, (quod nemo ſanus dixerit, repugnat enim naturæ *Habitus*, ut ſit merè *naturalis & innatus*;) ſed ut partim (eo quo jam dictum eſt ſenſu) *Innatum*, ſic partim etiam *Acquiſitum*. Nimirùm ſic ſe res habet; Apportat ſecum anima hominis quædam quaſi *ſemina cognitionis* boni & mali, quæ ſtudio & inſtitutione adoleſcunt & perficiuntur: ſicut naturalis *agilitas* completur *exercitatione*, & naturalis *Logica artificiali*. Conſcientia ergo reſpectu moralium *Agibilium*, quæ ſunt *de primo dictamine* naturæ, (ut Scholaſtici ferè loquuntur) & ſunt ejus *Obiecta Primaria*, eſt *Habitus naturalis*, ſive innatus, & proinde omnibus pariter ineſt, & ſemper rectus eſt ſine aliquo aut errore aut vitio: ſed reſpectu eorum quæ poſtea *addiſcuntur*, & primis illis principiis αὐλοπίζοις accedunt, ſive ex propriâ *meditatione*, ſive ex alienâ *inſtitutione*, eſt *Habitus Acquiſitus*, & poteſt errore aliove defectu aut vitio laborare.

XX. Sed de *Genere* plus ſatis: reliqua percurram breviùs. Secundum definitionis membrum eſt *Subjectum*: idq; duplex, *Subjectum* ſc. ὦ, & *Subjectum* ἐν ᾧ. *Subjectum* ὦ eſt *Homo*;

Homo; ſeu potiùs *Creatura rationalis*, ſi quidem accuratè loqui velimus. Nam & *Angelis* ineſſe *Conſcientiam* defectionis ſuæ, & pœnarum quas eo nomine ſunt daturi, indicio eſt, quòd ſe (*a*) *ſciunt* torquendos, & quòd credentes revelationi divinæ (*b*) *contremiſcunt* tamen; item quòd (*c*) *judicandi* ſunt in adventu Domini, & rationem reddituri rerum omnium à ſe factarum. Sed quoniam nec noſtrâ multùm intereſt nôſſe naturam mentium *Angelicarum*, & Deo ſapientiſſimo viſum eſt eam parciſſimè in Scripturis revelare: de ſolo *Homine* propterea definitionem inſtitui. In brutis enim animalibus etſi appareat *Conſcientiæ* quædam velut umbra, ſicut & *Rationis*, cum faciant nonnulla, quæ habere videntur ſpeciem quandam *æquitatis* & *prudentiæ*, (ut ſunt ſanè admiranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorúmque quorundam animalium *ſolertiâ* narrantur:) ſunt tamen iſta omnia *Phantaſiæ* opera, non *Rationis*; & ab *Inſtinctu* naturali proficiſcuntur, non à *Conſcientiâ*. Eſt ergo *Homo* proprium Conſcientiæ *Subjectum*, ut & *Rationis*: iſque omnis non excluſis aut *Ethnicis*, aut *Impiis*, aut ipſis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* apertè pronunciat *Paulus Rom.* 2. 15. Oſtendere eos opus legis ſcriptum in cordibus, *teſtimonium etiam perhibente ipſorum Conſcientiâ*. Quin & *impuriſſimis* quibuſque *Conſcientiam* ineſſe

(a) *Mat.* 8. 29.
(b) *Jac.* 11. 19.
(c) 1 *Cor.* 6. 3.

eſſe, etſi impuram, teſtatur idem *Paulus*, *Tit.* 1. 15. Lapſu enim amiſſa eſt *Conſcientiæ rectitudo* & integritas; non *natura*. Et cum renaſcimur, non infunditur de novo, quæ defuit antè, *Conſcientia*, ſed quæ priùs inerat, fœda peccatis atque *impura*, reſperſa jam ſanguine Chriſti, fide *purificatur*, ita ut placeat Deo. Etiam in *infantibus* admodum parvulis, *ut in lactentibus* magnificetur Dei nomen, emicat cum primis è veteris incendii ruderibus, & quamvis admodùm debiliter, ſpargit tamen utcunq; igniculos ſuos rationis hæc *ſcintillula*; prodente ſe præmaturè in iis *conſcientiæ* vi, qui ſiquid commiſerint inhoneſti, latere quærunt & commiſſum celare.

XXI. *Subjectum* ἐν ᾧ, *i. e.* potentia animæ, in quâ ſedem ſuam habet *Conſcientia*, eſt *Intellectus Practicus*: *Intellectus*, inquam, non *Voluntas*; iſque non *Speculativus*, ſed *Practicus*. Agitatur & hæc controverſia inter *Scholaſticos*, pertineátne Conſcientia ad *Intellectum*, an ad *Voluntatem*, an ad *Utramq;* Nolo me huic liti immiſcere. Satis hactenus ſupérque habuiſtis ſpinoſarum ſubtilitatum. Pauciſ itaq; quod inſtituto meo expediat, expediam. *Partis intellectivæ* tres diſtinctas potentias enumerat *Ariſtot. lib. de Anima* tertiò: duas ſc. cognitivas, *Intellectum Speculativum*, & *Intellectum Practicum*; & tertiam appetitivam

vam, *Voluntatem*. Harum trium extremæ ſunt *Intellectus Speculativus*, qui ſpeculatur *Verum quatenus Verum*, & in eo acquieſcit precisè, ſine aliquo ordine aut reſpectu ad *Opus*: & *Voluntas*, quæ præcisè tendit ad *operationem*, nec omninò ſpeculatur quicquam. Inter utramque hanc potentiam velut in medio ſitus eſt *Intellectus practicus*, qui pro more *rerum mediarum*, cum *utrâq; extremâ* ex aliquâ parte concordat, ex aliquâ ab eâ diſcrepat. *Concordat* Intellectus practicus cum *ſpeculativo* in hoc, quod ſpeculatur *Veritatem*; cum *Voluntate* in hoc, quòd tendit in *operationem*. Quod ad *Conſcientiam* attinet, illud imprimis certum eſt non pertinere eam ad *Intellectum Speculativum*, quia ſcientiam ſuam omnino dirigit ad praxin. Nec propriè pertinet ad *Voluntatem*: quia ſi hoc eſſet, vel per modum *Potentiæ* ei ineſſet, & ſic eſſet idem quod *Liberum Arbitrium*; vel per modum *Habitus*, & ſic eſſet aliqua *Virtutum Moralium*; quorum neutram à quoquam vel Theologo vel Philoſopho aſſertum unquam aut admiſſum fuiſſe animadverti. Pertinet ergo omninò ad *potentiam cognitivam practicam*, hoc eſt, ad *Intellectum practicum*. Quemadmodum *Ariſtoteles*, poſtquam *virtutes morales* ſtatuiſſet in *Potentia Appetitiva*; habitus tamen *Artis* & *Prudentiæ*, etſi ordinentur ad praxin, collocavit nihilominus in *Potentia Cognitiva*, *libro Ethicorum*

Ethicorum quinto. Firmant hanc sententiam &
1. ista; quòd *Conscientia* sit quædam *Scientia* &
2. *Scientia* omnis est in *Intellectu*: quòd capax sit *erroris*, & *error* est morbus *Intellectus*: quòd
3. ex communi usu loquendi, qui *intelligit* tantùm *arcana Regis*, sive ea approbet sive non, rectè tamen dicitur *conscius secretorum* ejus. Ergo *Conscientiæ* propria sedes & *Subjectum* in animâ humanâ est *Potentia cognitiva practica*, h. e. *Intellectus Practicus*.

XXII. Vidimus *Genus* & *Subjectum*: Sequitur *Objectum*, id sc. circa quod versatur *Conscientia*, Et hi sunt *Actus morales particu-*
1. *lares proprii*. Dico *primò Actus*; *i. e.* aliquod ab homine operabile quà homo est, sive creatura rationalis: sive id spectetur ut *futurum* & ab ipso *faciendum*, sive ut *præteritum* & jam *factum*, sive ut *præsens* & in ipso *fieri*. *Conscientia* undique oculata est, omnia rimatur. *Prospicit futura*; si quid turpe facturus es, *monet* ne facias: *Aspicit præsentia*; & in ipso peccandi actu *obmurmurat, vellit, mordet, pungit, tundit*, ut desistas porrò: *Respicit præterita*; & ubi peccaveris, *arguit, objicit, accusat, damnat, torquet*. Contrà, ut benè facias, *hortatur*: dum facis; *mulcet, excitat, erigit*: ubi feceris; *laudat, defendit*, gaudio & pace *perfundit* pectus. *Dico secundò, Actus*
2. *Particulares*: Non limitando *Subjectum*, quasi essent aliqui *actus non particulares*; sed oppositè

positè ad *scientiam* illam quam *Conscientia* supponit & applicat, quæ *scientia*, cùm sit universalis, *applicatur* tamen ad actus particulares. *Dico Tertiò, Actus particulares Proprii*: ut hinc excludatur illa *Conscientiæ* significatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas actiones extenditur; ut cum dicitur *Conscius arcanorum Regis, conscius conjurationis Catilinæ*, & similia; Quæ non sunt nostri instituti, qui de *Conscientia propriè dicta* loquimur, quæ est circa *agibilia*, quatenus *à se facta* vel facienda. *Dico quartò, Actus Morales.* Ubi observandum quædam evenire *ex necessitate*, quædam *Contingenter. Ex necessitate*; ut ortum & occasum solis, eclipsim Lunæ, &c. De quibus est quidem *Scientia*, ob eorum certitudinem: cæterùm non omninò pertinent aut ad *Conscientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium*. Quæ *contingenter* eveniunt, ea aut sunt περὶ ἐφ' ἡμῖν, i. e. *in nostrâ potestate*, aut *non sunt*. Quæ *non sunt in nostrâ potestate*, ut avium volatus, coorta subitò tempestas, &c. nec sub *scientiam* cadunt propter *incertitudinem*; nec quia *extra potestatem nostram* posita sunt, ad curam nostram pertinent, ut de eis quicquam aut *Conscientia* statuat, aut *Arbitrium* eligat. Rursus περὶ ἐφ' ἡμῖν, eorum *quæ in nostra potestate sunt*, quædam sunt moraliter *neutra* & ἀδιάφορα, hoc est, quæ neque de genere suo, neque ratione alicujus permanentis circumstantiæ

3.

4.

ſtantiæ continent in ſe aliquam *bonitatem* aut *malitiam moralem*, ut Ire in forum, Scribere Epiſtolam, &c. Et iſta quidem pertinere poſſunt ad *liberum Arbitrium*, ſi ſaltem digna ſint de quibus deliberetur, quia cadere poſſunt ſub *electione*: ſed non pertinent per ſe ad *Conſcientiam*. *Dico per ſe*: quia fieri poteſt *per accidens*, ratione *ſcandali* aut alterius alicujus *circumſtantiæ*, ut de his etiam cognoſcat *Conſcientia*. Alia verò ſunt *moraliter bona vel mala*: ut Deum colere, parentes honorare, depoſitum reddere; pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel ſervare, & cætera omnia quæ *Philoſophi* ἐπαινετὰ vel ψεκτὰ, laude aut vituperio digna, *Scholaſtici* meritoria & demeritoria ſolent appellare. Et circa hæc propriè verſatur *Conſcientia*.

XXIII. *Objectum* ergo Conſcientiæ humanæ eſt *Operabile Morale*; factum vel faciendum, omiſſum vel omittendum. Advertendum tamen eſt, *hominibus Chriſtianis* quà talibus, *objectum Conſcientiæ* aliquantò ulterius extendi: ut non ſolùm obligetur in conſcientiâ ad *agenda* quæ ſui ſunt officii, quatenus *homo* eſt; ſed & ad *credenda myſteriæ fidei* in verbo Dei revelata, quatenus *homo Chriſtianus* eſt. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conſcientiam, *Tit.* 1. 15. quam *purificat* & emundat fides, *Act.* 15. 9. Et remordet *Conſcientia* tàm eum, qui con-

contemnit quæ in *Baptiſmo* vovit ſe *creditu-rum*; quàm eum qui mandata Dei violat, quæ promiſit ſe *ſerviturum*. Etſi fortaſſis haud incommodè dici poſſet, *Fidem* etiam ipſam Evangelicam inter *operabilia Moralia* cenſen-dam eſſe. Ita enim ipſe Servator Chriſtus diſertiſſimis verbis. *Hoc eſt opus Dei, ut cre-datis in Filium*, &c. *Joh.* 6. 29. Et Johan-nes Apoſtolus ſimiliter. *Hoc eſt mandatum e-jus, ut credamus in nomine Filii ſui Jeſu Chri-ſti & diligamus invicem, ſicut ipſe mandavit nobis*, 1 *Joh.* 3. 23.

XXIV. Reſtat ultimum *definitionis* mem-brum; proprius ſc. *Conſcientiæ Actus: Ap-plicatio* nempe Luminis quod eſt in mente per diſcurſum rationis ad actus particulares. *Dico primò*, Actum Conſcientiæ proprium & pri-marium eſſe *applicationem*. Tritum eſt in Scholis Axioma, *Unius habitus unicum tantùm eſſe actum*; primarium ſc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes *actus* eò pertinentes re-duci poſſunt. Ut ex antedictis ſatis conſtat, multi ſunt *Actus Conſcientiæ* in ſpecie: ſed quiſ-nam ſit ille *actus communiſſimus*, qui reliquos omnes infra ambitum ſuum complectatur, id potiſſimùm inquirendum eſt; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, niſi unicus ille *primarius Actus*, qui eſt *Habitui* adæquatus, & ad quem cæteri ejus *Actus* univerſi redu-cantur. Hunc nonnulli, cum viderent pleroſq; illorum

illorum *actuum* quos exercet *Conſcientia* ad actum *judicandi* aliquo modo referri poſſe, (*judicat* enim *Conſcientia* de factis præſentibus, præteritis & futuris) cenſuerunt eſſe *Actum Judicandi*. Sed enim ſunt aliqui *Conſcientiæ Actus*, qui non niſi durè admodùm & coactè eò referri poſſe videntur; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conſcientia* rei factæ vel omiſſæ *teſtimonium* præſtat: non eſt enim, aut *Judicis* de facto *teſtari*, aut *Teſtis* de crimine *judicare*. Quid quòd iſte *judicandi* actus *applicandi* actum neceſſariò ſupponit, ut ſe anteriorem: *applicet* enim priùs neceſſe eſt *Conſcientia factum* de quo judicatum it *lumini* mentis, quàm poſſit de ipſo *judicium* facere. Et eſt *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valdè conſentaneus, *Conſcientiam* ſc. ideò dictam, quòd ſit ſcientiæ ad ſcientiam *applicatio*.

XXV. *Dico ſecundò*; Hanc applicationem eſſe *Luminis quod eſt in mente*; hoc eſt, *Luminis*, pro eo tempore quo fit applicatio,
1. *menti præſentis*. Sive ſit illud *Lumen naturæ*; communes ſc. *Notiones* & ipſius Naturæ dictamine cordibus humanis inſcriptæ, & in *Syntereſi* conſervatæ, velut *titio ereptus* è communi incendio, & *reliquiæ imaginis Dei* poſt
2. lapſum: ſive *Lumen divinæ revelationis*, extraordinariæ, per viſiones, ſomnia, prophetias, &c. Vel ordinariæ, quicquid ſc. Deus humano

humano generi patefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Testamenti*: sive denique *Lumen Rationis*; quicquid nimirum ex utriusque generis principiis, lege sc. *Naturæ*, & *revelatione divinâ*, sic immediatè & evidenter deducitur, ut nemini fas sit, qui illa saltem concesserit, de his dubitare.

XXVI. *Dico Tertiò*, applicari hoc lumen *per discursum rationis*. *Lumen* enim illud *quod applicandum est*, cùm sit *Universale quid*, & id *ad quod applicandum est*, *Actus particulares* sive singulares; non potest fieri talis *applicatio*, nisi ejusmodi mediante *discursu*, qui universalia singularibus connectere valeat. Et hoc est *opus rationis*, per ejusmodi *syllogismum* aut *syllogismos practicos*, quales jam antè exhibuimus. Porrò, quia (ut dici solet, & docet id ipsum experientia) (*a*) *descendendo* ferè *contingit errare*: facillimè potest in hoc *discursa* irrepere alicubi *Error*. Unde fit, ut licèt non facilè erretur circa (*b*) prima & *Universalia principia*, quæ majorem habent evidentiam; in illis tamen *principiis applicandis*, & deducendis inde *conclusionibus* sæpissimè erretur. Quò majore opus est attentione & cautelâ, (ne ipsi nosmet decipiamus,) ut in hoc discursu omnia diligentissimè expendantur, ut legitimè procedatur, ut debitè concludatur.

(a) οἱ τὸ καθόλου θεωροῦντες, ἔνια τῶν καθ' ἕκαστον οὐκ ἴσασι δι' ἀνεπισκεψίαν. Arist. 1. Poster. 17.

(b) τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι. Aristot. 2. Metaph. 1.

XXVII. *Dico Quartò*, Applicationem hanc fieri oportere *ad actus particulares*. Id quod

tribus omnino *modis* fieri contingit. Applicat enim Conſcientia Lumen mentis quod ſibi adeſt, vel ad *facta*, vel ad *facienda*. Ad fa-
1. cta, dupliciter: *Primò*, ferendo *teſtimonium* hoc à nobis *factum* eſſe vel *non factum* eſſe: quales ſunt iſtæ Rhetorum formulæ, in *quæſtione Facti*, *Occidiſtine matrem, Oreſtes?* Con-
2. ſcientia reſpondet, *Occidi*. *Secundò*, ferendo *judicium*, quod factum eſt vel omiſſum, *benè* ſit an *malè factum*, recténe ſit an perperàm *omiſſum*; ut in *quæſtione Juris* apud Rhetoras, ubi de facto conſtat. *Occidiſtine Clodium Milo? Occidi.* Fateris ergo te ſontem? *Jure occidi.* In *Primâ applicatione* procedit Conſcientia per modum *Teſtis*: in *ſecundâ*, per modum *Judicis*. Officia autem & *actus* ejus ſunt, *in primo proceſſu* teſtimonium perhibere: *in ſecundo proceſſu* arguere, accuſare, excuſare, defendere, condemnare, abſolvere. Unde oriuntur porrò in anima varii effectus: à *redarguente, accuſante, condemnante Conſcientia* ſumma animi *triſtitia* & inquietudo, remorſus, terrores, tormenta; è contra ab *excuſante, defendente & abſolvente*, ſumma animi *pax* & tranquilitas, *gaudium* & ſolatium ineffabile, *ſpes* arrecta, *fiducia* intrepida, & in-
3. concuſſa mentis *conſtantia*. *Tertia Conſcientiæ applicatio* reſpicit *futura* facienda; in qua procedit *Conſcientia* per modum *Legiſlatoris, Præceptoris, Monitoris*, aut *Conſiliarii*. Et in iſto

isto processu, ejus *actus* & officia sunt dictare, obligare, instigare, retrahere. Hi sunt præcipui *Conscientiæ Actus*: cujus vocem recta *manentis* qui audierit, nec *Testem* ipsam multùm reformidabit, nec *Judicem*.

XXVIII. Absolvi tandem, quæ de *Conscientiæ Naturâ* videbantur mihi dictu necessaria. Prolixiùs vereor, certè obscuriùs, quàm aut voluissem, aut debuissem, si res aliter tulisset: aut quàm facturum me spero, in futuris, (si Deus voluerit) de *Conscientiæ usu* Prælectionibus. Sed profectò intricata est & perplexa omnis (quod viti gravissimi jam olim conquesti sunt,) de *animæ intellectivæ potentiis* & facultatibus disquisitio: tùm quia res ipsæ sunt à *materia* & *main sensibili* paulò remotiores, & *notiores* sunt nobis quæ *sensui* (unde plurima nostra cognitio oritur) *propinquiores*: tùm etiam ob mutuam inter se *connexionem cognationemque*. At rem manifestam, & vulgo notam, quæ est in quotidiano usu & in omnium ore, cujusque vim & motus nemo est qui non sentiat, *definiendo* non tàm *illustrâsti*, inquietis, quàm *obscuràsti*. Equidem *nihil hinc diffindere possum*: nimirum, sic sunt inanes nostræ hominum cogitationes omnes, & universi conatus. Quæ sunt ante pedes & oculos, quæ in sensus & animos incurrunt, quæ sunt lippis & tonsoribus

haud ignota, quæ capere ſe putant, & quidem ſuo modo capiunt *illiteratiſſimi* quique homunciones; hæc ipſa non capiunt (a) *acutiſſimi Philoſophi*; in his vel ſubtiliſſimis ingeniis *aqua hæret. Tempus, Locus, Motus*, id genus plurima, quid ſibi velint, & quid ſint, quotuſquiſque eſt hominum ruſticorum, qui non exiſtimet ſe perfectiſſimè intelligere? In quorum naturâ indagandâ, eruendâ, explicandâ, Doctores *profundi, ſubtiles, Angelici, Seraphici*, per multa retrò ſæcula velut in palæſtrâ ſe exercuerunt, exercéntque etiamnum, nec potuerunt hactenus poſt tantum ſudoris & pulveris optatam metam contingere. In *tempore ſum, & de tempore loquor, & tamen neſcio quid ſit tempus*, inquit Auguſtinus initio libri *de Tempore*. Quâ in re nequeo ſatis admirari Dei Opt. Max. infinitam ſapientiam, retundentis hoc pacto humanam ſuperbiam, & repræſentantis mortalibus velut in ſpeculo inanem illam δοκησισοφίαν, quâ ſibi *videntur aliquid eſſe, cum nihil ſint*, miſerè decipientus cor ſuum. Ut ſcilicet diſcant homunciones (a) *metiri ſe modulo ac pede ſuo*, nec (b) *ſapere ultrà quàm par eſt, ſed ſapere ad ſobrietatem* agnoſcentes inſipientiam ſuam, ut Deo integra conſtet ſapientiæ ſuæ gloria.

(a) *Odi ego, inquit, definire — facilius eſt mihi videre in alterius definitione quid non probem quàmquic. quam bene definiendo explicare.* Auguſt. 2. de Ord. 2.

Gal. 6. 3.

(a) Horat. 1 Epiſt. 7.
(b) Rom. 12. 3.

PRÆ-

PRÆLECTIO SECUNDA.

In quâ oſtenditur, non eſſe in *Bonæ Intentionis* conſcientiâ ſatis præſidii, ut in eâ poſsit aliquis tutò acquieſcere.

ROM. III. VIII.

Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio juſta eſt.

I. MEntem humanam aliquid in ſe *divini* continere magno conſenſu ſaſſi ſunt veterum Sapientes: qui eam (a) *divinæ particulam aura*, (b) Θεῦ ἀπόσπασμάτιον καὶ ἀπαύγασμα, *decerptóſque ab Diis immortalibus animos noſtros &*

(a) Horat. 2. Satyr. 2.
(b) Epict.

quasi delibatos, dixerunt. Quin & altiùs ipsorum nonnulli assurgentes, & audaciùs prolocuti, *Mentem Deum* ipsum dicere, eiq; velut Deo (c) *templa* erigere, non sunt veriti. (d) Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς inquit apud *Plutarchum Menander*: & *Ovidius*, (e) *Mens quoque numen habet*: & *Seneca*, (f) *Quid aliud voces animum, quàm Deum in humano corpore hospitantem?* Quorum ut illi, animæ magis οὐσίαν & *substantiam*, (quæ cùm sit expers materiæ & molis, immunis à corruptione & morte, intelligentiáque & arbitrii libertate prædita, ad Deorum immortalium propiùs quàm corporearum rerum naturam visa est accedere:) sic isti, ejusdem vim illam & δύναμιν ἐνεργητικὴν, quàm (g) *Conscientiam* dicimus, spectasse potissimùm videntur. Hinc illud ejusdem *Menandri*, Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός. *Mortalibus sua cuique Conscientia Deus est.* Quo nimirum sensu dixit Dominus se *constituisse Mosen* (h) *Deum Pharaoni*; quòd sc. is Pharaoni voluntatem Dei subinde *inculcaret*, ad eam faciendam Pharaonem *instigaret*, non obsequentem continentibus plagis *insectaretur*: eodem ferè sensu dici poterit, eundem quoque *constituisse in Deum unicuique hominum* singularium propriam *Conscientiam*. Quæ sc. ipsius vice, velut *præco legis æternæ*, quæ essent ipsi facienda fugiendáve *dictaret*; ad ea quæ oportet

(c) *Mentiædes in Capitolio* vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Liv. lib. 23.

(d) Plutarch. in quæst. Platon.

(e) Ovid. 2. Fast.

(f) Senec. Epist. 31. ψυχὴ ἑκάστου δαίμων. Xenocrat. apud Aristot. 2. Top. 6.

(g) *Meminerit Deum se adhibere testem, id est ut arbitror, mentem suam*, Cic. 3. Offic.

(h) Exod. 7. 1.

oportet præstanda sedulò *impelleret*; rectè aut secus factorum rationem *exposceret*; *extorqueret* à sceleratissimis quibusque justitiæ divinæ agnitionem; præmia singulis pœnasque prout commeriti fuerint, ut *judex* æquissimus & *decerneret* & *tribueret*. Is enim est status naturalis *Conscientiæ*, ut medio quodam inter utrumque loco sit posita; infra *Deum* quidem, at supra *hominem*: *Deo* subdita, ut *ministra*; *homini* præposita, ut *Domina*.

II. Unde exurgit *Conscientiæ duplex respectus*; perinde ut in aliis rebus omnibus contingit, quæ sunt in aliquo ordine dispositæ *secundum Sub & Supra*: in quibus quæ *medium* occupant locum, geminum habent respectum; alterum ad *Superiora* quibus subsunt, ad *Inferiora* quæ sub ipsis posita sunt alterum. Ut *Centurio* & Tribuno *paret*, & gregario militi *imperat*: (*Ego sum homo sub potestate constitutus, habens sub me milites*, *Mat.* 8. 9.) Et in *serie prædicamentali*, quæ inter *genus summum* & *speciem infimam* interjecta sunt, sunt eadem & *genera specierum*, de quibus prædicantur, & *species generum* quibus subjiciuntur. Recipit utique & *Conscientia*, prout ad diversa refertur, diversam conditionem. Habet enim rationem & *Regulati*, & *Regulantis*: respectu *Dei* & divinæ legis, rationem *Regulati*; respectu *Hominis* & humanarum

actionum, rationem *Regulantis*. Cum itaque nobis propoſitum ſit, *Conſcientiæ*, (quam nuperrimè definivimus,) *uſum*, præſertim quod ad res agendas attinet, eſtque ad vitæ morúmque inſtitutionem accommodum, explicare; inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut de *utraque Conſcientiæ obligatione*, quæ nobis uſui eſſe poterunt, dicamus: *Paſſivâ* ſcilicet illâ, quâ obligatur conformare ſe *Voluntati divinæ*, cui ut *Normæ* ſubeſt; & *Activâ*, quâ obligat ad ſui conformitatem omnes *actus humanos*, quibus ut *Norma* præeſt. Sunt ergo inſtitutæ tractationis *partes duæ*: Prior, de *Conſcientiæ Subjectione*, ſive *Obligatione paſſivâ*; Poſterior, *De Conſcientiæ Poteſtate*, ſive *Obligatione activâ*.

III. De quarum priore ut legitima inſtituatur diſputatio, illud imprimis præmittendum eſt, cùm *Rectitudo* cujuſque rei conſiſtat in conformitate ſua ad *regulam ſuam proximam* & immediatam, atq; ita deinceps uſq; ad ſummam & *primam Regulam*; cúmq; immediata *Conſcientiæ* regula ſive lex ſit *recta Ratio*, legi tamen ſuperiori quam Deus ei præſtituit ſubdita: *Conſcientiam* tum demum dici *Rectam*, cum conformis eſt *rectæ rationi* juxta eam legem quam Deus ſupremus Legiſlator ei præſtituit, pro conditione illius *actus* ſive *operis*, quodcunque tandem illud fuerit, circa quod pro tempore verſatur.

Ultima

Ultima proinde resolutio *Conscientiæ* est in *legem* aliquam rationali creaturæ à Deo impositam: ut qui solus est *Conscientiæ Dominus* & supremus Legislator; qui eam homini indidit; qui ejus solus cognitor est & judex; qui solus potestatem habet animam, prout legem ipsius servaverit aut violaverit, servandi & perdendi, juxta illud, *Jac.* 4. 12. *Unus est Legislator qui potest servare & perdere.* Id quod apud omnes, quotquot uspiam sunt hominum, adeò in confesso est, ut non facilè reperiatur, qui id ipsum *in thesi* non ultrò largiatur esse verissimum. Ast *in hypothesi*, ubi quid agendum est, nescio quâ cordis humani pravitate fieri solet, ut plerique mortalium, (etiam eorum, qui nec sibi videntur, nec aliis, omnem prorsus conscientiæ curam abjecisse,) tàm pronis affectibus ad ea ferantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam illam *supremam regulam* fideliter exigenda adducant, (quæ tamen sola potest securam præstare conscientiam;) sed satis esse ducant ad *Conscientiæ* suæ securitatem, si aut *bonæ intentionis* prætextu, aut *sancti viri exemplo*, aut alicujus magni nominis *Theologi authoritate* se factáq; sua quoquo modo tueri potuerint. Quæ *cordis humani deceptio*, quùm & omnibus seculis nimiùm invaluerit, & novissimis hisce temporibus vel maximè; rem utilissimam me facturum

facturum judicavi, & his quibus nunc vivitur moribus pernecessariam; si tres istas vulgatissimas περιφράσεις, à quibus tot *conscientiis* periculosissimè illuditur, de medio sublatum iremus. Est ergo antè ostendendum, quàm ad indagandam veram & propriam *Conscientiæ regulam* descendatur, non esse in re aliquâ faciendâ ad *Conscientiæ* securitatem satis præsidii, si id quod fit aut *bonâ intentione* fiat, aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel *docti judicio*. De reliquis duabus (si Deus concesserit) posthac videbitur: de eâ quæ primo loco occurrit, *Bonâ* sc. *Intentione* nunc agendum.

IV. Ubi pono hanc conclusionem. *Ad bonitatem actionis sufficit bonitas intentionis*. Hoc est, *Intentio bona* non potest sola & per se efficere, ut *Actus* aliquis humanus fit *moraliter bonus*: vel quod idem est, & sunt ipsissima Apostoli verba. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona*. Actum cum dico, intelligo tùm *interiorem Actum* qui est *in Voluntate*, tùm *exteriores* omnes inde profluentes qui sunt *in facultatibus executivis*: ut sit sensus, ex solâ *bonâ intentione* non sequi, aut *voluntatem* ipsam, quæ est primum principium agendi, aut *opus* aliquod *externum* inde dimanans, dicenda esse *bona*. *Intentio* autem cùm dupliciter sumatur, primò *propriè & Formaliter* pro *Actu intendendi*, i. e. pro

motu

motu voluntatis tendentis in finem per aliqua media; secundò *Materialiter & Objectivè*, pro *re ipsa intenta*, i. e. pro fine in quem sic tendit voluntas: utramque intelligo in Conclusione. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter se habent ad bonitatem & malitiam *Actus*; saltem quod ad *qualitatem ipsius actus* pertinet: nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ si spectemus, non est per omnia eadem utriusque ratio. Posito enim quòd aliquis *Actus* sit de specie suâ & ratione Objecti *bonus*, & quòd fiat etiam *in bonum finem*; vel è contrà posito quòd sit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantò fortius movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tantò erit ille *Actus* (respectivè) vel melior vel deterior. Utsi quis *Sacræ Cœnæ* participaret, *eo fine* ut mortis Christi recordaretur; quò fortiùs *mortis Christi* memoriam intenderet, eò meliùs actum illum Eucharisticum præstaret: Et si quis proximo *calumniam* faceret, intendens ipsius perniciem; quò fortius hanc intenderet, eò *pejor* esset calamniandi Actus. Correspondet ergo & commensuratur *quantitas boni vel mali Actus quantitati boni vel malæ Intentionis*; si attendatur *Intentio* quantum ad *actum intendendi*: non autem si attendatur quantum ad *rem intentam*. Neutro tamen modo sumpta *Intentio* sufficit ad hoc, ut actus aliquis aliunde *malus* fiat *bonus*.

V. Proba-

V. Probatur autem hæc *Conclusio* multis & firmissimis argumentis. *Primò* ex verbis sacri Textus, *Rom.* 3. in quibus Apostolus non sine aliquâ indignationis specie, rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuisse dicebatur *faciendaesse mala ut eveniant bona.* Cujus loci scopus, vis & ratio ut meliùs intelligatur, animadvertendum est inter Apostolos Dominum *Paulum* vel maximè copiosum esse in asserendâ passim *gratuitâ* Dei *misericordiâ*, ineuntis cum hominibus peccatoribus *gratiæ fœdus*, & promissiones Evangelicas fideliter adimplentis, non obstante illâ, quæ intus, in corde latet, & in vitâ quotidianâ palam & abundè se prodit, humana *injustitia* & *incredulitate.* Quas tamen tantum abesse profitetur, ut irritas faciant *gratuitas* Dei *promissiones*, ut è contra longè potiùs illustriorem reddiderint *gratiæ* & *veritatis* ipsius gloriam: siquidem (a) *ubi abundavit delictum, ibi constat superabundasse & gratiam.* Arripuere hinc calumniandi ansam, ex una parte, ut Apostoli authoritatem imminuerent, *Sophistæ* & *Impostores*; ex aliâ, quò & viverent licentiùs & excusatiùs peccarent, profani pectoris *hypocritæ.* Nimirum, si vera essent quæ à *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum in majorem *Dei gloriam*, Non esse cur Deus aut peccata *puniat*, aut peccantibus *irascatur*; Non esse cur quis à pec-

(a) Rom. 5. 20.

peccando abſtineat: imò verò peccandum eſſe uberiùs, ut uberiorem Deus adipiſcatur gloriam, & omninò *facienda mala, ut eveniant bona.* Reliquas cavillationes diluit Apoſtolus juſtis reſponſionibus; aſt ultimam hanc [*Faciamus mala aut eveniant bona*] ne dignatur quidem reſponſione: clamat tantùm manifeſtam eſſe *calumniam* & *blaſphemiæ* affinem, juſtúmque Dei judicium interminatur (ni reſipiſcant) tám importunis calumniatoribus. Quaſi eſſet hoc *ſophiſma* ex eo genere argumentorum, quibus non tàm λύσιν quàm κόλασιν deberi cenſuit *Ariſtoteles.* Unde manifeſtum eſt, quod & omnes interpretes agnoſcunt, Apoſtolum conſtantiſſimè negare, malum aliquod quantâvis *bonâ intentione* fieri debere. "*Intereſt quidem plu-*
"*rimum*, inquit (*b*) Auguſtinus, *qua cauſa,* (b) Contra Mendacium. cap. 7.
"*quo fine, quæ intentione quid fiat: ſed ea quæ*
"*conſtat eſſe peccata, nullo bonæ cauſæ obtentu,*
"*nullo quaſi bono fine, nulla velut bona inten-*
"*tione facienda ſunt.* Eſto hoc *primum* Argumentum.

VI. *Secundum* ſumitur à Natura *Mali* ſive *Peccati*; quod ex ſui natura nec eſt, 1. *Eligibile*, nec 2. *Ordinabile* ad bonum finem, 3. Nec *aptum natum* ex ſe bonum aliquod producere. (*a*) *Eligibile* primò non eſt, ex ſui natura, & quà tale: quum nihil ſit *eligibile* (a) τὸ αἱρετὸν οὐκ ἄν ποτε διὰ σφίσιν αἱρετὸν γένοιτο. Hieroel. p. 78.

gibile, quod non sit idem *expetibile*, & omne quod appetitur, sub ratione *boni* appetitur.

VII. Nec est Malum ex sui naturâ *ordinabile ad bonum finem*. Quod si esset, esset etiam *expetendum*: siquidem *appetitus* non solùm fertur in *finem* ab agente propositum, sed & in ea quæ ad finem illum consequendum conducere videntur. Si dicas, Deum *ordinare mala nostra in bonum finem* suum, proinde non esse contra naturam *mali* ut
1. ordinetur *in finem bonum*. Respondeo *primò*, non esse eandem rationem omnipotentis *Dei*, qui *naturæ Dominus* est, & potest pro beneplacito suo ex malo producere bonum; & *nostri*, quibus nec idem *jus* est, nec *potestas* eadem: Sed nec nostrum esse de *Dei providentia* circa malum vel curiosiùs inquirere, vel magistraliter pronunciare. Respondeo
2. *secundò*, Deum quidem *abuti* posse & solere *peccatis nostris* ut inserviant *gloriæ*, *gratiæ*, & *providentiæ* suæ; quin & nobis pariter licere ipsius exemplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis peccatis abuti* in commodum nostrum *Temporale* vel *Spirituale*. Sed tamen, quemadmodum Deus, etsi *utatur malo* alieno in *bonum*, nunquam ipse *facit malum*, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licere *malum facere, ut inde proveniat bonum*. Aliud est alieno *malo uti* in bonum, aliud *facere malum* cum intentione

intentione boni. Respondeo *tertiò*, posse aliquid dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *impropriè & communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid quoquo modo ab *agente* adhibetur dum tendit ad suum *finem*, & postquàm ab alio suâpte sponte factum est, per potentiam & sapientiam ipsius *agentis* (præter *voluntatem & intentionem* ejus qui fecit.) ad illum finem assequendum disponitur: vel *restrictiùs & propriè*, & sic illud solum dicitur *ordinari ad finem*, quod ab (*a*) *agente* antecedenter *eligitur*, ut *medium* ex sui naturâ conveniens & conducibile ad talem *finem*. Priori sensu intelligatur oportet, siquando dicimus Deum *ordinare mala* in bonum finem; id est, Deum pro infinitâ suâ sapientiâ & potentiâ *uti malo* in bonum, vel ex *malo* elicere *bonum*: sed *omninò* cavendum ne ejusmodi locutiones posteriore & proprio sensu intelligantur, ac si Deus malum aliquod antecedenter *vellet*, *approbaret*, aut *eligeret*, velut *medium* ex sui naturâ conveniens ad alicujus *boni finis* consecutionem.

(a) --- *Non convenire bono viro Vitiis uti.* Quint. 6. Instit. 1.

VIII. Est etiam prorsus alienum à *peccati* natura, ut ex se *bonum affectum* producat: Sicut nec potest (*a*) *malâ arbor ex se bonum fructû proferre*, nec tenebræ ex se lucem. Sed idem ille Deus Opt. Max. qui pro sua omnipotentia (*b*) *eduxit è tenebris lucem*, potest etiam ex *peccatis* nostris occasionem sumere illustrandæ

(a) Matt. 7. 18.

(b) 2 Cor. 4. 6.

summæ

ſummæ ſuæ *ſapientiæ, juſtitiæ,* & *bonitatis.* Verum hi ſunt effectus *potentiæ divinæ,* ut cauſæ per ſe & propriè efficientis, ad quorum productionem nihil adjumenti conferunt aut virium *peccata noſtra* quæ habent ſe quantum ad ejuſmodi effectus merè *contingenter* & *per accidens.* Ergo illa Davidis verba quæ verſu 4. iſtius capitis adducit *Paulus* è *Pſal.* LI. [*Contra te peccavi, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, ut juſtificeris in ſermonibus tuis*] non ita ſunt intelligenda, quaſi aut *eo fine David* adulterium & homicidium perpetrâſſet, aut *eo fine* alterutrum ipſi perpetrare licuiſſet, ut ſic tandem *juſtificaretur Deus in ſermonibus ſuis.* Sed eſt ibi intelligendum illud ὅπως, ut & aliæ particulæ ejuſdem poteſtatis, ἵνα, ὥς τε, &c. in plurimis Scripturæ locis, non αἰτιατικῶς ſed ἐκβατικῶς, ut ſæpe diſtinguendum docet *Chryſoſtomus*: hoc eſt, ita ut *eventum* notet duntaxat, non veram rei *cauſam.* Quemadmodum enim poteſt qui ſeriò Philoſophatur, ex jam conceſſis ab alio *falſis præmiſſis* veram inferre *concluſionem*; ridiculum tamen ſe præberet interim, ſi ad firmandam *veram concluſionem* ipſe falſi aliquid ultrò aſſumeret, quia *verum non indiget falſi patrocinio*; ſic poteſt Deus, (quod & nobis etiam aliquatenus licet, aliorum *malè factis uti in bonum*; ſed nec juſtitiæ divinæ bonitatique congruit, nec nobis ullatenus licitum eſt, velle *malum*

lum facere, ut inde proveniat *bonum*.

IX. *Argumentum Tertium* ſumitur à naturâ *Boni actus*: ad cujus complementum omnium requiſitarum *conditionum concurſus* ita eſt neceſſarius, ut ſi è tàm multis una aliqua abfuerit, cæteris licet præſentibus, actus ille con cenſendus ſit moraliter bonus. Celebre eſt illud axioma, *Bonum ex cauſâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*: & conſtat in omni genere rerum plura ad *conſtruendum* requiri, quàm ad *deſtruendum*. Sufficit quidem *defectus bonæ intentionis* ad hoc ut aliqua *actio* ſit *mala*, (cujus enim *finis malus* eſt, & ipſum eſt *malum*:) ſed non ſufficit aut *finis bonus*, aut *bona intentio*, ad hoc ut *actio* ſit *bona*, niſi adſint & cæteræ *conditiones* requiſitæ. Requiruntur autem ad hoc ut *actio* aliqua, ſive *interior* voluntatis, ſive *exterioris* operis, ſit *bona*, tres diſtinctæ *bonitates*: bonitas ſcilicet *Objecti*, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumſtantiarum*. Qualitas cujuſlibet *Actus* primò & principaliter pendet ex qualitate *Objecti* ſive *Materiæ circa quam* verſatur: ita ut inde denominetur *Actus* quilibet indefinitè & quoad totam ſuam ſpeciem *Bonus* vel *Malus*. Sic dicimus eſſe *Furtum* & *Adulterium* de totâ ſua ſpecie *Mala*: *Eleemoſynam* & *Precationem* de ſpecie ſuâ *Bona*. Hoc tamen obſervato diſcrimine, quòd quæ *mala* ſunt *ſimpliciter*, *mala* ſunt, nec poſſunt ratione cujuſcunque

finis quantumlibet boni, aut quarumcunque vel commodissimarum περιστάσεων, fieri *bona*: at quæ naturâ suâ *bona* sunt, possunt tamen à *fine aut* indebitis *circumstantiis* ita vitiari, ut desinant esse *bona*, & fiant *mala*. Suppositâ ergo *pravitate Objecti*, abstinendum est protinus ab *actu*, ut simpliciter *malo*, veluti à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opus est ulteriori examine. At suppositâ bonitate *Objecti*, non statim cuiquam tutum est ad agendum se comparare, aut quod actum fuerit comprobare; nisi expensis prius diligenter & *Fine* ad quem dirigitur, & singulis quibus quasi vestitur *Circumstantiis*. Illa ergo quæ dici solent, *Bonitatem actuum pendere à fine*, & *Finem discriminare actiones*, eatenus quidem vera sunt, si actus ratione *Objecti* sive *Materiæ* sint boni, vel saltem medii & indifferentes; non autem si mali. *Objecti* enim bonitate suppositâ, *Actus* bonitatem suam & malitiam præcipuè sumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *actus* erogandi in pauperem *eleemosynam*, qui est actus *bonus* respectu *materiæ* sive *objecti*, si fiat *ob inanem gloriam*, fit moraliter *malus*, eo quòd non ordinatur ad rectum *finem*. Idem *Actus*, si fiat ad sublevandam proximi indigentiam, est quidem hactenus *bonus*, quòd & sit de *materia licita*, & fiat *intentione recta*, adeoque habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* sc. & *Finis*: non tamen adhuc

adhuc dici poteſt ſimpliciter *bonus*, niſi fuerit inſuper debitè (ut loquuntur) *circumſtantiatus*. Requiritur enim ad complementum *boni operis*, ultra *bonitatem* illam quæ eſt ex parte *Objecti*, & illam quæ eſt ex parte *Finis*, tertia etiam *bonitas* ex parte *Circumſtantiarum*. Unde dici ſolet, *bonitatem actus pendere ex circumſtantiis*: non primario & principaliter; ſed ultimatè & completivè; ſuppoſitis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cum ergo ad *bonitatem* cujuſlibet actus moralis *tria* hæc requirantur, idque conjunctim, *Materia* licita, *Intentio* recta, & debitæ *Circumſtantiæ*; manifeſtum eſt *rectam intentionem* per ſe ſolam non ſufficere: & ex conſequenti non poſſe bonâ conſcientiâ fieri quidquam, quacunq; tandem *intentione* fiat, quod aut ex ſe ratione *Objecti* illicitum eſt, aut redditur ex *Circumſtantiis* vitioſum.

X. Aſt huic rationi opponet fortaſſe quiſpiam verba illa Chriſti, *Matth. 6. 22. Si oculus tuus ſit ſimplex, & totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus ſit pravus, erit totum corpus tuum tenebroſum.* Ubi ſi per *Oculum* intelligatur *Intentio*, (quæ mens eſt omnium ferè interpretum;) videtur ex bonitate *Intentionis* omninò pendere bonitas totius *Actus*, idque adæquatè: ita ut quas vires habet *mala intentio* ad vitiandum *actum*

etsi aliàs *bonum*, easdem vires habeat *bona intentio* ad probum efficiendum actum etsi aliàs *malum*. Tàm enim efficax est *oculus simplex* ad inferendum toti corpori *lumen*, quàm est *oculus malus* ad inducendas *tenebras*. In quam sententiam multa afferri possent dicta *Patrum* & aliorum *Theologorum*: quale est illud *Glossæ*, *Quantum bonum intendis, tantum facis*; & ille nescio cujus è trivio versiculus, *Quicquid agunt homines intentio judicat illos*; & istis similia plurima.

XI. Ad locum *Matth. 6.* quod attinet, Imprimis non sum nescius ex illis Christi verbis posterioris ævi viros doctos alium sensum eruisse, ab illo veterum longè diversum, nec ei quâ de re nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam à nobis priscis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum *intentiones* præcipuè respicere; Respondeo *Intentionem*, cum sit motus voluntatis tendentis ad aliquem *finem* per quædam *media*, dupliciter posse considerari. Vel prout dicit *intuitum illius bodi*, in quod voluntas finaliter fertur, *præcisè*, abstrahendo sc. ab omni consideratione *mediorum*: ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei*, vel *utilitatem* aut *voluptatem* propriam. Vel prout dicit integram *ordinationem totius processus* ab initio operis ad finem, includendo etiam & *Media*: ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei*

Dei extruendo templum, vel occidendo idolatram; aut intendere *utilitatem propriam* comparando ſibi divitias honeſto labore, vel furto & rapinâ. Quemadmodum dici poteſt iter *intendere Romam*, & is qui de eundo *Romam* tantùm cogitat, nec dum ſtatuit qua via ſit eò profecturus; & is etiam qui ſimul & *quò* ſibi eundum cogitat, & *quâ*. De *Intentione primo modo ſumptâ* nos in tota hac quæſtione loquimur, ſc. ut *finem* ſolùm reſpicit, non item *media*: ut ita ferè ſumitur in communi uſu loquendi. Aſt dicta illa *Patrum* & aliorum *Theologorum*, quæ videntur ex ſola *intentione* meriti *bonitatem & malitiam* humanorum actuum, & in illis Chriſti verbis de *oculo ſimplici & pravo* fundatur, *Intentionem* accipiunt in *poſteriore ſignificatione*, prout unà cum *Fine* includit & *Media*. Scitum eſt illud *Bernardi*. *Ut oculus*, inquit, *ſit ſimplex, duo ſunt neceſſaria: ſcilicet ut veritas ſit in electione, & charitas in intentione*. Hoc eſt, ut *intentio* noſtra ſit abſolutè recta, utrumque requiritur: ut nec proponamus nobis *finem*, qui amori Dei & proximi adverſetur; nec *media* eligamus quæ non ſint cum juſtitia & honeſtate conjuncta. In omni igitur opere, non id ſolùm ſpectandum eſt, ut ſit nobis *bonus* propoſitus *finis*; ſed & opera inſuper adhibenda, ut *idoneis* legitimis ac honeſtis *mediis* ad ſcopum ſic propoſitum contenda-

mus. Cum enim *electio mediorum* ex *intentione finis* oriatur, & sit cum eâ ita necessariò connexa, ut habeat respectu ejus rationem *accidentis* cujusdam *inseparabilis*, vel necessariæ *circumstantiæ*: Scholastici ferè concludunt (a) *electionem malam* vitiare *intentionem* aliàs *bonam*, reddendo eam ex bonâ malam; eodem omnino modo, quo *malæ circumstantiæ* vitiant *actiones* quarum sunt appendices.

(a) *Animum laudo: Consilium reprehendo.* Cic. 9. ad Attic. 11.

XII. *Argumentum quartum* sumitur à Legis divinæ perfectione & obligatione. Proposita nimirum est hominibus à Deo *Lex*; Lex perfectissima, quæ facienda *præcipit*, *vetat* non facienda. [*Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum, & quid requirat à te Dominus, Mic. 6. 8.*] Huic *legi*, siquidem satisfacere velimus officio nostro, pareamus oportet. Hac *lege* jubemur, quod & passim in Scripturis inculcatur, *bonum* agere, *malum* fugere. Quòd si nos è contrà, ubi nobis ipsis visum fuerit, *agenda fugiendáque*, susque deque habitâ *Lege Dei*, ex nostro commodo metiamur; & vel ea quæ deus fieri *præcipit bona* metu insecuturi inde alicujus mali *omittamus*, vel ea quæ fieri *vetat mala* intuitu proventuri inde alicujus boni *admittamus*; quid hoc aliud est, quàm omnipotentis Dei expressæ *voluntati* nostra homuncionum *consilia* anteferre, & *prudentiæ carnis* postponere sapientissimi

tiſſimi *Spiritus authoritatem?* Longe aliter vir ſanctus *David. A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquam, Pſalm.* 119. 104. qu. d. Edoctus è *lege tuâ*, (quæ mihi de die, de nocte, in corde eſt, in ore, in manibus,) quæ mihi *agenda* ſunt planè intelligo, quæque *fugienda*: quapropter omnem *viam* quæ legi tuæ conſentanea non eſt, quocunque me tandem perducere videatur, non *declino* ſolum, ſed & *odi*. Cum itaque vetitum ſit *Lege Dei* omne *malum*, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem *intentionis* aut *eventus* boni, nec ſit *diſtinguendum ubi lex non diſtinguit*, aut excipiendum ubi lex non excipit: omninò conſtat peccare eum contra *Legem Dei*, quiſquis quâcunque de *cauſâ* quâcunque *intentione*, ſciens facit quod *malum* eſt.

XIII. Sequitur *argumentum Quintum*, ab exemplis eorum, qui *boni finis* obtentu, expreſſo Dei præcepto auſi contravenire, irato Deo juſtas dederunt temeritatis ſuæ pœnas. *Sauli* Hebræorum Regi, qui *Amalekitarum* pecori quod Deus univerſum deleri mandaverat pepercit, eo *fine* (uti ſaltem præ ſe tulit) ut inde *opimam* Deo *victimam* immolaret, miſſus à Deo *Samuel* propheta, & peccati gravitatem ob oculos poſuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram Regni amiſſionem ei prædixit. Si cui hoc exemplum

firmandæ rei propoſitæ parùm idoneum eò videbitur, quòd non conſtet Saulem *bona intentione* id feciſſe quod fecerit, nec eum *finem*, quem poſtea tamen obtendit, ſibi in animo fixum & propoſitum tum habuiſſe cum id faceret; quin potiùs vero ſimilius ſit eum non aliud adhuc quam *temporale commodum* ſuum ſpectaſſe; poſtquam autem ei objectum eſſet à propheta & crimini datum quod Dei mandato non obaudiviſſet, tum demum (quod hppocritis ſolenne eſt) iſtam excogitaſſe inobedientiæ ſuæ *excuſationem* & quaſi σοφὸν φάρμακον: ne quid nobis moleſtiæ creet hæc exceptiuncula, obſervandum eſt, ubi accedit *inobedientiæ hypocriſis*, non tàm *augeri* crimen quàm *duplicari*. Fuiſſe quidem *Saulem* duplicis culpæ reum nullus dubito; *Inobedientiæ* & *Simulationis*: ut interim taceam tertiam illam utriuſque radicem, *Mundanum affectum*. Diſtincta utique ſunt duo iſta peccata; & nec *naturâ*, nec *tempore* conjuncta. Non *naturâ*; quia poteſt eſſe alterutrum ſine altero: non *tempore*; præceſſit enim aliquandiu *inobedientia*, acceſſit poſtea objecta *nova* occaſione *ſimulatio*. Id quod ex ipſis *Samuelis* verbis non obſcurè colligi poteſt: qui diſſimulata prorſus Regis *ſimulatione*, unam ejus *inobedientiam* ſeverè admodum & acriter reprehendit. (*a*) *Potior eſt*, inquit, *obedientia ſacrificio*. Quaſi diceret, Quid mihi

(a) 1 Sam. 15. 22.

mihi *ſacrificia* narras? quæ, ſeu bonâ fide antè *intenderis*, ſeu nunc demum excuſandæ inobedientiæ tuæ *obtendas*, perinde eſt ad obſequii rationem. Mos erat gerendus *præcipienti* Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas promptè & ſine diſceptatione adimplendum. Sed enim utcunq; ſe habeat res *Saulina*, illud interim certum eſt. *Uzzam* (cujus hiſtoria 2 *Sam.* 6. perſcripta legitur) non ſimulatè, ſed *bonâ fide* & piâ admodum *intentione* ſacro vaſi manum admoviſſe; ne ſcilicet excuteretur in terram *Arca fœderis*, (quod erat tunc temporis & ſub œconomiâ veteris Teſtamenti tremendum *divinæ præſentiæ* ſymbolum) cum ſuccuſſo vehementiùs quo vehebatur plauſtro velut mox ruitura nutaret. Leviculâ hac (ut quibuſdam viſo) ſed importuna temeritate, etſi nulla ſubeſſet *mala mens*, commeruit tamen, ut magnâ ſpectante populi coronâ immiſſæ divinitus mortis præſenti ſupplicio afficeretur. Edixerat nimirum jamdiu Dominus Jehova (*b*) *Arcam humeris* ſacerdotum geſtandam eſſe, non *plauſtro* imponendam; nec ulli fas eſſe extra *ordinem ſacerdotalem*, idque gentis tantum *Kohathitarum*, Arcæ deportandæ operam dare, aut (*c*) *rem ſacram* attingere; qui ſecus faxit, malâ morte periturum. Hac igitur in primum ejus legis violatorem ſeverâ animadverſione voluit Deus

(b) *Num.* 7. 9.

(c) *Num.* 4. 15.

Deus *Legi ſuæ* reverentiam conciliare, ejúſq; *authoritatem* conſervare; ne quis auſu temerario contra id quod ipſe ſanciverat agere aliquid aggredíve quocunque prætextu præſumeret. *Accenſus enim irâ percuſſit eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut moreretur ibi prope arcam Dei.* 2 *Sam.* 6. 7.

XIV. *Argumentum ultimum*, ab incommodis contrariæ ſententiæ. Multa ſunt illa: ſed ego ne multus ſim; unicum illud urgebo, quod inſtar multorum eſt, & ab *Auguſtino* ſæpe urgetur. Nempe, refixis *Legum* repagulis, omnia diffluere, & in incertum ferri: velut ruptis obicibus undæ maris, ubi ſemel ripas exceſſerint, non ſe patiuntur certis limitibus contineri, ſed per omnia vicina loca longè latéque vagantur. *Qui ſemel limites modeſtiæ tranſilierit gnaviter hunc impudentem eſſe oportet*, inquit ille. Sed *Auguſtinum* potiùs audiamus. (a) "*Quod ſceleratiſſimum ſacinus, quod turpiſſimum flagitium, quod impiiſſimum ſacrilegium* (hem! annon ſuſpicamini eum de noſtro hoc ſeculo, noſtriſq; rebus vaticinatum?) *non dicatur fieri poſſe rectè atque juſtè, ſi ſemel conceſſerimus in omnibus malis operibus hominũ ideo non quid fiat ſed quare fiat quærendum, ut quæcunque propter bonas cauſas facta reperiuntur, nec ipſa mala eſſe judicentur?* Atque iterum, *Cum conceſſeris admittendum eſſe aliquod malum, ne aliquid gravius admittatur; non ex regulâ*

(a) *Auguſtin. Contra mendacium. cap.* 7.

"veritatis, sed ex suâ quisq; cupiditate aut consuetudine metietur malum, & id putabit gravius, quod ipse amplius exhorrescit, non quod ampliùs revera fugiendum est. Vis argumenti huc redit. Si *facienda sint mala, ut veniant bona*; quum certum sit non esse *omnia mala* facienda, nec propter *quævis bona*; aut utrique huic dubitationi certus statuendus est modus, [*primò Quænam mala* sunt facienda, ut veniant bona, & quæ non! *secundò*, propter *quænam bona* aliqua mala sunt facienda, & propter quæ non!] aut uniuscujusque hominis judicio permittendum est, arbitrari prout res tulerit, & ipsi visum fuerit, *quid* faciendum & *quid non*, & *propter quid*. Quorum utrumvis concedatur, nihil inter homines tutum erit, nihil sanctum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, perduellionibus immune: exulent necesse est è terrâ, sine quibus conservari non possunt Respublicæ & hominum societates, *Religio*, *Justitia*, *Æquitas*, *Fides*, *Pax*.

XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam probandam suscepi *Conclusione*; non abs re alienum fuerit, nec vobis uti spero ingratum certè non inutile, *Corollaria* inde nonnulla deduxisse, quæ nobis omnibus ex usu sint ad vitæ & morum institutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis sequitur, Cavendum esse piis omnibus, ne *zelo gloriæ Dei* abrepti, ad illicita perpetranda ferantur.

Esse

Esse *Dei gloriam* omnium operationum nostrarum *finem supremum* & ultimum, nemo ritè Christianus neget. *Sive edamus, sive bibamus, sive quid aliud faciamus, omnia ad Dei gloriam referantur* oportet, 1 *Cor.* 10. 31. Ast præpropero & præpostero *gloriæ Divinæ zelo* permoti, quantas contumelias, quas strages ediderint olim in populo Judaico ejus factionis homines, cui *Zelotarum* peculiare cognomen adhæsit; & inter Christianos patrum memoria in *Germania* & alibi *Anabaptistæ*, à viris fide dignis & rerum suis temporibus gestarum gnaris prolixè perscriptum est. In quorum monimentis tàm horrenda facta, & ab omni humanitate aliena narrantur; ut vix ullam apud nos essent habitura fidem, nisi eandem fabulam quotidie videremus ab infelici ipsorum sobole, translatâ tantùm in *Britannias* has nostras Scenâ, strenuè actitari.

XVI. Nequis igitur vestrûm hoc tàm splendido artificio aut alios *decipiat*, aut ab
1. aliis *decipi* se patiatur; Cogitate *primò*. Omnes *seductores*, Satanæ ministros, à summo seduc-
(a) 2 Cor. 11. 14. tore *Satanâ* qui se (*a*) *transformare solitus est in Angelum lucis*, edoctos, non aliis artibus plus profeciisse, aut imposturas suas plebi Christianæ obtrusisse, aut pacem Ecclesiarum & Rerumpublicarum perturbasse efficaciùs, quàm *obtentu gloriæ Dei, reformandæ Religionis,*

propa-

propagandi Evangelii, extirpandæ ſuperſtitionis, exaltandi regni Domini noſtri Jeſu Chriſti. Conqueſti ſunt graviter hac de re paſſim in ſuis ſcriptis Proteſtantium Theologorum proximi retrò ſeculi nominatiſſimi quique, *Calvinus*, *Bucerus*, *Zuinglius*, reliqui. In his vir eruditione, modeſtia, pietate paucis ſecundus *Hieronymus Zanchius*, *Ego non intelligo*, inquit, *iſtam Reformatorum mundi Theologiam.* Zanchius. Utinam earum rerum quæ nunc apud nos geruntur experientia non confirmaret nimis eſſe verum illud quod vulgo dicitur, *In nomine Domini incipit omne malum.* Cogitare *ſecundò*, quanta cum perverſitate *gloria Dei* 2. bellis, tumultibus, rixoſis contentionibus, & diſputationibus inutilibus prætexitur: cujus Sancti Domini *Apoſtoli* vix unquam in ſuis *Epiſtolis* meminerunt (meminerunt autem frequenter) niſi in ordine ad *pacem*, & fraternam *dilectionem*, & ſuavem illam (quæ maximè Chriſtianos ornat) in rebus adiaphoris συγκαταβασιν, ne quis *libertate* qua Chriſti beneficio fruimur ita abutatur ut ſit aliis *offendiculo* vel *gravamini.* Cogitate 3. *tertiò*, debere eum qui ſibi *Dei gloriam* proponit ut *finem*, *Legem etiam Dei* ſibi proponere ut *regulam* omnino actionum ſuarum. *Ad legem, & ad teſtimonium. Eſa.* 8. 20. Eſto, ut par eſt, *gloriæ Dei* intuitus, agendi *finalis cauſa:* ut *norma agendi* & quaſi *ratio formalis*,

formalis, non est *gloria Dei*, sed *voluntas* ejus revelata. Illa ergo in toto vitæ decursu *spectanda* est ut *meta* ad quam currendum; sed & hæc *consulenda*, ut rectam insistamus *viam* quâ ad metam perveniatur: ne illud in nos meritò jaciatur quòd dici solet, *benè curritis, sed extra viam.*

4. Cogitate denique, *Gloriam Dei* respectu actionum singularium habere rationem *finis transcendentalis. Transcendenti* autem, palam est nullum individium immediatè subjici: velut *Enti ut Ens* est, non immediatè subjicitur aliquod *Entium singularium*, sive substantiale, sive accidentale. Sicut ergo *Ens transcendentale* verificatur de omni *Enti* sive id *universale* sit sive *singulare*, quod est in aliquo *decem prædicamentorum*: sic *Gloria Dei* est finis omnium *officiorum* quæ in aliquo *Decalogi præcepto* expressè aut virtualiter continentur, omniumque actuum eò pertinentium. Colendus est *Deus*, *parentes* honorandi, diligendi *proximi*, *fides* servanda, *justitia*, *veracitas*, *castitas* colenda, cæteráque *pietatis & charitatis* munia præstanda, in honorem & *Gloriam Dei*. Cæterum sicut nihil habet verè rationem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam *speciem Entis* in aliqua *decem* classium *Prædicamentalium*: sic nulla particularis *actio*, quicquid homines intenti in rem suam vociferentur, verè & propriè ad *gloriam Dei* tanquam finem refertur; quæ non sit reducibilis

ducibilis ad aliquod *Officium* pietatis & charitatis, in aliquo *decem præceptorum* legis divinæ fundatum. Ludit ergo, quisquis *gloriam Dei* obstreperè crepat; nec tamen dicere valet, quæ se facere profitetur propter *gloriam Dei*, quo *legis divinæ* præcepto ea tueatur.

XVII. Ex prædictâ *Conclusione* sequitur *secundò*, Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *peccatum* aliquod *minus* facere, ut vitetur aliud *peccatum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, (*a*) *E malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam afferunt ex *Aristotele* rationem, quòd scilicet (*b*) *minus malum*, si cum majore comparetur, habet rationem *boni*. Addunt & ex *Gregorio* Magno, *Dum mens inter minora & maxima peccata constringitur, si nullus omninò sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt piorum virorum *exempla*; in quibus eximium est illud *Lothi* factum, & præ cæteris illustre: quem impuris *Sodomæ* incolis, ad nefandas libidines vitandas, *stuprum filiarum* suarum suasisse legimus, *Gen.* 19. Longum esset omnia persequi: ut plurima in pauca contraham, *Dico primò*, dictum illud *è malis minimum*, intelligendum propriè & primariò de *Malis* (ut vocant) *Pœnæ*, non *Culpæ*; hoc est, non de *peccatis*, sed de *externis incommodis*

(a) τὰ ἐλάχιστα λῃπτέον τῶν κακῶν. Arist. 2. Ethic. 9.

(b) ἐν ἀγαθοῦ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν, πρὸς τὸ μεῖζον, κακόν. Id. 5. Ethic. 7.

1.

dis hujus uitæ inter se collatis. Quo modo *David*, proposita sibi trium malorum optione, *Belli*, *Famis*, *Pestis*, pestem (*a*) elegit ut è tribus malis *minimum*. *Dico secundò*, obtinere id dictum ulteriùs etiam, hoc sensu: Propositis *duobus malis*, altero *pœnæ*, altero *culpæ*, si utrumque vitari non potest, sed alterutrum eligi necesse est; eligendum est *malum pœnæ* potiùs quàm *malum culpæ*: quia è duobus *minus est malum*, pati malum quàm facere. Ergo eligenda potiùs est *amissio bonorum* quàm *abnegatio fidei*: & *exulare* eligendum est potiùs quam *pejerare*. Hinc illud animi robur priscis *Martyribus*, spoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm thurificare idolis, aut aliquid in se admittere quod esset inhonestum, aut Christiano nomine indignum. Dico *tertiò*, Si proponantur alicui *duo peccata* facienda, quorum utrumque constat esse *peccatum*, neutrum esse *eligendum*, sed utrumq; vitandum. Atqui supposito utrumq; vitari non posse, sed alterutrum *necessariò* esse faciendum, quod *Gregorii* verba illa manifestè supponunt; quid hisce in angustiis posito suadendum esse putes? inquietis. *Respondeo*, id supponi non posse. Cum enim *omne peccatum tàm sit voluntarium, ut si non esset voluntarium non esset peccatum*, ut rectè *Augustinus*, fieri non potest ut aliquis in eas angustias redi-

(a) 1 *Sam.* 24. 14. τῆς τριῶν κακῶν ἕν vid. Suid. τῆς τρ.

3.

redigatur, ut ei (*b*) *necessariò* sit peccandum. Adeo ut ipse sibi contradicat, siquis dixerit se merâ *necessitate* coactum *peccasse*: Non enim peccatur nisi *voluntate*, & voluntas ita libera est ut *cogi* non possit. Nec alia *Gregorii* mens fuit: etsi verba ipsius, illa præsertim [*si nullus sine peccato evadendi aditus pateat*] jam dictis repugnare primâ fronte videantur. Non enim loquitur de *duobus* propositis, quorum *utrumque* certò constat esse *peccatum*, quâ de re nunc agitur: sed de *duabus rebus*, quarum cùm alteram liquidò constet esse peccatum, alterum agens aut ex aliquo *conscientiæ errore* falsò opinatur esse peccatum cùm non sit, aut ex aliquo injecto *scrupulo* vel lævâ *suspicione* veretur ne fortè sit *peccatum*; qui casus alienus est à præsenti instituto.

(b) οὐδεμία ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν Arist. 2. Eudem. 11. *Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi.* Tert. de Cor. Mil. cap. 11.

XVIII. Si quæras, Liceátne *Caio* minus peccatum in se admittere, ut majus peccatum, quod *Titius* aliàs facturus sit, impediat? puta liceátne *leve furtum* facere, ne is *homicidium* perpetraret? *Dico quartò*, cum *Augustino*, non licere. "*Si quæratur*, inquit ille, *quid duorum* "*potiùs debuit evitare, qui utrumque non potuit,* "*sed alterutrum potuit: respondeo, sum pecca-* "*tum potiùs quàm alienum; & levius potiùs* "*quod suum, quàm gravius quod alienum.* Ratio in promptu est: quia nimirum in meâ potestate est ne *ipse peccem*; ne *alius peccet, non*

est in meâ potestate. *Sic enim* pergit ille, "*Ego utrumque malum fieri nollem; sed id* "*tantum cavere potui ne fieret, quod erat in meâ* "*potestate.* At gravius est *homicidium*, quàm "*furtum.* Fatetur id *Augustinus*, & respondet, "*Rejus est tamen facere furtum, quàm pati ho-* "*micidium.* Et in eandem sententiam alibi, "*Quantumlibet distet inter tuum & alienum,* "*hoc tamen erit tuum, illud alienum.* Res clara, nec cui sit necesse ulteriùs insistere.

XIX. *Quintò*, si adhuc quæratur, liceátne saltem alteri parato *majus malum* facere, suadere minus? ut parato occidere inimicum, suadere ut *mutilet* tantùm? quò pertinet *Lothi* ad concives suos oratio. De *Lothi* facto non idem sentiunt omnes. Excusare id factum nil miror *Chrysostomum*; suatim facit: sic enim solet omnes *Patriarcharum lapsus.* Excusat etiam *Ambrosius*; excusant & alii, veteres maximè. *Augustinus* peccasse eum censet, cujus judicium secuti sunt eorum qui secuti sunt plerique. Et sanè videtur vir sanctus, ex pio erga hospites affectu, dum valdè solicitus esset nequa eis injuria aut vis inferretur, animo perturbatiore nonnulla & dixisse & fecisse, quæ non possunt facilè excusari. Omisso itaque *Lothi* facto, ut ab *hypothesi* ad quæstionem in *thesi* transeam, liceri censeo alteri, ne *graviori* facinore se polluat, *levius peccatum suadere.* Si dicas,

qui

qui alteri *ſuadet peccatum* etſi levius, *ſuadere* tamen *peccatum*; adeòque eum ad peccandum inducere: quod qui facit, eo ipſo reum ſe facit *peccati alieni*. Reſpondeo, aliud eſſe *ſuadere* alteri peccatum *abſolutè*, quod quiſquis fecerit, indubiè peccârit; aliud *ſuadere* alteri peccatum *conditionaliter*, & ex *eâ ſuppoſitione*, quòd non poſſit aliter *gravius peccatum* evitari. Quo ſuppoſito, non tàm cenſendus eſt, eo conſilio alterum *induxiſſe ad peccatum* illud levius, quàm *abduxiſſe à peccato* majore & atrociore. Non enim *ſuadet* eum ad peccatum, *quà peccatum* eſt, ſed *quà minus peccatum* eſt, & majoris impeditivum. Si porrò urgeas, Si mihi liceat *ſuadere* alteri electionem *minoris peccati*; cur non & illi liceat, etiam me *non ſuadente*, ſponte ſuâ id ipſum peccatum *eligere*? imò cur non & mihi ipſi liceat id tutò *facere* quod rectè *ſuadeam* alteri? id eſt, è *duobus propoſitis peccatis* eligere id quod *minus* eſt? Aut cur licere putandum eſt è *tribus* primum, neutrum autem reliquorum: quum videatur eſſe omnium *trium* par omninò ratio? Eandem eſſe *trium* rationem, id verò conſtanter pernego: quum ſit manifeſtiſſima inter hæc & illud diſcriminis ratio. Quòd nec illi liceat *ſponte ſuâ*, nec mihi *ſponte meâ*, ad majus peccatum vitandum eligere minus, id propterea fit, quia cum ſit in *poteſtate* utriuſq;

noſtrûm (*reſpectivè*) *utrumque vitare*, tenemur uterq; *neutrum eligere*: Cæterùm quòd mihi liceat alteri ſuadere *minus peccatum* ut evitetur *majus*, ex eo contingit, quod non ſit in meâ ſuadentis *poteſtate* (id enim jam ſupponimus,) impedire *utrumque*. Danda certè mihi eſt opera, quantum in me eſt, ut *impediatur utrumque*: Sed cum videam me id efficere non poſſe quod maximè *vellem & cupio*, facio ſaltem quod *poſſum & debeo*, ſuadendo *minus peccatum* ut impediam *majus*.

XX. Ex iis quæ hactenus diſputata ſunt facilè intelligitur, quæ ſit mens illius dicti *E malis minimum*, & quis ejus uſus in omni deliberatione humana; ad quæcunque tandem *mala* applicetur, ſive *Culpæ*, ſive *Pœnæ*. Tenet enim, idque univerſaliter & in utroque malorum genere, quoties eò res devenerunt (ut rectè explicat ſtatum quæſtionis *Auguſtinus*) ut è *duobus malis* ſit in noſtra poteſtate *alterutrum* evitare, non ſit in noſtra poteſtate vitare *utrumque*. Omne enim *malum*, quatenus *malum*, viro pio & prudenti vitandum eſt, quantum in ipſo eſt: ergo *duobus* cujuſcunq; generis *malis* propoſitis, *utrumq;* ſi vitare poteſt, debet; ſi non poteſt, eligendum eſt ei quod *minus* eſt. Non tamen ſequitur eligendum eſſe de *duobus peccatis* id quod *minus* eſt, quia *utrumque* vitari poſſe jam ante demonſtratum

ſtratum eſt. Eſt hæc de *Corollario ſecundo.*

XXI. Sequitur ex principali *Concluſione Tertiò*, Nihil minùs errare eos, fortaſſe & graviùs, qui ut *clavum clavo*, ſic *malum malo* pellendum exiſtimant: ut verbi gratiâ, *Superſtitionem* Sacrilegio, *tyrannidem* Seditione, &c. Qui ferè error eſt eorum hominum, qui ſibi tum demum vel maximè ſapere videntur, cum, ut hortulani ſolent *plantas* hac nimiùm inclinantes ut erectiores inſurgant, illac *inflectere*, ab altero *extremorum* non ſe ſatis caviſſe arbitrantur, niſi in alterum improvidè ruerint. Sic (*a*) *Stulti dum vitant vitia in contraria currunt*; & dum vitant *Charybdim*, in *Scyllam* incidunt. Sed ut aliquem locum habeat in medendis corporum affectibus *aphoriſmus* ille, (quem tamen non uſquequaque comprobant medicorum filii,) *Contraria contrariis curari, extrema extremis*: in moribus tamen corrigendis, & in reformandis *Eccleſiarum & Rerump.* corruptelis, affert plerumque pro remedio certam perniciem. Grave eſt illud *Sophoclis* apud (*b*) Stobæum Ἐνταῦθα μέντοι πάντα τ' ἀνθρώπων νοσεῖ, Κακοῖς ὅταν θέλωσιν ἰᾶσθαι κακά. *Hinc peſſum eunt mortalium res indies, Rebus mederi quòd velint malis mala.* Et ejuſdem in Ajace aliud.

(a) Horat. Satyr. 2.

(b) λογ. β.

— Μὴ κακὸν κακῷ διδοὺς·
Ἄχθ., πλέον τὸ πῆμα τῆς ἄτης τίθει.

— hoc est, *addens pharmacum malum malo,*
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At si aliàs publicis malis remedium afferri non possit, nisi aliquæ *piæ fraudes* adhibeantur, *legésque & jura* violentur, annon præstiterit aliquantisper ista fieri, quàm permittere Remp. ἀνίατα νοσεῖν? Lego quidem in sacrâ historiâ ita olim sensisse Pontificem Hierosolymitanum *Caiaphan*, qui in Senatu suæ gentis, posthabitâ justitiæ ratione, *Jesum* quamvis (*a*) nullius criminis reum morte tamen afficiendum censuit, quòd sic fieri *expediret*. Memini me alicubi olim legisse, *Romanorum Pontificem* nescio quem, in Cardinalium conclavi de præsentibus negotiis disceptantem, quum submonuisset quidam è purpuratis, id quod propositum esset consilium parùm sibi *justum* videri, respondisse, *Licèt non posset fieri per viam justitiæ, oportet tamen fieri per viam expedientiæ.* Nimirum isthoc est sapere! Hæc est eorum hominum quos *Politicos* vocant, ex *Jesuitarum* ni fallor officinis, deprompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo Sanctæ matris Ecclesiæ*; Sacrosancta Dei eloquia quà lubet inflectere,

(a) Joh. 11. 50.

nasi

naſi ad inſtar *cerei* torquere, diſtorquere, invita cogere in rem ſuam; Et, ut Laco ille *honeſtum eſſe* dixit *quicquid Spartæ eſſet utile*, nil turpe ducere, aut refugiendum, quod *Spartæ illi* quam nacti ſunt *ornandæ* quoquo modo inſervire poſſe arbitrentur. Verùm apage procul è *Scholis*, è *Suggeſtis*, è *Pectoribus* noſtris hanc inſanam *Theologiam*. Longè nos aliter inſtituerunt Sancti Chriſti *Apoſtoli*, qui illi quæſtioni (*Expediat, nec ne?*) non antè 1 *Cor.* 10. locum conceſſerunt, quàm de alterâ quæ- 23. ſtione (*Liceat, nec ne?*) conſtaret. Quin & aliter ſenſerunt ſaniores *Ethnici*, qui quoties pugnare videtur *cum utilitate honeſtas*, ſic litem ſemper dirimunt, ut pronuncient *utile* non eſſe quod non ſit idem *honeſtum*.

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipſo commate omninò negat *facienda eſſe mala, ut eveniant bona*: quibus verbis quid dici potuit ad firmandam noſtram *Concluſionem* aut apertius, aut efficacius? Audivi tamen hiſce auribus qui cum iſtis ipſis Apoſtoli verbis premerentur, nec aliter quæ defenſa cuperent tueri poſſent, adhibitâ diſtinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas eſſe pro ſuo arbitrio *malum facere ut inde proveniat bonum*, & hoc ſolùm voluiſſe *Paulum* his verbis prohibere; licere tamen, hoc non obſtante, ex communi gentis conſilio abs his quorum in-

teresť *ne quid Respublica detrimenti capiat* id fieri, si sic postulet *publica necessitas* & *populi Salus*. Saluti populi quantum sit deferendum, dabitur fortassis posthac (si Deus voluerit) examinandi locus. Animadvertendum est interim, *Primò* gratis hæc omnia dici, nec occurrere quicquam in totâ hac disputatione *Paulinâ*, quo nitatur illa distinctio: *Deinde*, si scopum & vim argumentationis *Paulinæ* hoc in loco attendamus, excludi prorsus omnes istiusmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apostolus* objectioni, de promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei*: Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illustrior reddatur *Dei gloria*. Sequitur ergo à fortiori, non esse *facienda mala*, ob aliquem finem qui sit inferior *gloriâ Dei*. Cum igitur cuilibet *bono humano*, privato vel publico, infinities præponenda sit *Dei gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ intuitu* malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini singulari aut toti Communitati, in remedium cujuscunque *mali publici* vel *privati*, aut ipsi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIV. Recogitemus obsecro, Auditores, ista apud nos, idque seriò: & quò pejores dies sunt, quò plures tentationum laquei, & impetus fortiores, eò ἀκριβέστερον ambulemus, & majore circumspectione caveamus gressibus nostris,

noſtris. Ne à recto illo & anguſto tramite mandatorum Dei patiamur nos ullis Satanæ machinationibus, aut mundi carniſve illecebris ad dextram ſiniſtrámve vel tantillum abduci, Memores, quæ ſcientes prudentes fecerimus *mala*, nullam vel apud *Deum judicem* vel apud *teſtem Conſcientiam*, habitura eſſe in illo die excuſationem. Et de *bonæ Intentionis* prætextu hactenus. Quæ de hominum *Exemplis & Placitis*, (quod ad regimen Conſcientiæ attinet,) ſuperſunt dicenda, pergam (Deo volente) exequi proximâ futurâ prælectione.

PRÆ-

PRÆLECTIO TERTIA.

In quâ ostenditur, non esse ad conscientiæ securitatem satis præsidii in virorum.

aut { Piorum *Exemplis.* / Peritorum *Judicio.*

GAL. II. XIII.

Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ--- *Ac simulabant una cum eo reliqui etiam Judæi, adeo ut* Barnabas *simul abduceretur eorum simulatione.*

I. CUm mihi propositum esset propriam & adæquatam *Conscientiæ Regulam*, quæ nobis certa esset & tuta *vivendi lex*, investigare: perneceſſarium duxi antè ostendere, quàm gravi & periculoso

periculoſo in errore verſentur ii, qui in rebus agendis *Conſcientiæ* ſuæ ſecuritati ſatis proſpectum putant, ſi aut *boni finis* intentione, aut Sancti alicujus *exemplo*, aut viri eruditione pietatéq; inſignis *judicio & authoritate*, ſe factaque ſua quoquo modo tueri poterunt. Et quidem ad *Conſcientiæ* fructum, fiduciamque boni operis, cætera ni pariter adfuerint in nudâ *bonâ intentione* quàm parum ſit præſidii, arbitror eſſe à me ſuperiore prælectione ſatis demonſtratum evictúmq; multis rationibus, *non eſſe facienda mala ut eveniant bona.* Supereſt hodiè ut itidem oſtendam, non debere eſſe cujuſquam hominis vel *exemplum* vel *judicium* tantæ apud nos authoritatis, ut in eorum alterutro ſecurè acquieſcat *Conſcientia*: neque ex eo ſolo debitè concludi poſſe, aut *de præterito* omne id *rectè factum eſſe*, aut *de futuro* omne id ſimpliciter *fieri licere*, quod alius quiſquam quantâvis *doctrinâ* vel *ſanctitate* præditus, aut ipſe *fecerit*, aut licitè fieri poſſe *judicaverit.*

II. Porrò quàm non ſit tutum ad *aliorum exemplar* vitam noſtram actioneſque inſtituere, nec ſufficiat ad *conſcientiæ ſecuritatem*, ſi quod facimus aut facturi ſumus, id ipſum à viro aliquo pio ante nos factum defendamus; è textus propoſiti verbis luculentiſſimo argumento confirmari poteſt: maximè ſi dicti occaſionem ex rei geſtæ hiſtoriâ paulò altiùs

altiùs repetamus. *Petrus Apoſtolus*, inter Gentiles ad Chriſti fidem converſos, qui *legis Moſaicæ* conſcientiâ non tenebantur, *Antiochiæ* degens, egit cum eis libera convivia, & appoſitos *quoſcunque cibos*, non minùs *prohibitos* populo Judaico quàm *conceſſos*, pro eâ quam in Chriſto habuit *libertate*, indiſcriminatim comedit. Aſt ubi *Hieroſolymâ Antiochiam* veniſſent de gente Hebræa quidam *Chriſtiani*, ſive erant ii ficti illi fratres [παρείσακτοι ψευδάδελφοι] quorum *verſu quarto* iſtius capitis meminit, qui velut à *Jacobo* miſſi, ſed reverà *clàm ſubingreſſi* fuerant ad explorandam *Pauli* aliorúmque *Chriſtianorum* libertatem, (ut nonnullis viſum;) ſive potiùs (ut alii exiſtimant, & fortaſſe rectiùs) *infirmi fratres*, à *Jacobo* quidem miſſi, ſed de legalium rituum ceſſatione nondum ſatis plenè edocti: *Petrus*, ut apud eos *gratiam* iniret, vel ſaltem ipſorum *offenſionem* reveritus, abſtinuit protinus à *Gentilium* menſis & ſocietate, & à *cibis* Moſaica lege *prohibitis*. Cujus inducti exemplo, *Judæi* etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & ſociorum concionibus docti erant *Chriſtianam libertatem* aliquantò meliùs quàm *Hieroſolymitani* illi, & de abolita *lege Ceremoniarum* rectiùs ſenſerant, imbecilles tamen adhuc & ipſi, & ritibus quibus diu aſſueverant addictiores, facilè ſe paſſi ſunt à commmunione fratrum

trum ſuorum fidelium *Gentilium* ſegregari, non ſine aliqua (ut veriſimile eſt) levi ſaltem ſuſpicione, *Petrum* ſc. *Apoſtolorum Coryphæum* de his rebus rectiùs ſentire, & ſe forteàn à *Paulo* grata ſed inani libertatis ſpecie lactatos hactenus fuiſſe & deceptos. Quin & ipſe etiam *Barnabas*, quod magis mirere, (infirmiores enim ad *lapidem offendiculi* impingere, non eſt aut novum aut inſolens) qui *Pauli* aſſiduus in itinere comes & collega fuerat, qui *Chriſtianæ libertatis* doctrinam adverſus Judæos conſtanter aſſeruerat, tanti Apoſtoli authoritate permotus, in eandem *ſimulationis ſocietatem* conceſſit, non ſine magno fidelium qui ex *Gentibus* erant ſcandalo.

III. Reprehenſum à ſe hoc nomine *Petrum*, idque graviter & palàm & meritò, narrat hic *Paulus*. Non ſolùm, quòd ipſe cum tot fratrum ſcandalo, ex nimio ſive *placendi* ſtudio ſive *offenſionis* metu, *Judaiſmo* faventiorem ſe quàm par erat ſimularet: ſed quòd & alios ſuo *exemplo* in ejuſdem hypocriſeos participium pellexerat, eodemque *exemplo* pergeret credentes etiam è Gentibus *ad Judaizandum* reluctante *Conſcientiâ* & quaſi invitos *cogere*. Non ſum neſcius (*a*) *Hieronymum*, poſt alios quos ille citat ſententiæ ſuæ authores, longè diverſam afferre ab ea quam nunc attuli *Paulinæ reprehenſionis* interpretationem: ſcilicet, non

(a) In Epiſt. ad Galatas. Epiſt. 95.

non seriò & utì videbatur, sed κατ' οἰκονομίαν & *ex compositò* inter duos summos Apostolos, Ecclesiæ utilitate sic postulante, rem omnem gestam. Nimirum hoc voluit, *simulationem Petri* ad retinendos *Judæorum* animos fuisse necessariam: quæ tamen ne vergeret nimis in *Gentium* periculum, necessarium item fuisse & *simulatoriam* ejusdem à Paulo *reprehensionem*; quâ & *Judæorum error* de validâ adhuc legis rituum obligatione sic corrigeretur, ut eâdem interim operâ, ne quod inde creetur *Gentilibus Christianis* scandali periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ *simulatione* id agi, ut tàm *Judæi* quàm *Gentes* in Christi fide, quam non ità pridem amplexi essent, hac quasi *piâ fraude* faciliùs retinerentur. Illud itaque, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, sic interpretatur, accommodè in illam quam tuetur sententiam (ut solet is præ reliquis Patribus, δυλεύειν τῇ ὑποθέσει) ut κατὰ πρόσωπον ibi non *Palam* & *in faciem*, i. e. coram populo & apertè significet, sed *specie tenus* & secundum externam apparentiam, quo significatu κατὰ πρόσωπον alibi etiam usurpari constat, ut 1 *Cor.* 10. 7.

IV. Non placuit *Hieronymi* sententia *Augustino*, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuisse, sed *Paulum* sincerè & ex animo intempestivæ huic συγκαταβάσει, semet

ſemet oppoſuiſſe. Quare *Hieronymum* ejus erroris (*a*) per Epiſtolam amicè admonendum cenſuit: unde quum ille *paulò* commotior in eâdem ſententia perſtaret, agitari cœpta eſt quæſtio inter ipſos miſſis ultrò citróque *Epiſtolis*, magno utrinque (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumque judicio ab *Auguſtino* victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus: ita ut ex illo tempore pauciſſimis pedibus itum ſit in alteram ſententiam. In quibus tamen mirarer ſi non eſſet (*b*) *Baronius*. Qui (cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labaſceret *Jovis ſui Capitolini* aut *infallibilitas*, ſi in *Petrum* cudi poſſet ulla erroris vel temerarii judicii fabecula; aut *Oecumenica poteſtas*, ſiquis mortalium auſus eſſet *Petrum* utcunque commeritum reprehendere, vel hiſcere contrà, dicendo, *Domine cur ita facis?*) nullum non movet lapidem, ut rejectam paſſim *Hieronymi* ſententiam, & toto penè orbe exulantem, poſtliminiò quaſi revocatam civitate donaret. Sed profectò is eſt *Baronius*, ut ſe paſſim prodat uni partium ſtudio debitum; quem palàm eſt in ſpiſſo illo & immenſæ diligentiæ *Annalium* opere, id ſibi negotî ſolùm dari credidiſſe, *Pontifici* ut gratificaretur ſuo, & omnium

(a) *Inter Epiſtolas Hieron. Epiſt. 97. &c.*

(b) *Annal. ad ann. 51.*

omnium *monimentorum* fidem & authoritatem, omnium opinionum & *teſtimoniorum* momenta, ex unius *Romanæ ſedis* dignitate & utilitate metiretur. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulùm receſſi redeam) Coapoſtolum ſuum *Petrum* κατὰ πρόσωπον, i.e. *præſens præſentem*, (ut ea locutio, *Act.* 25. 16. & alibi accipitur) audacter & palàm ἐμπροσθεν πάντων, *importunæ ſimulationis* jure optimo redarguit: idque eo maximè nomine, quòd facti ſui *exemplo* Barnabam & ex Antiochia Judæos in errorem induxiſſet, & *Gentibus* fidem Chriſtianam recens amplexis, in *Evangelicæ libertatis* diſcrimen, grave *ſcandalum* præbuiſſet.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata ſunt: cùm ut loco aliquantum obſcuro & jam olim controverſo facem aliquam præferrem; tùm etiam ut evidentior eſſet ejus argumenti vis, quod ad *theſin noſtram* confirmandam ex hac *Apoſtoli* diatriba deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* ſolùm qui *exemplo* ſuo præiverat, ſed & *Barnabam* etiam cæteroſque qui *Petri exemplum* ſecuti in eandem ſimulationem conſenſerant, notandos cenſuit ὡς οὐκ ὀρθοποδοῦντας, quòd *minùs recto pede*, nec ut Chriſtianæ *veritati* & *ſimplicitati* congruebat, incederent. Omninò ut conſtet, apud *Paulum* judicem parum profuturum fuiſſe *Barnabæ* vacillanti, & inter

Juda-

Judaiſmum & *Chriſtianiſmum* quaſi claudicanti, in ſimulationis ſuæ patrocinium, *Petri*, ſummi quantumvis inter Apoſtolos nominis, *exemplum* advocaſſe. Eſto, dignior ſit acri reprehenſione *Petrus*, quòd *ſuo exemplo* alteri nocuerit: at nihilo propterea excuſatior *Barnabas*, quòd *alieno exemplo* peccaverit. Hæc de *primo* noſtro *argumento* ex textu hoc Paulino.

VI. *Secundum Argumentum* ſumitur à difficultate judicandi, quum non ſint omnia piorum facta *imitanda*, quænam ex iis ſint in *exemplum* trahenda, & quæ non: idq; ob *duplicem* quæ eſt in eis *incertitudinem*. Utrumq; enim fieri poteſt: ut quod à viropio factum eſt, non fuerit *rectè factum*; aut quod eſt ab eo rectè factum, not tamen ſit nobis *imitandum*. Imprimis illud utrumq; certum eſt, & quæ conſtat eſſe perperàm facta non eſſe *imitanda*; & ſuos fuiſſe viris vel ſanctiſſimis *nævos & lapſus*. Quos & ſapientiſſimus Deus permiſit aliquoties in graviſſima peccata labi, *adulteria, homicidia, idololatriam, fidei abnegationem, &c.* ut ſe *homines* eſſe cogitarent; diſcerent ex ſenſu ſuo *alienis infirmitatibus compati* & ignoſcere: adversùs *tentationes* non ſuis viribus fiderent, ſed ab ipſius *auxilio* toti penderent; ſicubi validos *tentationum* impulſus ſuſtinuiſſent invicti, inconcuſſi, illæſi, id omne ipſius *providentiæ* & *gratiæ* accep-

tum ferrent: ita eorum *lapſus* aliquot *fœdiores* in ipſis Sacrorum voluminum tabulis Sapientiſſimo conſilio perſcribi voluit, ut extarent in omne ævum ex unâ parte *humanæ fragilitatis* & inconſtantiæ, ex alterâ *divinæ bonitatis* & clementiæ illuſtria nec peritura *monumenta*.

VII. Dices fortaſſe non eſſe ea *Sanctorum exempla* ſequenda, quæ ipſe Dei ſpiritus in ſacris literis, velut virgulâ cenſoriâ, ut perperam facta notavit. Quis enim ſanæ mentis ſibi aut *Davidis adulterium*, aut *Petri abnegationem*, imitanda proponeret? Videri tamen tutò poſſe ab ejuſmodi factis *exempla* ſumi, quæ in Scripturis ita narrantur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem*, vel criminis aut culpæ *notam*. Reſpondeo, nec hoc eſſe concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis paſſim hiſtoriis, *nudè* tantùm & *hiſtoricè narrantur* prout geſta ſunt, quæ à narrantibus nec diſertim *laudantur* nec *vituperantur*: quorum tamen nonnulla indubiè conſtat *injuſta* fuiſſe, aut *inhoneſta*, & à viri boni officio aliena; & de multis aliis non immeritò dubitari poteſt fuerintne *rectè facta* vel ſecus, de quibus diſputare ſolent probabiliter & liberè in utramque partem interpretes. Qualia ſunt illa (a) *Lothi*, impuris civibus filiarum ſuarum ſtuprum offerentis; (b) *Joſephi* per vitam

(a) Gen. 19. 8.
(b) — 42. 15, 16.

vitam Pharaonis (ut putatur) jurantis; (c) *Jacobi* Esavo fratri paternam benedictionem astu præripientis; aliáque id genus compluria. Quæ siqui eorum *exemplo* sibi etiam licere putent hoc solo nomine, quòd ea à viris piis *facta* legant, *damnata* non legant: næ illi, dum *incertissimæ legi* conscientias suas subjiciunt, sese interim *certissimo* errandi peccandique *periculo* objiciunt.

(c)--27. 24.

VIII. Atqui ea saltem *Exempla* nobis, quæ in sacris literis disertè *laudantur*, securè sequi licebit, inquies. Imò ne id quidem simpliciter concesserim. Sed quod ad hanc rem attinet, *Dico primò*, Quæcunque hominum *facta in* sacris literis apertè *damnantur* ut vitiosa, ea simpliciter esse fugienda: Potior enim est vis & usus *exemplorum malorum*, ut ab illis *negativè* arguatur, quàm bonorum arguendo ab illis *affirmativè*. Quo arguendi genere utitur Apostolus noster, 1 *Cor.* 10. 6. &c. Ubi propositis ex veteris instrumenti historiâ *peccatorum* diversi generis *exemplis*, ut & *judiciorum Dei* in legis suæ prævaricatores, monet ut ea omnes intueamur velut *typos* & *exemplaria*, non quæ imitemur, sed quæ (a) vitemus, — εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. — Ne sc. concupiscamus mala, *sicut quidam ex illis concupiverunt*, neque *idola colamus*, neque *scortemur*,

(a) *Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando*, 1. Satyr. 4.

mur, neque Chriſtum *tentemus*, neque *murmuremus* in adverſis, quemadmodum illos feciſſe legimus.

— hoc quidam non bellè: nunquid ego illi Imprudens olim faciam ſimile? Hor. ibid.

IX. *Dico Secundò*, quæ in Scripturis facta apertè *laudantur*, atque ita laudantur ut nobis quaſi *imitanda* proponi videantur, non eſſe tamen omnia mox rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggregatum ſive *integram actionem* prout ab *archetypo* geſta eſt, nobis commendatam arbitremur. Sed delectu opus eſt & cauto; ut quæ *laudantur*, eâ tantùm ex parte *imitemur*, ex quâ *laudantur*. Cujus cautelæ hæc ratio eſt, quia ſolet Deus interdum, pro immenſâ ſuâ bonitate in *actione mixtâ*, id ſolùm quod in eâ *bonum* eſt, intueri & comprobare; id quod *vitioſum* eſt, quaſi diſſimulando præterire. Ut in parabola, *Luk.* 16. 8. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egiſſet*, etſi fidę parum integra. *Imitanda* ergo nobis proponitur villici illius *prudentia*, non *injuſtitia*. Et in *obſtetricum Ægyptiarum* laudato exemplo, recèns editos *Iſraelitidum* partus ſervantium, regiique mandati contemptum mendacio excuſantium, non ſunt confundenda cum *humanitate* & *pietate mendacium*, ſed cautè

cautè ſeparanda: quorum hoc in vitio fuit, nec *imitandum*: illis ſolis data *laus* eſt à Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. *Dico Tertiò*, in Scripturis laudâri etiam *actus heroum extraordinarios*, quos illi peculiari motu & afflatu *Spiritus Sancti* excitati, quaſi ex *peculiari mandato* ediderunt, *præter legem communem*: qui tamen non ſunt ab aliis *imitandi*. Ejus generis erat celebre illud factum *Phinehezi*, quo à Deo Opt. Max. & *laudem* meruit & *præmium*: qui cùm eſſet vir privatus, nulla legitima authoritate publica præditus, impudicum tamen ſcortantium par ἐπαυλοφώρῳ deprehenſum ſpiculo transfixit, *Num.* 25. 8. Ut & alterum illud *Eliæ prophetæ*, qui devocato cœlitùs *igne* miſſos ſe accerſitum milites abſumpſit, 4. *Reg.* 1. 10. &c. Quod ejus factum, diſcipuli Chriſti *Jacobus & Johannes* imitari cupientes, cum præceptorem ſuum ea de re conſuluiſſent; temerarium ipſorum conſilium ita non comprobavit, ut *objurgantis* ſpeciem indueret, retuditque eorum impetus acri caſtigatione. (a) *Neſcitis* inquit, *cujus ſpiritus eſtis*. Quaſi diceret, Quin compeſcite ferocientis animi fervidiores impetus, & intra vocationis veſtræ limites voſmet continete. Non ſiquid olim ſeveriùs fecerit *Elias*, id ipſum vobis item faciendum exiſtimate. Quod ab eo factum eſt, dictante & ſuggerente intus

(a) Luke 9. 54.

Spiritu Dei extraordinario factum est; cujus dictamen fuit ei peculiaris illius *mandati* instar, quod *Abrahæ* datum est de mactando filio *Isaaco*. At non est vestrûm, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, simile aliquid attentare.

XI. Quum itaque non semper certum sit, id quod à viro pio *factum* legitur, *laudari* debere, nec si quid *laudatum* fuerit, id continuò *imitandum* esse: ad conscientiarum nostrarum securitatem multò conducibilius est, actus nostros *ad Legis regulam* quæ certa est, quàm *ad incerta hominum exempla* exigere & conformare. Rectè "*Augustinus*, "*Hæc quæ in Scripturis Sanctis legimus, non* "*ideò quia facta credimus, etiam facienda cre-* "*damus: ne violemus præcepta, dum passim* "*sectamur exempla*, lib. *contra mendacium*, cap. 9. Ubi post alia quædam eôdem pertinentia, ita tandem concludit. "*Unde constat* "*quòd non omnia quæ à Sanctis & justis viris* "*legimus facta, transferre debemus ad mores.* Atque hactenus de *secundo* nostro *argumento*, à difficultate judicandi de piorum *exemplis*, propter *incertitudinem* quæ in ipsis est.

XII. Sequitur *tertium*, à difficultate ritè *applicandi* aliorum *exempla* ad res & actiones nostras, propter *incertitudinem circumstantiarum*.

rum. Quæ cùm ſint infinitæ varietatis, infinities etiam variant humanarum actionum qualitates. Quod eſt *in theſi*, i. e. de ſuo genere *licitum & liberum*, atque etiam ita manet *in hypotheſi* (manentibus ſc. iiſdem *circumſtantiis*) *licitum & liberum*, (*licitum* autem dico, quod ſine peccato *fieri*; *liberum*, quod ſine peccato *omitti*, poteſt;) idipſum additâ, demptâ, aut quovis modo immutatâ vel unâ qualibet *circumſtantiâ*; reddi poteſt è licito *illicitum*, aut è libero *neceſſarium*. Ut quotidie uſuvenire cernimus in foro contentioſo, cum inter partes litigantes cauſæ aguntur. Ubi ab unius partis advocato citantur è libris in cauſæ ſuæ ſubſidiũ rerum judicatarum *præcedentia* (ut vocant) *exempla*: reſponderi ſolet ab alterius partis advocato, non eſſe eandem in utraque cauſa *juris rationem*, variare *circumſtantiis*, inde immutari *caſum*, nec quæ olim judicata citantur ad præſentem litem pertinere. Quòd ſi fuerit ritè demonſtratum; concidit extemplò tota illa hoc fundamento nixa defenſionis fabrica, nec erit apud *Judices* ullius momenti *probatio à rebus judicatis* ſumpta. Hinc fit ut inter argumentationis ſpecies apud *Dialecticos*, *Exemplum* in poſtremis habeatur; velut *illuſtrandæ* rei, quàm *demonſtrandæ*, aptius inſtrumentum. Et profectò ſi ſit verum illud Fabii, (*a*) *Tot*

(*a*) Quintil. 7. Inſtit. in pro. oem. ἂν πολλὰ βάλῃς, ἄλλο τι ἀλλοῖον βαλεῖν. Senarius proverb. apud Ariſtot. de divinat. — cap. 2.

Seculis nullam repertam esse causam, quæ sit tota alteri similis: omnino verisimile est posse eum facilè errare, qui ex *unius causæ* conditione de *alterâ simili*, non expensis antè cum omni diligentia utriusque *circumstantiis*, præpropere statuit.

XIII. Quo in genere, eò sumus in errorem procliviores, quòd plerique hominum ita comparati sumus, ut in *exemplis* aliorum applicandis *facta* tantùm ipsa intueamur, eáque avidè arripiamus, & in rem nostram trahamus, si saltem *affectibus & desideriis* cordis nostri adblandiri videantur; *causæ* interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *circumstantiarum*, earum præsertim quæ cupiditatibus nostris adversari videntur, aut nullam aut perexiguam rationem habeamus. Sugillat quosdam sui temporis propheta, *Amos*, cap. 6. 5. qui in mediis publicis calamitatibus securi otio, luxu, & omne genus volupiis genium suum oblectabant; dicebántque inter alia, se *Davidis instar excogitasse sibi instrumenta musica*. Quasi dicerent, Cur id nobis vitio vertatur, quod *Davidi* laudi fuit & honori? *Musica instrumenta* & modulationes exercuit vir ille sanctus; idem & nos facimus: dissimulantes interim, quod fuerat in illo exemplo præcipuè imitandum, id à *Davide* factum in *honorem Dei*. & *publici cultus* solennitatem; non ad *conviviorum luxum*,

luxum, & in fomentum *mollitiei & laſciviæ*.

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa præcipiunt rhetores: nimirùm futuro *oratori* utile eſſe, ut virum aliquem egregium, & in dicendi facultate præſtantem ſibi proponat, quem ſtudeat *imitari*. Quod idem ad vitæ inſtitutionem, ut ſalubre præceptum, accommodant *Philoſophi*. Hortatur *Seneca* ut ad alicujus eximii præſtantiſque viri *exemplum* vitam moréſque componamus: *Longum enim iter eſſe per percepta, breve & efficax per exempla*. Et habet *Exemplum* conjunctam cum ſuadelâ & utilitate *oblectationem* quandam: ut in puerulis videre eſt; qui aliorum *juſſis* cùm ægrè obtemperent, *facta* tamen magna cum voluptate imitantur. Sed monent tamen qui iſta præcipiunt, ad *benè rectéque imitandum* acri judicio opus eſſe, ut prudenter delectum faciamus, cùm *eorum hominum* quos imitari velimus, tùm *earum rerum* in quibus ipſos imitemur. Ridet *Fabius elumbes* quoſdam (ut ipſe vocat *oratores*,) qui affectata quadam eloquentia & inani verborum circuitu dum *Ciceronianum* dicendi genus æmulantur, magnum ſe quid & eximium conſecutos exiſtimabant, ſi in clauſulis poſuiſſent *Eſſe poſſe videatur*. Notat & ipſe *Cicero* perverſam quorundam hac in re diligentiam, qui propoſitis ſibi ad imitandum ſummis oratoribus,

ribus, *nil illorum* (ut ille loquitur) *niſi vitium ſequuntur.* Qualis erat *Fuſius* quidam, *C. Fimbriæ* boni oratoris imitator non bonus: de quo ita *Cicero, nervos C. Fimbriæ in dicendo non aſſequitur, oris pravitatem imitatur.* Baſilium Cæſariæ Epiſcopum, ob eximiam eruditionem & pietatem cognomento *Magnum*, in tantâ fuiſſe apud omnes exiſtimatione ſcribit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri καὶ τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα, pallorem oris, inceſſum, tardam pronunciationem, aliáque corporis vitia, ſtudiosè affectarent & æmularentur. Quemadmodum non defuiſſe teſtantur alii, qui *Demoſthenis* magni Oratoris *Rhotaciſmum*, & ſummi Philoſophi *Ariſtotelis* τραυλότητα ſtudiosè effingerent. (a) *O imitatores, ſervum pecus!*

(a) Horat. 1 Epiſt. 19.

XV. *Jocum* moverent iſta fateor, quæque apud probos authores occurrunt ſexcenta iſtis ſimilia *perverſæ imitationis* exempla, magis quàm *bilem*: ſi in *ſermone* tantùm & externo *corporis habitu geſtúque* ea perverſitas, non autem in *vitâ & moribus* obtineret. Sed & in his quoque, nihilo fortaſſe rariùs, certè longè pernicioſius, (a) *decipit exemplar vitiis imitabile:* dum pravis cupiditatibus abrepti, propriiſque affectibus nimis indulgentes, è magno *exemplorum* cumulo ea ferè deligimus libentiùs, & in ipſis eas *circumſtantias* vehementiùs urgemus, quæ commodiſſimè videntur

(a) Horat. ubi ſupra.

videntur in eam partem flecti posse quâ inclinant jam antè animi, ut sic *affectibus* & *cupiditatibus* nostris inserviatur. Id quod facillime deprehendet ab iis egregie factum, qui εὐλαξίαν ex Ecclesia, è Rep. pacem exturbare moliuntur, quisquis libellos nuper ab *Anabaptistis*, *Brownistis*, aliisque ejusdem furfuris *sectariis*, vel superioribus aliquot annis ab eorum verâ propagine *Reformatoribus Puritanis* editos, attentiùs inspexerit. Cujus perversitatis in hoc hominum genere ut vobis specimen aliquod exhibeam, (quod sine justa cujusquam cordati viri offensione facturum me spero,) date mihi quæso veniam, unicum ipsorum argumentum *à Christi & Apostolorum* ejus *exemplo* ductum, brevi examini subjicere: quod quum sit ab ipsis prolixè satis, addo & satis animosè, tractatum; quàm solidè, quàm sincerè in eo argumento se gesserint, vestrûm erit judicare.

XVI. Prodiit quadraginta circiter retrò annis, adversus ritum *ingeniculationis in sacrâ synaxi*, editus à quibusdam *Exoniensis diœceseos* ministris (junctis sc. operis) libellus. Inter alia quæ undique conquisita argumenta congesserunt, in hoc uno quod à *Christi exemplo* petitum est præ cæteris videntur quasi triumphare. Argumenti vis & summa hæc est. Non licere homini *Christiano* in actione aliqua religiosa ad cultum Dei pertinente à

Christi

Christi & Apostolorum exemplo, quod quidem sit imitabile, ullatenus recedere, quum sit omnis *Christi actio* imitabilis, & quam alii sunt recte imitari, ab omnibus Christianis *imitanda*: *Christum* autem & *Apostolos* alio corporis situ & non genibus subnixos, sacra signa percepisse: proinde & nobis *Christianis* pariter faciendum. Hoc tam diluto, pæne dixeram putido, sophismate cum impositum sit non indoctæ modò plebi, sed & aliis, qui si magis saperent meliùs cum Ecclesiis Christi ageretur: operæ pretium erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonstrent observanda proponere.

XVII. Observate itaque *primò* μετάβασιν hic fieri εἰς ἄλλο γένος, fœdo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Gestu* tota lis sit, disputant illi importunè admodum de *Actionibus*. Esto omnem *Christi actionem* imitandam esse: at *gestum* quis dixerit esse *actionem*? Quæ duo adeò latè invicem disparata sunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, sed ad distincta *Prædicamenta* pertineant: *Gestus* ad Situm esse, *Actio* ad proprium & sui nominis prædicamentum.

XVIII. Observate *secundò*, quatuor illa ultima & minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Situm* & *Habitum*, ejusdem esse ferè rationis & momenti respectu illarum

actionum

actionum quibus velut comites adjunguntur; quandoquidem nihil aliud ſunt quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *circumſtantiæ* actionibus ipſis prorſus *extrinſecæ*. Non videri proinde rationi conſentaneum, ut vi *exempli Chriſti & Apoſtolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ* tantùm; in reliquis autem tribus, *Vbi*, *Quando*, & *Habitu*, vel iſtorum ipſorum judicio qui hoc exemplum urgent, non obligemur. Neque enim ipſi exiſtimant eſſe neceſſarium, aut quoad *Vbi*, ut ſacra Euchariſtia in *privatis ædibus* & in *cœnaculo domus ſuperioris* (ὑπερῴῳ) celebretur, aut quoad *Quando*, ut primâ nocte & *poſt cœnam*; aut quoad *Habitum*, ut à miniſtro *tunicâ inconſutili* induto. Quæ tamen omnia fuiſſe in *primâ cœnâ* obſervata, ex ſacrâ hiſtoriâ conſtat, nec eſt ab illis negatum. Cùm ergo eam *libertatem* & ipſi ſumant & aliis concedant, ut liceat à *Chriſti & Apoſtolorum praxi* in hiſce omnibus illæsâ conſcientiâ diſcedere, libenter à novis his magiſtris edoceri velim, quid ſit in illo *Situs prædicamento* adeò ſingulare, ut tàm multò, ſive *infra* ſive *ſupra*, conſortium ſuorum cenſum haberi mereatur, nec liceat ſine grandi ſacrilegio à *primitivo illo exemplo* ex hac tantùm parte diſcedere. Æqua ſanè res eſt, ut aut pari paſſu ambulent quatuor iſta *Vbi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*; aut juſta aliqua diſcriminis

ſcriminis ratio cur id ne fiat aſſignetur: quod non eſt ab iis hactenus (quod ſciam) factum, nedum tentatum.

XIX. Obſervate *tertiò*, quum debeat omne *factum exemplare* ita eſſe certum ut non poſſit negari; quod ab illis aſſumitur, (& ego lubens *conceſſerim*,) *Chriſtum & Apoſtolos* non genibus flexis ſed alio aliquo geſtu celebraſſe *primam* illam *cœnam*, id non ita liquidò conſtare ex aliquo Scripturæ textu, ut ſi pernegetur poſſet probari. At illud ἀναπεσεῖσθαι quod eſt in Evangeliis, annon innuit ſaltem *geſtum tricliniarem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino nego ex ſolo uſu iſtius vocabuli poſſe probari certam aliquam *Speciem ſitus*. Ab eâ *ſitus* ſpecie, quæ in *triclinijs* olim adhibita eſt, utriuſque vocis origo fuit: Græcæ ἀναπεσεῖσθαι, & quæ huic reſpondet Latinæ *Diſcumbere*. Sed vocabulorum vim & pondus improbo examini ſubjiciet, quiſquis ea, poſtquam multo uſu adoleverint & ſe latiùs extenderint & dilataverint, ad prima quaſi incunabula revocare, & antiquis finibus includere velit. Significant ergo illæ dictiones *ex communi uſu loquendi* actum illum quo nos deſtinatò applicamus alicui loco idoneo cibi capiendi causâ; quocunque demum *ſitu* vel *poſiturâ* corporis id fiat, *ſtatu*, *ceſſione*, *ingeniculatione*, *diſcubitu* propriè dicto, vel quolibet alio.

XX. Sed

XX. Sed quia, licèt non ex vi vocis ἀνακεῖσθαι, aliunde tamen (ex quibuſdam ſc. hiſtoriæ circumſtantiis) colligi videtur admodum probabiliter, *Chriſtum & Apoſtolos* in primâ illâ cœna *geſtu* uſos *tricliniari*: obſervate *quartò*, novos hoſce Dictatores noſtros legi illi, quam ita ſeverè imponunt fratrum ſuorum conſcientiis, ipſo ſmet interim non parére. Si enim *Chriſtus* in ſacra cœna inſtituenda *geſtu* uſus ſit *tricliniari*; exporrectis ſc. in ſubſtrato lectulo pedibus & tota corporis parte inferiore, ſuperiore in cubitum reclinata: cur iſti ipſi, qui hoc argumentandi genere tàm operosè utuntur, hoc *Chriſti exemplum*, (quod eſt certe *imitabile*,) non *imitantur*? Cur non ſibi *lectulos* parant & *triclinia*, ut ſic ab omni neceſſaria in eam rem ſupellectili inſtructi, eodem quo *Chriſtus & Apoſtoli* geſtu ſacræ menſæ participes fiant? A quo *geſtu* tàm diſcedere certum eſt eos qui *ſtant* aut *ſedent*, (quorum alterutrum & ipſi faciunt & aliis faciendum ſuadent,) quàm qui *in genua procidunt*. Si dicant, & quidem dicunt exoleviſſe jam olim *geſtum illum tricliniarem* in hoc occidentali orbe, & proinde nos non jam teneri ad *eundem ſitum in ſpecie*: teneri tamen vi primitivi illius exempli ad *eundem ſitum in genere*, hoc eſt, ut utamur ſaltem *geſtu* (ut vocant) *menſario*, qui ſit illi *tricliniari* analogus & ſucce-

ſuccedaneus pro more noſtræ gentis, quemadmodum illi tunc eo *geſtu* uſi ſunt, qui ex paſſim recepto illorum temporum & locorum more *ad menſam* à convivis ſolebat adhiberi. Ad populum phaleras! Adeone homines ex affectuum *præjudicio*, & *contradicendi libidine* quadam, ab omni ſanâ mente excidiſſe, ut hæc tàm futilia pro ſolidis orbi obtrudant, aut ſperent iſtiuſmodi offuciis cuiquam cordato viro imponi poſſe? Quæ quàm ſint inania & abs re, ut *breviter* & liquidò oſtendam; exorandi mihi ſunt qui ſic diſputant, ut paucis his *interrogatiunculis* directè & ſine aliquâ tergiverſatione reſpondeant.

XXI. Quæro ab illis *primò*, quum tàm certum ſit *Chriſtum*, ſi uſus eſt *geſtu tricliniari*, nec *ſedentem* comediſſe, nec *ſtantem*, quàm certum eſt eum, ſi eo geſtu uſus eſt, non comediſſe *genibus ſubnixum*: cur non vi illius exempli tàm obligemur à *ſedendo* vel *ſtando* abſtinere in ipſo communicandi actu & articulo, quàm ab *ingeniculando*? Ex iſta enim ſuppoſitione ſequitur, è *tribus* illis corporis *poſituris* nullam eſſe, quæ non exemplo Chriſti æquè deſtituatur ac *reliquæ duæ*. Equum proinde eſſe, quod de *quatuor ultimis prædicamentis* paulò antè dictum eſt, ut pari jure fruantur ſingulæ: paritérque univerſæ vel ut reæ *damnentur*, vel ut inculpatæ

abſol-

absolvantur. Si dicant, quod est ipsorum solenne diverticulum, successisse *gestui tricliniari* ex more gentis *sessionem* vel *stationem*, non successisse *ingeniculationem*: Quæro *secundò*, unde fiat, ut alicujus gentis (puta *Anglicanæ*) *tacita consuetudo* sufficiat ad hoc, ut *gestui tricliniari* succedat *sessio* vel *statio ad mensam communem*; *lex* autem *positiva* ejusdem gentis non sufficiat ad hoc, ut eidem *gestui* succedat *ingeniculatio ad mensam sacram*? Poteritne sensim & sine publicâ authoritate *immutata consuetudo* id efficere, ut non ultrà *deceat* vel *liceat* quod olim nec *indecens* habitum est *nec illicitum*? non poterit publicâ authoritate *sancita lex*, populi etiam expresso consensu stabilita, usúque diuturno & moribus comprobata, id efficere, ut saltem *licitum* deinceps habeatur, quod nulla legitima ratione constat fuisse unquam *illicitum*? Ubi revera pugnant inter se duæ res, *Lex & consuetudo*, (quod hic tamen vix fit) æquam esse fatebitur quisquis incolumi capite est, ut cedat *Legi* consuetudo, non *Consuetudini* Lex. Quæro abs illis *tertio*, existiménne seriò, an non existiment, continuò peccare eum qui *ad mensam communem flexis genibus* cibum caperet. Si *peccare* dicant; quum sit omne *peccatum* divinæ legis transgressio, cedò ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod sic faciendo

2.

3.

peccetur: ſi fateantur *ſine peccato* id fieri poſſe; annon animadvertunt eâ confeſſione ſua ſe vineta cædere, & argumentationis
4. ſuæ vim omnem evertere? *Quartò*, ſuppoſito quòd exoleviſſet jam olim *geſtus* ille *triclinialis*, eique ſucceſſiſſet *ſtatio* vel *ſeſſio* ante primam illam cœnam, ita ut oportuerit *Chriſtum & Apoſtolos* aut *ſtantes* comediſſe aut *ſedentes*; quum utrumque ſimul fieri non potuerit: quæro, num ſi illi *ſtantes* comediſſent, nobis etiam ita *ſtare* neceſſarium eſſet, ut *ſedendo* peccaremus, & è contrà; vel *liberi* eſſemus ad utrumlibet? Si dicant nos *liberos eſſe ad utrumlibet*; omninò jacet argumentum ab *exemplo Chriſti* ductum: quia ſupponitur illum *alterutrum* tantùm feciſſe, non *utrumque*. Si dicant, nos præcisè teneri ad *illam Speciem* quâ ſupponitur *Chriſtum* fuiſſe uſum; cur ergo ipſi tàm ſeveri dictatores libertati cujuſque Eccleſiæ permittunt *ſtandi* vel *ſedendi* optio-
5. nem? Quæro *quintò*, ſi nos obliget *exemplum Chriſti* ad ſui imitationem; cur determinetur hæc obligatio præcisè in *geſtu menſario*, quæ eſt ſpecies *ſubalterna*, & non vel citeriùs ſtet in *genere* aliquo *ſuperiori*, vel ulteriùs protendatur ad *ſpeciem* aliquam *inferiorem*? Hoc eſt quærere, Quum ſint tria hæc, *Geſtus* ut genus ſuperius, *Geſtus menſarius* ut ſpecies ei ſubalterna, *Geſtus triclinialis*

cliniaris ut ſpecies infima; *Chriſtus* autem & *geſtu* uſus fuerit, & *geſtu menſorio*, & *geſtu tricliniari*: cur *geſtus menſarius*, quæ eſt intermedia ſpecies, cenſeri debeat ad rectam *Chriſti* imitationem & neceſſaria & ſufficiens; & non vel *geſtus aliquis* in genere *ſufficiens*, vel *geſtus tricliniaris* in ſpecie *neceſſarius*? Quæro *denique* fueritne *geſtus tricliniaris* à Chriſto & Apoſtolis in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non? *Imitabilem* fuiſſe (ſat. ſcio) non negabunt, imò ne poſſunt quidem negare, qui inde præcipuum cauſæ ſuæ firmamentum petunt: ſic enim proponunt *Chriſti exemplum* nobis de neceſſitate *imitandum*, non omne ſimpliciter, ſed omne quod eſt *imitabile*. Quod igitur illi ultrò largiuntur, libens accipio: & *Propoſitionem* ſcilicet, *Omne Chriſti exemplum imitabile* obligare Chriſtianos ad ſui imitationem; & *aſſumptionem* pariter, ſc. geſtum illum in ſpecie (ſive fuerit ille *tricliniaris*, quod admodum probabile eſt, & nunc ſaltem ſupponimus, ſive quis alius) quo Chriſtus in prima illa cœna uſus eſt, *eſſe imitabilem*. Ex his præmiſſis ſic colligo, Ergo vi iſtius exempli obligabantur *proximi* poſt Chriſtum *ſeculi Chriſtiani* ad eundem *geſtum in ſpecie* quo uſus eſt Chriſtus; ergo ſimiliter obligabantur & *ſecundi ſeculi*, itémque *tertii*, & ſic deinceps uſque ad hæc tempora. Ergo & præſentem Eccle- 6.

ſiam ad *geſtum tricliniarum* in ſpecie *obligari* fatendum eſt, ſi *Chriſtus* eò geſtu uſus eſt: aut ſaltem oſtendendum eſt, quo tempore, qua ratione, quo authore, quo jure & authoritate ſublata ſit illa *obligatio*.

XXII. Ex his quæ dicta ſunt liquet, *Argumenti* illius, quod tantâ cum pompâ ab illis inſtruitur, vim omnem eò tandem recidere, ut non poſſit rectiùs & in rem ſuam accommodatiùs proponi, quàm ſub hac forma. *Exemplum Chriſti* & Apoſtolorum in tantum obligat, quantum nobis viſum eſt expedire ut obliget; Sed nobis expedire viſum eſt ut obliget ad *non ingeniculandum*, ulterius verò non obliget: ergo eatenus tantùm obligat, & non ulteriùs. Piget iſta fateor: non eſt aut hujus loci, aut iſtius ætatis, aut moris noſtri, *riſum captare in re ſeriâ*. Sed quid facias iſtis hominibus? Nimirum indiget iſtiuſmodi patrocinio cauſa non bona: nec fieri poteſt, ut non multa inania, & ſi penitiùs examinentur perabſurda, ſibique parùm conſentanea, dicere ſæpenumerò cogantur, qui *partium* magis ſtudio duci ſe patiuntur quàm *veritatis*. Equidem ex animo loquor, & quod res eſt: Etſi multa paſſim in eorum Scriptis occurrant *parùm ſolidè* diſputata, utinam non quædam etiam *parùm ſincerè*; non memini tamen uſpiam me obſervaſſe tanto cum conatu

conatu & molimine meras nugas agi, aut ex tanta montium parturitione tàm miserè ridiculum prodire fœtum, quàm cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis adducta, aut ad *excusandum* ea facta quæ videntur lege aliqua divina *prohiberi*, aut ad inducendum *obligationem* in conscientia in his quæ non videntur lege aliquâ divinâ *præcipi*, importunè urgentur. Sed unde digressus sum, si tamen digressus sum, redeo, & pergo ad

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplorum fine & usu proprio. Habere enim *Exempla* suum usum, eúmque ad *morum* institutionem, *vitæq;* emendationem permagnum, omninò fatendum est. Alioquin nec tàm multa in sacris literis perscripta essent, (quæcunque enim perscripta sunt, εἰς τὴν ἡμῶν διδασκαλίαν γέγραπται, *Rom.* 15. 4. Πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, 1 *Cor.* 10. 11. ad nos erudiendos aut commonefaciendos perscripta sunt,) nec tàm constanter ab Apostolis ubique inculcarentur. *Sumite, fratres mei, pro exemplari patientiæ prophetas. Audivistis patientiam Jobi. Elias oravit. — Omnia hæc Jac.* 5. 10, 11, 17. *Imitatores mei estote, sicut ego Christi*, 1 *Cor.* 11. 1. *Quæ audivistis, & vidistis in me, hæc agite. Phil.* 4. 9. *Eos considerate, qui sic ambulant sicut habetis nos pro exemplari, Phil.* 3. 17. & similia passim: At

non est is usus aut finis *Exemplorum*, ut sint nobis pro *regulâ vivendi*: sed ut sint subsidia quædam & *adminicula*, & quasi *stimuli* ad excitandam ignaviam nostram & torporem excutiendam, cum segniores sumus & tardiores in officio faciendo, quàm par est. Solet enim fragilitas humana, objectâ præsertim gravi tentatione, accedente etiam Satanæ & mundi impulsu, de *severitate legis* Dei & *obediendi difficultate* multa apud se submurmurare, imò & apertè quandoque conqueri: in viâ quâ eundum est grassari *leones*; undique strui pedibus suis *laqueos*, *insidias*, *scandala*; perferendas *injurias*, *contumelias*, *calumnias*, *bonorum rapinam*; charos *parentes*, chariora *pignora*, *uxorem*, *amicos*, *possessiones*, *patriam*, *vitam ipsam relinquendo*, imò & *odio habendam*. Quàm duri sunt hi sermones! quàm non ferendum jugum! Quoties subeunt mentes nostras ejusmodi *cogitationes*, ita ut jam penè (*a*) despondeamus animum, & omnem officii curam velut rei impossibilis & in quam inanis sit omnis opera nostra & irriti conatus, tantùm non abjicere incipiamus: *excitantur* aliquantulùm languentes Spiritus, & ad contemnendas omnes *difficultates*, superandas *tentationes*, perferendas *contumelias*, paulatim erigitur animus (*b*) opportunâ *Exemplorum* authoritate. Cum seriò cogitamus viros, pios quidem & Sanctos,

(a) *Turpiter desperatur, quicquid fieri potest.* Quintil. 1. Instit. 10.

(b) *Cum quid difficile videtur difficiliora alios obeuntes recensemus.* Tert. 1. ad uxor. 6.

Sanctos, ſed ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν iiſdem quibus nos *perturbationibus, cupiditatibus, tentationibus* obnoxios, gratiâ Dei (quæ nec nobis defutura eſt, ſi ab eo toti pendeamus, & conatus ſimul noſtros fideliter adjungamus) adjutos, ea omnia & *perfeciſſe & pertuliſſe*, quæ nobis aut *facienda* aut *ferenda* Deo ſic diſpenſante incumbunt: redire mox animi, incaleſcere piâ æmulatione pectora, & (c) *inter meditandum exardeſcere ignem*, dum erumpant tandem è plenitudine cordis hæ aut perſimiles voces, *En me paratum Domine obire quod jubes, ſubire quod imponis.* (d) *Nubes* illa *teſtium*, quæ nos quacunque circumſpectamus cingit undique, ſuadet ut omni abjecto ægri animi tumore & gravedine, peccatique, quæ ut nos arctè *complectitur*, ita per Dei gratiam ſi ſtrenuè conemur non ægrè *comprimitur* importunitate, *propoſitum nobis ſtadium* fortiter & conſtanter & patienter *decurramus*.

(c) [Pſalm. 39. 4.

(d) Heb. 12. 1. &c.

XXIV. Hortatur *Jacobus Apoſtolus*, cap. 5. ad orationis inſtantiam, exemplo *Eliæ*, qui importunis ſuis precibus (προσευχῇ προσηύξατο) cœli oſtia quaſi pro arbitrio obſeravit & reſeravit. Quod nequis exiſtimaret *Eliæ* meritis & ſanctitati deberi potiùs, quàm *divinæ promiſſioni* fidelium precibus ex fœdere gratiæ factæ; præripit hanc ſuſpicionem *Apoſtolus* in ipſo narrationis

exordio, *Elias*, inquit, *homo erat* ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν — *verse* 17. *Homo* erat: non *Deus*, aut *Angelus*: nec de *meliore luto*, sed ex eâdem quâ cæteri homines *massâ* effictus. Hic est ergo usus *Exemplorum* proprius & perutilis: ast meminisse interim oportet, *Exempla* non esse *regulam* ipsam, nec *regulæ* pondus & instar habere; imò esse & ipsa, siqua dubitandi ratio appareat recténe an secus facta sint, ad *regulam* diligenter exigenda. ὑπόδειγμα λάβετε τὺς προφήτας inquit *Jacobus*, *Jac.* 5. 10. Ubi nescio an illud ὑπόδειγμα specialem habeat ἐνέργειαν & vim: Mihi certè innuere videtur Sanctorum prophetarum actus non esse παράδειγμα, *exemplar* illud *principale* quod est præcipuè nobis intuendum; sed quasi illius ἀπόγραφον & *secundarium exemplar*, quod non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & authoritatem, quatenus *concordat cum Originali*. Ex hactenus dictis ergo conficitur, Non sufficere ad *bonitatem actus* humani, quòd sit alicujus *viri Sancti exemplo* conformis: nec proinde posse cujusquam *conscientiam* in ejusmodi conformitate, nisi sit & ipsum *exemplum regulæ* conforme, securè & tutò acquiescere.

XXV. Porro, ut ad alteram propositi nostri partem tandem accedamus, eadem fermè ratio est *Judicii* alieni, quæ & *Exempli*; idque

idque ob eaſdem ferè cauſas: ita ut hac in re non ſit opus multis. Percurram itaque breviter. *Primò*, ſunt omnes homines, quantumvis *docti* & *pii*, non minùs *Erroribus* quam *Peccatis* obnoxii; imò fortaſſe vel multò magis, quò acutiore mentis indagine opus eſt, ad internoſcendum *veri* & *falſi* diſcrimen, quàm *boni* & *mali*. Ex *Ignorantiâ* illâ naturali quâ mentes noſtræ velut caligine quadam obductæ ſunt; ex *Educatione*, quæ animos noſtros adhuc teneros fingit & efformat, & notionibus quibuſdam inſtruit & imbuit, quas non facile eſt eradere; ex longo uſu & *Conſuetudine* quæ velut altera natura eſt; ex *pravis affectibus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum ejus uſum impediunt; ex aliis ejuſmodi cauſis permultis; adeò proclive eſt homini *Errare*, *Labi*, *Decipi*, ut jam olim in proverbium abierit *Humanum eſſe errare*. 1. 2. 3. 4. Cicero. Philip. 12.

XXVI. Adde huc *ſecundò*, quòd nec ipſi ſemper de eorum *pietate* & *prudentiâ*, quorum *judicio* ſequi volumus, ſincerè judicamus. Quin ſolenne eſt iis qui ſe permittunt *alieno arbitratu* duci, eos ſibi *duces* deligere, quos jam ante ſciunt ducturos ſe in ea via, qua ipſi jam antè conſtituerant proficiſci. Sic homines incautos *Satànas* quaſi circulo incluſos tenet. Si quæras, cur hoc putent eſſe verum & rectum, reſpondent quia ita nos docuit hic

hic vel ille *vir pius & prudens*: Si quæras iterum quî sciant doctorem illum suum esse *virum pium & prudentem* respondent, vel responderent saltem si ex animo loqui vellent, quia nobiscum sentit. — (a) *Et sapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.* Metiuntur nimirum plerique mortalium *pietatem alienam*, non ex praxi officiorum *vitæ Christianæ*, & ex operibus justitiæ, misericordiæ, charitatis, & devotionis; sed ex *studio* earum *partium* quibus se addixerunt, & earum *odio* quibus se inimicos profitentur. — Κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύοντες διδασκάλους inquit Apostolus 2 *Tim.* 4. 3. *Coäcervantes sibimetipsis doctores secundum proprias concupiscentias*: Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν ut ibidem sequitur aptissimâ metaphorâ. Cum iis *aures pruriunt*, quærunt sc. qui eas *scabant*: atque ita accidit eis quod veteri proverbio dici solet, *Muli se mutuò scabunt.*

(a) Horat. 2. Epist. 1.

XXVII. *Tertiò*, disertè nos prohibet sacra Scriptura, aut *alterius* cujuslibet *judicio* conscientias nostras subjicere, aut in *alterius conscientiam* dominium exercere. *Ne vocemini Rabbi, unus est enim vester* ὁ καθηγητὴς, *magister*, præceptor, doctor, ductor *Christus*, *Matth.* 23. 10. *Ne multi estote magistri, fratres mei*, *Jac.* 3. 1. *Pascite qui in vobis est gregem Dei*, ὡς τύποι, ut facem ei præferentes,

ferentes, veræ fidei doctrinam & piæ exemplum, ſed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, 1 *Pet.* 5. 1. *Non quaſi exercentes dominatum* & imperium merum *in Clerum* & populum *Dei. Empti eſtis pretio: nolite fieri ſervi hominum*, 1 *Cor.* 7. 23. Ut conſcientias veſtras cujuſquam hominis authoritati ex ipſius arbitrio & imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis ſequitur, (ut ex iis quæ à nobis hactenus poſita ſunt & probata *corollaria* nonnulla inferam, ſed pauca, & paucis) meritò exoſam eſſe debere cuilibet Chriſtiano *Romani Pontificis* conjunctam cum ſummo faſtu, non ferendam *tyrannidem*: qui dum ſibi ſuæque Cathedræ arrogat *judicium infallibile*, exercet eo nomine, quaſi jus ſuum, *dominatum in conſcientias* hominum: eouſque, ut ſi dicat *virtutes* eſſe *vitia*, & *vitia virtutes*, teneantur ſub mortali peccato omnes *Chriſtiani* ipſius judicio ſine ullâ hæſitatione ſemet ſubjicere. Et proinde agnoſcendam eſſe cum omni gratî animi ſignificatione ſummam & ſingularem Dei Opt. Max. in nos bonitatem & miſericordiam, qui nos patréſque noſtros & *Eccleſiam Anglicanam* tam iniquâ *tyrannide* dudum exemerit, & juſtæ *libertati* quaſi poſtliminiò reſtituerit.

XXIX. At-

XXIX. Atqui *Secundò* cavendum nobis & universis & singulis, ne illa *tyrannide* liberati, *novo jugo* colla subdamus; nec tàm *excussisse* jugum, quàm *permutasse* deprehendamur.

(a) Horat. 2. Satyr. 9. — (a) *Quæ bellua ruptis*
Quum semel effugit, reddit se prava catenis?

Interest profectò nostrâ, si aut internæ *Conscientiæ*, aut externæ *Reipublicæ & Ecclesiæ* paci serio consultum velimus, omninò curare, ne ut olim in Ecclesia Corinthiaca 1 Cor. 1. 12. *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ*, sic apud nos istiusmodi voces audiantur, *Ego sum Lutheri, ego Calvini, ego Arminii, ego Socini.* (c) Rom. 3. 4. Quin esto (c) *omnis homo mendax, & verax solus Deus.* Non est dignus qui sit *Christi*, qui non est *unius Christi*, discipulus. Actum est de fidei Christianæ simplicitate & sinceritate, postquam itum est *in partes*: Neque ulla spes est antè restitutum iri pristinò vigori & virori *Religionem Christi*, quàm diducta tot fracturis & scissuris vulnera, fraternæ condescensionis oleo velut malagmate delinita, in eandem *fidei* & *charitatis* unitatem cöeant & cöalescant.

XXX. Cavendum porrò *tertiò*, ne pravis affectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in cujusquam *personæ admirationem*, ut ex (a) Jud. verse 16. ipsius authoritate toti pendeamus, (a) θαυμάζοντες

μάζονλες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. Quibus verbis intendit digitum *Apoſtolus* ad ipſiſſimum totius *mali fontem*. Nempe non aliunde emanavit omnis illa *nominum* perverſa *admiratio*, quam ex perdita illa & nimia *ſui admiratione*. Dum quiſque propriæ *utilitate* ſtudet, inſervit *honori*, *gloriæ* velificatur; alios omnes æſtimat ex *ſuo commodo*: & corrupto jam hiſce affectibus judicio, eos protinus *admiratur* maximè, quos *utilitati*, *honori*, *gloriæ*, aliiſq; ſuis cupiditatibus minimè adverſaturos arbitratur. Quod ipſum alter etiam Apoſtolus, quem antè citavimus clare ſignificat, ubi notat homines *ſibi* (*a*) καλὰς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας *præceptores diligere*. (*a*) 2 Tim. 4. 3.

XXXI. Cæterùm ut non obſtantibus quæ à me dicta ſunt, ſua conſtet interim & *Eccleſiæ Catholicæ*, & unicuique *viro docto & pio*, juſta authoritas: Admonendi eſtis *primò*, judicio & praxi *Univerſalis Eccleſiæ*, in ſacrarum literarum interpretatione, & in dijudicandis fidei & morum controverſiis, plurimum deferri oportere: *ſecundò*, & viri docti judicio & *authoritati* nonnihil tribuendum, ad *eximendum* ex animis hominum *ſcrupulos* minùs neceſſarios, atque etiam ad *dirigendum* conſcientias *in rebus dubiis*, de quibus non poteſt aliter haberi ulla *certitudo*. Sed de horum utroque, erit fortaſſe poſthac commodior dicendi locus.

PRÆ-

PRÆLECTIO QUARTA.

In quâ Quæ ſit *Adæquata Conſcientiæ Regula* diſquiritur & ſtatuitur.

JAC. IV. XII.

Unus enim eſt Legiſlator, qui poteſt Servare & perdere.

I. QUàm parùm ſit unicuique præſidii, ad *conſcientiæ* ſuæ ſive *fræni* ad excuſandum ea quæ hactenus *fecerit*, ſive *ſecuritatem* ad ἀφόβως aggrediendum quæ porrò *facturus eſt*, ſi ea aut ſola *boni finis intentione*, aut alieni tantùm *exempli* vel *judicii* authoritate nitantur: ſatis à me ſupérque proximis duabus prælectionibus demonſtratum eſt. Eo nimirum conſilio, ut ſublatis è medio his velut obicibus, expeditior mihi & complanatior eſſet via, ad ea

ea quæ de *Conſcientiæ obligatione* dicere inſtitueram. Quæ *Obligatio* cùm ſit duplex: *Activa* ſcilicet, per quam inducit alteri obligationem, & *Paſſiva* per quam alterius obligationi ſubeſt: poſtulat ordinis ratio, ut à *paſſivâ* ordiamur. Tunc enim de *re menſuratâ* ſecuriùs pronunciare poterimus, poſtquam conſtituerit *menſuram* ipſam eſſe juſtam. Quod ergo nunc agitur hoc eſt, ut inquiramus quid ſit id quod propriè *obligat conſcientiam*: ſive, quod idem eſt, quæ ſit propria & adæquata *conſcientiæ Regula*, cui ſe (ut *recta* ſit) conformare teneatur. Quæ inquiſitio ut certiùs & commodius inſtituatur, paucis quibuſdam velut explicandi gratiâ præmiſſis, rem ipſam tandem quibuſdam *Concluſionibus* complectar.

II. Sciendum itaque *primò*, Conſcientiæ ut munus ſuum debitè exequatur, neceſſariam eſſe aliquam *Regulam*, cui ſubeſſe debeat. Ubicunque enim eſt *virtus* aliqua *activa*, quæ non eſt de naturâ ſua *determinata ad unum* in agendo, ſed eſt *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut poſſit rectè agere vel ſecus; ſive ea *virtus* ſit *habitus* de prima, ſive *potentia naturalis* de ſecunda ſpecie Qualitatis: oportet ut ſit *lex* aliqua vel *regula*, (νόμος ſive κάνων) quæ eam in agendo dirigat. Quotieſcunq; enim aliquid ſe ut *faciendum* offert phantaſiæ, ſive à ſenſu externo repræſentatum;

tum ſive ex interna quadam animi ſuggeſtione; quia *Voluntas*, quæ eſt proximum agendi principium, eſt (ut dici ſolet) *potentia cæca*, nec poteſt ex ſe *malum* à *bono* diſcernere, ut ita ſit ipſa ſibi *regula*: ratio inquiſitiva mox ad *Conſcientiam* recurrit, ut ejus *dictamen* audiat. Cujus munus eſt rem propoſitam ſtatim *examini ſubjicere*; examine facto, ſitne perſequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntati *dictare*: hoc eſt, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *examinandi, judicandi, dictandi* munus, ne temeræ id præſtet & ὡς ἔτυχεν, & *cæcum voluntatem* ipſa non minùs cæca in tranſvorſum ducat: Opus eſt ut certa aliqua ſit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Sciendum *Secundò*, eſſe in *Regulis*, ſicut & in *Cauſis*, ſubordinationem quandam: & ſicut in *Cauſis* invicem *ordinatis*, poſteriores quæque ſi ad priores comparentur habent rationem *Effectuum*; ſic in *regulis* & *menſuris* invicem *ordinatis*, poſteriorem quamque reſpectu ſuperioris haberi rationem *regulati* ſive *menſurati*. *Regula* igitur *Conſcientiæ* cum ſit duplex; altera *proxima* & immediata, *prima* & remotior altera: *regula illa proxima*, ſicut habet rationem *regulæ*, reſpectu ipſius *Conſcientiæ*, quam dirigere debet, ſic habet rationem *regulati*, reſpectu *regulæ primæ*, à qua & ipſa dirigenda eſt. IV. Sci-

IV. Sciendum *tertiò*, quùm conſiſtat cujuſque rei *rectitudo* in conformitate ipſius ad ſuam *regulam*: ſicut eſt *duplex*, ut jam diximus, *Conſcientiæ regula*, proxima & remota; ita *duplex* eſt etiam *Conſcientiæ rectitudo*, duplici illi regulæ reſpondens. Poteſt enim *Conſcientia recta* dici, vel ἁπλῶς, ſimpliciter, abſolutè & *uſquequaque recta*; vel κατὰ τὶ, ſecundùm aliquid & *quadantenus recta*. Hoc modo *recta* eſt, ſi ſit conformis *regulæ* ſuæ *proximæ* & immediatæ: quemadmodum is dicitur de aliqua *propria paſſione* habere *ſcientiam* certam & veram, qui poteſt ipſam de ſuo Subjecto per *proximam ſui cauſam* demonſtrare, etſi nequeat ulterùs aſcendere. At illo modo tum demum *recta* eſt *Conſcientia*, cum & ipſa *regulæ ſuæ proximæ* conformis eſt, & illa inſuper regula *regulæ primæ*: quemadmodum is dicitur habere rei aliquius *certam*, (id eſt perfectam,) *ſcientiam*, qui omnes ejus *cauſas* novit uſque ad *primas*. *Tunc enim unamquamque rem ſcire dicimur*, (inquit Philoſophus initio *Lib. 1. Phyſ.*) *Cum omnes ejus cauſas, principia, & elementa cognoſcimus uſque ad prima.* Proinde ut *certitudo ſcientiæ*, etſi oriatur *immediatè* ex cognitione *cauſæ proximæ*, reſolvitur tamen *ultimatè* in cognitionem *cauſæ primæ*: Sic *rectitudo Conſcientiæ*, etſi attendatur *immediatè* penes conformitatem ad

regulam suam proximam, resolvitur tamen *ultimatè* in *regulam suam primam* & supremam.

V. Sciendum *quartò*, cum de *Obligatione Conscientiæ* loquimur. Obligationem illam non significare *coactionem* aliquam (*Conscientia* enim propriè loquendo non magis *cogi* potest, quam ipsum *Liberum arbitrium*;) sed imperium potiùs & potestatem urgendi eam (cum *authoritate* tamen cui ipsa obedire tenetur) ad faciendum quod sui est officii: eodem omninò modo, quo *Princeps* qui habet potestatem νομοθετικὴν, ferendo leges *obligat* subditos ad ipsarum observationem. Sicut ergo in foro externo subditos ad obediendum *obligat* propriè & formaliter, non *Lex* ipsa, sed *potestas Legislatoris*; verè tamen dicitur & *Lex ipsa obligare*, etsi impropriè & quasi *materialiter*, sive *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio*; sicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [*Num lex nostra judicat quenquam? Joh.* 7. 51.] etsi ipsa non *judicet*, sed *Prætor*, quia Prætor debet *secundum legem* judicare: Sic & in foro interno *Conscientiam* propriè *obligat*, non *regula* sive *lex* ei imposita, sed *potestas* & *authoritas* imponentis: ita tamen ut ex consequenti verè & non incommodè, licet minùs propriè, dici possit regulam ipsam *obligare*. Cum ergo quæritur, quid sit illud quod *obligat Conscientiam*

tiam ad faciendum officium ſuum; utrumque hoc quæritur: *primò* & principaliter, quis ſit *dominus Conſcientiæ*, qui jus habeat & poteſtatem imponendi ei *legem* ſeu *regulam* cui ſe debeat conformare; deinde *ſecundario* & conſequenter, quæ ſit *regula Conſcientiæ*, ceu Lex ab illo domino ſuo impoſita, cui ex ejus imperio conformare ſe teneatur?

VI. Sciendum *quintò*, cum quicquid alteri attribuitur, attribuatur vel *per ſe*, vel *non per ſe*; idque iterùm dupliciter, vel *non per ſe*, i. e. *per aliud*, vel *non per ſe*, i. e. *per accidens:* res illas proinde, quibus vis *obligandi Conſcientiam* quovis modo attribui poſſe videtur, eſſe in triplici diſcrimine. Vel enim *primò obligant* Conſcientiam *per ſe ſimpliciter*; hoc eſt, directè ex ſe & vi propriâ obligant, non ſolùm ut τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed etiam ut opponitur τῷ *per aliud*; Vel *ſecundò obligant per ſe reſpectivè*, prout τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed non prout opponitur τῷ *per aliud*; hoc eſt, *obligant* non ex vi ſuâ propriâ, ſed virtute alicujus alterius vim *obligandi* habentis: Vel *tertiò obligant per accidens tantùm*, & neutro modo *per ſe*, Quin & in illis quæ *ſecundo modo* obligant diſcrimen aliquod obſervandum eſt, pro diverſâ ratione illius cauſæ ex quâ oritur

Obligatio. Aliter enim ſe res habet, cum ex *alienâ authoritate* neceſſario inducitur *obligatio*: aliter, cum ex *propria voluntate* ſponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut ſint eorum quæ *obligant Conſcientiam* gradus omninò *quatuor*. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta ſunt rectiùs intelligatis, & eorum quæ dicenda forent rudem quandam ὑπογεγραφὴν ὡς ἐν τύπῳ habeatis;) Obligat *primò*, *per ſe & vi propriâ*, expreſſum Dei mandatum: Obligant *ſecundò*, nullâ tamen vi ſuâ, ſed *virtute divini præcepti*, Leges humanæ & mandata Superiorum: *obligant tertiò*, ex liberâ cujuſque electione & *facto proprio*, cum ei integrum ante eſſet aliter feciſſe, ſponte ſuſcepta Vota: *quartò* denique, & *ex accidente*, *obligat* Lex ſive ratio Scandali.

VII. Sciendum *ultimò*, *Obligationem* illam duntaxat quæ eſt *in primo gradu* eſſe *abſolutam* & *univerſalem*; reliquas tres *relativas* & *particulares*. Illa *abſoluta* eſt, quia *directè* obligat, & *ſemper*, & *univerſos*: & eſt ejus vinculum planè inſolubile. Reliquæ *relativæ* dici poſſunt, tùm quia non ex ſe & vi propria obligant, ſed *per relationem* ad præceptum aliquod aut inſtitutum Dei; tùm quia non *ſemper*, *ubique*, & in omni caſu *obligant*, ſed quando rationes illæ, quas reſpicere

ſpicere debent, exigere videntur. Præjudicat ergo *primi gradus Obligatio* cuivis obligationi in aliis quibuſcunque gradibus: ita ut ipſa reliquas irritas faciat, non autem ipſam illæ. Imò univerſim *Obligatio in Superiore* quoquo *gradu* validior eſt, cæteris paribus, *obligatione in gradu* quocunque *inferiore*, atq; ei præjudicat; vel *tollendo* jam contractam, ut plerunque: vel ſaltem, idque perpetuò, *impediendo* contrahendam. Cedant ergo oportet quantum ad *obligandi* vim *leges humanæ* divinis, *privatæ pactiones* & promiſſiones Conſtitutionibus publicis, hiſce demum omnibus *Scandali lex*.

VIII. His ita præmiſſis, ut certa nobis conſtet vivendi lex, ea quæ de *Conſcientiæ Regulâ* & ejus *Obligatione paſſivâ* ſunt maxime ſcitu neceſſaria, quibuſdam *Concluſionibus*, prout pollicitus ſum, complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus ſolus merum & directum habet imperium in Conſcientias hominum.* Ita ut extra Deum nemo poteſtatem habeat *legem* imponendi *conſcientiæ* cujuſquam hominis, cui ut *per ſe obligatoriæ* ſubjicere ſeſe debeat. Dico *per ſe*, quia *obligamur* omnes in conſcientiis juſtas *leges humanas* obſervare, *fidem* Deo vel hominibus datam præſtare, ne ſimus aliis *ſcandalo* cavere: ſed ad iſta omnia non aliunde *obligamur*, niſi in quantum ad *Dei voluntatem* iſta omnia imperantis revocan-

tur; ut de ſingulis ſuo loco videbitur.

IX. Probatur hæc *Concluſio*. *Primò* ex verbis illis *Apoſtoli* jam propoſitis, *Unus enim eſt legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* Ubi duo ſe offerunt in rem noſtram argu-
1. menta. *Primò* enim Deum aſſerit eſſe *unum Legiſlatorem*: Non unum è multis, vel præ cæteris unum; ſed *excluſivè unum*, hoc eſt, *unicum*. Aliàs argumento uſus eſſet Apoſtolus ad probandum quod volebat parùm efficaci. Reprehendit nimirum eos, qui de *perſonis* aut *factis* alienis temerè ferebant judicium, ut juris alieni invaſores. *Quis tu, inquit, qui alium judicas?* Quaſi diceret, Nôris te qui ſis, & quas res agas. Non eſt tuum falcem tuam in alienam meſſem immittere; multò autem minùs in omnipotentis Dei ſolium temet audacter ingerere. Si neſcis, *illius unius* eſt de conſcientiis hominum *judicium ferre*, cujus unius eſt ipſorum conſcientiis *Leges imponere*, is autem præter *unum Deum*
2. nullus eſt. εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης. *Deinde* ſoli Deo poteſtatem aſſerit ſervandi & perdendi: Unde *ſecundum* extruitur *argumentum*. Is ſolus jus habet *conſcientiis* aliquid imperandi aut prohibendi, qui poteſtatem habet *conſcientiam* imperata facientem gratuitis *præmiis*, detrectantem juſtis *ſuppliciis* afficere: At penes *unum legiſlatorem* Deum eſt hominibus

præmia

præmia & pœnas pro conſcientiæ cujuſq; qualitate *retribuere*: Ipſi ergo ſoli jus eſt in hominum *conſcientias*.

X. Probatur *ſecundò*. Qui ſolus novit internos *Conſcientiæ* motus, ſolus poteſtatem habet *legem* illis præſtituendi; quia *lex* de ignotis nec ſtatuit nec judicat: at *ſoli Deo* καρδιογνώστῃ cogniti ſunt interni cordium & *conſcientiarum* motus: ergo penes ipſum ſolum poteſtas eſt *legem* Conſcientiis imponendi, quæ ipſas obliget. Hinc eſt quòd *leges humanæ externos* tantùm corporum *motus obligant* ad *externam* conformitatem; à quarum imperio & cognitione *internæ* interim cogitationes, omnéſque mentium & *conſcientiarum* motus prorſus immunes ſunt. Adeò ut non tantùm viri Sancti & veri Dei cognitione imbuti, quales fuere *treſviri* illi apud Babylonios captivi *Dan.* 3. & *Maccabei* fratres ſeptem; ſed & Ethnicorum ſapientes plurimi tyrannorum minas & tormenta riſerint, ut qui non in ipſos, ſed in ipſorum θυλάκους tantùm & ἀποδέρματα ſævierint. Quin audiamus quid Servator noſter *Chriſtus* hac in re & ipſe ſenſerit, & ſuis præceperit, *Nolite*, inquit, *timere eos, qui cum interemerint corpus, non habent quod ampliùs faciant: ſed metuite eum, qui poteſtatem habet ubi occiderit, & in infernum conjiciendi, Luk.* 12. 3, 4. Quaſi dixiſſet, Habent tyranni ex permiſſio-

ne Dei in *corpora* poteſtatem : aſt in *animas* hominum & *conſcientias* nullam habent ἐξουσίαν, jus nullum. Non poſſunt aut *leges* rogare, aut irrogare *pœnas*, quæ ad interiorem hominem pertineant. In *totum hominem* Dei unius jus eſt : qui poteſt neglecti officii non à *corpore* ſolùm, ſed & ab *animâ* pœnas ſumere, & *totum hominem* æternis ſuppliciis addicere.

XI. Probatur *tertiò*, ex conditione ipſius *Conſcientiæ*, & naturali ejus ſtatu : quam jam antè diximus ita medio quodam inter Deum & hominis voluntatem intervallo poſitam ; ut quod de *Regibus* & *Imperatoribus* verè dici ſolitum eſt, de ſingulorum hominum *Conſcientiis* non minùs vere dici poſſit, *Solo Deo minores* eſſe, nec *aliquem in terris Superiorem* agnoſcere. Memorabile eſt *Maximiliani primi* Imperatoris quod legimus dictum illud, *Conſcientiis dominari velle eſt arcem cœli invadere*. Prædator eſt gloriæ Dei, & poteſtatis ei debitæ nefarius invaſor, quiſquis in *conſcientias* hominum aut ſibi *jus* arrogat, aut *dominatum* exercet. Viderint *Romani Pontifices*, quiq; illis aut *Canoniſtæ* paraſitantur, aut ſupparaſitantur *Jeſuitæ*, cæterique, ut ſe hujus tàm immanis ſacrilegii crimine liberent. Quin & illos quoque, qui *Conſcientias* ſuas quæ ſoli Deo abſolute ſubeſſe debent, ullius creaturæ poteſtati ita ſubjiciunt, ut ex illius arbitrio

arbitrio toti pendeant, cautos velim, ne dum *servitutis honorem*, qui Deo soli jure debetur, in creaturam conferunt, è creaturâ (quod interpretativè saltem *idololatria* est) Deum faciant. Ex hac *primâ Conclusione* quam hactenus firmavimus sequitur hoc πόρισμα, *Regulam Conscientiæ* propriam eam esse, quam ipsi Deus *Supremus Legislator* præstituerit, nec extra eam aliam admitti oportere.

XII. Sequitur *Conclusio secunda. Conscientiæ Regula proxima* & immediata (etsi nec *adæquata*, nec *summa*,) est *Lumen menti pro tempore præsens*: Id quod alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scholastici ferè post Philosophos (*a*) *rectam Rationem* appellare solent. Probatur hæc *primò* ex S. Scripturæ locis aliquot, *Luke* 12. 57. *Quare non ex vobis metipsis judicatis quod justum est?* Inquit Servator Christus. Quasi diceret, est vobis *internum lumen*, à verâ illâ luce mentibus vestris inditum (*b*) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; cujus ope, nisi vobis ipsis deesse velitis, poteritis (*c*) *rectum* dignoscere *curvo*, & iniquo secernere justum, Est & notissimus locus, *Rom.* 2. 14, 15. *Cum Gentes quæ Legem* (Scriptam sc.) *non habent, naturâ ea quæ sunt legis faciunt*, (i.e. exercent actus *prudentiæ*, *justitiæ*, *fortitudinis*, *temperantiæ*, & reliqua-

(a) τῷ λόγῳ, καθάπερ ἐπιτρόπῳ σώφρονι, παρακαταθετέον τὸν βίον. Socrat. ap. Stob. λογ.

(b) Joh. 1. 9

(c) τὸ οἰκεῖον καὶ ἀψευδὲς κριτήριον. Nazianz. Orat. 15.

rum

rum virtutum,) *iſti legem non habentes ſibi ipſis ſunt Lex: Qui oſtendunt opus Legis Scriptum in cordibus ſuis, teſtimonium unà perhibente conſcientiâ ſuâ, & invicem ſe cogitationibus accuſantibus vel etiam defendentibus.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt *Conſcientiam* in illis ſuis actibus (*Teſtificandi, Accuſandi, Defendendi,*) quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex impreſſo menti *Rationis lumine* judicare. Unde conſequitur, cum ſit de *præteritis* & *futuris* eadem judicandi *regula*, Conſcientiam & in illis ſuis actibus qui circa *facienda* verſantur, (*Examinandi, Judicandi, Dictandi, &c.* eodem illo *lumine*, ut eorundem actuum *regulâ* & *menſurâ*, uti. Illud *Pſalm* 4. 6. quod à pleriſque *Latinorum Patrum* poſterioris præſertim ævi, & à *Scholaſticis* paſſim affertur in firmamentum hujus Concluſionis [*Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine,*] prudens omitto, cum nitatur illa verborum interpretatio verſione non probâ, nec videatur ad mentem & ſcopum Prophetæ multùm pertinere.

XIII. Probatur *ſecundò*, ex communi *more loquendi.* Solemus enim dicere, eum qui ſecundum *lumen mentis* ſuæ operatus eſt, *bonâ* uſum *conſcientiâ*; etſi fortaſſis id *fecerit* vel *omiſerit*, quod non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendũ*: eum è contra, qui *dictamini mentis*

ſuæ

ſuæ non auſcultaverit, ſed contrà fecerit, *malâ conſcientiâ* rem egiſſe. Paulus Apoſtolus, *Act.* 23. 1. profitetur ſe *omni bona conſcientiâ Deo ſerviiſſe uſque ad illum diem.* Quæ verba, ſi & ad anteriorem vitæ partem, cum nondum factus eſſet *Chriſtianus*, extendenda ſint, (quod multis placuiſſe video, & mihi quidem videtur valdè probabile:) Statuendum eſt eum, etſi Chriſtiano nomini & fidei infeſtiſſimum hoſtem, & ut ipſe fatetur (*a*) *perſecutorem* adhuc & *blaſphemum*, dici tamen potuiſſe etiam tum *omni bonâ conſcientiâ* πεπολίτευσθαι τῷ θεῷ quod omni illo tempore nil fecerit, niſi quod *conſcientiâ* ipſius, pro menſurâ *luminis* quod tunc habuit, faciendum ſibi dictaverat. *Revera enim exiſtimabat*, ut ipſe, in alterâ ſua apud *Regem Agrippam* apologiâ, palam & ſincerè profitetur [ἐδόξα ἐμαυτῷ] *oportere ſe adverſus nomen Jeſu Nazareni multa contraria facere, Act.* 26. 9. Sed quicquid de *Paulo* ejúſque tunc temporis *Conſcientiâ* ſtatuendum ſit, illud interim certum eſt, Deum ipſum teſtimonium perhibuiſſe (*b*) *Abimeleco*, quæ *Abrahæ* uxorem ignarus rei in contubernium ſuum acceſſiverat, id ab eo *in integritate cordis ſui*, (id eſt, *bonâ conſcientiâ*) factum fuiſſe: non aliâ ſanè ratione, quàm eâ quâ ſe excuſabat (*c*) *Abimelecus*, quòd ſcilicet ſi eam ſciſſet ſuiſſe maritam, non eam eſſet in ædes ſuas deducturus.

(*a*) 1 Tim. 1. 13.

(*b*) Gen. 20. 6.

(*c*) — 5.

deducturus. Poteſt ergo *Conſcientia*, ex ignorantiâ non culpabili, (fortè an & aliunde) *erronea*, vel Deo judice dici (non quidem *ſimpliciter* & abſolutè, ſed tamen quadantenùs & *ſecundum quid*) *bona & recta*, propter conformitatem quam habet cum *lumine mentis* ſuæ, ut *regula ſua proxima* & immediata. Sed ut ὁλοκλήρως & uſquequaque *Recta* dicatur, huic *conformitati* accedat oportet altera & ulterior, ut nimirum *conformis* ſit *Regulæ ſuæ primæ* & ſupremæ. Quænam autem ſit illa, aliquantò propiùs inquirendum eſt.

XIV. Eſto itaque hæc *Concluſio tertia. Sacra Scriptura, ſive verbum Dei Scriptum, non eſt Conſcientiæ Regula adæquata.* Probatur *primò*, Extra cujuſcunque rei *regulam adæquatam*, non eſt neceſſarium ut ſit ejuſdem rei *regula* aliqua alia: *adæquatio* enim excludit neceſſitatem alicujus *ſupplementi*: Sed extra ſacram *Scripturam* neceſſe eſt ut ſit alia *Conſcientiæ Regula*. Aliàs *Gentes* quæ non habent *Scripturam*, nullam haberent conſcientiæ ſuæ *regulam*: quod rationi, experientiæ, & Apoſtoli (*a*) (loco paulò antè citato) aperto teſtimonio vel maximè adverſatur. Ineſſe omnibus hominibus *conſcientiam*, eámque alicui *legi* ſubeſſe, quæ ipſam ut *norma* dirigat, res ipſa clamat. Unde enim illæ, quarum meminit Apoſtolus, extantque in hiſtoriis

(*a*) Rom. 2. 14.

hiſtoriis & in vitâ communi plurima paſſim exempla, graves illæ conſcientiæ *accuſationes*; eáſque conſecutæ animorum *ægritudines, flagella, cruciatus, tormenta*, illæ Tragicorum *Furiæ* & Ἐρινύες; niſi ex violatâ *Conſcientiæ lege*? Quæ ſi nulla eſſet; eſſent eò feliciores barbariſſimi quique populi, quantò ab *Evangelii* voce & ſonitu remotiores: utpote quibus nulla poſſet juſtè imputari *peccati culpa. Ubi enim non eſt lex, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt, *Rom.* 4. 15. quum ſit *Peccatum* nihil aliud quàm *Legis tranſgreſſio*, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. 4. Magnam eſſe *Conſcientiæ* vim in utramque partem, ut & nihil metuat, qui nullius ſibi culpæ conſcius eſt, & nihil non metuat, quem exagitat ſcelerum ſuorum conſcientia; Veterum *Ethnicorum* non *Scholæ* tantùm perſonant, ſed & *Roſtra* & *Theatra*: qui tamen nihil de *Moſe*, nihil de *Chriſto*, nihil de *Lege & Prophetis*, nihil de *Evangelio & Apoſtolis*, unquam inaudiverant. Ergo non eſt *Scriptura* ſola & *adæquata Conſcientiæ Regula*. Cicer. pro Milone.

XV. Probatur *ſecundò*, à proprio *Sacræ Scripturæ* fine, qui eſt σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, 2 *Tim.* 3. 15. *Sapientes nos reddere ad ſalutem* æternam per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu. Cum enim non poſſet *lumen naturalis Rationis* ad ea quæ nos perducant ad *finem* ſuper-

ſupernaturalem ſufficienter pertingere, cùm propter obſcuratum nimis ex Adæ lapſu *naturale* illud *lumen*, tùm etiam quia ad *finem ſupernaturalem* opus eſt *mediis ſupernaturalibus*: placuit Deo, imbecillitatis noſtræ habitâ ratione, *voluntatem* ſuam pro eâ quâ ipſi viſum eſt menſurâ hominibus in *verbo* ſuo patefacere. Gratioſo admodùm, & nobis ſalutari conſilio: ut non ſolùm ea quæ propriè ſunt *fidei*, nec poſſunt *lumine naturæ* cognoſci, nobis nota fierent per *revelationem divinam*; ſed & in iis quæ *natura nobis cognita* ſunt, perfectiùs & ſalutariùs inſtrueremur: quò nimirum ea ipſa *opera*, quæ *natura* dictat eſſe utcunque facienda, ex nobiliori *principio* orta *Dei amore*, & ad nobiliores *fines* ordinata *Dei gloriam & animarum noſtrarum ſalutem*, è moralibus *Spiritualia* fierent, Deóque per Chriſtum grata & accepta. Eſt ergo *Scriptura*, quoad *ſupernaturaliter credenda*, ſola & *adæquata Fidei Regula*: éſtque eadem, quoad *agenda* etiam, quatenus ſunt *Spiritualia* & ad finem *ſupernaturalem* ordinata, ſola & *adæquata Morum Regula*; atque ita ex conſequenti, agendorum *Regula* principalis, & ut ita dicam, *Architectonica*. Sed cum ad *Conſcientiam* ſpectat circa *res agendas* inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ ſunt *Spirituales*, an fiant *ex charitate*, & *in finem ſupernaturalem* dirigantur; ſed eâ etiam quâ *Morales* ſunt, ſintne

sintne *bonæ* vel *malæ*, *licitæ* vel *illicitæ*, *liberæ* vel *necessariæ*: ut de his rebus ritè judicetur, non ex sola *Scriptura*, sed & aliunde etiam petenda sunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipsius *Scripturæ* formâ, charactere, & temperamento. Quæ cum plurima contineat non unius generis *præcepta*, quarum alia ad *Mores* pertinent, alia ad *ritus*; alia omnibus ex æquo *communia*, alia certo alicui populo, ordini aut personæ *peculiaria*; quædam *ad tempus* aliquod duratura, alia *perpetuæ obligationis*; quædam καλὰ γνώμην, vel καλὰ συγχώρησιν, & quasi per modum *consilii* de rebus aut plerunque expedientibus, aut pro certo rerum statu & conditione temporum, quædam κατ' ἐπιταγὴν, & quasi per modum *mandati*, de rebus simpliciter & ubique necessariis: si non esset alia aliqua *regula extra scripturam* discernendi *moralia præcepta* à ritualibus, *temporaria* à perpetuis, *singularia* à communibus, omninò in incerto hæreret sæpissimè *Conscientia*, quò se verteret nescia; præsertim cum *diversi generis præcepta* eodem quasi halitu prolata, eodem sermonis tenore, & verborum continuo nexu, immediatè invicem se consequuntur. Exempli gratia, *Levit.* 19.18. præceptum est *de diligendo proximo sicut seipsum*: Versibus immediatè sequentibus præcipitur ne *duorum generum jumenta*

coire

coire ſinantur, ne ager *diverſi generis ſeminibus* ſeratur, ne veſtis *è lini lanæque texturâ* conficiatur. Quorum illud *morale & univerſale* præceptum eſſe, iſta (ſive *Ceremonialia* ſive *Judicialia*) uni Judaico populo *peculiaria*, nemo eſt qui dubitat. Sed cum hæc leguntur in Eccleſiis, quòd ſit inter ea aliquod ejuſmodi diſcrimen, non poteſt ex aliquo ipſius textus indicio conſtare. Ejuſdem etiam capitis *verſu* 30. *Sabbati ſanctificatio, & Sanctuarii reverentia*, continuâ verborum ſerie pariformiter præcipiuntur, idque eâdem ſolenni juris Sanctione, *Ego Jehovah*: eſſe tamen non dubito qui putent, altero præcepto *Conſcientias* hominum etiamnum teneri, altero non teneri. Cur tamen ſic putent, cum ſit in ipſo Textu ubi omnia ſunt paria tam lati diſcriminis nec vola nec veſtigium, non aliunde certè eſt, quàm ex *rationis* & *prudentiæ* judicio: quo ſecluſo non poſſunt *obligatoria præcepta* à non obligatoriis ſic dignoſci, ut non fluctuet ſæpenumerò *conſcientia*, nec certò ſciat, quid ſibi faciendum ſit, quid non faciendum, judicare.

XVII. Probatur *quartò*, ex incommodis diverſæ ſententiæ; nimirum graviſſimis illis malis, quæ *Eccleſiam Chriſtianam* jamdiu exercuerunt, poſtquam ex malè intellectâ de *Sacræ Scripturæ perfectione* doctrinâ, obtinuit apud aliquot magni nominis viros periculoſiſſimus

fissimus error, nihil *licitè fieri* posse nedum *præcipi*, quod non esset à Deo in *scripturâ* aut *præceptum*, aut laudabili saltem *exemplo* comprobatum. Hoc semel jacto fundamento, cœpere mox præfervidi ingenii viri non pauci, *Zelo Dei* (ut ex charitatis judicio credere par est) *sed non secundùm scientiam* abrepti, de *ritibus Ecclesiasticis* rixas & turbas ciere non necessarias. Scilicet eliminandas ex Ecclesiis Christi & abigendas procul *Cerimonias* in sacris literis non præscriptas; *Leges* de rebus Adiaphoris ab hominibus latas refigendas; reformandas per orbem *Ecclesias*; & ad Evangelicam *puritatem* & *simplicitatem* omnia revocanda. Stetit hic aliquamdiu, sed non diu hic stetit, effrænis hominum temeritas: sed, ut fieri amat, ἑνὸς δοθέντος τἄλλα συμβαίνει. Hoc fonte derivata *audacia*, effluxit tandem in apertam *rabiem*, & exivit jamdiu in *furorem Anabaptisticum*. Et quamvis quò porrò progrediatur vix habeat; usque tamen progreditur indies, & nova quotidie parturit opinionum monstra: ut nisi ex sacrosancto Dei verbo didicissemus (*a*) *firmum stare fundamentum Dei*, neque adversus Ecclesiam Christi (*b*) *prævalituras* unquam ex toto *inferorum portas*; omninò metuendum foret, ne universa Christi *Ecclesia*, *Atheismi* velut diluvio obruta, toto orbe funditùs periret.

(*a*) 2. Tim. 2. 19.
(*b*) Matt. 16. 18.

XVIII. Neque verò exiſtimet quis, iſta me declamatorio more invidioſiùs conqueri, quàm pro rei ipſius merito. Id enim mihi perſuaſiſſimum eſt, qui hunc errorem penitus imbiberit, importunis *Anabaptiſtarum*, *Socinianorum*, aliorúmq; quos nominare non libet apud nos *Sectariorum* argumentis, in pleriſque earum quæ nunc dierum agitantur controverſiis, nullo modo poſſe ſatisfacere. Nam ut certam *Eccleſiaſtici regiminis formam* præteream, quam heri nati *Politico-Theologi* noſtri non aliunde quàm ex hoc ipſiſſimo fundamento quòd eam è *Scripturis* nuſquam conſtare putent, aut penitus *ſublatam* volunt, aut (quod parum abeſt) *ad civilem Magiſtratum delatam*: *Diei Dominicæ* obſervationem, *Miniſtrorum* Evangelii miſſionem, *baptiſmum infantium*, aquæ in baptiſmo pro totius corporis immerſione, *inſperſionem*, *Sacramentalem gratiam*, aliáque permulta quæ depromptis è *Socini* pharetra telis ſtrenuè oppugnant moderni *Sectarii*; aut ex Eccleſiâ unà cum *ritibus & legibus Eccleſiaſticis* exterminanda eſſe, ex ſuo illo principio concedant neceſſe eſt; aut mutatâ in melius ſententiâ, unà cum illis & iſta etiam ſine peccato retineri poſſe fateantur.

XIX. Atqui hoc eſt, inquietis, *Scripturæ perfectioni* (quam libenter agnoſcunt omnes

Reſor-

Reformatarum Ecclesiarum Theologi) derogare, *Pontificiorum Traditionibus* januam aperire, & argumentis *à Scripturâ negativè* ductis, quibus usi frequenter & priscæ Ecclesiæ *Patres*, & utuntur etiam horum temporum doctissimi quique *Theologi*, vim omnem adimere. Respondeo, *Pontificios* perfectioni Scripturæ in eo derogare, quòd in *Fidei dogmatibus*, & rebus ad salutem necessariis *Traditiones* obtrudant *non Scriptas*, cum scripto Dei verbo *pari veneratione* recipiendas: quasi non ex se valeret αὐτόπιστος εἰς σωτηρίαν, & conferre *filiis Dei* paternam *hæreditatem Christi Testamentum*, sine affixis humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem qui *à Scripturis negativè* disputant, de rebus ad salutem necessariò *credendis* aut *agendis* intelligendos esse, siquidem uti debent, eo utantur argumento. Cæterùm nunc non de *fidei regulâ* quæritur, sed *Conscientiæ*: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, sed *adæquata*: nec quid homini Christiano sit *necessariò credendum* vel *agendum* ad consequendam *animæ salutem*, sed quid à viro pio & prudente *licitè* fieri possit vel non *pro hîc & nunc*. Summa est, *Scripturam sacram* esse *fidei* & *supernaturaliter* credendorum, actionum item *moralium*, quâ ex parte *Spirituales* sunt & ad *finem supernaturalem* ordinantur, *adæquatam regulam*; esse etiam *Conscientiæ legem* & agendorum moralium

regulam præcipuam & supremam, ita ut ubi Scriptura de re quâvis aliquid in universum statuit *præcipiendo prohibendóve*, non fas sit alteri cuicunq; *Legi* ex adverso intercedere: non esse tamen ita *Conscientiæ Legem* unicam, ut quod non est ibi *præceptum* continuò *illicitum* sit, quia non est præceptum. Et hactenus de *tertiâ Conclusione*.

XX. Sequitur *Quarta. Propria & adæquata Conscientiæ Regula Dei voluntas est, qualitercunque hominibus revelata.* Hanc alii *Legem Dei*, alii *Legem æternam* dicunt; vocabulis pro suo cujusque arbitrio, sed eodem sensu. Hujus *Conclusionis* singulæ particulæ expendendæ sunt. Dico *primò*, *Voluntas Dei*. Cujus *Voluntatis*, notissima est illa distinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties animadverti aut non rectè *explicari*, aut non ritè *applicari*,) in *Voluntatem Beneplaciti*, & *Voluntatem Signi*. Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea est, quâ Deus ab æterno apud se constituit quid *ipse velit facere*: Altera quam *Signi* appellant ea est, quâ nobis legem præstituit, significando quid *velit à nobis fieri*. Quarum illa propriè & univocè *Voluntas Dei est*; hæc improprie & ἀναλόγως, sic dicta: *Voluntas* illa *Beneplaciti* est ipsi quidem Deo (si de tantâ Majestate κατ' ἄνθρωπον loqui fas sit,) quodammodo *agendi Lex*; semper enim ille facit quod ipsi complacitum

placitum est: sed non est à Deo nobis in *Legem* data, ut sit *Conscientiæ* nostræ *regula*, saltem quod ad *res agendas* attinet. Pertinet illa quidem aliquo modo ad *Conscientiam* respectu *perpessionum*: à posteriori scilicet, & hoc sensu, quòd obligamur in *conscientiâ*, quodcunq; contigerit id omne (a) *æquo animo ferre*, postquam nobis ex eventu constiterit id *Deum voluisse*; quia hoc dictat *recta ratio*, non debere nobis *divinæ providentiæ* ordinem displicere, qui nil *velle* potest nisi quod est *rectissimum*. Reliquum est ergo, ut sit *Conscientiæ* nostræ regula *Voluntas* illa quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus *præcipiendo* & *prohibendo*, quid à nobis fieri velit & non fieri, significaverit nostri est officii ipsius *Voluntati* voluntates nostras simpliciter conformare. Multa apud *Scholasticos* disputantur inutili subtilitate, an & quatenus teneatur *voluntas creaturæ rationalis conformare se voluntati creatoris, in re volitâ*? quum possit, quod instituto nostro & ad vitæ usum sit satis, res tota apertè & breviter uno verbo confici; nimirum, teneri nos semper *id velle, quod Deus vult nos velle*. Ut cum præcepisset *Abrahamo* Deus, ut filium *Isaacum* ipsi offerret in holocaustum, etsi Deus *voluntate beneplaciti* (uti mox ex eventu patuit) vel tum cum ei hoc faciendum præcepit id fieri noluerit: tenebatur tamen *Abrahamus* id ipsum *velle*, quia Deus

(a) *Optimum est, Deum, quo authore omnia proveniunt, sine murmuratione comitari.* Senec. Epist. 108. *Placeat homini, quicquid Deo placuit.* Id. Epist. 71.

præcipiendo ſignificaverat ſe *velle* ut *Abrahamus id vellet.*

XXI. Dico *ſecundo, voluntas Dei hominibus revelata*; quia revelatio eſt formalis ratio *obligandi*: Voluntas enim Dei non *obligat* eos quibus non eſt *revelata.* Unde *Gentes* quibus Evangelium non eſt prædicatum, non obligantur credere *Evangelio*, aut ad fidem in Chriſtum. *Nemo enim tenetur ad impoſſibile*: impoſſibile eſt autem ei cui *Evangelium* non fuerit prædicatum, nec qui de *Chriſto* quicquam inaudiverit, credere *Evangelio* & *Chriſto*, cùm lumen rationis non poſſit eò pertingere; juxta illud Apoſtoli, *Rom.* 10. 15. *Quomodo credent ei de quo non audierint? & quomodo audient abſq; præcone?* Nec idem Apoſtolus æquum eſſe cenſet, ut per *Legem judicentur* alii quàm qui *in Lege peccaverunt*, *Rom.* 2. 12. Imò verò nec illud per ſe ſufficit ad inducendam *obligationem* in conſcientiâ, *Voluntatem Dei* eſſe alicui *revelatam*, niſi inſuper ei revelata ſit *ut voluntas Dei* quoad ipſum. Adeo ut ſiquis ex *Gentibus* ἀλλόφυλος incidiſſet forte in libros *Moſis*, atq; ex eorum lectione percepiſſet mandata Hebræo populo inibi data; non mox obligatus eſſet ad ea præſtanda licet eſſent ei *revelata*, quia ad ipſum non pertinebant, ſed erant illi populo *peculiaria*; & ſcitum eſt *Legem* non obligare omnes *quibus cogni-*

ta

ta eſt, ſed omnes & ſolos *quibus data eſt*.

XXII. Dico *tertiò*, *Voluntas Dei qualitercunque revelata*: quia authoritatem habet *Voluntas Dei ex ſe*, & non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus habeant *Pontificii*, in Controverſiâ *de Traditionibus*, de eo laborare ut probent *Verbum Dei non Scriptum* paris eſſe authoritatis cum *Verbo Dei Scripto*. Id enim nos ultrò largimur: modò, ut *de Scripto* nobis conſtat, conſtare poſſet pariter *de non Scripto*, quòd ſit indubiè *Verbum Dei*. Ergo *Voluntas Dei* quocunq; demum modo *revelata*, dummodo ſit menti ita *ſufficienter revelata*, ut ei aut actu innoteſcat, aut (niſi obſtet *negligentia culpabilis*) actu innoteſcere poſſit, eſt *regula Conſcientiæ*; obligans eam ad agnoſcendam *Dei voluntatem*, eámque voluntati propriæ proponendam ut *Dei voluntatem* cui ſe conformare teneatur, nec id ſolùm ſed & potentiis executivis imperare ut ad eam *Dei voluntatem* adimplendam ſe accingant. Rectè Damaſcenus, Τοῦτο ἀγαθὸν ὅπερ ὁ θεὸς βέλεται. *Quod vult Deus id bonum* eſſe neceſſe eſt; cujus ſc. *Voluntas boni menſura* eſt. Lex autem Dei eſt ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολὴ, mandatum illud quo Deus nos docet ſuam illam bonam voluntatem. Pergit, ἐπιβαίνων ὁ τῷ θεῖῳ νόμῳ τῷ τῶν ἡμῶν, ἐφέλκεῖται πρὸς ἑαυτόν. Accedens autem menti noſtræ Dei

lex, ubi semel eam occupaverit, attrahit ad se, καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, hoc est, *excitat*, *pungit*, subjectis quasi stimulis *urget conscientiam nostram*, ut officium suum faciat, *dictando* nimirum voluntati nostræ *Voluntatem Dei*. Atq; hæc est ipsissima illa quam diximus *Conscientiæ obligatio*.

XXIII. Cujus *obligationis* vim & effectum variè exprimit Beatus *Paulus*. Nunc se *debitorem* fatetur, *Græcis & Barbaris debitor sum*, *Rom*. 1. 14. quasi diceret, cum me sciam *Voluntate Dei* sepositum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*, sive ii *Græci* sint sive *Barbari* indiscriminatim, agnosco me utrisq; hac ex parte *debitorem*, 2 *Cor*. 2. 14. ait se συνέχεσθαι, ut solent *vinculis ligati* constringi & coarctari ad officium faciendum. 1 *Cor*. 9. 16. ἀνάγκη μοι ἐπίκειται, fidei meæ, inquit, concredita est Evangelii prædicatio, ita ut non sit mihi liberum ociari & curare cutem: sed gravis mihi incumbit *necessitas Evangelizandi*, *quam væ mihi si neglexero*. Qualem sibi etiam impositam necessitatem, ita ut non possent eam excutere, senserunt ante eum & palam professi sunt, duo summi Apostoli & longo tempore individui comites *Petrus & Johannes*, *Act*. 4. 20. οὐ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν. Jussit nos Deus παῤῥησίᾳ loqui; vos tacere jubetis: utris parendum sit potiùs, *Vosmet judicate*. A vestro

impe-

imperio liberi esse possumus, imò & sumus; quibus *jus nullum* est in *conscientias* nostras: sed arctat nos *Dei imperium*, & ita constrictos tenet, ut nobis non sit liberum, ni perire velimus, aliter facere quàm ipse jusserit.

XXIV. Porrò cum dictum sit, *Conscientiæ Regulam* proximam & immediatam esse *Lumen Mentis*, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*, propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualitercunq; revelatam*, sive (quod idem est) *Legem à Deo rationali creaturæ impositam*: ut ista plenius intelligantur, sciendum est, triplex esse *Lumen Mentis*, prout Deus creaturæ rationali *voluntatem suam* tribus modis patefecit; *Lumen sc. innatum, Lumen illatum, & Lumen acquisitum*; sive Lucem *Naturæ, Scripturæ, Doctrinæ*. Primum illud *Lumen* quod *Innatum* dixi, è *lege Naturæ* oritur. Indidit enim Deus in primâ mundi creatione, ut creaturis brutis & inanimatis *instinctum naturalem*, quo inclinantur ad ea *facienda* quæ sunt *congrua naturæ suæ* & ejus conservativa; quæ est ipsis instar, *Legis*, propterea; & Davidi *Lex* dicitur, *Psalm* 148. 6. [*Dedit illis legem, quæ non præteribit*:] ita & Homini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ suæ ut rationalis creatura est proportionatam; hoc est, sublimiorem multò, & nobiliorem, & (si fas dicere) *diviniorem*, quàm quæ aliis in-

inferioris hujus orbis creaturis, data eſt; quæ ipſum ad ea *agenda* impellat quæ ſunt *naturæ ſuæ congrua* quatenus homo eſt, animal nempe ratione præditum; hoc eſt, ut verbo dicam, ad vivendum *ſecundum rationem*. Eſt autem hæc *Lex naturalis impreſſio* quædam, & quaſi ἐκτυπον *Legis illius archetypæ* & æternæ quæ eſt in mente divinâ; éſtque pars illius *divinæ imaginis* ad quam dicitur homo primùm conditus & efformatus, *Gen.* 1. per quam certò cognoſcentes aliqua eſſe ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ noſtræ* congruentia, alia autem ſecùs; ſtatuimus illa *bona* eſſe & à nobis fieri oportere, iſta *mala* & propterea non oportere. Ex hac lege ortum *lumen*, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ quæ lapſum *Adæ* inſecuta eſt, admodum *obſcuratum* eſt: unde craſſæ illæ *erroris* & *ignorantiæ* tenebræ, in quibus dum hic vivimus omnes ejus poſteri aſſiduè verſamur. Ita tamen ſapientiſſimè providente deo, ut ex communi naufragio illæſius aliquantò evaſerint, quàm aliæ pleræque facultates. Nempe voluit deus quaſdam propoſitiones & *principia practica*, quas κοιναὶς ἐννοίαις & (a) προλήψεις φυσικὰς vocant *Philoſophi*, ἐγκεκρυμμένον ἡμῖν σπινθῆρα ſcitè *Baſilius*, quaſi conſervatam ex tanto incendio inter medios cineres & favillas ignis divini (b) *Scintillulam*, in nobis remanere: ut haberet in intimis pectoribus noſtris

(a) *Quæ in animis imprimuntur inchoatæ intelligentiæ.* Cic. 1. de Legib.

(b) *Hæc tamen exigua Luminis ſcintillula remanſit.* Calvin. 4. Inſtit. 10. Sect. 5.

volun-

voluntatis ſuæ præcones. Sunt hæ κοιναὶ ἔννοιαι *Lex illa Dei*, quam Apoſtolus, *Rom.* 2. *Scriptam* ait *in cordibus* hominum; prorſus ut *Leges* civitatum aut Principis *tabulis æneis* inſcribi ſolitæ ſunt. Habent enim rationem *Legis* ſive regulæ nobis à Deo impoſitæ; ſicut *Voluntas Legiſlatoris* publico inſtrumento ſignificata & populo propoſita, *Legis* nomine cenſetur.

XXV. Conſtat autem hæc *Lex Naturalis* ex variis *Principiis practicis*: quæ tamen ad unam primam & *univerſalem Legem* quæ reliquas complectatur revocantur, videlicet hanc bipartitam; *Bonum eſſe faciendum, Malum fugiendum*: Sicut omnia præcepta decalogi ad unam *Legem univerſalem*, eámque bipartitam, reducuntur, illam ſc. quæ eſt *de Dilectione Dei & proximi*. Huic univerſali *legi* in *Synteresi* conſervatæ, ſubjiciuntur aliæ; ceu *Legis particulares*, ex eâ derivatæ, ut *concluſiones* ex præmiſſis: quarum aliæ ſunt de *primo* (ut loquuntur) *naturæ dictamine*, & principali illi legi proximè conjunctæ; aliæ quæ remotiùs ei appendent, nec niſi *ſecundariò*, & virtute illarum propinquiorum. Quæ ſunt de *primo naturæ dictamine*, ſimulac menti noſtræ & cogitationibus offeruntur, fidem noſtram ſtatim imperant, cogúntque nos eis aſſentiri, propter ſummam earum *evidentiam*. Neque enim fas eſt alicui de ipſarum

sarum veritate dubitare, neque possibile est quenquam, cui satis perspecta sit ipsarum vocum significatio, circa eas errare. Audito *Deum esse colendum, Injuriam nemini faciendam*; acquiescit statim animus, & sine ambage præbet *assensum*. At in posterioribus illis, propter discrepantiam quæ potest oriri ex *circumstantiis*, & *dubitare* sæpissime contingit, & *errare*: & quò *remotiùs* à primis illis principiis receditur, eò proclivius est in *errorem* labi. *Prima* enim & *Universalia* tantò *certiora* sunt posterioribus & particularibus, quantò sunt minùs *circumstantionata*. Nam ἐκ περιστάσεων πλάνη, ut dici solet; & *Descendendo contingit errare*. Ejus generis præcepta sunt, *Honorandos esse parentes, Liberos alendos, Conservandam proximi vitam, Depositum reddendum*. Quæ utut communiter & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ observanda sunt, non tamen simpliciter & absolutè, si res & locus (quod fieri potest) aliud postulent. Nam & *parentum jussa* præ Dei amore spernenda sunt; & justa potest esse causa *abdicandi liberos*, & *vitam* proximo *adimendi*; nec est gladius furioso *restituendus*. Affinis huic distinctioni est illa (a) *Ciceronis*, à Stoicis accepta, *Officiorum* distributio. Aliud enim est ipsis *Rectum & perfectum Officium*, quod Græci κατόρθωμα; aliud *Medium & Commune*, quod καθῆκον vocant. Quare ut *Con-*

(a) Cic. Lib. 1. Offic.

scientia

scientia de rebus propositis, quantum ad hanc *Regulæ suæ* partem attinet, quæ sit *Dei voluntas* rectiùs & certiùs judicare possit; opportunum erit ea ad *universalissima* quàm fieri potest *præcepta*, & ad prima illa & αὐτόπιστα axiomata revocare atque exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia properandum est, quum non liceat plura dicere; accipite quæso illa Ciceronis, quæ ex amissis ejus de Rep. Libris affert *Lactantius* 6. *Instit.* 8. "*Est quidem vero Lex recta ratio, naturæ* "*congruens, diffusa in omnes, constans, sempi-*"*terna, quæ vocet ad officium jubendo, vetando* "*à fraude deterreat.* — *Huic Legi nec obroga-*"*ri fas est, nec derogari ex hac aliquid licet,* "*neque totu abrogari potest. Nec verò aut per* "*Senatum aut per populum solvi hac lege possu-*"*mus. Nec est quærendus explanator, aut in-*"*terpres ejus alius*: Nec erit alia lex Romæ, alia "*Athenis*; *alia nunc, alia posthac: sed & omnes* "*gentes, & omni tempore, una lex & sempiter-*"*na & immortalis continebit. Unúsque erit* "*communis quasi Magister & imperator omni-*"*um Deus ille Legis hujus inventor, disceptator,* "*lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac na-*"*turam hominis aspernabitur*; *atque hoc ipso* "*luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia,* "*quæ putantur effugerit.* Insignis sanè locus & qui hujus *Innati luminis* naturam & vim luculentissimè explicat, adeò ut nihil opus sit plura in hanc rem adjicere. XXVI.

XXVI. *Secundum Lumen*, quod menti *Illatum* diximus, ei ab extra advenit oritúrque à *Revelatione divinâ*: nempe ab illâ *luce*, quam Deus nobis ſubminiſtravit in *Sacrâ Scripturâ* in quâ voluntatem ſuam humano generi uberiùs adhuc patefecit; ne quid ei deeſſet adminiculi, quod ad *mores* regendos & *beatitatem* conſequendam eſſet neceſſarium; quum ad iſta non ſufficeret *lumen internum naturale*, ut jam antè oſtendimus. Differt autem hoc *Lumen* à *Naturali*,

1. non *origine* ſolùm, ſed & *perfectione*: *Primò*, quia voluntatem Dei manifeſtat in his, ad quæ non poteſt *lumen naturale* pertingere.

2. *Secundò*, quia actus morales à *naturali Lumine*

3. dictatos ad *finem ſublimiorem* ordinat. *Tertiò*, quia cùm *Lex mentibus inſculpta* à Deo tanquam *authore Naturæ* inſtituta ſit, *Lex iſta in Verbo revelata* eſt ab eo inſtituta tanquam *authore Gratiæ & Salutis*. Ergo ubi aut *deficit*, aut *debile* eſt *Naturæ Lumen*, (*deficit* autem in his quæ ſunt extra orbem ſuum, cujuſmodi ſunt *myſteria fidei*; *debile* verò eſt, in his quæ ab *univerſaliſſimis præceptis* ſunt aliquantò remotiora:) ad *Lumen Verbi* recurrendum eſt, *ſicut ad lucernam in loco caliginoſo fulgentem*, 2 *Pet.* 1. 19. *Ad Legem & ad Teſtimonium: ſi non loquantur ſecundum hoc verbum, non eſt eis Lux*, *Iſaiah* 8. 20. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen*

greſſibus

greſſibus meis, *Pſal.* 119. 105. De hujus *Legis perfectione* & *utilitate* ſi ſermonem inſtituerem, nullus eſſet dicendi finis. Videte ſodes in hanc rem Davidis *Pſalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractiùs; ac *Pſalmum* etiam *centeſimum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffuſiùs expoſita reperietis.

XXVII. Porrò hujus *Legis* duæ partes ſunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hic intelligo in eo ſenſu, quo plerumq; à *Theologis* ſumuntur, pro binis Dei initis cum humano genere *fœderibus*; *Operum* ſc. & *Gratiæ*: ſed populariùs, pro *Scripturæ Libris Veteris & Novi Inſtrumenti*. Patres, ad noſtrum ſaltem inſtitutum non incommodè, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramq; Legem, & *Veterem* illam *Moſis* in univerſum, & *novam Chriſti* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem prorſus, & Chriſtiani hominis curâ ſtudióve (poſtquam adultæ in Chriſto ætatis fuerit, & *unctione Spiritus* perfuſus) indignam exagitant; nec niſi *fidei legem* & *Spiritus dictamen* admittunt, noſtri ſæculi *Antinomi*, *Anabaptiſtæ*, *Enthuſiaſtæ*, & reliqua id genus prodigioſa nomina. Quos non eſt nunc refutandi locus, alia agentibus: neque eſt id profectò multùm neceſſarium; quum in iſtiuſmodi errorum monſtra ita gladium jam olim

olim ſtrinxerit *Jacobus Apoſtolus*, ut videri poſſit ſpiritu quodam prophetico eorum refutationem datâ operâ ſuſcepiſſe.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Moſaica* dici ſolet, notiſſima eſt illa diſtributio, quâ in tres partes diſtinguitur; *Moralem* ſc. *Ceremoniarum*, & *Judiciorum*. De quibus ſingulis multa à multis variè diſputantur. Quibus prætermiſſis, quid de earum *obligatione* mihi ſentiendum videtur, ſalvo tamen ſuo cuique judicio, breviter proponam. Dico igitur *Primò*, nullam omninò *Latam à Moſe Legem obligare* Chriſtianorum conſcientiam, *directè, formaliter & per ſe*; quatenus ſc. eſt à *Moſe* lata aut tradita. Ratio eſt, quia omnis *Lex Moſaica*, qua talis, fuit *poſitiva*: & *Lex poſitiva* non niſi eos *obligat* quibus *poſita eſt*. Cum ergo *Lex à Moſe tradita*, uni tantùm genti *Hebræorum* poſita ſit, ut vel ex ipſo ſtatim exordio [*Audi Iſrael*] & toto inſequentis ſermonis charactere facilè quiſquis animum adverterit intelliget; non poterit ad eos qui extra illius gentis cenſum ſunt ita pertinere, ut eo nomine quòd ſit à *Moſe* tradita, eos *obliget*. Quod ſiqua pars illius *Legis* nunc obliget Chriſtianos, (ut certè obligant *præcepta Decalogi*;) *ex accidente* id ſit, & *ratione Materiæ*: non quia ſic *Moſes* præceperit, ſed quia id quod ab eo ſic præceptum eſt, aut eſt *Legi Naturæ* conſentaneum,

taneum, aut à *Christo* est in *Lege Novâ* confirmatum.

XXIX. Dico *secundò* Legem Mosis *Cæremonialem obligasse* quidem *Judæos* in conscientiâ ante prædicatum ipsis *Evangelium Jesu Christi*: non item alios, nisi qui *proselyti* fierent Cultus & Religionis Judaicæ: qui cùm essent duorum generum, (*Proselyti sc. Portæ, & Proselyti Justitiæ*, Judæis dicti,) obligabantur ad præcepta ritualia observanda: pauciora quædam illi prioris generis, posterioris generis hi, pariter ac ipsi *Judæi*, universa. A Christi autem *morte* & *resurrectione*, ex quo tempore cœpit *Judæis* solis primùm, dein post paulò & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, usq; ad eversionem *Templi Hierosolymitani* & *politiæ Judaicæ*, fuisse hanc Legem (ut post *Augustinum* loqui amant) *Mortuam*, sed non *mortiferam*: hoc est, amisisse quidem *vim obligandi*; non tamen fuisse ritus à Mose traditos prorsus *illicitos*, sed liberæ observationis; ita ut fas esset homini cuivis, prout res postularet, (habitâ interim *prudentiæ* & *charitatis* justâ ratione,) ipsis pro arbitrio vel uti vel non uti. Quam fuisse *B. Pauli* mentem, ex ipsius constanti tùm *doctrinâ* tùm *praxi* manifestius est quàm ut probari debeat. *Post eversionem Templi* denique à plerisque dici solere, non *mortuam* solum esse hanc legis Mosaicæ par-

tem, ſed & *mortiferam*. Quod ſubvereor ne ingenioſiùs dictum deprehendatur quàm ſolidiùs: niſi dextrè explicetur & cum adhibitâ diſtinctione. Non enim ſunt omnia *Ceremonialia* pari loco habenda: ſed illa quæ ſunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Chriſtum *figurabant*, prudenter ſeparanda. *Ceremonias* illas *figurativas*, quæ à Deo inſtitutæ ſunt, ut eſſent typi *Chriſti redemptoris* in carne venturi, cujuſmodi fuere *Circumciſio*, *Sacrificia*, & alia nonnulla ſimilia, certum eſt ex quo *Chriſtus* omnia illis cerimoniis *typicè figurata* reipsâ adimpleverit, & omnia ritè eſſe adimpleta univerſo orbi per *Evangelii* ſui præcones ſufficienter annunciaverit, nullum jam ultrà uſum habere poſſe, proinde non ſolùm ut *emortuas* & puditas è mediò tollendas eſſe, ſed ut *peſtiferas* & exitioſas ab omni verè Chriſtiano ſummoperè fugiendas. Illud præſertim ſtudioſiſſimè cavendum ne cum aliquâ *neceſſitatis* opinione obſerventur: juxta illud, *Gal.* 5. 2. *Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Chriſtum vobis nihil profuturum eſſe.* Aſt illæ *Ceremoniæ*, quæ ad externum tantùm *decorem* & cultus divini *ſolennitatem* quandam pertinebant, etſi præſtaret fortaſſe non uſurpari, ubi ſaltem ſubeſſe poteſt juſtus *Scandali* metus; non ſunt tamen ſimpliciter damnandæ, ut *illicitæ*, hoc ſolo nomine quòd *pædagogiæ Moſaicæ* pars fuerint.

XXX. Dico

XXX. Dico *Tertiò*, utut nonnulli distinguant inter *Leges Mosis Politicas* eas quæ erant *Juris communis*, quarum etiam notas quasdam assignant & κεφάλαια, & eas quæ erant *Juris particularis*; non esse necessarium ista sic distingui: imò rotundè affirmari posse, ex iis *Legibus Mosis* quæ *Politicæ* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omninò *Obligare Christianos* Magistratus in utramvis partem: quin ut ipsis liceat, pro arbitratu suo, & prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videbitur expedire, eandem apud subditos suos sancire, vel non sancire.

XXXI. Dico *Quartò*, *Legem Moralem*, à Mose traditam, hoc est, *præcepta Decalogi* obligare omnes Christianos, pariter ac Judæos, ad eam observandam. Et hoc quidem omnes, quod sciam, *Protestantes* uno ore confitentur: quod majorem nobis injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *in eo ponere Christianam libertatem, ut nulli legi subjecti simus in conscientiâ, Moses autem cum suo decalogo nihil ad nos pertineat.* Viderit quomodo se calumniâ liberet; suósque (si nos in hac culpâ,) eodem crimine. Agitatur enim hæc controversia inter suos *Scholasticos*, teneantúrne Christiani *præceptis Decalogi* quatenus sunt declarativa *Legis Naturæ* tantùm, an etiam quatenus sunt *Mosi* à Deo, Deiq; jussu *à Mose* populo Dei tradita, & in sacros Bellarm. 4. de Justific. 5.

Codices relata: aliis utrumq; affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus? Eſt & in noſtris Eccleſiis eandem reperire hac de re *ſententiarum*, (ſi tamen *ſententiarum*, & non *verborum* potius) diverſitatem. Cæterum cum & illi inter ſe, & nos cum illis in eo quod rei caput eſt, hactenus conſentiamus; habere *moralem legem* eam, quæ à Moſe tradita eſt, & in *præceptis Decalogi* continetur, *vim obligandi* noſtras Chriſtianorum conſcientias: fortaſſe non eſt operæ precium, *unde* illam *obligandi vim* obtineat, multum litigare. Conſultiùs tamen mihi loqui videntur, qui dicunt *Legem* illam *Moſis* non obligare Chriſtianos *formaliter* & quâ talis, hoc eſt quatenus à *Moſe* tradita eſt; ſed tantùm *ratione materiæ*, quatenus declarativa eſt *legis Naturalis*: & proinde vim ſuam obligandi omnem non ab authoritate *Moſis* eam ſive ferentis ſive tradentis derivare, ſed ab ipſo *naturalis legis* dictamine, quam Deus mentibus noſtris & inſevit in primâ creatione, & ut voluntatis ſuæ monitorem in iiſdem etiam poſt lapſum voluit permanere. Hæc de *Lege vetere*, & *Moſaicâ*.

XXXII. *Lex Nova ſive Chriſti*, hoc eſt, *Evangelium* tria iſta continet: *Myſteria fidei* credenda, ſub quo capite complector & *Promiſſiones* Dei gratuitas; *Inſtituta Sacra Ceremonialia* & Eccleſiaſtica; & *Præcepta* demum *Moralia*.

Moralia. De quibus dico, & *Primùm* de omnibus universim, *Evangelium non obligare nisi vocatos*, id est, eos solos quibus annunciatum est. Quia ubi *Lex non est*, *nec transgressio* esse potest: moraliter autem præsertim in supernaturalibus idem est *non esse*, & *non apparere*, sive non ita sufficienter proponi, ut possit iis innotescere. Disertè Servator ipse, *Joh.* 15. 22. *Si non venissem, & locutus essem eis, peccatum non haberent*: i.e. non rei essent *spreti Evangelii*. Obligare tamen omnes quibus prædicatum est, ad obedientiam tùm *fidei* tùm *vitæ*, ita ut teneantur omnes quibus *Evangelium* annunciatum est, & *in Christum credere ut redemptorem*, & *ipsi ut Legislatori parere*: quod utrumque ni fecerint, in neglecti officii supplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundò*, obligari Ecclesiam Christianam ad *Instituta Sacra*, (hoc est, ad *Verbi* prædicationem, *Sacramentorum* administrationem, *Ministrorum* Evangelii ordinationem, & *Clavium* tùm scientiæ, tùm Potestatis, exercitium,) in iis omnibus quæ ad ipsorum *essentiam* pertinet, juxta *institutionem* Christi & Apostolorum: ita ut non liceat ei, multò verò minùs particulari alicui *cœtui* aut *personæ*, inde quicquam sponte vel imminuere vel immutare. Cæterùm *externas* Sacrorum Institutorum *circumstantias*

ſtantias ita eſſe *liberas*, ut poſſit *Eccleſia* quævis particularis, pro ratione *locorum* & *temporum*, prout ex uſu fuerit populi Dei, & ut *ædificationi* videbitur expedire, ita de eis ſtatuere.

XXXIV. Dico *Tertiò*, *Novi Teſtamenti Moralia Præcepta*, eadem eſſe quoad ſubſtantiam cum *Moralibus Veteris Teſtamenti*: & utraq; ad *Legem Naturalem*, quæ in *decem præceptis Decalogi* continetur, eſſe revocanda; ſicut omnia entia realia revocantur ad *decem Prædicamenta*. Eſſe tamen *præcepta Chriſti* in *Lege novâ*, ut Sancti Eccleſiæ *Patres* ubique teſtantur, *præceptis Moſi* in *veteri Lege*, quo ad aliqua multò præſtantiora. Non eo ſolùm reſpectu, quòd pleniùs, clariùs & explicatiùs proponuntur: ſed quatenus etiam altiùs aſſurgunt, & ad eminentiorem perfectionis gradum Chriſtianos provocant; idque efficaciſſimis utrinque τελειοτικοῖς, propoſito ſcilicet eis ex unâ parte *Exemplo Chriſti* præterito, ex alterâ ampliſſimo *regni cœleſtis* futuro *præmio*. Ut in duobus illis magnis *vitæ Chriſtianæ officiis* vel maximè patet, *de diligendis inimicis*, & *tollendâ cruce*, in lege novâ imperatis. Neque enim ſunt illa, ſicut aliqui ſomniarunt, eo duntaxat loco habenda, acſi *Conſilia* tantùm eſſent *vitæ perfectioris*; quæ ſint omnibus propoſita quidem ſub conditione præmii amplioris, neminem

nem tamen *obligent ſub peccato*, niſi ſiqui ſe *voto* ad ea obſervanda obſtrinxerint. Quinimo verè *Præcepta* ſunt, eáq; propriè dicta, & *univerſaliter obligatoria*: ad quorum obſervationem, ſub graviſſimi peccati culpâ (abnegati ſc. Chriſti,) & æternæ damnationis (ni reſipiſcant) pœnâ *obligantur*, quotcunque Chriſti fidem noménque profitentur. Et hæc de *ſecundo mentis lumine* dicta ſunto.

XXXV. *Tertium* reſtat, quod *Lumen Acquiſitum* diximus. Quod ſanè nihil aliud eſt, quam ἀπολείσμα quoddam & incrementum illius luminis (ſive *Naturæ*, ſive *Revelationis*) quod antè menti inerat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum ſc. *Voluntas Dei*, cujus cognitio mentibus noſtris hactenus illuxit, (ſive internè impreſſa in *lege naturæ*, ſive externè in *verbo* revelata,) aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *inſtitutione*, clariùs adhuc nobis innoteſcit. Cujus media præcipua ſunt; *Diſcurſus Rationis*, & *Authoritas*, (hoc eſt, judicium & praxis,) *Eccleſiæ*: de quibus nec patitur tempus, ut multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipſa poſtulat. *E' Lege Naturæ* deducuntur per *diſcurſum Rationis* ad uſum Conſcientiæ, multæ particulares de quibus agendis *Propoſitiones*; velut *Concluſiones* ex ſuis *Principiis*.

cipiis. Quâ in re, niſi *à primo ad ultimum* ritè procedatur, proclive eſt *errare*; ut antè dictum eſt. Quare diligenter videndum, ut in ſingulis partibus *diſcurſus* legitimus fiat *proceſſus*; utque poſteriora quæque à prioribus aptè pendeant, & ex eis neceſſariò conſequantur: ut *Conſcientia* in errorem prolapſa voluntati aliud alitérve, quàm oportuit, *dictet*. Periculum itidem eſt, ne in applicandâ ſacrâ Scripturâ ad uſum *Conſcientiæ* ſimiliter erretur; niſi & *Rationis* juſta ratio habeatur, & *Authoritati* ſua conſtet authoritas. *Pontificii*, dum in illam partem omnia ſtudia ſua conferunt, ut nequid Eccleſiæ ſuæ *authoritati* decebat, parum deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex adverſo, dum rejectâ omni *Authoritate* fidem ſola *ratione* metiuntur, id tandem agunt ut *cum ratione inſaniant*. Unus utriſque *Error*: ſed variis illudit partibus. Vitabitur uterque ſcopulus non aliter commodiùs, quàm ſi cum ratione *Authoritas*, cum authoritate *Ratio*, ſcitè & prudenter conjungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in ſacrâ Scripturâ dextrè *explicandâ*, ritéque *applicandâ*, locum habere debeat; non eſt præſentis aut temporis aut inſtituti plenè diſſerere. Agendum

dum paucis. *Rationis* circa Scripturam duplex potiſſimum eſt uſus: *Collativus* ſc. & *Illativus*. *Collativus*; ut nempe diverſa *Scripturæ loca*, eà præſertim quæ inſignem aliquam invicem aut *cognationem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus*: *Illativus*; ut eruta è verborum proprietate, contextu & ſcopo, documenta debitè & artificiosè *inferamus*. Memores interim, humanæ rationi in *rebus agendis* tantò plus tribuendum eſſe, quàm in *credendis*; quantò plus naturalis ingenii captum ſuperant *fidei myſteria*, quàm *officia vitæ*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus uſus eſt, ad retundendam *Hæreticorum & Impoſtorum* audaciam, qui clariſſimis *Scripturæ* teſtimoniis tenebras offundunt, earúmq; vim diſtinctiunculis & ſubtilitatibus ſuis eludunt. Quibus non opportuniùs os obturabitis, aut ſaltem voſmet ipſos alioſque ab ipſorum contagione illæſos efficaciùs conſervabitis; quàm ſi *judicium* & *praxin*, non unius aut paucorum hominum, non unius anguli aut ſeculi *Eccleſiæ*, ſed *Catholicæ* (hoc eſt, diffuſæ per totum orbem) omnium locorum & temporum *Eccleſiæ*, ipſorum ſtrophis & ſophiſmatis opponatis. Sic olim priſci illi fidei Chriſtianæ advocati *Irenæus*, *Tertullia-*

Tertullianus, *Vincentius*, reliqui, *præſcriptionis jure* cum adverſariis agendum judicarunt quod quantum orbi Chriſtiano profuerit eventus docuit. Sed iſta omnia, pleniori tractatione digna, memor temporis mei quique & veſtri, omittere cogor, & quæ de *Legum humanarum obligatione* proximè dicenda ſunt in aliud tempus remittere.

PRÆLECTIO QUINTA.

In quâ, de *Legum Humanarum Obligatione in genere, Quæstio pertractatur.*

ROM. XIII. V.

Quare Subiici necesse est, non solum propter iram, sed etiam propter Conscientiam.

I. DE *Obligatione Conscientiæ Passivâ* tractationem exorsus superiori Termino, hactenus progressus sum, ut retectis antè rejectisque illis *latibulis*, in quibus inesse aliquid præsidii ad *Conscientiæ* suæ sive *fructum* quoad jam *facta*, sive *securitatem* quoad *facienda*, frustra sibi blandiuntur vulgus hominum (boni sc. finis *Intentione*, & alieni *Exempli judiciive* authoritate,) propriam

priam illam & *adæquatam Conſcientiæ regu-*
lam, cui ſe abſolutè & ſimpliciter conformare
1. teneatur, inveſtigarem. Ubi oſtendi *Primò*,
Deum ſolum in *Conſcientias hominum* merum
2. & *directum imperium* habere: *Secundò, Con-*
ſcientiæ Regulam proximam & immediatam
eſſe *Lumen menti* pro tempore præſens, ſive
(quod idem eſt,) (*a*) *ultimum Judicium in-*
tellectus practici. Tertiò, Verbum Dei Scriptum
eſſe quidem ſupremam & *primariam*, non
tamen *adæquatam Conſcientiæ Regulam. Quar-*
tò, propriam & adæquatam Conſcientiæ *Regu-*
3. *lam* eſſe *Voluntatem Dei qualitercunq; revela-*
4. *tam*, ſive (quod etiam idem eſt) *Legem*
à Deo rationali creaturæ impoſitam. Dixi
inſuper, ut quænam eſſet illa *Dei voluntas*
pleniùs & diſtinctiùs intelligeretur, Deum
Opt. Max. Voluntatem ſuam humano ge-
neri triplici medio, velut *Lumine*, patefeciſſe.
1. *Lege* ſc. *Naturæ*, quæ conſtat ex quibuſdam
Principiis practicis per ſe notis, quæ & *Lex*
Dei Scripta in cordibus noſtris dicitur, *Rom.*
2. 15. velut *Lumine Interno* & mentibus
2. *innato*: *Verbo Dei Scripto*, quod in ſacris
utriuſque Inſtrumenti voluminibus contine-
tur, velut *Lumine Externo* ſupernaturaliter
3. *revelato*, & mentibus *illato*: Scientiâ deniq;
ex utroque priore, aut propriâ *meditatione*,
aut aliena *inſtitutione* eruta, velut *Lumine*
acquiſito; cujus iterum *Media* præcipua
ſunt,

(*a*) ἡ τελευταῖα πρότασις κυρία τῶν πράξεων. Ariſtot. 7. Ethic. 5.

ſunt, *Diſcurſus Rationis*, & *Authoritas* (i.e. *Judicium* & *Praxis*) univerſalis *Eccleſiæ*.

II. Quid & illud ſubmonui, (quò futuræ tractationi viam ſaltem aliquam præſtruerem) præter *Dei Legem*, quæ *per ſe* abſolutè & vi propria omnium hominum *conſcientias obligat*, idque in *ſummo gradu*; eſſe & alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, ſed ſummo illo inferiorem: ut quæ non primariò & *per ſe*, ſed ſecundariò & *ex conſequenti*; non *abſolutè*, ſed *relativè*; non vi propria, ſed virtute divini alicujus præcepti ſive inſtituti in quo fundantur, *obligant* conſcientias. Quæ tametſi in eo conveniant omnia, quòd quamcunque habent *obligandi* vim, eam ex toto *divinæ Legi* acceptam debeant; (*Primum enim in unoquoque genere eſt cauſa reliquorum*; nec eſſet divina Lex *adæquata conſcientiæ Regula*, quod jam antè poſitum eſt, ſi extra ipſam aliquid *obligaret*, quod non ipſius virtute *obligaret*:) differunt tamen inter ſe ſingula: quemadmodum *Specie*, propter diverſitatem *Materiæ*; ſic & *Gradu*, quantùm ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in triplici potiſſimùm diſcrimine. Quædam enim *conſtanter obligant*, quorum rurſus ſunt duo genera: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex *poteſtate* alterius, ut *Leges humanæ*, mandata parentum, 1.

2. tum, Dominorum, &c. Alterum eorum quorum *obligatio* oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis electione*, ut Vota, Juramenta, Pacta,
3. Promissa & his similia: quædam verò *ex accidenti* tantùm obligant, & velut ambulatoriè, *pro hîc & nunc*, secundùm exigentiam circumstantiarum; Ut Lex sive *Ratio Scandali.*

III. Postulat ordinis ratio, ut à *primo* illo genere ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Humanæ.* De quarum *obligatione* quæ à nobis dicenda erunt, ad duas hasce quæstiones revocari possunt universa. *An.* sc. *obligent conscientias* Leges humanæ? & *Quatenus obligent?* Casuum plerorumque particularium determinatio ad *posteriorem* quæstionem magis pertinet; de quâ (si Deus annuerit) instituentur futuræ aliquot prælectiones: *priorem* solam hoc tempore attingemus, hanc sc. *An Leges Humanæ obligent Conscientias?* Subjectum quæstionis non
1. indiget multâ explicatione. *Lex*, sive *primò*
(a) *delectus vim in Lege ponimus.* Cic. 1. de Legib. *à* (a) *legendo*, i. e. eligendo dicta *activè*, ut *Ciceroni* placuit, quòd Legislatores ea quæ Reipublicæ magis utilia fore judicabant
2. *eligerent*: sive quod alii malunt, *secundò*, *à legendo* item, sed in alia significatione, eáque *passive* acceptâ, quod oporteret *Leges* mox ubi latæ essent æneis tabulis incisas, aut aliàs perscriptas & columnis appensas proponi in publico,

publico, ut à populo *legerentur*; sive denique ex aliorum mente *tertiò*, à (*b*) *ligando*, quòd subditos ad eos observandum *obligarent*: in genere nihil aliud est quàm *regula agendi subdito à superiore potestatem habente imposita*. Dicuntur autem *Humanæ leges* per oppositionem ad *Divinas*. Sicut enim *Divinæ* appellantur eæ *Leges*, quæ Dei ipsius authoritate immediatè constitutæ sunt, sive eæ *Naturales* sint, sive *Positivæ*: sic *Humanæ* dicuntur eæ *Leges*, quæ, etiamsi per authoritatem ipsis à Deo derivatam, ab *hominibus* tamen immediatè imperatæ & subditis impositæ sunt.

(*b*) Aquin. 1. 2. qu. 90 art. 16. Biel. 3. distinct. 3. 37. art. 1.

IV. Definitur porro *Lex Humana* ab Aquinate, (*a*) *Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata*: ab aliis aliter; quoad verba, sed ferè in eundem sensum. Et quidem rectè: siquidem convenit ista definitio *Legi publicæ*, quæ est notissima & usitatissima ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per se positum* (ut dici solet) *pro famosiore significato stare præsumitur*. Sed in præsenti quæstione, & quod nostrum institutum attinet, sub nomine *Legum Humanarum* intelligendæ veniunt, non tantùm *Leges publicæ* Communitatum (licet eæ potissimùm & primariò,) sed & *mandata* particularia parentum, dominorum, aliorúmve quorumcunq; *prælatorum* sive *superiorum*, filiis, servis

(*a*) 1. 2. quæ. 90. art. 4.

ſervis aliiſve *ſubditis* ſuis imperata. In hoc enim uno inter *Legem* propriè dictam & *Mandatum* diſcrimen præcipuè cernitur, quùm utrumque ſit Præcepti ſpecies; quòd *Mandatum* ſive *Juſſum* ſit perſonæ privatæ privatam authoritatem habentis *Præceptum*, *Lex* autem Præceptum commune perſonæ publica poteſtate præditæ: Cætera fere ſunt paria. Certè ad *obligandi vim* & effectum quod attinet, qua de re nunc agitur, quum ex hujus Capitis verſu 1. conſtet, omnem omninò *legitimam poteſtatem*, quæcunque demum illa fuerit, non *publicam* modò, (de qua tamen ſola fateor inibi ex inſtituto loqui *Apoſtolum*,) ſed & *privatam*, à Deo conſtitutam eſſe; & ſit *mandatum patris* filio, non minùs quàm *lex principis* ſubdito, *agendi regula*: quæ de *obligatione Legum Humanarum* à me dicenda erunt, ita intelligi par eſt, (quod ſemel præmonuiſſe ſufficiet, ut unà cum publicis *legibus* privatorum etiam *mandata*, cum *politicis conſtitutionibus œconomica* quoq; *juſſa*, aliaq; id genus ſimilia (quatenus ſaltem ſert *analogiæ* ratio) complectantur. Et hæc de *Subjecto Quæſtionis*.

(a) Prælect. 1. ſuprà.

(b) de Juram. prælect. 1. Sect. 11. &c.

V. *Prædicatum* eſt, *Conſcientiæ obligatio*. Quid ſit (a) *Conſcientia*, quid item in genere (b) *Obligatio*, fuit à me dudum ſatis explicatum; nec opus eſt repetitu: Legem autem *obligare* cum dicimus, nil aliud volumus, quàm

quàm quòd Lex imponit ſubdito *neceſſitatem parendi* ipſámque obſervandi. Sciendum eſt enim *Legem* ex ſui naturâ, & quatenus *lex eſt*, duplicem habere vim, ſive effectum neceſſarium: vim ſc. *dirigendi*, unde & κάνων dicitur ſeu *Regula*, quatenus *notificat* ſubdito voluntatem ſuperioris, & oſtendit quid ſuperior ab eo fieri velit; & vim *obligandi* (per quam differt à *Concilio* & *Monito*,) quatenus *imperat* ut voluntati ſuæ à ſubdito mos geratur, & ipſum ita ad imperata facienda obſtringit, ut ſi non pareat peccet. Siquidem nihil aliud eſt *Peccatum*, quàm aberratio, ſive receſſus à *regulâ illa* ſive *Lege* quam ſequi debemus, (ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία:) ſicut *monſtra*, propter receſſum ab ordinaria *Naturæ Lege* dicuntur *Peccata Naturæ*. Sciendum tamen *ſecundò*, Legis hunc effectum, vim ſc. *obligativam*, fundari in *Voluntate* & *Poteſtate Legiſlatoris*: ita ut propriè loquendo, non tàm *Lex* ipſa, quàm *voluntas & poteſtas Legiſlatoris*, obliget *effectivè*; cauſando ſc. vel inducendo obligationem per modum *Cauſæ efficientis*. Dici tamen poteſt & ſolet *Lex* obligare *terminativè*, ſc. ut terminus obligationis, & per modum *Cauſæ exemplaris*: quia eſt id ad quod obligatur quis, ut ex ejus præſcripto operetur; ſicut *artifex* in operando dirigitur ab *exemplari* ſibi propoſito. Sciendum *tertiò* quòd *obligare Conſcientiam*, 1. 2. 3.

est ita astringere aliquem ad obediendum *sub mortali* (ut loqui amant Scholæ Magistri) hoc est, sub *culpâ mortali*; ut si non pareat, non solum *pœnæ temporali*, aut legibus constitutæ, aut ex arbitrio superioris inferendæ, obnoxius sit, sed & à propriâ Conscientiâ velut neglecti *officii*, contractæque inde *offensionis Dei* reus, meritò redarguatur.

VI. Sensus itaque Quæstionis est, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conscientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expositum est modo? Negant è Protestantibus *Calvinus*, (ut ipsi saltem (*a*) objicit *Bellarminus*) *Beza*, & alii nonnulli: è Pontificiis *Gerson* (fatente etiam *Bellarmino*,) *Almain*, & (ut aliqui volunt) *Navarrus*. Affirmant è Protestantibus *Musculus*, *Ursinus*, & alii: & è Pontificiis, *Jesuitarum* & *Scholasticorum* plurima turba. Sunt qui distinguunt; ut (*b*) *David Pareus*, & alii. Et sanè fatendum est, si non ἀμέλεια τῆς ἀνθολκῆς & nimio contradicendi studio utrinque peccatum esset, jamdudum è medio tolli potuisse istam controversiam. In istiusmodi disputationibus subinde mihi veniunt in mentem, quæ apud *Aristotelem* adolescentem me legisse memini, δῆλον ὅτι πῶς μὲν ἐρεῖ, πῶς δὲ ἀ. Ubi disputat *an Principia sint contraria? An detur Infinitum?* &c. Et [illegible]

(*a*) Bellarm. 3. de Laic. 9.

(*b*) ad Rom. 13.

siquidem est illa vera illius loci lectio 3. *Phys.*) *Arbitro* nimirum potiùs opus est, qui utramq; sententiam (*specie* magis pugnantem quàm *re*) in unum conciliet; quàm *Judice*, qui dum statuit alteram partem, alteram damnet. Quod fortassis in non paucis earum *controversiarum*, quæ in orbe Christiano magnâ cum animorum contentione styliq; acrimonia jamdiu inter partes agitantur, obtineret; si tam *studio pacis* & charitatis, quam *odio partium* agerentur, qui *Theologica* tractant. Equidem in præsenti quæstione, quantum ex paucorum eorum lectione, quos mihi & alias occupato, & parùm firmæ valetudinis, in hac temporis angustiâ consulere licuit, judicare possum; demptis utrinq; quæ expressit contentionis æstus, neutri mihi pessimè sentire videntur. Existimo tamen eos qui *affirmativè* definiunt, (ut apertè quid de totâ re sentiam eloquar) & commodius ad *vitæ* institutionem, & cautiùs tutiúsq; ad vitandum *errandi* periculum, & ad *formam sanorum verborum* propiùs locutos, quam qui *negativè*. Cæterùm, ut quid hac in re (ut mea fert sententia) statuendum sit, distinctiùs vobis ob oculos ponam; rem universam quàm potero breviter & dilucidè quibusdam *Conclusionibus* complectar; sententiam meam, ubi opus est, aliquot *rationibus* confirmabo, & quæ afferri solent ex adversâ parte *objectiones* diluam.

VII. *Concluſio Prima. Leges humanæ injuſtæ non obligant ad obediendum.* Manifeſta res, modò verba recte intelligantur. Nequis tamen ea ſecus quàm par eſt interpretetur, animadvertendum eſt, poſſe *Legem* aliquam *injuſtam* dici; vel ratione *Finis*, *Modi*, aut *Circumſtantiæ* alicujus Legi ipſi extrinſecæ, vel ratione *Materiæ* ſive *Objecti* ipſius Legis: Diſtat enim, imperetúrne quod manifeſtè *injuſtum* eſt; an quod aliàs fortaſſe non ſit injuſtum, *injuſtè* tamen imperetur. Tollit obligationem id *injuſtitiæ* genus, quod Legi ipſi *per ſe* adhæret reſpectu *rei imperatæ*: non tollit id genus, quod *extrinſecus* ei advenit & *ex accedenti*, vitio ſc. imperantis. Eſto enim Princeps lege latâ *juberet* aliquid fieri quod non eſſet *ex ſe* factu *illicitum*, vel fieri *prohiberet* quod non eſſet *ſimpliciter neceſſarium*; nulla tamen juſta ſubeſſet cauſa cur aut illud *juberet*, aut hoc *prohiberet*, ſed aut *turpis lucri* cupiditate, aut exercendæ *tyrannidis* merâ libidine, aut pravo alio quocunq; animi *affectu* adductus: *injuſta* quidem eſſet Lex *ex parte imperantis*; ſubditus tamen ad parendum nihilominus obligaretur. Ratio eſt, quia *injuſtitia* illa tenet ſe *ex parte imperantis* tantùm, non autem *ex parte rei imperatæ*. Adeo ut, quamvis non poſſit *Princeps* ſine peccato ejuſmodi legem *ferre*, poterit tamen *ſubditus* quod eâ lege imperatum eſt

eſt ſine peccato *facere*. Et quicquid poteſt ab ipſo ſine peccato *fieri*, id omne *ſubditus* ſi poſtuletur ex *obedientiæ debito* tenetur præſtare. Quâ *intentione* quóve *conſilio* Princeps legem tulerit, ipſe viderit: id meâ qui *ſubditus* ſim nihil intereſt, nec ſiquid ille ea in re peccaverit, mihi imputabitur: Imputabitur, modò nihil *imperetur* niſi quod à me *licitè* fieri poterit, ſi officio meo defuero, nec paruero.

VIII. Quin & illud inſuper adjicio, ſi Lex ipſa etiam ratione *Materiæ* ſive *Objecti* ſit fortè *injuſta* & ſubditum gravet, ut exempli gratia, ſi imperet penſionem *gravioris tributi* quam res poſtulat, non tamen propterea continuò ſolvi *obligationem*. Sed hic iterum opus eſt diſtinctione. Poteſt enim aliquid eſſe *injuſtum*, vel eo ſolùm nomine quòd ſit *perpeſſu iniquum*, vel eo quòd ſit etiam *factu illicitum*. Illo modo ſi *injuſtum eſt*, quod Lege imperatur, hoc eſt, ſi *iniquum* ſit tantum & non *inhoneſtum*, & tamen fiat; unius *imperantis* culpa eſt: tam abeſt à culpa qui *obſequitur* imperio, ut omninò peccaret ſi *non obſequeretur*. At poſteriori modo ſiquid imperetur *injuſtum*, hoc eſt, ſi quod poſtulatur ſit non ſolùm *grave perpeſſu*, ſed etiam *factu turpe*, & tamen à ſubdito fiat; utrinque peccatur: à *prælato*, quòd *rem iniquam* poſtulaverit; à *ſubdito* quòd rem *illicitam* effecerit.

Sensus ergo Conclusionis est, ubicunque *Lex imperando* aliquid *prohibet* fieri quod est ita *necessarium* ut non possit à subdito omitti sine peccato, vel *imperando jubet* aliquid fieri quod est ita *illicitum* ut non possit ab eodem sine peccato fieri, *Legem* illam *non obligare* in Conscientia.

IX. *Ratio Prima*, quia *rei illicitæ* (ut (a) aliàs fusè ostendimus) *nulla potest esse obligatio*. *Secunda*; quia (ut ibi etiam dictum est) *Obligatio prior præjudicat posteriori*, ita ut ei non possit superinduci *Obligatio* nova contraria: At Lex *jubens rem illicitam* ut homicidium, perjurium, Sacrilegium, &c. Aut *prohibens officium necessarium*, ut cultum veri Dei, debitum Principibus & parentibus obsequium, &c. id exigit quod contrarium est *obligationi priori*, quâ virtute præcepti divini subditus jam antè constrictus tenebatur. Proinde Lex humana istiusmodi non *Tertia*, quia nemo potest simul *obligari ad contradictoria*. Sed si *lex* ejusmodi esset *obligatoria*, obligaret ad id *faciendum*, ad quod *non faciendum Lex Dei* eodem tempore obligaret: *facere* autem & *non facere* sunt contradictoria. *Quarta*; ab exemplis piorum, qui ex fidei suæ principiis sic instituti semper fuerunt, ut *Imperatorum jussa* (tametsi *gravia*, si non *inhonesta*,) alacri animo capesserent, obirent, exse-

(a) de Juram. præl. 2. Sect. 13.

1. 2. 3. 4.

exſequerentur: at ſiquid abs eis vel *lege* latâ exigeretur, quod eſſet *contra fidem* aut *bonos mores*, vel cum *honeſto* quomodo libet pugnaret, palàm & conſtanti animo imperium detrectarent, & præ dei timore *Leges* & inſtituta quævis humana contemnerent. Lege lata *Babylonica* ut audito muſico concentu aureum grande ſimulachrum quod erexerat potentiſſimus Monarcha, ſinguli adorarent, idq; ſeveriſſima propoſita ſiqui ſecus facerent pœna; non ſe paſſi ſunt ea *Lege obligari* tres *Hebræi* adoleſcentes, *Dan.* 3. Quia ſcilicet jubebatur *res illicita*, cultus Idoli. Lege itidem *Perſica* lata, nequis per aliquot dies à quoquam Deo vel homine præterquam ab uno *Perſarum Rege* quicquam peteret, non paruit *Daniel*, ſed eo ipſo quo ſolitus eſt more, ſtatis temporibus Deum precatus eſt, *Dan.* 6. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultra loquerentur in nomine Jeſu, *Act.* 4. non ſolùm non paruerunt imperato, ſed & fidenter reſponderunt, *Utrum juſtum ſit coram Deo vobis potiùs obaudire quàm Deo, ipſi judicate.* Nimirum quia utrobique quæ *prohibebantur* erant *res neceſſariæ*: illic cultus veri Dei, hîc concredita ipſis Evangelii prædicatio.

X. *Concluſio Secunda. Lex humana prohibens* rem ſimpliciter *malam*, ut furtum, adulterium, ſacrilegium; aut *jubens* rem *bonam*

& necessariam, ut cultum Dei, solutionem debiti, honorem parentum; inducit *novam*
1. *obligationem* in conscientia. *Ratio prima*; quia posita *causa* propria, sequitur *effectus* ejus necessarius, nisi aliunde impediatur. *Obligatio* autem est *Legis effectus* ita necessarius, ut aliqui existimârint ab hoc *ligandi* effectu ipsum *Legis* nomen (sicut antè dictum est) originem suam traxisse; nec videtur hic aliquid assignari posse, quod istius effe-
2. ctus consecutionem impediat. *Ratio secunda*, à minore ad majus. Obligat omnium confessione *Lex prohibens* rem aliàs *licitam*, aut *jubens* rem aliàs *liberam*: ergo multò etiam magis *prohibens* rem *illicitam*, vel *jubens* rem *necessariam*. Est tamen quod utrique huic rationi ex adverso opponi posse videtur: Scilicet, *Non esse multiplicanda entia sine necessitate*, obligari jam antè unumquemque vi *Legis divinæ* ad faciendum quicquid est *necessarium*, & ad non faciendum quicquid est *illicitum*, quæ obligatio excludit eam quam ex *humana Lege* consequi supponimus, ut superfluam, sicut præexistens in vase pleno *liquor* impedit infusionem *novi liquoris*: Nec videntur admitti posse *duæ obligationes* ad eandem rem in eadem *conscientia* magis quàm *duo accidentia* ejusdem speciei in eodem *subjecto*. Sed respondeo, dici quidem solere & quidem verè *Obligationem priorem præjudicare posteriori*,

posteriori, (quo argumento & ipsi paulò antè usi sumus in firmamentum superioris *Conclusionis* 5) sed hoc dictum in iis tantùm *Obligationibus* locum habere, quæ sunt invicem *destructivæ*, & quarum effectus tantam habent inter se contrarietatem & repugnantiam, ut posita alterutra necessariò tollatur reliqua : hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* accedere possit *altera*, quæ sit ejusdem rationis, & possit cum ea consistere. Neque est simile quod de *liquore* affertur in vase pleno : quia impedimentum ne vas plenum *novum liquorem* admittat, non stat *ex parte liquoris*, sed provenit ex *incapacitate vasis* & natura *Loci*, qui non potest simul recipere plura corpora. Et *accidentia* nihil prohibet esse in eodem subjecto ejusdem speciei *plura*, modò sint *relativa*, non *absoluta* : ut in *Socrate*, supposito quòd *decem* haberet *filios*, *decem* essent quoq; *paternitates* : Quia *relationes* multiplicantur ad multiplicationem suorum *terminorum* : & modò diximus *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo quot sunt *Leges*, (quum sit omnis *Lex*, ex natura sua & quatenus *Lex* est inductiva *obligationis*,) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut suis *terminis* correspondentes. Neque verò hoc est *multiplicare entia sine necessitate* : quia multiplicatis *causis*, necesse est multiplicari *effectus* illarum causarum.

sarum. Imo hoc ipsum, ne cui incredibile videatur, aut quod huic persimile est, quotidie contingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & sensui evidens est, posse aliquem ad columnam duobus vel *tribus vinculis* alligari: ut *Petrus*, *Act.* 12. 6. *Cubavit δεδεμένος δυσὶ δυσὶ*. Nec potest cuiquam esse dubium, quin possit aliquis ad id officium quod ipsi ex *lege divina* præstandum incumbit, non obstante illa obligatione, denuo se obligare *voto*, vel *juramento*, vel *promissione*. Quemadmodum vovit *Jacobus Patriarcha*, *unicum sibi Deum fore Jehovam*, *Gen.* 28. 21. Et *David juravit justa se Dei judicia custoditurum*, *Psal.* 119. 106. Et quotquot sumus *Christiani*, cùm sacro fonte tingeremur, novo nos *fœdere baptismali* obstrinximus ad *fidem* in Christum; ad *abrenunciandum* Satanæ, Seculo, Carni; ad *observanda* Dei mandata: ad quæ tamen omnia præstanda nos antè *Obligatos* fuisse certissimum est.

XI. *Conclusio Tertia*. *Leges humanæ*, (sive illicita imperentur, sive necessaria, sive adiaphora;) *latæ à persona vel communitate non habente legitimam potestatem*, *non obligant in conscientia*. Ut si *Prætor urbanus* Leges ferret huic *Academiæ*; aut vicinus *paterfamilias* servum meum juberet boves meos jungere, segetes suas occare, &c. Aut si collecta hominum

minum seditiosorum manus in aliquo *Angliæ Comitatu*, (quod in agro *Norfolciensi*, Edvardo sexto regnante sub *Ketto* duce, alibique aliás multoties factum est) incolis certam pecuniæ summam, aut operarum servitutem sibi indebitam publicatis edictis imperaret, eósque *vi & armis* ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè liceret (posito quòd resistendo pares non essent) *imperata facere*; ejusmodi tamen *jussa* neminem certè ad ea observanda *obligarent in conscientia*. Tùm quia ejusmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, & *æquivocè Leges* sunt, re autem (a) verâ *Violentiæ magis quàm Leges*: Et *causa æquivoca* non infert effectum; sicut non obligat partes lata à *non-Judice* sententia. Tum quia *vis obligandi* (ut etiam modò dictum est) non causatur *effectivè* ab ipsa *Lege*, sed à conjunctâ cum *potestate Legislatoris* voluntate. Ergo ubi deficit *Potestas*, deficit & *causa* propriè *efficiens* istius obligationis; & *causâ propriâ* deficiente, *effectum* ejus deficere necesse est. Quod ipsum ex hoc ipso *Apostoli* loco colligere licet, qui necessitatem τῆς ὑποταγῆς, debitum sc. *obedientiæ* ex parte *subditi*, deducit ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, à *Potestate Jurisdictionis* in *prælato*: unde efficitur non teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non habet *jus imperandi*.

(a) Aquin. l. 2. qu. 96. art. 4.

XII. Si

XII. Si dicas, colluviem ejuſmodi qualem jam dixi hominum factioſorum habere *imperandi poteſtatem*, quia poſſunt eos in quos imperium exercent ad faciendum *imperata cogere*: Reſpondeo, *Poteſtatem* de qua loquimur, & à qua pendet *Obligatio*, non eſſe *poteſtatem* illam quam Græci δύναμιν vocant, hoc eſt, *poteſtatem*, (*ſeu potentiam* potiùs, quâ voce libentiùs in ea notione pleriq; utuntur) *phyſicam*, ſive *de facto*, per quam quis *potens* eſt id quod intendit ita effectui dare, ut finaliter non impediatur: ſed eam *poteſtatem* quam ἐξουσίαν vocant, hoc eſt, *poteſtatem legitimam* ſive *de jure*, quæ ſc. ei competit jure aliquo *Naturæ*, *Gentium*, aut *Civili*, ratione perſonæ quam gerit, & per reſpectum ad eos qui ipſi quoquo modo ſubſunt. Hanc ἐξουσίαν in præſenti argumento ita premit *Apoſtolus*, ut eam trium commatum ſpatio *quinquies* nominaverit: de δυνάμει interim ne γρὺ quidem.

XIII. At certum eſt, inquies, eos qui *Romæ* principatum gerebant illo Apoſtolorum ævo, nec *hæreditario* jure, nec liberis *populi ſuffragiis*, nec legitima aliâs *vocatione* ad imperii culmen conſcendiſſe, ſed aut *vi* aut *dolo* aut *militari* tumultu imperium uſurpâſſe: quibus tamen & ἐξουσίαν, ut legitimis magiſtratibus, diſertim tribuit Apoſtolus; & ſubditis parendi neceſſitatem [ἀνάγκη

ὑπο-

ὑποτάσσεσθαι] imponit, idque non ſupplicii metu tantùm, ſed & *propter conſcientiam*. Primos illos poſt everſam Remp. *Imperatores Romanos* ſanè fatendum eſt non optimo jure imperium adeptos; habuiſſe tamen *jus gladii* & *legitimam ἐξουσίαν*, ſive *Jurisdictionem*, cui ſubeſſe deberent quotquot *Romanæ* ditionis eſſent homines, fatendum eſt pariter. Neque enim quiſquam erat ſingularium hominum, qui eam *poteſtatem*, ut ſibi potiore jure debitam, vindicare poſſet; & *Senatus populuſque Romanus* penes quem noviſſimè & ab aliquot retrò ſeculis ſumma fuiſſet poteſtas, quà metu quà obſequio, juri ſuo utcunque ceſſerant, eóſque qui imperium *malis artibus* quæſiviſſent, pro ſuis tamen *legitimis principibus* agnoverant. Hoc dato, quod mihi certè omninò concedendum videtur, de *obediendi neceſſitate* nulla poteſt reliqua eſſe dubitatio. At in caſu dubio, quod ſit Chriſtiani hominis officium, an & quatenus obligetur *in foro conſcientiæ* tempori cedere, præſentibus moribus ſe accommodare; *legibus*, edictis, aliiſq; juſſis ejus qui *de facto*, nullo tamen *jure* (ſuo ſaltem judicio) ſummæ rerum præeſt, obtemperare: non peræquè facile eſt dijudicare; nec prudentis eſt in re tàm gravi, tàm arduâ, quicquam temerè definire.

XIV. Ni-

XXIV. Nihil itaque statuo. Ne tamen aut officio meo, aut vestræ saltem expectationi defuisse existimer, si quam in medium produxeram quæstionem intactam prorsus relinquerem; quid mihi de tota hac re seriò cogitanti visum est rectæ rationi maximè consentaneum (nisi si fortè, ut in istiusmodi deliberationibus fere contingit, aliud suadeant πρόσωπα) paucis exponam. Dico igitur *Primò*, Eum qui *de facto* summum in civitate imperium obtinet, etsi *malis artibus* potestatem illam sibi quæsiverit, civi tamen pro *legitimo principe* habendum esse, eique ut legitimo principi *ex conscientiæ obligatione* esse obtemperandum, modò nulla subsit in contrarium justa dubitandi ratio. Videtur autem ea sola esse in hoc casu justa & idonea dubitandi ratio, cum civi aut certò constet, aut saltem valde sit probabile, aliam esse aliquam *personam* cui *summa potestas* meliori jure debeatur. Hoc ni fuerit, non poterit civis bonâ conscientiâ *possidentis* imperium detrectare. Neque enim ad *civem* pertinet (ordinariè,) *quo jure possideat* qui possidet curiosiùs inquirere: sufficit ei ad conscientiæ securitatem quòd *de facto possideat*, nec sit alius quispiam (saltem quod ipsi cognitum sit,) qui *de jure possidere* debeat. Huc facit, præter jam dicta de *Romanis Imperatoribus* oppressâ Rep. rerum potitis, uni-

universa penè *Israeliticorum Regum* historia. Quorum plerique, nullo *juris* pretextu nixi, sed *vi injusta*, & *horrendo scelere*, regnum consecuti, simulac (extincta funditùs *regia* antecessorum *soboles*, nequis superesset qui in jura paterna aut a vita succederet) thronum conscendissent, *regnum* deinceps quasi pleno & *proprio jure* administrarunt: præstitáque est eis a populo, haud secùs ac si *optimo jure* imperium obtinerent, *obedientia*. Neque verò id ipsis vitio versum uspiam legimus: quin potiùs suadebat *recta ratio* sic fieri oportere. Intererat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad Reipublicæ gubernacula sederet: nec civium rerúmque suarum incolumitati satis aliàs prospectum fuisset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum esset *potius*, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et *ex jure gentium*, quæ nullius sunt transeunt in *jus occupantium*.

XV. Dico *secundò*, In regno *hæreditario*, ubi inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite* adhuc *pendente*, & interim dum res aut amicâ *tractatione* aut *bello* cernatur, boni civis officium esse, ei qui in imperii possessione sit, ut *legitimo principi*, parére. Cujus Casus occurrunt passim in historiis plurima exempla. Inter illustriora sunt, quæ contigerunt inter competitores *regni Lusitaniæ* complures post mortem *Sebastiani*

Regis;

Regis; & *regni Scotiæ* etiam (sex ad minimum) post mortem *Regis Alexandri* de regno lites; & inter nobilissimas familias *Eboracensem* & *Lancastrensem* de successione *Anglicani regni* acris admodum & diuturna contentio. Omnium toto orbe populorum consensu, *jura* ubique favisse certum est *possidenti*: & in istiusmodi casibus obtinuit semper celebre illud Jurisconsultorum pronunciatum, *In rebus dubiis melior est conditio possidentis.*

XVI. Cæterùm, ubi quis *pulso* vi & armis *legitimo principe* regnique hærede, vel ita *oppresso* ut jus suum persequi non possit, eo tamen adhuc superstite, imperii habenas arripit, & se pro *Rege* gerit, quum sit verius *regni invasor* quàm *Rex*; ita ut jam non sit ultrà *jus dubium*, sed *aperta injuria*: si quæris quid in hoc casu bono civi faciendum esse censeam qui *fidelitatem* legitimo principi fortasse *juravit*; aut si non juravit, non minus tamen ei debet, quàm si juratus esset: Dico *Tertiò*, mihi videri, non solùm licere bono civi, *legibus* ab eo qui summum imperium *de facto* sed *non de jure* possidet latis parére, aliáque ab eo *imperata* (modò non sit *factu turpe* aut *injustum* quod imperatur) facere: verùm etiam, postulante humanarum rerum conditione, eò necessitatis deveniri posse, adeóque sæpissimè deveniri, ut ni sic fecerit, defuisse

dèfuisse officio suo existimandus sit. Atqui dictum est modò, *Leges* à non habente *legitimam potestatem* latas *non obligare* in conscientiâ. Dictum sanè, & quidem verè dictum: nec, ut opinor, ista pugnant. *Obligetur* licèt subditus ad faciendum quod lege cavetur, non tamen *legi* obligatur, sed *sibi* & *Patriæ*. *Legi*, quæ verè Lex est, de se & quatenus lex est, annexa est *Obligatio*; eámque sequitur necessariò, ut *effectus* suam *causam*. Ad legem à jus non habente latam diximus non esse verè sed *æquivocè legem*; proindenec *obligandi vim* habere. Quæcunque ergo subditò hac in re incumbit *obligatio*, aliunde exurgit, & non ab ipsâ *Lege*: cui *extrinsecùs* advenit ut obliget, & merè *per accidens*; ut si musicus ædificet.

XVII. Quæres: Si non ex *Lege*, unde tandem oritur ista *subditi obligatio*? Respondeo, Cùm sit pii & prudentis viri, non solùm quid *liceat* attendere, sed & quid *ipsum deceat* videre, & quid *aliis expediat*: posse bonum civem obligari ad id faciendum in sui & concivium suorum commodum, ad quod faciendum aliàs & de jure non tenetur. Oritur ergo ista *obligatio* ex duplici illâ parte officii, quâ *sibi* quisque debitor est, & quâ *Patriæ*. Se quod attinet imprimis, viri & *prudentis* est, sibi rebúsque suis

in futurum proſpicere; & *honeſti*, quâ ſit præſenti conditione cogitare. Dandam eſſe unicuique operam (omnibus viis & modis *licitis* & *honeſtis*) ſe vitámque ſuam tueri, atque ita ſe gerere ut poſſit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, poſſeſſiones ſuas ſibi habere, eorúmque qui ipſi & vitam & facultates cum libuerit eripere poſſunt, offenſionem devitare, nemo eſt (nimirum *naturæ* id dictante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* parendi *neceſſitas*, quam propterea non tàm urget noſter Apoſtolus quàm ſupponit, velut cujus unicuique à natura inſitus eſt ſenſus, (a) οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν: Quaſi hominis eſſet parùm ſanæ mentis, ejus qui *gladio poteſtatem* habet *iram* temerè provocare, & ejus offenſam contumacia ſua, nulla poſtulant neceſſitate, incurrere. Ipſius igitur intereſt, in *ſalutis ſuæ* compendium, iniqua nonnulla pati, legibus obtemperare, & (quoad ſine peccato fieri poteſt) ταῖς ὑσαις ἐξουσίαις ὑπολάσσεσθαι: Sicque *jugum*; quod excutere non poteſt, *benè ferendo* levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

(a) Rom. 13. 5.

XVIII. Sed & alterâ inſuper, eâque fortiore, quæque ad *conſcientiam* propriùs pertingit *obligatione*, ad hoc idem faciendum ſemet obſtrictum ſentiet, quiſquis quæ ex *politico regimine* civibus proveniunt bona attentè

tentè cum animo suo cogitaverit. Et ita sanè *Chrysostomus* illa Apostoli verba διὰ τὴν συνείδησιν hoc loco interpretatur, ut ad illius *protectionis beneficium* quam præstat subditis *civilis dominatio*, potissimùm respexisse putet Apostolum, Quasi diceret, *Conscius* cùm sit quilibet civis, quàm multis beneficiis fruatur sub *principatu politico*, sciat se, in tot & tantorum *beneficiorum compensationem*, ad deferendam vicissim ei qui principatum tenet debitam *obedientiam*, quadam quasi *gratitudinis lege* teneri: ἵνα μὴ ἀγνωμων δόξῃ περὶ τὸν εὐεργέτην, ut ibi loquitur *Chrysostomus*, à mente *Apostoli* alieno, (ut mox videbimus,) ast sensu alias haud multùm incommodo. Fateor equidem, (quod est à *Tacito* observatum) *raro fieri, ut quis imperium flagitio quæsitum bonis artibus exerceat*: pleraque enim quibus artibus parantur iisdem & conservanda esse videntur, & *scelere tuendum est scelus*. Posse tamen id fieri, *Hieronis Siculi*, *Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non optimè acquisitum modestè tamen administrarunt, satis testantur. Sed utcunq; rem gerat qui *principatum* tenet, non poterit unquam sic *abuti* sua potestate, ut non interim sit θεοῦ διάκονος εἰς τὸ ἀγαθὸν, ut loquitur Apostolus istius capitis *commate quarto*. Nec enim ulla tàm mera tyrannis

eſſe poteſt, *quæ non ſpeciem aliquam juſtæ dominationis retineat*, & non aliquâ ſaltem ex parte *ſubſidio ad tuendam hominum ſocietatem*, ut etiam rectè ad hunc locum admonuit *Calvinus*. Cùm itaque, quòd rerum noſtrarum *domini* ſumus, quò *tuti* à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipſum quòd *vivimus*, *ſummis poteſtatibus* debeamus; (abſque quibus eſſet, nullum nobis adverſus ſceleratorum hominum libidines, furores, injurias, aut *præſidium* eſſet aut *remedium*;) æquiſſima res eſt, ut pro tot tantiſque beneficiis aliquid ſaltem ipſis viciſſim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima *æqui boni lex*) vetus illa commutationum formula, Δός τι, ἵνα λάβῃς τι. Et profectò perverſiſſimæ mentis eſt, ſub illius *dominationis patrocinio* velle vivere, cui *parére* nolis: & cujus *protectione* gaudeas, ejus *imperium* detrectare.

XIX. Porrò cùm nemo *ſibi ſolùm* natus ſit, ſed humano generi & publicæ utilitati: hinc oritur *tertia parendi neceſſitas* præſenti poteſtati, quocunque jure ipſam adepti ſunt qui rerum potiuntur. Unde etiam aliquo modo conſtare poterit, quis modus ſit ſtatuendus, & qui fines, illi *obedientiæ*, quæ imperium injuſtè poſſidenti, *ex conſcientiæ debito*, à cive præſtanda eſt. Quicquid enim *finis alicujus gratiâ* faciendũ eſt, eatenus fieri oportet,

oportet, in quantum *ei fini consequendo* necessarium vel utile videbitur. Civilis autem regiminis, ejúsque quæ ipsi debita est obedientiæ, finis est, *humanæ societatis salus & tranquillitas*. In quantum igitur illius *societatis*, cujus ipse membrum & pars est, *salus & tranquillitas* exigit, eatenus civis unusquisque imperiis ejus, qui *de facto* in illa societate summæ rerum præest, obtemperare tenetur. Sunt autem *conservandis* humanis *societatibus* tria hæc imprimis necessaria: *I. Defensio patriæ*, adversus externam vim & hostium conatus. *II. Administratio juris*, ut sua bonis civibus præmia, improbis supplicia, prout legibus constituta sunt, reddantur; quod *Justitiæ distributivæ* munus est. *III.* Quod ad *Justitiam commutativam* spectat, *Commercii cura* & mercaturæ; de rebus emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His *tribus* rebus ita continetur incolumitas humani generis, ut nisi ista adsint, fieri non potest, quin protinus pessum eant universa; omnia rapinis, cædibus, fraudibus, injuriis repleantur; innocentissimorum civium vita, conjuges, fortunæ, *potentiorum* libidini, prædæ sint & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur, malorúmq; petulantia maturè coerceatur; unicum remedium erit, si boni cives suum esse meminerint, eorum *legibus & imperiis*, quorum *gladio* & *authoritate* à

ſceleratorum injuriis defenduntur, in omnibus quæ ad *publicam ſalutem* faciunt, obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis iſta quæ dicta ſunt ſecùs quàm par eſt interpretetur) ut ſimul meminerint, ad hanc obedientiam præſtandam ſe non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei ſalus* poſtulat: Et obſervandas eſſe *Leges* poteſtatem injuſtè poſſidentis, non quaſi ullo imperantis jure *obligatorias*, ſed (ut rectè (*a*) *Aquinas*) ad vitandum *ſcandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo caſu (inquit ille) debet quis *jure ſuo cedere*: quod & probat ex illis Chriſti verbis, *Matth.* 5. 40, 41. *Ei qui vult tecum litigare, & tunicam tuam capere, dimitte & pallium: Et qui te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo.* Poteſt ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, ſed multò ergo magis *publicæ tranquilitatis* causâ, *jure ſuo cedere*; & ei, qui imperandi jus non habet, parére. Sed & hic iterum cauto opus eſt, idq; vel maximè: ut ſcilicet ita *jure ſuo* cedat, ne quid eo pacto *juri decebat alieno*. Id juſtè & prudenter cavit *Abraham*, *Gen.* 14. Dum Regi *Sodomorum* ſic gratiam fecit partis ſuæ *acrothiniorum*, quæ ſibi ex devictis quinq; regibus *jure belli* in prædam ceſſerant, ut & *ſacerdoti* ſua decima, & tribus *belli ſociis*

(a) 1. 2. qu. 96. art. 4.

ad

ad ſuas portiones jus integrum remaneret. Proinde *regni invaſori* ſic præſtandum eſt obſequium, ut fidelitas *legitimo hæredi* debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat in juris ſui præjudicium.

XXI. At quî hoc fieri poteſt? inquies. Quod regni invaſori gratum eſt, non poteſt *legitimo principi* non eſſe ingratiſſimum. (a) *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*, tàm adverſa ſpectantibus; quorum omnia vota, ſtudia, conſilia, pronis in mutuam perniciem affectibus, in contrarias partes feruntur. Reſpondeo, ritè ſubductis rationibus, non eſſe cur putemus, *legitimo principi*, ſed extorri, ingratum omninò fore, *injuſto imperii poſſeſſori* præſtitum à cive, eo quo dictum eſt modo; & intra dictos fines, obſequium: quin potius *ipſo conſentiente* ſic fieri oportuiſſe præſumendum eſt. Siquidem ejuſmodi obſequio, non tàm injuſtè dominanti, quàm toti *communitati*, hoc eſt, *Reipublicæ*, ſerviiſſe exiſtimandus eſt: quam ſalvam eſſe, *juſti hæredis* nihilo minùs intereſt, quàm illius qui *de facto* in eâ dominatur. Fortaſſean & multo etiam magis, quò ſinceriùs patriam diligere cenſendus eſt, & ei bona omnia velle, qui genuinus *patriæ pater* eſt, quàm qui eo excluſo in ipſius ædes ſe ingeſſit, & in *familiam* ipſius jus & imperium exercet; & quò puriores & vehementiores in liberos *matris* affectus

(a) Mat. 6. 24.

(b) 3. Reg. 3. 26. sunt, quàm *novercæ*. Ut in celebri illâ (b) duarum mulierecularum coram *Rege Salomone* altercatione, quæ verè *mater* erat, puerulum quem suum esse sciret, salvum uteunq; cupiit, maluitque *alterius* esse, imò *adversariæ*, quàm perire: Sic *civium* salutem, quos etsi sub alieno jugo, *suos* tamen interim agnoscit, & sibi olim utiles fore confidit, *legitimo hæredi* majori esse curæ & verisimile est & meritò præsumitur, quàm ei, qui quum imperium injustè usurpaverit, de *stabiliendâ* recens quæsitâ *dominatione suâ* quàm de *salute civium procurandâ*, par est esse magis sollicitum; adeóque malle ipsum, ut *præsentibus rebus*, quò salvi sint, se quà licet modestè *accommodent*, quàm ut *potentiori* in certam suam perniciem semet intempestivè *opponant*. Atque ita habetis meam de gravissimâ hac & arduâ admodum quæstione sententiam; nihil interim temerè statuentis, sed eam, ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in ipsius castra transire.

XXII. Hactenus hæc: sequitur *CONCLUSIO QUARTA. Leges humanæ de rebus non illicitis conscientias obligant per se & directè in generali.* Quod est dicere, Hoc *præceptum generale*, ut subditi obtemperent *legibus humanis* ritè constitutis, *est per se & directè obligatorium*. Id quod ipse etiam *Calvinus*, qui non solet humanis constitutionibus nimium tribuere, agnoscit;

agnoscit: qui 4. *Instit.* 10. *sect.* 5. ita distinguendum esse monet inter *genus & speciem*, ut licet negandum sit *leges in speciali* obligare conscientias, concedendum tamen sit eas obligare *in generali*. Ratio perspicua: quia hoc *præceptum generale* ad ipsam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars est *per se & directè*, & non ex consequenti solùm, *obligatoria* conscientiarum. Pertinet autem ad *divinam legem* duplici nomine. Tum, 1.
quia *rationalis ratio* dictat, non posse pacem & ordinem, quæ anima est Rerumpublicarum & omnis humanæ societatis, conservari, nisi *legibus* ritè constitutis obediatur. Tùm, 2.
quia in *sacra Scriptura* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præstituit præsunt, subjiciamur; ut ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις pareamus, nec iis resistamus, hujus capitis *vers.* 1. & 2. nec eorum jugo colla nostra subducamus, eo scilicet prætextu, quod *meri homines* sint, & *creaturæ*, sicut & nos, (a) κτίσεις ἀνθρωπίνη, filii Adæ, mortale genus, (a) 1 Pet. 2. 13. iisdem omninò affectibus, perpessionibus, infirmitatibus, casibus, quibus & nos obnoxii. Quin potiùs memores, *Deum Opt. Max.* eos nobis cum delegatâ potestate velut *suos* in terris *Vicarios* præfeciſse, ipsosq; propterea tanto honore dignatum esse, ut eis & *nomen suum* quasi visibilibus & mortalibus quibusdam *Diis*, communicaverit (b) *Ego dixi* (b) Psal. 82. 6.

Dii estis :] par est ut eos summa cum reverentia colamus, honoremus, obsequamur. Etsi non *ipsorum gratia*; qui, ut *homines* sunt, pari nobiscum conditione sunt, nec *de meliore luto* efficti : at *divinæ* tamen *ordinationis* intuitu, qui eos quà *principes* sunt, sublimiore loco esse voluit quàm reliquos homines, & suæ potestatis aliquatenus participavit. διὰ τὸν κύριον, ut alibi *Petrus*; & ex consequenti διὰ τὴν συνείδησιν, ut hic loquitur Apostolus *Paulus*.

XXXIII. *CONCLUSIO QUINTA. Leges humanæ ritè constitutæ, etiam in particulari*, etsi non directè & per se, *ex consequenti tamen & virtute generalis præcepti divini, obligant*
1. *subditorum conscientias*. Dico *primò*, *Leges ritè constitutas*. Id est, & ratione *Causæ efficientis*; ab eo, qui legitimâ potestate præditus est, latas: & *ratione Materiæ*; nil illicitum, inhonestum, turpe, aut officio hominis Christiani quomodo libet contrarium, imperantes. Jam enim diximus eas leges, quæ utrovis
2. nomine peccant, non obligare. Dico *secundò*, *In particulari* : id est, quantum ad determinationem *particularem* in rebus mediis aliisq; Ut *quale* & *quantum tributum* sit solvendum; *Quas merces* liceat aut non liceat è regione exportare; In Academia *qui habitus* quibus gradibus competant; *Quæ statuta* sint dispen-
3. sabilia, quæ non, &c. Dico *Tertiò*, *Leges ejusmodi*

ejuſmodi non obligare per ſe & directè. Probatur *primò*, quia Deus unus eſt *Legiſlator*, qui in conſcientias hominum merum & directum imperium habet. *Unus eſt Legiſlator, qui ſervare poteſt & perdere*, Jac. 4. 12. Deum autem ſupponimus de rebus ejuſmodi *mediis* & *adiaphoris*, quæ ferè ſunt *materia Legum humanarum*; nullam Legem tuliſſe in *particulari*; ſed ea omnia eorum arbitrio, qui ipſius in terris vices gerunt, permiſiſſe. Probatur *ſecundò*, quia illa tantùm obligant *directè & per ſe*, quæ obligant ratione *Materiæ* velut internæ cauſæ, citra reſpectum ad cauſas externas, *Efficientem* ſc. & *Finem*: i.e. quæ obligarent, etſi ab hominibus mandata non eſſent. At res *mediæ* & *adiaphoræ* lege humana poſitiva & particulari determinatæ, quum ſint ita natura ſua comparatæ, ut ante illam determinationem liberè poſſent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiæ*; ergo nec *per ſe*. Dico *tertiò*, *ejuſmodi leges obligari tamen* in particulari *ex conſequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. Et quia in hoc ultimo dicto totius controverſiæ quaſi cardo vertitur, propono *Concluſionem*, jam ſtatim pluribus confirmandam, aliquantò explicatiùs, ſic. *Leges humanæ poſitivæ* rite & legitimè conſtitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circa res medias, in ſe adiaphoras, & antequam ſic determinarentur

1.

2.

3.

rentur *liberas ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti divini*, pro tenemur iis parére qui nobis a Deo præpositi sunt, ita *obligant* subditorum conscientias ad præstandam eis obedientiam, ut sub peccato mortali & metu offensionis Dei teneantur ejusmodi *legibus obtemperare*; & ni sic fecerint, accusantis conscientiæ murmura & ictus perferre.

XXIV. Firmatur hæc *Conclusio* multis rationibus: quarum *prima* ex præsenti Textu desumitur, *Quare subjici necesse est, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* Verba sunt satis perspicua. Urserat nempe Apostolus superioribus versibus aliquanto fusiùs *Christianæ subjectionis* necessitatem, *duobus* potissimùm *argumentis*: *altero*, ab instituto & *ordinatione Dei*, duobus versibus primis; totidem sequentibus, ab humani *supplicii metu*, altero. Utrumque argumentum ὡς ἐν ἀνακεφαλαιώσεως τρόπῳ breviter recolligit & repetit *quinto hoc versu*: idque (qui ferè mos est sacræ Scripturæ,) *ordine inverso*, repetitionem exorsus à membro posteriore, & proximiore. Quasi dicat, Utrinque vobis incumbit gravis *parendi necessitas*; sive vos *pœnæ metus* tangat, sive pulset *officii conscientiâ*. Si quod malum est feceritis, spretâ nimirum potestatum & legum authoritate: cogitate eum qui vobis præest Magistratum

Dei

Dei *ministrum* esse, ἔκδικον εἰς ὀργὴν, neglecti officii vindicem; *gladium* sibi à Deo concreditum stringere paratum, ad infligendum legum suarum contemptoribus debitam pœnam corporalem. Sin vos ista parum moveant, quod speretis fieri posse, ut ipsius brachium aliquà evadatis: *Ast sperate Deum memorem fandi atque nefandi*; hunc timete justum judicem; veremini *conscientias* vestras, severos *accusatores*, *testes* veraces, importunos *tortores*. Hos nullis potestis aut latebris effugere, aut artibus eludere. Ex hujus ergo loci scopo sic struitur argumentum. Quæ violata conscientiam *lædunt*, ea conscientiam *obligant*, quia omnem conscientiæ *læsionem* sive gravamen ex alicujus *obligationis* sensu oriri necesse est, sicut omnes alii *effectus* consequuntur suas *causas*. At violatæ leges humanæ *lædunt* conscientiam. Id enim sibi volunt ista verba, *Necesse est subjici propter conscientiam*: i.e. Non potestis conscientiam integram & illæsam conservare nisi subjiciamini. Ergo *Leges humanæ obligant conscientiam*.

XXV. Ad hujus argumenti vim enervandam, sunt qui *Conscientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chrysostomi* authoritate se præcipuè tuentur: ac si non alia hîc *conscientia* intelligenda veniret, quàm illa *beneficiorũ*, quæ subditis obveniunt à *regimine politico*,

sensu

sensu à nobis priùs allato; pio quidem illo (fateor, & nos antè laudavimus,) sed, ut ar-
1. bitror, parùm genuino. Contrà enim, *Primò*, singularis penè est inter veteres in eâ interpretatione *Chrysostomus*, quem secuti è tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recensendis testimoniis nullo numero habendi sunt; quia *Chrysostomi* vestigiis ita semper insistunt, ut universi tres unum tantùm faciant testem.
2. *Secundò*, nec potest afferri locus aliquis, in quo *D. Paulus*, aut alius quis sacrorum scriptorum *Conscientiæ* vocabulo in eo sensu usus sit, quem
3. hic sibi fingit *Chrysostomus*. *Tertiò*, adducere voluit *Apostolus*, ut res ipsa clamat, aliquid quod esset gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *supplicio temporali*: cui rei aptius certe fuerat eos injecto *offensionis divinæ* metu perterrefacere, quàm *accepti* ab hominibus *beneficii* admonuisse. *Quar-*
4. *tò* denique, concludere hic voluit Apostolus, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, suam de *Christianæ subjectione* dissertationem: adduxerat autem duobus primis versibus hujus capitis rationem, non à *beneficiis*, sed ab *officii conscientiâ* desumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda*; ab usu & fine *Legum*. Quas condi, conditasque observari, ad societates humanas in pace & publicâ

publicâ tranquilitate conſervandas, perneceſſarium eſt: aliàs nulla eſſet certa contractuum *regula*, nulla fidei & juſtitiæ civilis *menſura*, quæ ſunt civitatum & ſocietatum firmiſſima vincula. *Lex* enim *Dei*, & *naturalis* & *ſcripta*, licet ſit in ſuo genere utraque vel ſeorſim *perfectiſſima*, complectatúrque conjuncta tùm quæ ſunt *fidei ſupernaturalis* ſingula, tum etiam *rerum agendarum* principia generalia ad omnes vitæ partes regendas accommoda: Neutra tamen ad omnia ea *particularia* deſcendit, quæ ad conſervandam in civitatibus & politiis *pacem* & *ordinem* poſſunt eſſe, & plerumque ſunt, neceſſaria. Exempli gratia. *Lex rationis*, quæ naturæ lex eſt, dictat, & *Scriptura* etiam hujus capitis *verſu proximo* docet, ad alendos principes, ad bellorum ſumptus, ad alios uſus publicos, *Tributa eſſe pendenda*. Sed niſi lege latâ definiatur *quantum* ſit ſolvendum, & *quotâ proportione*, & *à quibus*, & *quo temporis ſpatio*, & id genus alia: aut nihil omninò pendetur, aut non tempeſtivè ſatis, aut quod non ſatis ſit ad uſus Reipublicæ. Si dicas, hoc argumento probari quidem *Legum neceſſitatem*, at non item ſtatui *obligationem*: poſſe enim pœnis propoſitis adigi ſubditos ad officium: Fatendum id quidem eſſet, ſi hic ſtaretur; ſed ſi illud inſuper cogitetur, dum præceps fertur (a) *ad vetitum neſas*, quàm ſit *audax*

(a) Horat. 1. carm. *omnia*

omnia perpeti gens humana, quámque officii *infidelis custos sit metus*, ni adsit etiam *religionis* sensus aliquis qui homines in officio contineat: facilè constabit quàm providè à sapientissimo rerum moderatore *Deo Opt. Max.* consultum sit rebus humanis, quòd indiderit *conscientiis* hominum, quæ cum ipso rationis usu simul adolescerent, religiosam quandam *Legum reverentiam*. Unde factum ut apud *Ethnicos* veri Dei ignaros, vix repertus fuerit è priscis *Legumlatoribus*, qui quas condebat *leges*, non eas ab aliquo *Numine* sibi traditas mentiretur. De *Numa*, *Zaleuco*, *Lycurgo*, cæteris, quæ in hanc rem tradunt historiæ, non opus est ut recenseam, quum sint omnibus notissima.

XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum est *propter Dominum*, ad id faciendum obligamur *in conscientiâ*. Sed *legibus humanis* ritè constitutis, i. e. à supremâ potestate, vel his qui ab eâ ad id delegati sunt, latis, subesse tenemur *propter Dominum*, 1 Pet. 2. 13. *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Dominum, sive Regi* ὡς ὑπερέχοντι (quod satis explicat quid sit *Paulo* ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις istius capitis versu primo) *sive præfectis ab eo missis, &c.* Ubi illud διὰ τὸν κύριον *propter Dominum*, Conscientiæ obligationem sig-
1. nificare, constat *primò* ex usu similium alibi locutionum, ut *Eph.* 6. 1. de officio liberorum

rorum erga parentes, *Liberi, obedite parentibus vestris ἐν κυρίῳ in Domino*; Et de servorum officio erga dominos *ibid. vers.* 7. Cum benevolentiâ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ. *Domino servientes & non hominibus*, quod *Col.* 3. 23. est ὡς κυρίῳ, *ut Domino & non hominibus*: quasi dicat, *propter conscientiam, & non solùm propter iram*, vel ex timore Dei magis quam ob metum hominis. Constat id ipsum *secundò* ex verbis sequentibus in illo Petri loco *vers.* 15. ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα θεοῦ, *quia sic est voluntas Dei*: uti *Paulus* etiam jam laudato *ad Ephesios capite vers.* 6. de servorum officio locutus, hortatur ut dominis suis obsequantur in simplicitate cordis ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *facientes voluntatem Dei à corde*. Est autem *Voluntas Dei* ipsissima illa, quam adæquatam diximus, *Conscientiæ regula*. 2.

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod *naturalis ratio* ita dictat esse faciendum, ut si non fiat, *culpa* & *reatus* contrahatur, ad id faciendum procul dubio obligamur in conscientiâ. Quum enim ad *conscientiam* pertineat *sensus peccati*, & exinde natus *supplicii metus*; quicquid rectè mens judicat *culpam* inducere, & *pœnæ reatum*, id omne & *conscientiam obligare* censendum est. Naturalis autem ratio (cujus judicium non potest esse non rectum) *legibus humanis* parendum esse sic dictat; ut si non

fiat quod imperatum est, ipsi mox *conscii* nobis simus, merâ id *nostrâ culpâ* contingere quòd non fiat.

XXIX. *Ratio Quinta.* Cujus violatio *Legis Dei* violationem necessariò secum trahit, id *obligat Conscientiam*: quandoquidem nemo potest illæsâ conscientiâ violare *Legem Dei*, quæ est *regula Conscientiæ*. Violatio autem legis cujuscunq; particularis ab hominibus ritè constitutæ, necessariò secum trahit violationem *Legis Dei*: illius nempe *præcepti generalis*, quo Deus præcipit *obedientiam* prælatis. Ergo, *&c.*

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in conscientia ad non faciendum id, quod si fiat perinde est ac si Deo resisteretur. Obligamur enim *subjici Deo*, & proinde ei *non resistere*, quum sint *Subjectio* & *Resistentia* sibi invicem contraria, nec possit aliquis eidem personæ simul & ὑποτάσσεσθαι & ἀντιτάσσεσθαι. Ast *legibus humanis* ritè constitutis non obtemperare, est (*interpretativè*) *Deo resistere.* Qui enim *legibus* non obtemperat, *potestati* Magistratus *Legislativæ* obsistit: quod qui facit, quum sit illa *potestas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* se opponit, adeoq; consequenter & *interpretativè* ipsi *Deo*; quod est ipsius *Pauli* postulatum vers. 2. hujus capitis, ex quo legitimè concludit *subjectionis necessitatem* διὰ τὴν συνείδησιν in hoc versu.

XXXI. Ex

XXXI. Ex his quæ dicta ſunt, non erit difficile quæ ex adverſo adduci ſolent *argumenta* diſſolvere. Quorum primum & præcipuum eſt illud quod à *Chriſtianâ libertate* petitur: cui confirmando, pleraq; Scripturæ loca quæ ad aſtruendam illam *libertatem* ſpectant, magna cum pompa in medium afferuntur, & objectiones inde variè efformantur. Scriptum eſt, inquiunt, à *Paulo*, 1 *Cor.* 7. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum*; *Gal.* 5. 1. *State in libertate in quam vos aſſeruit Chriſtus, nec rurſus jugo ſervitutis implicamini*; *Cor.* 2. 16. *Ne quis vos judicet in cibo vel potu, &c.* his ſimilia. Diſputant etiam non eſſe veriſimile, Chriſtum ita nos demum liberaſſe à Dei ipſius *legibus poſitivis*, quæ fuerunt certè juſtiſſimæ, ut tamen nos *Legum Humanarum* vinculo obſtrictos relinqueret.

XXXII. Ad ſingula loca reſpondeo. Sed vos antè præmonitos velim, quum ſint multa *Chriſtianæ libertatis* capita, cavendum eſſe diligenter ne ea temerè confundantur, néve illa *Scripturæ* loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* pertinent, ad *aliud genus* quò non ſpectant imperitè trahantur. Quæ μεταβασις εἰς ἄλλο γένος, non *Antinomis* ſolùm & *Anabaptiſtis*, ſed & aliis pleriſque iſtius ævi *Reformatoribus* perpetuum & ſolenne vitium eſt: ut aliàs ſæpiſſimè, ita vel maximè, ubi

de *ritibus Eccleſiaſticis* inſtituitur diſputatio. Quod admonuiſſe ſufficiat: nunc propiùs ad rem. In illo *ad Corinthios* loco hortari voluit *Apoſtolus* fideles, ut quiſque quo ipſum loco Deus conſtituerit quibúſq; donis ornaverit, contentus ſtatione ſuâ *intra debitos fines* ſe modeſtè contineat, & *donis* ac *vocatione Dei* ſe metiatur, vitamque & actiones ad illa accommodè inſtituat, ſive *ſervus* ſit, ſive *liber*: nec ita ſe conſcientiámque ſuam cujuſquam hominis aut *judicio* aut *imperio* mancipet, ut ab ejus *opinione* aut *voluntate* totus pendeat; Sed memore ſe *Dei* & domini *Jeſu Chriſti ſervum* eſſe, ſic *hominibus placere* ſtudeat, & ipſorum affectibus aut imperiis inſervire, ut nihil indignum faciat eo homine, qui ſe *ſervum Dei & Chriſti* profiteatur. Quæ cum ſit Apoſtoli in totâ illâ perioche certiſſima mens, rectiſſimè hinc concludi poterit, non debere nos *dominorum, parentum, principum*, aliorúmque quorumcunque mortalium *hominum placitis* morem gerere, ſiquid à nobis fieri poſtulent quod *impium illicitumve* ſit: quia hoc eſſet pro *Dei ſervo* ſervum ſe hominum præſtare. At qui juſtis, honeſtis & utilibus *hominum conſtitutionibus* ex conſcientiâ obtemperat, tantum abeſt ut propterea *ſervus hominum* cenſendus ſit, ut à duobus ſummis Apoſtolis diſertè dicatur *Domino Deo ſervire, & non hominibus*, *Eph.* 6. 7. *Col.* 3. 23. &

& 1 *Pet.* 2. 16. id est, (particulâ negandi, ut fieri amat, *comparativè* sumptâ,) *Deo potiùs quàm hominibus:* quia *Deo* propter se, *hominibus* propter Deum. *Hominibus servit* quidem, quatenus quod imperatum est facit: *Deo* autem *servit*, quatenus ex officii conscientia id facit.

XXXIII. Locus ille alter *ad Galatas*, ex totius *Epistolæ scopo* optimè intelligitur. E Judæis aut Judaizantibus Christianis *Pseud-Apostoli* quidam in *Ecclesiis Galatiæ*, Gentiles ad fidem conversos, contrà quàm Apostoli in *Concilio Hierosolymitano* constituerant, non *baptizari* modò sed & *circuncidi* debere contendebant; multósque (ut solent *impostores* obtentu pietatis, & improba diligentia apud credulum vulgus mirum quantum proficere) in eum errorem induxerant, ut nisi se *circuncidi* paterentur, existimarent æternam se salutem consequi non posse. Pessimam hanc & prosperam imposturam non ferens *B. Pauli* spiritus, crassum illum errorem, ne ultrà serperet, majore quàm solet indignatione tota ferè Epistola insectatur. Atque inter alia argumenta admonet Galatas ejus *libertatis*, qua Christus Ecclesiam ab inutili jam post ipsius adventum, *Mosaicarum ceremoniarum*, onere & jugo liberaverat; hortatúrque ut partam Christi morte *libertatem* constanter tueantur, nec *jugo servitutis* colla

denuo ſubdant: quod omninò facerent, ſi emortuæ jam *legis rituum* obſervationem ſibi ducerent eſſe neceſſariam. Quod quàm incongruè ad *leges humanas* utiles & Reipublicæ neceſſarias accommodetur, à quibus nullibi Scripturæ docent nos Chriſtum liberaſſe, cæcus ſit oportet, qui non videat.

XXXIV. Tertius item locus ex *Epiſtolâ ad Coloſſenſes* non ad *Leges humanas* de rebus mediis ritè conſtitutas pertinet; ſed ad *doctrinas Impoſtorum*, qui populo Dei aliqua *dogmaticè proponebant ut neceſſaria* quæ Deus non præceperat; (qui fuit mos *Phariſæorum Traditionariorum*, quos eo nomine reprehendit Chriſtus, *Matth.* 15. *Quòd docerent doctrinas mandata hominum*;) vel è contrà aliqua *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus nuſquam vetuerat, dicentes non licere hoc vel illud *tangere, guſtare, attrectare.* Monet Apoſtolus, caveant ſibi à *dogmatizantibus* hiſce doctoribus Coloſſenſes, nec *conſcientiis ſuis laqueum* injici ſinant ab eorum impoſturis. Non ergo peccant *Magiſtratus politici*, qui in rebus mediis aliqua ſubditis *præcipiunt* aut *prohibent*, utilitatis, ordinis, aut honeſtatis & decori gratiâ; citra tamen *opinionem neceſſitatis* ex utravis parte, quod ad rem ipſam *præceptam* vel *prohibitam* ſpectat. Peccant potiùs *Miniſtelli* illi (*Magiſtellos* rectiùs

rectiùs dixerim, ita *Magistraliter* omnia pronunciantes) qui innoxias *Magistratuum Leges* importunè sollicitant, *dictaturam in conscientias* populi exercent, & quod non sapit ipsorum palato, id omne aut *impietatis* damnant extemplò, aut saltem *superstitionis*.

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd nos Christus liberavit à *legibus Dei positivis*; ergo multò etiam magis à *Legibus humanis*: non uno modo peccat. Imprimis 1.
non illud verè dicitur, Christum nos liberasse à *legibus Dei positivis*: quibus scilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim *positivæ*, sive Dei, sive hominum, non *obligant* nisi eos duntaxat *quibus positæ sunt*. Dei autem *Leges* illæ, quas *positivas* vocant, & à quibus nos per Christi mortem liberatos volunt, sive *Rituum* sive *Judiciorum*, *Judæis* tantùm positæ sunt; nobis, hoc est, *populo Christiano*, non item. Deinde, ubi quid Deus *fieri velit* 2.
satis constat, non est nostrum ex *collatione comparatorum* importuniùs statuere, quid *fieri debuit*. Constat autem utrumque Deum voluisse: & ut *Leges ipsius positivæ* Hebræo populo à *Mose* traditæ non obligarent *Christianos*: & ut *Leges humanæ* à Magistratibus ritè institutæ *subditos* obligarent. Non animadvertunt denique qui ista objiciunt, eo argumento, si quidem valeret, tolli *legum humanarum* 3.

narum non *obligationem* solù, sed & omnem penitus *usum*. Non enim aliter nos Christus liberavit à *legum Mosaicarum obligatione*, quàm earum *usum* ita tollendo ut non amplius essent nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem modo voluerit nos liberos esse ab *obligatione Legum humanarum*, voluisse eum quoque necesse est, ut nullæ extarent ampliùs *humanæ Leges*. Quod est *Anabaptistarum* & fanaticorum hominum delirium, nec ab ipsis admittitur qui ista objiciunt.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apostoli, *Unus est Legislator*, &c. *Jac.* 4. *Deus* sc. & *Christus*, qui solus dominus est conscientiarum. Juris igitur *Christi* invasor est, & se in *Dei thronum* ingerit, quisquis sibi potestatem assumit *obligandi* aliorum conscientias. Respondeo, *Legislatorem* unum esse tantùm *Supremum*, qui merum & *directum imperium* habet in conscientias hominum, ut eas obligare possit *per se*, & virtute ac authoritate propriâ; *Deum* nempe & *Christum*: quod voluit Apostolus. Quod tamen non impedit, quò minùs sint & alii *Legislatores* inferioris ordinis & gradus, qui per concessam sibi & *derivatam* à summo illo Legislatore *potestatem*, jus habeant & ipsi *leges condendi*, quæ ex *consequenti* conscientias obligent. Prorsus ut *Rex*, qui solus habet in regno

regno ſuo *poteſtatem Legiſlativam* αὐτοκρατορικὴν, poteſt tamen per chartam ſuam alicui *communitati* vel *collegio* jus dare *condendi leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra: non *virtute propriâ*, ſed vi *donationis Regiæ* & ex poteſtate ſibi à Rege conceſsâ. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nôſtis, *Academiæ* noſtræ, ut poſſint in legitimâ Convocatione *Leges* (quæ *Statuta* dicimus) rogare; *pœnas* delinquentibus irrogare; eadem *Statuta*, ſi ſic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus poteſtatis exercitium nemo tamen ſanæ mentis exiſtimaverit *juri Regis* τῷ νομοθετικῷ ullatenus derogare, vel ei fraudi eſſe poſſe aut præjudicio, niſi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quin potiùs eximium eſt & ſingulare *Regiæ* αὐτοκρατορίας indicium, quòd *Legiſlativam poteſtatem* non tantùm ipſe habeat, ſed & aliis etiam (ſalvo tamen ſuo jure) infra certos limites habendam utendam concedere poſſit.

XXXVII. Reliquæ *objectiones* quum uno eodemq; ferè nitantur fundamento, unâ proinde eadémque operâ ſolvuntur. Attingam ergo breviter. Objiciunt *Tertiò*, poteſtatem civilem eſſe merè *temporalem*; non ergo pertingere ad *conſcientiam* quæ res eſt quædam *ſpiritualis*. 3. *Quartò*, finem legum humanarum eſſe *pacem Reipublicæ externam*, non 4.

inter-

internam *Conſcientiæ*: ergo & leges ipſa
exteriorem hominem tantùm obligare, non
item, quæ intus eſt & latet, *Conſcientiam.*
5. *Quintò*, magiſtratum *conſcientias judicare* non
poſſe, ergo nec *leges* eis ferre: cùm ſit ejuſ-
dem poteſtatis *Leges dare* & *Secundùm Leges*
6. *judicare*. *Sextò*, Magiſtratum *legem ferendæ*
non habere *intentionem obligandi conſcientias*
ſubditorum, ſed tantùm *obligandi* ad id præ-
ſtandum quod lex imperat; quod ſi præ-
ſtetur, perinde eſſe ad utilitatem Reipublicæ
ſive id ex *officii conſcientiâ* fiat, ſive non: &
effectus actionum ſat eſſe ſi commenſurentur
intentioni agentium, nec ultra extendi de-
bere.

XXXVIII. Reſpondeo: & primùm *univerſim*. His omnibus argumentis id tantùm effici, Leges humanas non obligare *directè & per ſe*, aut vi propriâ; quod nos ultro largimur: qui *Obligationem* non aliam aſſerimus, quàm quæ ipſis obvenit *ex conſequenti*, & virtute generalis *præcepti divini* de præſtandâ ſublimioribus poteſtatibus obedientiâ. Deinde ex hoc fundamento ad ſingulas Objectiones reſpondeo. *Ad Tertiam* dico, *poteſtatem civilem*, cùm ſit merè *temporalis*, habere non poſſe *ex ſe*, & reſpectu *Objecti* circa quod propriè & immediate verſatur, *effectum ſpiritualem*; proinde nec inducere ex ſe *obligationem ſpiritualem*: poſſe tamen habere effectum ſpiri-

tualem

tualem *ex consequenti*, per derivationem à potestate superioris alicujus causæ in cujus virtute operatur. Operatur autem *Magistratus*, quoties concessam sibi divinitùs *potestatem Legislativam* rite & debito modo exercet, in *virtute Dei* ipsius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipse *Spiritus* est, & ut *spirituum Dominus* & pater, imperium habet in *spiritus hominum*.

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Etsi *pax* communitatis sit *res externa*, internam tamen conscientiam obligari ad eam omnibus modis licitis & honestis pro virili procurandam & conservandam: Eò quòd præcepit nobis Deus, *Conscientiæ Dominus*, ut *pacem*, cùm privatam, tùm multò adhuc magis publicam *diligamus* & *sectemur*. Nec inconvenit, *Conscientiam*, etsi sit *internum* quid, obligari ad *rem externam*: siquidem consurgit *obligatio* Conscientiæ, non ex *naturâ* vel aliquâ conditione *rei* sive *objecti* in quod fertur, sed ex *voluntate* ejus qui habet *jus obligandi*, i.e. unius Dei.

XL. Ad *Quintam* dico, Potestatem νομοθετικὴν & κριτικὴν, *Legislativam* sc. & *Judiciariam*, eidem personæ competere *originaliter*; nempe τῷ ὑπερέχοντι, ei qui *supremam* habet in subditos jurisdictionem: posse tamen *dispensativè*, ex voluntate supremi Magistratus, ab aliis personis administrari, vel utramvis

utramvis vel etiam utramque, prout ipsi collubitum est. Deus ergo, etsi solus habeat in conscientias creaturæ *potestatem* αὐτοκεφαλοεξκὴν, tùm *leges ferendi*, tùm *judicandi*, jure originali, proprio & absoluto: *dispensationem* tamen utriusq; potestatis potest ipse aut alteri *delegare*, aut sibi *reservare*, pro beneplacito suo. Proinde non esset hac ex parte absurdum, si quis concederet Deum Magistratui *potestatem obligandi conscientias* quadantenus delegasse, *judiciariam verò* in eas potestatem sibi integram reservasse. Sed nulla nos cogit necessitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ sit leni interpretatione juvanda. Neque enim illud dicimus, Deum dedisse Magistratui *potestatem obligandi* legibus suis subditorum Conscientias: sed hoc potiùs (quod est aliquantò cautius & commodius loquendi genus,) Deum dedisse Magistratui *potestatem leges ferendi*, quæ (ex solâ tamen authoritate ipsius Dei) obligent subditorum Conscientias. Non enim, propriè loquendo, *Magistratus obligat* conscientiam ad parendum *legi*, sed *Deus obligat* conscientiam ad parendum *Magistratui*.

XLI. Et per hoc patet responsio ad *ultimam objectionem*. Concedo quidem *effectus actionũ* non debere extendi ultra *intentionem agentium*. Ubi tamen sunt plura *agentia subordinata*, nihil impedit effectum actionis extendi

tendi ultra *intentionem inferioris agentis*, dummodo non excedat *intentionem agentis principalis*. Sicut in generatione monstri, (ut ex *Aristotele* pueri didicimus) effectus, qui est productio monstri, est *præter intentionem secundæ causæ*, sive naturæ naturatæ (ut loquuntur;) hoc est, *generantis*: sed non est *præter intentionem primæ causæ*, sive Naturæ naturantis; hoc est, *omnipotentis Dei*. Licèt ergo Magistratus ferendo legem nullam habeat *explicitam intentionem obligandi* conscientias; attamen instituendo legem instituit id, quod ex intentione & *ordinatione Dei* habet *implicitam* & sibi necessariò conjunctam *vim obligandi*. Atque hæc dicta sunto de *obligatione Legum humanarum* in generali. Ad quæstiones, sive *Casus dubios* particulares progrediar, (si Deus permiserit & per ambiguam valetudinem licuerit,) sextâ feriâ proximâ.

PRÆ-

PRÆLECTIO SEXTA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Causæ Materialis.

PROV. VIII. XV.

Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.

I. QUæ de *Legum humanarum obligatione* dicenda proposui, ad duas quæstiones generales, velut capita, revocavi. Alteram, *An Leges humanæ obligent subditorum conscientias?* de quâ quid mihi sentiendum videbatur, superiore prælectione exposui: Alteram, *Quatenus obligent?* Quò pertinere dixi plerorumque *Casuum* & *Dubiorum*, quæ in hac materiâ occurrunt, decisionem. Quæ, quoniam nec pauca

pauca ſunt, nec unius generis; ad vitandam rerum confuſionem, & ut vobis aliquis qualiſcunq; *dicendorum ordo* & ratio conſtet: non ab re fore judico, totius inſtitutæ tractationis rudem quendam σχηματισμὸν & *diagraphen* ὡς ἐν τύπῳ vobis ob oculos proponere. Quod autem in prioribus illis meis de *Juramenti obligatione* exercitationibus factum plerique veſtrum meminiſtis, idem mihi nunc denuò imprimis ecenſeo faciendum: ut ſc. quæ ad *quatuor cauſarum genera* commodè referri poſſe exiſtimem, eò reducantur ſingula. Sed quoniam reſtare video adhuc nonnulla, quæ iſtis finibus non poſſunt ita facilè concludi: ſunt & illis ſuæ quoque claſſes aſſignandæ. Æque potiſſimùm duæ: de *Perſonis*, quæ iſtiuſmodi Legum obligationi ſubjacent, altera; altera de collatione *virtutis obligatoriæ* quæ *Legibus humanis* ineſt cum eâ quæ oritur ex *Conſcientiæ judicio*, ex *Voto*, *Juramento*, *Promiſſione*, vèl *Contractu*, ex *ſcandali* lege, aut ſiquid aliud ſit aliunde *obligatorium*: quoties repugnare videntur invicem iſtæ *obligationes*, utra ſcilicet utri cedere debeat. Tertia enim claſſis ut addatur, propter *Legum ſpecies* quaſdam, quæ videntur continere in ſe aliquid ſingulare, (quales ſunt *Leges Eccleſiaſticæ*, *Leges* quæ *Pœnales* dicuntur, *Collegiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*, *Privilegia*, &c.) non

non erit fortaſſe admodum neceſſarium: cum poſſint iſta ferè ad aliquod è *quatuor Cauſarum generibus* aliquo modo reduci; ſi non ita appoſitè, ut iſtarum rerum curioſis ſatisfiat, at quantum ſufficit inſtituto noſtro, qui dum *quid rerum agitur* auditores intelligant, de *methodo* non ultrà laborandum ſemper exiſtimavimus. Agendum itaque (ſi Deus ad ea quæ propoſui perficienda vitam, valetudinem, opportunitatem conceſſerit) primo loco de *Legum obligatione* quoad 4. *Cauſarum genera*; proximo, de *perſonis* quæ ad Leges obſervandas obligantur; noviſſimo, de *obligationum* invicem pugnantium *comparatione*: Præmiſſis tantùm unâ & alterâ diſtinctione, quæ in toto hoc negotio permagni erunt uſus.

II. Sciendum ergo *primò*, quum ſit ad *ordinis politici* finem in iis qui præſunt *duplex poteſtas* neceſſaria; *Directiva* ſc. ut ſubditi quæ ſibi facienda ſint intelligant, & *Coercitiva* (ſic enim potiùs dicendum ex Analogiæ ratione quàm *Coerciva*) ſive *Coactiva*, ut ad imperata facienda, ſi ultrò nolint, compellantur: (quarum utraque in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *pœnarum ſanctione* cernatur;) exurgere ex duplici illâ *prælati poteſtate*, duplex etiam, quod utrique poteſtati reſpondeat, *ſubditi debitum*; ὑπακοὴν ſc. & ὑποταγὴν. Debitum

tum *Obedientiæ*, respectu potentiæ *directivæ*; & debitum *subjectionis*, respectu potentiæ *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligo propriè dictam; nempe *generis* appellatione, ut aliàs sæpè fit, ad unam certam *speciem* restrictâ: Nam & *Obedientiæ* species est *subjectionis* latè sumptæ. Utrumque hoc debitum simul complexus est Apostolus, *Heb.* 13. 17. & duabus illis vocibus significavit, πείθεσθε καὶ ὑπείκετε. *Obtemperate præpositis vestris, & subditi estote.* Quarum illa [πείθεσθε] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, sive *faciendi* quòd à legitimo superiore *præcipitur*: hæc [ὑπείκετε] ad debitum *subjectionis*, sive *patiendi* quod ab illo *infligitur*. Porrò ut ex *duplici potestate duplex* oritur *debitum*; sic ex *duplici debito duplex* oritur *obligatio*. Nam & omne *debitum* trahit *obligationem*: & omnis *obligatio* supponit *debitum*. Est ergo *obligationis* humanæ legis genus unum, quo tenentur subditi *parere præceptioni* ipsius Legis; alterum, quo *subesse* tenentur *potestati* ipsius Legislatoris. Illa *obligatio* ad πειθαρχίαν est, hoc est, ad *obedientiam activam*: ista ad ὑπολαγὴν, sive ad *obedientiam* quam vocant *passivam*; nos *subjectionem* dicere maluimus.

III. Jam si quæratur, Quatenus *Leges humanæ* obligent conscientias subditorum? Dicendum *primò*, *Leges* omnes ab habente legiti-

mam potestatem latas *obligare* utcunque ad ὑποταγὴν; ad *subjectionem*: ita ut subdito non liceat supremæ potestati *vi & armis resistere*, sive is justa præceperit sive injusta. Perpetua hæc fuit mens & praxis *Christianorum* in primis Ecclesiæ seculis, sub gravissimâ hostium Christiani nominis tyrannide degentium; idque (ut *naturæ* ductum interim taceam & *rectæ rationis* lumen,) ex apertissimâ utriusque summi *Apostoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circumcisionis Apostolus *Judæos*, sic Gentium doctor *Paulus* suos *Gentiles* sedulò instituit. Ille 1 *Pet.* 2. Ubi *servis-familiâs* præcipit *dominis suis* ὑποτασσεσθαι *non solùm bonis & æquis, sed & sævioribus* illis, qui plagas ipsis nihil tale commeritis inferrent. Hic *Rom.* 13. Ubi *subjectionis* necessitatem pluribus urget, *resistendi* verò licentiam, quocunq; in casu, quocunq; sub prætextu, nemini concedit. Dicendum *secundò*; *subjectione*, utut simpliciter necessariâ, non tamen satisfieri officio, nisi & *obediatur* legis imperio, ubi id sine peccato fieri potest: & proinde subditum & ad ὑπακοὴν obligari in conscientiâ in rebus omnibus licitis & honestis. Hinc toties ab Apostolo disertim inculcatur illud ὑπακούειν, *Eph.* 6. *Col.* 3. & alibi. Dicendum *tertiò*, ubi observari non potest *Legis* præceptio sine peccato, *subditum* si patienter se *subjecerit* potestati *Legislatoris*,

Legislatoris, officio suo & debito feciſſe ſatis; nec obligari in conſcientiâ *ad faciendum* quod *lex* præcipit: imò obligari *ad non faciendum*, quum ad illicita nulla poſſit eſſe obligatio. Semper igitur neceſſe eſt *ſubjici*, [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι:] non ſemper neceſſe eſt *obedire*.

IV. Porrò, quum utrumque certum ſit, tùm *Conſcientias* hominum *liberas* & eſſe, & eſſe debere, (a) *libertati* nulla poteſtas humana præjudicare aut poſſit aut debeat; tùm etiam *obligationem* quoddam *vinculum* eſſe, & *neceſſitatem* aliquam inducere, quæ videtur cum juſtâ *libertate* pugnare, (neque enim aut omninò *liber* eſt, qui *vinctus* eſt; aut *ad utrumlibet liber*, qui ad alterutrum *neceſſitate* aliquâ arctatur:) ut liquidò conſtet conſiſtere poſſe cum juſtâ *Conſcientiarum libertate* hanc de quâ nunc agimus *conſcientiarum obligationem*, neceſſariò nobis adhibenda eſt altera adhuc diſtinctio: Scilicet *præceptionem Legis humanæ* poſſe ſumi dupliciter; vel *formaliter*, pro ipſo actu præcipiendi; vel *materialiter* pro re præceptâ. Legiſlator ergo ſi intenderet *obligationem* ſive parendi *neceſſitatem*, quam ſubdito imponit, à *præceptione* ſuæ legis *materialiter* acceptâ deducere; hoc eſt, à neceſſitate ipſius *rei præceptæ*, quæ tamen in rei veritate ante *legem* illam latam non eſſet *neceſſaria*: Vim ſanè

(a) *Servitus in totum hominem non deſcendit.* Sen. 3. de benef. 20.

faceret ipso facto *conscientiæ* subditi, quæ ipsius *libertati* adversaretur. Quod si *obligationem* eam non aliunde ducat, quàm à *præceptione* suæ legis *formaliter* acceptâ, hoc est, à sua *præcipientis* legitimâ authoritate, (*rei* ipsius *præceptæ* morali ἀδιαφορείᾳ in medio interim relictâ, & in eodem statu quo ante legem latam fuerat permanente:) etsi *obligatio* sequatur, quæ parendi *necessitatem* conscientiæ imponat, illæsa tamen & integra manet interna *Conscientiæ libertas.*

V. Exemplo res, si cui obscura videatur, clarior evadet. Lege civili latâ, *nequis carnes totâ Quadragesimâ comederet:* si Legislator in *proœmio* vel *corpore* ipsius Legis alicubi significaret, hoc se propterea subditis imperare, quòd *impium* sit aut *illicitum* eo tempore carnibus vesci; esset hoc quidem subditorum *conscientiis* laqueum injicere, earúmque *libertatem*, quantum in ipso esset, labefactare. Quod si expresè significaret *Legislator*, se de re aliàs & *in se liberâ*, ad Reipublicæ aliquam commoditatem sic statuisse, aut ut inde populus Christianus ad veteris Ecclesiæ exemplum occasionem caperet *ascetica disciplinæ* utcunque exercendæ; vel si ex verbis Legis aut alicunde constare posset, *Legislatorem* eâ lege non intendisse aliquam *necessitatis* opinionem *rei ipsi imperatæ* affigere:

nulla

nulla subditorum *conscientiæ*, ejúsve *libertati*, hoc pacto fieret injuria. Longè enim alia res est, cum quid propterea à Magistratu *præcipitur*, quòd putetur esse *necessarium*; aut *prohibetur*, quia putatur esse *illicitum*: alia, cum quid tum demum incipit haberi *necessarium*, postquam est à magistratu *præceptum*; aut *illicitum*, quia est ab eo *prohibitum*. *Prior* illa *necessitas*, quæ se habet *antecedenter* ad Legem, & ab ea supponitur, ut ejus *causa* aliqua, *conscientiæ libertati* repugnat: at *posterior* ista, quæ *consequenter* se habet ad legem, & ab ea oritur ut *effectus* ejus, non repugnat. Cujus discriminis ratio est; quòd *necessitas* illa *antecedens* quam lex supponit, necessario requirit assensum aliquem *judicii practici*: ad *necessitatem* autem *consequentem* quæ ex lege oritur sufficit consensus *voluntatis* ad faciendum id *opus externum* quòd lege præcipitur. *Actus* autem *voluntatis* non potest *libertati conscientiæ* præjudicare, sicut præjudicat *actus judicii*: quia *voluntatis actus* sequitur conscientiæ *dictamen*, ut *effectus* sequitur suam *causam*; *actus* verò *judicii* præcedit illud dictamen, ut *causa* præcedit suum *effectum*.

VI. His distinctionibus præmissis, ad *Dubia* pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad *Materialem causam* pertinent, hoc tempore sola discutienda. *Dubium* itaque *primum*

esto de materia *Impossibili*. De qua dico *primò*, Legum de re prorsus *impossibili* ferri non debere: si feratur; tyrannicam esse, & de jure nullam, nec quenquam obligare in conscientia. 1. Ratio *prima*: quia leges feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui est *liberum agens*: *libertas* autem dicit *potestatem ad utrumlibet*: sed in rebus *impossibilibus* non est libera *potestas ad utrumlibet*, ut per se patet. 2. Ratio *secunda*. Nemo potest jure *obligari* ad id faciendum, cujus *omissio* non potest ei imputari *ad culpam*, nec debet ei imputari *ad pœnam*; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* est, aut ad *pœnam*, vel etiam utramque:) Sed *rei impossibilis omissio* non potest alicui imputari ad *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pœnam*: ergo, &c. Sed quòd *rei impossibilis* nulla possit esse obligatio, (sive ea sit ex *naturâ rei*, sive ex *circumstantiis*, sive alio quocunque modo *impossibilis*) est à me jamdudum ex hoc loco satis confirmatum, cum de (a) *Juramenti obligatione* disserui; nec opus est repetitu.

(a) Prælect. 2. Sect. 12.

VII. Dico *secundò*, Legem de re plerisque *possibili*, sed quæ videtur multis, aut paucis aut uni fortè alterive *impossibilis* futura, posse quidem si sit ex usu Reipublicæ licitè ferri; non tamen nisi admodum gravis subsit causa, & postulet manifesta *necessitas*: latam verò, omnes eos *obligare* qui eam servare possunt, reliquos

reliquos autem *non obligare*? Ut si *tributum grande* in necessarios Reipublicæ usus imperetur, cui solvendo aliqui *subditorum* non sint pares: qui pauperiores sunt quàm ut solvere possint summam lege imperatam, non obligari in conscientiâ ad id faciendum quod ab ipsis fieri non potest, ex jam dictâ *hypothesi* certum est. Obligantur tamen apud eos qui præsunt, tenuitatem suam *apertè*, sed *sincerè* id & sine mendacio, profiteri: & nisi possint ab eis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ saltem summæ imperatæ partis *remissionem* mereri, quantum possunt conferre in publicum. Quia qui non potest quod debet, (a) *debet* tamen quod potest.

(a) μηδὲ ὅπ τῆς ἀξίας λείπει, τὸ πᾶν ἐλλείπειν. Nazianz. Orat. 9. *Debeone omittere quod possum quoniam quod debeo minime possum?* Bernard. Epist. 175. 1.

VIII. *Dubium secundum.* De re lege imperatâ, non *impossibili*, sed valde tamen gravi & *onerosa*, & quam subditus præstare non potest sine summo suo incommodo, damno, vitæ discrimine, vel totius rei familiaris ruina. *Dico primò* Legislatorem, si prævideat hoc futurum, debere aliqua *cautione* in ipsa *lege ferendâ*, quàm commode fieri potest; providere huic malo aliquod remedium. Id si non possit ita commodè fieri in ipsa *Legis formulâ*, (ne vafris hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quâ evadant & *vim legis* eludant:) illud saltem, quantum

in ipso est, procurare debere, ut in *lege* (a) *exequendâ* aliquis modus adhibeatur, ne *lex* aliàs *utilis* & *necessaria* honesto cuiquam civi *fraudi* vel *nocumento* sit. *Dico secundo*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientia *legi obedire*, etiam cum ruina totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliqua evidens & necessaria id postulet. Ut si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes
2. per aliquot milliarium à litore spatium devastentur; omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset aliò deportari, exuratur; *ædes suburbanæ* diruantur; *prata* immissis fluminibus submergantur: obligatur omnino unusquisq; civium ei *legi* parére, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum jactura *rei privatæ* redimat *salutem publicam*. Idque non ea solùm ratione, quod certum sit, prodita hostibus (intempestiva frugalitate) *patria*, calamitatem in *privatos quosq*; *cives* propediem emanaturam: sed ex *officii* quoq; *conscientia* vel maximè, quod sit omni viro bono *bonum publicum* privato
3. anteferendum. *Dico tertiò*, subditum, nisi insignis aliqua appareat *necessitas*, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri *valde onerosæ legi* parére, cum certâ rei domesticæ ruina, aut capitis periculo: Teneri tamen, ut antè generatim dictum est, (quod & in omnibus

(a) χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πραοτέρως δὲ κολάζειν ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Isæus ap. Stob. λογμς.

omnibus ferè casibus observandum moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id *æquo animo perpeti*, nec eis ullatenus *resistere*.

IX. *Dubium Tertium*, de re *Necessariâ*. Si Lex humana aliquid *præcipiat*, quod fuit antè *necessarium* & Lege Dei præceptum; aut *prohibeat*, quod fuit antè *illicitum*, & lege Dei prohibitum: quæ sit *Obligatio*? Respondeo breviter, subditum illâ *lege* simpliciter obligari. Nam *primo*, obligatio quæ præfuit vi *legis Dei* non impedit effectum *Legis humanæ*, excludendo *obligationem novam*: quum possit quis ad idem officium *pluribus vinculis* obligari, ut superiore lectione satis ostendimus. Cui rationi & illa adjicienda est *secundò*, *Legem humanam* addere plerunque aliquid *legi divinæ*: determinando sc. actum (quoad substantiam suam, *Lege Dei* imperatum, proinde & *necessarium*,) quoad *modum*, *quantitatem*, aut aliam sui *circumstantiam*, quæ fuit antè *libera*; vel etiam adjiciendo *legi divinæ* prohibenti *rem illicitam* determinationem aliquam, quoad *gradum criminis*, vel *pœnæ genus*, ejúsve mensuram, aliáque ejusmodi. Exempli gratia, *Cœtus publicos* ad officia sacri cultus peragenda haberi, divini juris est: at

1.

2.

quibus

quibus *horis*, quo *loco*, populo sit conveniendum; quâ *verborum formâ*, *quo situ corpor*[illegible] in singulis sacrorum officiorum partibus [illegible] utendum, cæteraque similia, *constitutionib*[illegible] *humanis* definienda restant. Sic ne *furtu*[illegible] fiat, *lex divina* prohibet: sed quod *furt*[illegible] genus quo *supplicii* genere sit puniendum, [illegible] *lege humana* est. Habet utique ex hac *determinatione* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex humana*, quod subditi conscientiæ inducere possit *novam obligationem*, a[illegible] illa priore obligatione non modò *numero* diversam & ratione *termini*, in quantum aliunde pendet, sed *specie* quoque diversam, & ratione *materiæ*, qui versatur circa aliud objectum. *Prior* enim illa obligatio, quæ [illegible] *Lege Dei* oritur, est ad rem ipsam quoad *substantiam*: hæc *posterior*, quam superinducunt *leges humanæ*, ad rei *modum* est, aut aliquam ejus *circumstantiam*.

X. *Dubium Quartum*, de re *turpi* & *illicitâ*, quod est sanè magni momenti dubium, & multos casus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ ad legem ritè constituendam requiruntur, ad unam (a) *Justitiam* reducuntur. Non ob eam duntaxat rationem, quòd *universalis Justitia* (b) συλλήβδην πᾶσ' ἀρετ' ἐστί, & universas virtutes suo ambitu complectatur: sed ob id etiam præsertim, quòd *Justitia particularis*, & speciatim

(a) πάντα τὰ νόμιμά, ὅτι πῶς δίκαια. Aristot. 5. Ethic. 3.
(b) Theognis.

ſpeciatim illa quæ *Legalis Juſtitia* dici ſolet, præ reliquis virtutibus omnibus, præcipuum ſit & quaſi unicum *Rerumpublicarum* & omnium humanarum ſocietatum columen. Circa hoc dubium quæritur *primò, An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injuſta?* Dicitur in eâ fuiſſe ſententiâ *Nic. Machiavellus*, ut diceret Legum debitam *materiam* eſſe eam, ſive *juſtam* ſive *injuſtam*, quæ *ſtatui politico* conſervando augendóq; eſſet commodiſſima. Quum enim *poteſtatis civilis* (ex ipſius ſententiâ) finis ſit *ſui conſervatio*, & imperii *amplitudo*; nec poſſit ea poteſtas ſtrenuè *conſervari*, multò autem minùs *proferri* imperium, ſi leges omnes, omnia Principum conſilia, ad exactam *juſtitiæ* & *honeſti* normam eſſent exigenda: eorum qui præſunt intereſſe videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram partem *honeſti* regulam, ut *utilitati publicæ* poſſit inſervire. *Finem* enim in omni re, optimam eſſe *menſuram mediorum*. Utut ſit de *Machiavello*, fuit illa certè ſententia magni nominis olim apud *Lacones* viri, qui palàm id eſſe *honeſtum* pronunciavit quod eſſe *Spartis utile*. Affertur firmandæ huic ſententiæ dictum illud *Horatianum* (c) *Ipſa utilitas juſti prope mater & æqui*. Exemplum etiam *Turcarum*, quod quàm ipſis ſalutare fuerit res ipſa comprobavit, atque eventus; qui hoc nixi principio

(c) 1 Satyr. 3.

cipio Imperii sui fines longè latéq; per *Asiam*, *Africam*, *Europam*, felicissimè produxerunt. Quo pessimo principio nisi reipsâ niterentur, qui tamen si profitentur *maximè* (penè dixeram *solos*) *Christianos*, & purioris Religionis instauratores audire gestiunt; sub tot *sacrilegiis*, *perjuriis*, *seditionibus*, *bellis*, *tumultibus*, *tyrannide*, non ingemisceret hodie passim *orbis Christianus*.

XI. Sed contrà. Non debent *principes terræ* uti eâ potestate quam à Deo acceperunt contra ipsius *voluntatem*, aut aliorsum quàm ipse intendit. Neque enim tàm data est illis ea potestas ut *dominis*, quam à Deo *credita* ut *administris*: ἵ[λειτουργοὶ θεοῦ & διάκονοι, *Rom.* 13. 4, 6.] *Credita* autem eo fine, ut *justitiam* colerent, non ut *tyrannidem* exercerent & injustè dominarentur. Quod vel ex proposito textu manifestum est. *Per me Reges regnant*, & *Principes justa decernunt*: acsi id demum esset *regnare*, & verè *principem agere*, quod justum sit, hoc tantùm *decernere*. Quin & Prophetæ passim severam Dei iram & vindictam proclamant adversùm *Reges* & *Principes*, qui (*a*) *iniqua decreta* statuerant, & meditati erant (*b*) *iniquitatem* sicut *Legem*. Neque verò est, quem hujus mundi *Politici* dicunt, potestatis civilis finis, *Imperii dilatatio*: sed conservatio populi *in pace & tranquillitate, cum omni pietate*

(*a*) Esai. 10. 1.
(*b*) Psalm 94. 20.

&

& *honestate*, 1 *Tim.* 2. 2. Est autem *Justitia* publicæ pacis, siqua alia, conservatrix optima. Ut enim *justitia fidei* pacem conscientiæ internam, ita *justitia legalis* pacem Reipublicæ externam & parit & conservat. (c) *Erit fructus justitiæ pax*, inquit Prophetia: imò & Thebanus Vates (d) φίλη ἀτυχία δίκας θυγατήρ. Neque *Horatiani* dicti ea mens est, quasi censuisset merâ *utilitate* metiendum esse *honestum*, qui longe aliud spectavit eo versu; nimirum *utilitatis publicæ* & communis boni intuitu adductos initio homines rudes adhuc & vagos, ut in unum coirent, *societates* colerent, justis *legibus* & *pœnis* vim, scelera, injurias coercerent. Quæ denique à *Turcis* ducuntur (quos videtur Deus eo potissimum fine excitasse, ut eo quasi *flagello* summam Christianorum perfidiam aliáque peccata corrigeret,) aut aliàs à prospero *rerum successu* trahuntur in *malæ causæ* præsidium argumenta, *Alcoranum* magis sapiunt spurci nebulonis, quàm puritatem *Evangelii* Servatoris Christi.

(c) Esai. 32. 17.
(d) Pindar.

XII. *Quæstio secunda*, Lex *injusta*, etsi fieri non debuit, si tamen lata fuerit, an *obliget conscientiam* subditi, ita ut eam teneatur observare? Multa enim quæ *fieri non debent*, *facta* tamen *valent*: & fieri potest, ut quod non potuit sine peccato *præcipi*, possit tamen sine peccato *præstari*, ut in præcedentibus

bus lectionibus abunde confirmavimus. Ratio dubitandi est, quia vera *obedientia* non est *disputatrix*. In hoc enim propriè consistit *obedientiæ* ratio, ut se quis alterius *voluntati* sine aliqua disceptatione subjiciat. *Nimis delicata est obedientia*, ut scitè *Bernardus*, *quæ transit in genus causæ deliberativum*. Respondendum tamen breviter, subditi conscientiam ejusmodi lege non teneri: quæ fuit superioris Prælectionis *Conclusio prima*, & ibi etiam pluribus confirmata. Et potest etiam, siquis adhuc plura desideret, inde ulteriùs probari, quòd nulla *potestas inferior* potest obligare contra voluntatem *superioris potestatis*, ergo quum sit *Dei potestas* omni *humanâ potestate* superior, non potest ulla cujuscunq; *hominis potestas* obligare contra *voluntatem Dei*, qui lege suâ prohibuit omnia prava & turpia. Unde *Augustinus*, *Legem non videri* ait, *quæ justa non fuerit*. Et per hanc rationem solvitur argumentum à ratione *obedientiæ* ductum, concedendo subditum debere se *voluntati superioris* sine disceptatione subjicere; *Superioris* nempe *superiori*, in cujus voluntatem ultimatè resolvitur *obedientia*: non autem *superioris subordinati*, si voluntatem ipsius voluntati superiori illius constet adversari. Est autem Deus (a) absolutè *summus Imperator*: cujus utique nuda *voluntatis* significatio sufficit ad in-

(a) *Quod jubet homo, prohibet Deus: & ego audiam hominem, surdus Deo* Bernard. Epist. 7.

inducendam *parendi obligationem*; præsertim cum sit certissimum *voluntatem* ipsius non posse esse *injustam*. Paruit itaq; *Abrahamus* Deo eo mandanti, quæ nisi præcepisset ipse Deus, videri potuissent non dura solùm & *iniqua*, sed & *impia* scelerisq; plena. Scilicet ut patre, patriâ, cognatione relictis, in terram longinquam pariter & incertam, pauper, exul, hospes proficisceretur: imo ut *filii unigeniti*, in quo uno reposita essent non omnia modo solatia subsidiáque senectutis suæ, sed & spes omnis promissionum Dei, propriâ manu jugulum solveret, eúmque aris impositum victimam offerret tam sæva imperanti Deo. Rectè ille quidem, & ut virum decuit, qui dici mereretur *fidelium pater*, & esset universo orbi inconcussæ fidei probatissimum exemplar; qui se Dei dicto sine hæsitatione audientem præbuit. Ast *hominis* cujuscunq; imperata, quum sit *errori* & *peccato* obnoxius omnis homo, possitque ejus voluntas esse prava, fas est, imo & ubi justa subest suspicandi causa, opus est, examini subjicere. Monitum illud Apostoli, 1 *Thess.* 5. 21. *Omnia probate: quod bonum est ratione*, ad *superiorum* jussa non minus idoneè, quàm ad *placita doctorum*, de quibus tamen peculiaris ibi sermo est, accommodari jure optimo poterit. Apage ergo κατακυριεύοντων ὑπέρ-

oynæ illa, *Sic volo, sic jubeo.* Apage illam *Papicolarum*, cùm turpem *adulationem*, qui nefas ducunt cuivis homini *Jovis sui Laterani* effata quovis prætextu sollicitare: tùm *cæcam* illam *obedientiam*, quâ voto se obstringunt Religionem ingressi, superioribus sui ordinis in omnibus & singulis, *sine discretione* (si enim loquuntur) obedire.

XIII. Quæritur *tertio*, Liceátne saltem subdito *cedere jure suo* hac ex parte, & quamvis non *obligetur*, legi tamen istiusmodi *sponte suâ* parére? Respondeo, ne hoc quidem (a) licere: quia *lex Dei* simpliciter obligat ad *non faciendum* aliquod *turpe*, vel *illicitum*. Injusta ergo lex, (*injustam* intellige eo sensu, in quo nunc loquimur, injustam *ex parte materiæ*) non potest *licitè servari*: quia non potest Deus *licitè offendi*. Quicquid enim *legi Dei*, aut *naturæ lumine* notæ & cordibus inscriptæ, aut in *verbo scripto* revelatæ, adversatur, non est ob quodcunque vel *detrimentum* proprium, vel proximi *scandalum*, vel prælati sive *gratiam* promerendam, sive declinandum *odium*, viro Christiano admittendum. *Da veniam, Imperator: tu carcerem, ille gehennam*: Sic olim veteres illi Christiani. Sic ante eos domini Jesu Christi Apostoli, (b) *Oportetne vobis magis obaudire quàm Deo, ipsi judicate*: & ante eos etiam Hebræi adolescentes, (c) *Notum*

(a) *Pura mala, ut nunquam justè juberi, sic nec licitè possunt fieri.* Bernard. Epist. 7.

(b) Act. 4. 19.

(c) Dan. 3. 18.

sit

sit tibi Rex, quòd nolumus adorare imaginem auream quam tu erexisti.

XIV. *Quæritur Quartò*, Quæ *Lex* ita *injusta* censenda sit, ut non solùm non obliget, sed & ei parére non liceat? Respondeo, *Legem* posse esse *injustam* ex multiplici causâ. *Primò*, ex parte *causæ Efficientis*: Si feratur à non habente legitimam potestatem. Et ista est *injusta*, ob defectum *justitiæ commutativæ*: quia plus sibi assumit *lator*, quàm debet, aut ei ex æquo convenit. Propterea nec subditum *obligat* ad obediendum: potest tamen subditus, si ipsi videbitur expedire, nec aliunde impediatur, *cedere jure suo*, & legi obedire. *Secundò* ex parte *causæ Finalis*: Si non tendat in *bonum publicum*, nec conservet jura communitati debita. Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiæ* quam *Legalem* vocant, quæ semper intendit *bonum commune*, & ne quid Respublica detrimenti capiat. Sed enim, *injusta* ut sit, *obligat* tamen subditum: quia *subditus* non est legitimus & idoneus judex *justitiæ Legalis*. Et si ex ipsius *obedientiâ* sequatur aliquid quod sit Reipublicæ incommodum vel noxium, non est *id* (*a*) *ei* imputandum, qui quod suarum erat partium ritè obivit; sed *prælato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. *Tertiò*, ex parte *causæ Formalis*: Si lex onera & favores, præmia & pœnas iniquâ pro-

1.

2.

3.

(a) Οὔτι ὕμμες ὑπαίτιοι, ἀλλ' Ἀγαμέμνων. Ὃς σφῶϊ προΐει. Homer. Iliad. α.

portione, & non pro civium merito diſpenſet. Iſta eſt *injuſta*, ob defectum *Juſtitiæ diſtributivæ* : quæ omnia *jubet* ex æquo ſingulis, prout quiſque commeritus eſt, tribuere. Et iſta etiam quantumvis *injuſta*, *obligat* tamen ; pariter ut illa quam proximè dixi : idque ob eandem rationem, Quia ſc. iſtarum rerum diſpenſatio ad *ſubditi* officium non ſpectat, ſed *prælati*. 4. *Quartò*, ex parte *Cauſæ Materialis*, de quâ nunc agimus : ſi lex jubeat rem turpem, inhoneſtam, vel quoviſmodo illicitam. Iſta *injuſta* eſt ob defectum *Juſtitiæ* quæ dicitur *Univerſalis*, quæ debitam rectitudinem in omni actione requirit. Hæc ſola tàm non obligat ſubditum *ad obediendum*, ut omninò obliget *ad non obediendum*.

XV. *Quæritur Quintò*, Quænam *juſtitia* requiratur, vel quanta ſufficiat, ad hoc, ut *lex* aliqua dicatur *juſta*, & cenſeri debeat 1. *obligatoria* ? Pro reſponſione *dico Primò*, non neceſſariò requiri, ut id quod lege imperatur ſit *juſtum poſitivè*, quod Philoſophi honeſtum dicunt ; hoc eſt, ut ſit actus alicujus *virtutis* : ſed ſufficere ſi ſit *juſtum negativè* ; id eſt, non injuſtum vel turpe, quales ſunt actus omnium *vitiorum*. Aliàs non poſſent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris* ; quæ tamen, ut mox patebit, ſunt *materia legum* aptiſſima. Dico *ſecundò*, dato quòd *lex* 2. aliqua

aliqua ſit *injuſta* ex parte cauſæ vel *efficientis*, vel *finalis*, vel *formalis*, aliquo eorum quo jam noviſſimè dictum eſt modorum: ſi tamen nullus ſit *juſtitiæ* defectus ex parte *cauſæ Materialis*, id eſt, ſi actus ex vi & imperio Legis à ſubdito exercendus talis ſit, ut poſſit ab eo præſtari ſine aliquo ſuo peccato; ſufficere iſtiuſmodi *juſtitiam* ad inducendam *obligationem*.

XVI. Cæterùm ne *ſubditus*, quò ſe licentiùs vinculo *Legis* ſubduceret, *inobedientiæ* ſuæ ſcrupulum aliquem prætexeret, (quo paralogiſmo mirum quantum ſe facilè patiuntur decipi plurima hominum turba:) videri ſibi nimirum *Legem iniquam*, & cui bonâ cum conſcientiâ obediri non poſſit, ac proinde nec debeat. (Hoc enim eſſet, inquiunt, *dubitante conſcientiâ* obedire: quod autem ſit *dubitante conſcientiâ* ſine peccato fieri nequit, docente Apoſtolo *Rom.* 14. 23. Omne *quod non ex fide eſt peccatum eſſe*:) neceſſe eſt ut ulteriùs quæratur & *Sextò*, Quæ certitudo quòd *lex* aliqua ſit *injuſta*, requiratur ad hoc, ut *ſubditus* poſſit eſſe ſecurus in conſcientiâ, ſe eâ lege *non teneri*. Pro reſponſione dico *Primò*, ſi lex ſit manifeſtè & *notoriè injuſta*, certum eſſe poſſe ſubditum, ſe eâ lege non obligari. Quod idem dicendum eſt, ſi vel *morali certitudine*, (poſt adhibitam in veritate diſquirendâ de- 1.

bitam diligentiam,) judicet eam esse simpliciter *injustam*. Dico *Secundò*, si ex errore aliquo judicii obfirmato, & quem non sit facile deponere, existimet legem esse *injustam*, cùm non sit; obligationem tamen legis manere, errore illo mentis non obstante, ita ut peccati non sit immunis, si non obediat: graviùs tamen peccaturum, si errore illo nondum depositò obediret. De quo *Casu*, cum ad collationem utriusque obligationis deventum erit, (si Deo permittente eò perveniatur,) opportunior erit disputandi locus. Dico *Tertiò*, si ex levi aliquo injecto *scrupulo* aut *objectiunculâ* suspicetur tantùm legem fortè esse *injustam*; contemnendum esse ejusmodi *scrupulum*, & omninò *Legi* parendum: à quâ parendi necessitate frustrà fuerit, quisquis se *teneræ conscientiæ* obtentu satis excusatum iri existimaverit.

XVII. Dico *Quartò*, (quod utinam satis attenderent, quibus crassam suam inobedientiam *teneræ conscientiæ* prætextu tueri mos est,) si, ob apparentes utrinque *rationes probabiles*, nesciat subditus nec facilè apud se statuere possit, justáne sit lex an secus, ita ut mens quasi *in æquilibrio* pendula hæreat, *incerta* utrò se potiùs inclinare debeat; *obligari* in eo casu subditum ad actualiter *obediendum*, ita ut peccet, si non obediat; si obediat, non

non peccet. *Ratio prima*, Quia ex regulâ juris, *In dubiis potior eſt conditio poſſidentis.* 1.
Ergo ubi de jure lis eſt inter *Legiſlatorem* & *civem*; niſi occurrat ratio aliqua idonea in contrarium, ſemper præſumendum eſt *pro Legiſlatore*, ut qui eſt *in poſſeſſione juris*, contra civem: ut autem ſit aliqua ſatis idonea ratio in contrarium, fieri non poteſt in caſu propoſito, quia eſſet *contra hypotheſin*; ſupponimus enim, aliàs *æquo* inter eos *jure* contendi. *Ratio ſecunda*, ex aliâ itidem juris 2.
regulâ, *Quia in re dubia tutior pars eſt eligenda.* Et omninò tutius eſt dubitante conſcientiâ *obedire*, quàm dubitante conſcientiâ *non obedire*: quia tutius eſt in honore ſuperioribus exhibenda *excedere* quem debeas modum, quàm ab eo *deficere*. *Ratio Tertia*, ex 3.
eadem etiam regulâ, quia generaliter tutius eſt, ut quis ſe *obligatum* judicet qui *liber* eſt, quàm ut *liberum* ſe credat, cum ſit reverâ *obligatus*. Cùm enim ex innatâ cordis humani pravitate, à *nimiâ audaciâ* ſæpiùs quàm à *nimio metu* peccetur; atque ad *carnis licentiam* procliviores quàm par eſt, & ad *ferendū jugum* minùs patientes ſimus omnes: ni firmo animi propoſito nobis antè ſteterit, legibus quæ non ſunt evidenter *injuſtæ* parendum eſſe, ſuggeret nobis ſubinde *prudentia carnis*, accedente etiam ſerpentis aſtu, eas *excuſationes*, quæ nos ab officio hac in parte præ-

ſtando ſæpiſſimè impediant. Et hæc de *dubio quarto.*

XVIII. Sequitur *Quintum, de Lege Permiſſivâ mali: An ſit licita, & quatenus?* Et an & quatenus *obligatoria?* Ubi imprimis obſervandum eſt, Lege *permitti* poſſe rem
1. malam tripliciter: *privativè*, ſcilicet, *negativè*, & *poſitivè*. *Privativè permitti*, idem eſt quo à Legiſlatore *prætermitti*: ſic omnia illa *permittuntur*, de quibus vel prohibendis
2. vel puniendis jura nihil ſtatuunt. *Negativè permittitur id*, cujus exercitium jura certis limitibus definiunt, intra quos qui ſe continuerint extra noxam ſunt, qui verò eos exceſſerint ſunt lege puniendi: Sic *uſuram* exerceri permittunt plerarúmque nationum
3. jura. *Poſitivè id permittitur*, cujus, ſub certâ tributi cujuſdam penſione, exercitium *toleratur*: Sic Romæ permittuntur *meretricum proſtibula.*

XIX. Hac diſtinctione præmiſſâ, Dico
1. *Primò*, *Privativè* multa mala in omnibus Rebuſpublicis neceſſariò *tolerari*: Impoſſibile enim eſt ut ad omnes ſpecies *actuum vitioſorum* jura ſe extendant, aut ut omne peccati genus legibus humanis coerceatur. Habet hoc *Dei lex* peculiare & eximium, ut ea ſola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugienda *prohibeat*. Sed in iſtiuſmodi *permiſſione* nullum eſſe *obligationi* locum: quia oriri neceſſe

eſt

est omnem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex *actus privatione* sive *non-actu*. Dico *secundò*, *permissionem mali negativam* posse esse *licitam*. Si enim *malum* aliquod non possit sine gravi incommodo publico penitus tolli; ad *prudentiam politicam* pertinet, ipsius usum ita moderari, & certis finibus circumscribere, ut possit *utilitati publicæ* inservire. Idq; Dei ipsius exemplo, qui populo *Israelitico* permisit *uxorum repudia*: eo consilio, uti exponit optimus Legis interpres Christus, ne ex (*a*) *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum in conjuges asperitate & sævitiâ graviora pullularent incommoda. Dico *tertiò*, ejusmodi tamen lege neminem (*b*) *obligari* ad faciendum id quod lex *permittit*: Finis enim *permissionis* est, non ut *id fiat* quod lege permittitur, sed ne *ultra* id quod leges permittunt *fiat*. Proinde, sicut *permissio* ipsa *negativa* tantùm est, ita *obligationem* inducit non nisi *negativam*: hoc est, *obligatur* subditus, si ipsi libuerit facere quod lex *permittit*, præstitutos sibi à lege fines *non excedere*. Dico *quartò*, *permissionem mali positivam*, si plura aut graviora sint *mala* quæ ex ejusmodi *permissione* consequuntur, quàm sunt ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, ut plerumque fit, non esse *licitam*: præsertim si *permissioni* rei turpis accedat, ex imposito tributo, *turpis* etiam *lucri* suspicio.

2.

(a) Matth. 19. 8.

3.

(b) *Aliud est indulgere, aliud jubere.* Tert. de Mono. cap. 14.

4.

5. Dico *quintò* neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur; imò aliunde obligari unumquemque, non obstante legis permissione, *ad id non faciendum*. Ratio est; Quoad priorem partem, quia est contra naturam *permissionis*, ut sit *obligatoria*: cùm permissio det *libertatem*, & omnis *obligatio* sit *vinculum* quoddam. Quoad posteriorem partem, quia supponimus id quod lege humanâ sic *permittitur* esse ex se *malum*; & lege Dei obligamur *ad non faciendum malum*. Permissio itaque mali, quatenus *nuda permissio* est, neminem obligat *ad faciendum*; quatenus autem *mali permissio* est, unumquemque obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

XX. Atqui dictum est jam antè sæpiùs, omni *Legi* adesse vim *obligativam*, quæ eam ità individuè comitatur, ut positâ *Lege* necesse sit sequi *obligationem*, & *obligatione* sublatâ unà tolli & *Legem*. Ergo *Legem permissivam*, aut negandum est esse *Legem*, aut fatendum est *obligare*. Huic objectioni ut occurratur, nulla nos cogit necessitas eò confugere, ut *Legem permissivam* negemus esse *Legem*; quam non modò *Legem*, sed & *legem propriè dictam* esse fatemur. Certè lex illa Mosaica de repudio, cujus, *Matth.* 19. mentio facta est, ut *Permissionis* nomine venit [Μωσῆς ἐπέτρεψεν] illius capitis *versu*

octavo,

octavo, sic ejusdem capitis versu *septimo* mandatum dicitur, sive *præceptio*; [Μωσῆς ἐνετείλατο.] Quid quod ei *Legis & nomen* passim tribuitur, & *definitio illius nominis* æque congruit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel vetanti: ut omninò concedendum sit *Legem* de his omnibus, ut suis speciebus, per modum generis & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum erit, civem ejusmodi lege *obligari?* Omninò concedendum reor. Quod ut cum his quæ *de lege permissivâ* hactenus dixi, quàm non malè cohæreat, rectiùs intelligatur,

XXI. Dico *sextò*, *Legem* omnem hujusmodi *permissivam*, quatenus *lex* est, *obligare* subditum in conscientiâ ad sui *observationem*. Ratio manifesta: quia *obligatio*, ut sæpè dictum est, est *Legis effectus* necessarius, nec ab eâ separabilis. Quod ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta sunt: duo ista sunt observanda, quæ propterea signanter sunt à me enunciata. Alterum, quòd dixerim *Legem permissivam* obligare ad *sui observationem*: aliud est autem obligari subditum ad *observandum Legem*, quod nunc asseró; aliud verò obligari subditum ad *faciendum quod lex permittit*, quod & antè negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd dixerim *Legem permissivam* obligare, quatenus *Lex* est, quod verum est: non dixi obligare quatenus 1. 2.

tenus *permissiva* est, quod est falsum. Sciendum est enim *legis permissivæ* vim, quatenus *lex* est, non consistere in ipsâ *permissione*, quæ cùm legis *differentia divisiva*, necesse est ut sit *lege posterior*, sicut omnis *differentia divisiva* est naturâ *posterior genere* quod dividit, & ipsum supponit: sed in illâ præceptione, quæ est *legis* quasi constitutiva & formalis differentia, & in ipsis *legis verbis*, ut plurimùm expressè, aut virtualiter saltem continetur. Hæc enim (*præceptio*, inquam,) illud est, à quo primum oritur subditi *obligatio*, & ad quod ultimè terminatur ejus *obedientia*. Exemplo rem ostendo. Legislator ob *mutuandi* necessitatem permittit *usuram*, moderatâ quadam proportione, inter cives exerceri: propositâ etiam pœnâ his qui *modum fœnoris* lege definitum excesserint. Sitne *usura* simpliciter & de toto genere *illicita*, nécne, nihil hic definio, nec ad præsens negotium quicquam interest: hoc interim certum est, utut vel maximè licita esset *usura*, neminem tamen illâ *permissione* ad eam exercendam obligari. Sed in istiusmodi lege, præter istam *permissionem*, quæ neminem obligat; duo sunt alia, quæ quum ad *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde ex intentione Legislatoris *vim obligandi* omnes cives ad ea observanda. Quorum alte-

1. rum *formaliter* & disertis verbis præcipitur,

nequi

nequis ſc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat : alterum *ex conſequenti* & *virtualiter*, nequis ob exercitam prout ea lege permittitur *uſuram* puniatur. *Legis* ergo *permiſſivæ*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permiſſio* neminem.

XXII. *Dubium Sextum, de rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Mediæ* ſive *adiaphoræ* ſunt, quarum tota ſpecies nulla *divinâ lege* (*naturali* vel *poſitivâ*, aut *præcipitur* aut *prohibetur*. Quæ proinde ſunt ex ſe & ſuâ naturâ, circa circumſtantiarum conſiderationem, & *licitæ* obſervationis, quatenus non *prohibentur*; & *liberæ* tamen obſervationis, quatenus *non præcipiuntur*. Fuere qui exiſtimarent, non debere *leges humanas* ferri de *rebus adiaphoris*, ſed de his tantùm quæ ſunt *juris naturalis* aut *divini*; & proinde *Leges civiles* dicerent non tam eſſe novi juris *conſtitutivas*, quàm antiqui *declarativas*, velut divinæ voluntatis explicationes quaſdam & evolutiones. Sed quid opus eſt refutare opinionem, tàm ab omni ſana ratione alienam, ut potiùs ex adverſo rectè judicari debeant *res iſtæ adiaphoræ legum humanarum* propriiſſima & maximè idonea *Materia*? Quandoquidem ad eorum, quæ *Deus mandavit*, obſervationem obligamur, vel *tacentibus*, imò etiam vel *contradicentibus*, quorumcunq;

cunque hominum imperiis: ad ea verò quæ *à Deo vetita ſunt*, non facienda obligamur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* hominum legibus. Reſtant ergo ſola *adiaphora*, velut campus in quo ſe exerceat, exſerátque vim illam ſuam inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit, *poteſtas humana*. Planè ut conſtet, poſſe magiſtratum civilem in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipſius actum *liberis ad utrumlibet*, ſtatuere aliquid in utramlibet partem, (*determinando* illam ἀδιαφορίαν,) quod *obliget conſcientias* ſubditorum ad obediendum. Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in dando item & accipiendo, *prudentia Ethica* perſonæ privatæ, præſtituendo ſibi quandam *Mediocritatem*, ſic evehit *actus* illos naturales & *indifferentes* ultra ſtatum ſuum & nativam conditionem, ut exinde incipiant eſſe *actus virtutum*, *Temperantiæ* ſcilicet & *Liberalitatis*: Sic perſonæ publicâ authoritate præditæ *prudentia politica*, præſtituendo ſubditis ſuis certos circa *res mediàs & liberas* mediocritatis fines, ſic evehit *actus* illos quos legibus præcipit ultra priſtini ſui ſtatus gradum, ut incipiant eſſe deinceps *actus virtutum*, *Obedientiæ* ſcilicet, & *Juſtitiæ Legalis*.

XXIII. Res aperta nec habitura adverſarium, ſi non noſtri ſeculi, imò & gentis, *Reformatores* quoſdam rinxiſſet tàm manifeſta

nifesta veritas: qui quò sibi ad illam, ad quam anhelabant, ψευδώνυμον *reformationem* viam struerent; maluerunt contra communem hominum sensum ἀδιαφορίαν omnem è rebus penitus sublatum ire, quam ullam magistratui de *ritibus* statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem *nodum*, quem nullâ arte *dissolvere* potuit: gladio *dissecuit*. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in aliis non paucis, genuini *discipuli*; qui sapienti nihil docuerunt esse *indifferens*, cùm omnia, etiam minutula quæque, usque *ad digiti exsertionem*, rectâ ratione agat. Illi tamen ἀδιαφορίαν è rebus ità sustulerunt verbis, ut eam re ipsâ, adversariorum rationibus adacti, tandem concederent; distinctiunculas quasdam commenti προηγμένων & ἀποπροηγμένων, &c. quibus *errorem* suum, ne viderentur *errasse*, honestiùs occultarent. At reperti è nostris, qui hoc tàm putidum, & extritum jamdiu è scholis dogma γυμνῇ τῇ κεφαλῇ publicatis scriptis, idque rigidiùs multò quàm olim *Stoici*, tueri ausi sunt: Duo præsertim; alter, alicujus nominis apud suarum partium homines, *Theologus*; alter, è Proceribus regni, *Laicus*: uterque ante aliquot annos mortuus. Quibuscum cùm interiisse simul putem illud suum *dogma*, nec facilè apud viros cordatos *fidem*, nedum *patronum*,

num reperturum: non existimo operæ fore pretium, ei refutando immorari.

XXIV. Esse igitur & *res* & *actiones indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & *in specie* (quod ne Στοιχεῖωτάλον quenquam negaturum opinor) accipio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum est. Actum *suâ naturâ*, (i. e. respectu *materiæ* sive *objecti*,) *indifferentem*; si lege *præcipiatur*, è bono & *licito* fieri honestum & *necessarium*: si lege *prohibeatur*, è bono & *licito*, malum fieri & *illicitum*. Quod non contingit ex aliqua *immutatione* circa *rem* ipsam factâ, quæ seu jussa seu vetita, ut *physicè*, ita & *ethicè*, eadem permanet quæ antè fuit, (*respectu* enim *non mutat naturam*:) sed ex *obligatione* illâ obvenit, quam *lex* inducit. Unde factum, ut quod antè fuit, sicut *naturâ* & *ex se*, sic *usu* etiam & *quoad nos liberum ad utrumlibet*; Legis accedente authoritate evadat *usu* & *quoad nos* non liberum ampliùs, sed pro legis exigentiâ vel *illicitum*, vel *necessarium*.

XXV. Si quæratur, cùm videatur *lex* parem habere vim in utramque partem, qui fiat, ut possit *lex vetando* actum facere ex bono & *licito* malum & *illicitum*, non item possit *lex* (id enim antè negavimus) *jubendo* actum

actum reddere ex malo & *illicito* bonum & *licitum*? Reſpondeo, rationem diſcriminis eſſe manifeſtiſſimam ex notiſſimo illo axiomate, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu.* Actus ergo de ſuâ *ſpecie* & reſpectu *objecti malus*, neceſſe eſt ut ſemper ſit *malus*, nec poteſt in aliquo ſui exercitio, quibuſcunque accedentibus circumſtantiis fieri *bonus*: propter defectum bonitatis *ex parte objecti*, qui defectus ſufficit ad totum actum vitiandum. At actus de *ſuâ ſpecie bonus*, aut ſaltem non malus, ſi vel una aliqua acceſſerit *circumſtantia* minùs recta, totus redditur *vitioſus*: propter defectum ſc. debitæ *rectitudinis* in illâ *circumſtantiâ*. Unde conſequitur aliud etiam diſcrimen inter legem humanam *affirmativam* & *negativam*, ſive præcipientem & vetantem: quòd *lex affirmativa* non dat actui quem præcipit *bonitatem*, ſi ſit aliàs aliquâ ex parte *malus*; Sed *lex negativa* dat actui quem prohibet. etſi ſit aliàs ex omni parte *bonus*, *malitiam*. *Præceptum* ergo humanum *affirmativum*, quod invenit bonum, facit eſſe *neceſſarium*; *negativum*, quod invenit bonum, facit eſſe *illicitum*: utrumque quod invenit *malum*, malum etiam ſicut invenit, relinquit. Utrumque tamen *obligat*, ſuo ſc. modo, & *quoad nos*: illud *ad faciendum*, quod præcipiendo jam factum eſt *neceſſarium*;

ceſſarium; hoc *ad non faciendum*, quod vetando jam factum eſt *illicitum*.

XXVI. Reſtat *Dubium Septimum*, de *Legibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali, *Leges* autem *Eccleſiaſticas* hic intelligo, non quæ *à perſonis Eccleſiaſticis* ſine magiſtratus civilis authoritate conſtitutæ ſunt, (quæ ſchola non eſt hujus loci, ſed ad alterius generis *cauſam*, *Efficientem* ſcilicet, pertinet:) ſed quæ à quacunque demum legitimâ poteſtate latæ circa *res Eccleſiaſticas* verſantur: de *materiali* enim *cauſâ* ſolùm ad præſens diſputamus. Non mihi adhuc videre contigit, præter duos illos antedictos, qui ἀδιαφορίαν omnem negaret, aut qui *Magiſtratui politico* aliquam in rebus *adiaphoris* merè *politicis* poteſtatem non concederet. At qui hominibus poteſtatem omnem adimant, *ritus* & *cerimonias* in publico Dei cultu inſtituendi, extra eas quæ ſunt à Chriſto & ejus Apoſtolis in Evangelio perſcriptæ, occurrit ubique magna *Novatorum* ſeges. Verùm enimvero, (ut quod res eſt profitear,) dum, ut mihimetipſi aliiſque hoc in negotio ſatisfaciam, multa à multis (noſtratibus præſertim) in eam ſententiam congeſta volumina excutio; nuſquam reperi, qui juſtam aut juſtæ ſimilem *diſcriminis rationem* in medium afferret, cur determinandi & ſtatuendi circa *res adiaphoras poteſtas*, non in *Eccleſiaſticis* æquè obtineat,

obtineat, atque in *Politicis*. Quæ enim *à Scandalo, à Libertate Chriſtianâ*, & aliis ejuſmodi *Locis communibus*, opponi ſolent argumenta, adverſus *utriuſque generis* leges & conſtitutiones æquo Marte militant; & aut utraſque pariter evertunt, aut neutras. Quæ peculiarem aliquam vim adverſus *Leges & ritus Eccleſiaſticos* habere exiſtimantur, *quatuor* omninò ſunt, ſingula (pro temporis ratione) breviter & ſuo ordine examinanda: *Chriſtus Legiſlator, Perfectio Scripturæ, Natura ſacri cultus, & veteris Eccleſiæ Exemplum.*

XXVII. Objiciunt *primò* illud Apoſtoli, *Jac.* 4. 12. *Unus eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* Hoc novatorum argumentum, ut totius cauſæ ſuæ baſin, regnante *Elizabethâ*, plurimi fecêre qui tunc erant *Diſciplinariæ factionis* Coryphæi. *Chriſtum* nimirum unicum eſſe *Eccleſiæ* ſuæ, ut *principem*, ita & *Legiſlatorem*. Quas ille dedit *Leges*, Eccleſiam teneri in perpetuum *obſervare*; alias verò non admittere debere, nec alium *Legiſlatorem* agnoſcere. Quicunque *Leges Eccleſiæ* ferre, præter eas quæ ſunt à Chriſto latæ, præſumpſerit, *Antichriſti* partes agere, & ſe prodere *regii Chriſti muneris* temerarium invaſorem. Hunc *Apoſtoli* locum aliquoties antè, ut res poſtulabat, tractavimus: præſertim ubi probandum fuit

Deum ſolum & ejus *Chriſtum* in *conſcientias* hominum merum & *directum imperium* habere. Sed obtinere hoc in *legibus politicis* nihilo minùs quàm *Eccleſiaſticis*, cæcus ſit oportet qui non videat. Cur enim obligatio *legum humanarum* in rebus *civilibus*, cum *Legis-lativâ* unius Chriſti *poteſtate* conſiſtere poſſit, non poterit conſiſtere eadem in *Eccleſiaſticis*; quis ullam *diſcriminis* vel tenuiſſimam umbram ex illo Textu eliciat tandem? Eſto *Eccleſiæ Chriſtianæ* legiſlator Chriſtus! Annon & *Reipublicæ Chriſtianæ* pariter? Neque enim meminit Apoſtolus in toto illo commate *Eccleſiæ*; nec de *rebus Eccleſiaſticis* omninò diſputationem illam inſtituit: quinimò nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* ibi agitur, ſed de *privatorum hominum cenſuris*. Voluit ille fideles admonitos, ut *Chriſtianæ charitatis* memores, à fratribus temerè judicandis abſtinerent: Deum enim unicum eſſe *Conſcientiarum judicem*, qui ſolus *Legem* dedit, ex quâ in die ultimo *judicandi* eſſent ſinguli. Hic verus illius loci ſcopus; hæc Apoſtoli mens. Quid hoc, quæſo, ad *Leges humanas* damnandas; aut ſi damnandas; cur *Eccleſiaſticas* magis, quam *Politicas*? Quarum neutræ, ſaltem non unæ magis quàm alteræ, à nobis aſſeruntur *per ſe & virtute ſuâ* obligare Conſcientias.

XXVIII. Objici-

XXVIII. Objiciunt *Secundò Perfectionem Sacræ Scripturæ.* Regulam hanc esse vitæ & morum; *Legem perfectam,* & quæ *sapientem* reddere possit *hominem Dei ad omne opus bonum*; cui quisquis de suo quicquam *addiderit,* insignem Deo injuriam fecerit, & sibi gravissimas accersiverit pœnas. Certissima omnia. Quòd si Scriptura sit regula vitæ & agendorum omnibus numeris absoluta; idque (si novis his *Stoicis* fides) usque ad res quasque leviculas, ut nec *festucam tollere* liceat nisi ex verbi Dei præscripto: an non tàm *rebus civilibus* regulandis sufficiet, quàm *Ecclesiasticis*; aut quî magis derogabunt perfectioni Scripturæ *Ecclesiæ* Leges, quàm *Reipublicæ*? Aut quis eum rectè dixerit *addidisse* verbo Dei aliquid, qui *leges Ecclesiasticas* condidit *ordinis & honestatis* causâ: quum nec ille *Leges* suas populo proponat ut *Dei verbum*; & Deus in verbo suo præceperit, ut omnia in Ecclesiâ *ordine* & *honestè* fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò naturam Cultus.* Nempe *Cultum Dei* esse rem sacram: in eo *cultu* omnia ex *Dei præscripto* esse peragenda: procul illinc abigendas, ut *superstitiosas,* imò planè *idololatricas,* quascunque *humanas adinventiones,* & ritus ἀγεάφους. Est profectò res sacra *cultus Dei:* nec fas est homini *cultum* aliquem instituere, præter eum quem

ipſe Deus præſtituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, diſtinguendum eſt de *Cultu Dei*:
1. tripliciter enim accipitur ea vox. Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, eſt internus ille *animi cultus*, qui conſiſtit in exercitio virtutum internarum, *Fidei*, *Spei*, *Di-*
2. *lectionis*, *Invocationis*, *Fiduciæ*, &c. *Secundò*, *actus* illi *externi*, quibus internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjuvatur & fovetur; cujuſmodi ſunt *Precationes publicæ*, *Gratiarum actiones*, *Pſalmodiæ*, *Auditio verbi*, *participatio Sacramentorum*, &c. ſuo quodam modo, id eſt, reductivè & minùs propriè, dici etiam poſſunt & ſolent *Cultus Dei*: in quantum ſunt illius propriè dicti cultus externa ſive *teſtimonia*, ſive *ad-*
3. *minicula*. *Tertiò*, cùm ſit impoſſibile *actionem* aliquam *externam*, præſertim ſi ſit ſolennis, ſine *circumſtantiis* quibuſdam, (pluribus aut paucioribus,) *locorum*, *temporum*, *geſtuum*, *&c.* præſtari; inde fit ut ipſæ illæ *circumſtantiæ* (quæ, ſi aut *legibus* aut *moribus* ſtabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem accipiant: ſed id impropriè admodùm, & propter eam concomitantiam ſolùm quam habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipſe impropriè quoque *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum primarium & propriè dictum *cultum*, ita Deum ſolum authorem agnoſcere,

ut

ut nulli homini ſas ſit, aut *novum cultum* inſtituere, aut à Deo inſtitutum alicui alteri præterquam ipſi Deo exhibere. *Externum* quoque *cultum*, quoad *ſubſtantialia*, à Deo ſolo inſtitui. Aſt *circumſtantiarum*, quæ ſunt huic *externo cultui* acceſſoriæ, & ipſum comitantur, (ſi quis eas quoque voluerit *cultus* nomine dignari,) longè aliam eſſe rationem. Quum enim non poſſit *externus* Dei *cultus ſine circumſtantiis* præſtari, nec tamen Deus in Evangelio ſuo certas particulares *circumſtantias* in ſacris conventibus perpetuò obſervandas tradiderit, ſed generatim duntaxat præceperit, ut *ordini*, *honeſtati*, & *ædificationi* ſerviatur: neceſſariò ſequitur ejuſmodi *circumſtantiarum* determinationem, quæ ſunt ipſi *cultui accidentales*, & pro locorum, temporum & occaſionum ratione *mutabiles*, ad eos qui ſub Chriſto regendarum Eccleſiarum jus & poteſtatem habent pertinere. Quas, & ab iis qui publicâ authoritate in ſingulis Eccleſiis præditi ſunt *præſtitui*, & præſtitutas ab omnibus earundem Eccleſiarum membris religioſè *obſervari*, ſacri cultus non natura prohibet, ſed exigit potiùs ſolennitas & decor. Quid quòd iſti ipſi homines, qui in *Canones* & *Conſtitutiones Eccleſiaſticas* tam ſeverè & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Chriſto aut ejus Apoſtolis nuſquam præſcriptis, quoties ipſis

collibitum eſt, utuntur: ut *manus levatione* in juramento præſtando, *capitis denudatione* in ſacra ſynaxi, aliiſque compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus, non opus eſt recenſere.

XXX. *Objiciunt Quartò*, Veteris, (hoc eſt *Judaicæ*,) Eccleſiæ *exemplum Moſen*, datum à Deo Hebræo populo Legiſlatorem, non *ſubſtantialia* tantùm cultus Judaici, ſed (quâ erat fidelitate) & minutiſſimas quaſque *circumſtantias* lege ſuâ definiviſſe; & in conſtruendo *tabernaculo* (qui futurus erat *Eccleſiæ Chriſtianæ* typus) ad *exemplaris ſibi in monte propoſiti* ideam omnia ad amuſſim perfeciſſe. Chriſtum utique *Novi Teſtamenti Legiſlatorem*, niſi omnia & ſingula quæ in *cultu Eccleſiaſtico* peragenda ſunt, uſq; ad minutiſſimas quaſque *circumſtantias* præſcripſiſſet, meritò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt,) *minùs fidelem* in domo Dei fuiſſe quàm fuerat *Moſes*. Chriſto proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam; ſiqui *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *authoritate humanâ* in Eccleſiam inſerantur, aut a *plebe Chriſtianâ* recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant qui iſta objiciunt, hoc argumento non minùs *Leges humanas politicas* everti quàm *Eccleſiaſticas*. *Moſes* enim ex Dei mandato *Hebræo* populo legem dedit certam & definitam,

non

non eorum *rituum* ſolùm quæ ad *cultum Dei*, ſed & eorum *judiciorum* quæ ad *civilis regiminis* adminiſtrationem pertinebant.

XXXI. Deinde & illud *Secundò* mirum eſt eos non animadvertiſſe, collatione ejus *fidelitatis* quæ fuit in utroque *Legiſlatore*, *Moſe* & *Chriſto*, vix aliquid ab eis adduci potuiſſe importunius, quod cauſæ ſuæ majori eſſet nocumento, & quod ſententiam noſtram validiùs confirmaret. Sicut enim ex eo quòd *Moſes*, & in *ritualibus* & in *judicialibus*, populo Judaico *Leges plurimas* tulerit; rectè colligimus voluiſſe Deum populum *Judaicum*, ſub illa pædagogiâ & diſciplinâ *Moſaicâ*, quaſi quodam ſervitutis jugo, ſic in officio contineri, ut pauciſſima eſſent illis *libera*: Ita ex eo quòd *Chriſtus*, paternæ voluntatis fideliſſimus interpres, Eccleſiæ Chriſtianæ *pauciſſimas leges* tulerit *Ceremoniarum*, rectè colligimus Deum voluiſſe, ut Magiſtratus & *populus Chriſtianus* in iſtiuſmodi rebus *libertati* ſuæ permitteretur. Ita ut jam liberum ſit & *privato cuique homini* ſponte ſuâ (nullo interveniente *ſuperioris poteſtatis* imperio vel interdicto,) quod ſibi conſultius viſum fuerit facere: & *ſingulis Eccleſiis* earúmque gubernatoribus ea præſcribere & ſancire,

quæ ſibi pro temporum & locorum conditione, *ordini*, *honeſtati*, *ædificationi* & *paci* maximè inſervitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitaſſe debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipſis quidem *Judæis*, ſub illâ *Moſis* pædagogiâ, ita omnem ademptam fuiſſe *rituum libertatem* in rebus ad *Dei cultum* pertinentibus, ut non illis liceret propriâ authoritate & *obſervare* & *inſtituere*, quæ nullibi conſtat fuiſſe vel ab ipſo Deo, vel à Moſe Dei miniſtro præcepta. Accipite inſtantias è multis paucas. 1. *Primò*, *Paſchatis* Solennitatem ex lege Moſis *ſeptiduo* obſervandam, Speciali lege *Rex Hezekias* (qui tamen ſingulare pietatis ſuæ teſtimonium à Deo ipſo accipere meruit) ex populi conſenſu in alterum *ſeptiduum* continuari decrevit. Cujus rei hiſtoria exſtat, 2 *Paralip.* 30. 2. *Secundò*, feſtum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti ſub Perſarum Rege *Aſſuero* contigerat, annuatim celebrari inſtituerunt *Eſter & Mardocheus*, *Eſt.* 9. 3. *Tertiò*, cùm Moſes diem *ſolennis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo menſe*, obſervandum præcepiſſet; Reges & Magiſtratus illius populi (quibus de cauſis non ſatis conſtat, ſed ut

par

par est credere, in memoriam insignium aliquot judiciorum Dei) *annua solennia jejunia* authoritate suâ instituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum Prophetarum *quatuor* observarentur *annua jejunia*: videlicet, præter illum *Septimi mensis*, tria alia; mensibus *quarto, quinto, & decimo*; quorum omnium fit mentio, *Zachar.* 8. 19. *Quartò*, festum *dedicationis Altaris*, quod *Encænia* dicitur, ab *Asamonæis* sine aliquo Dei mandato institutum, (cujus historia ex 1 *Mac.* 4. 59. petenda est,) Christus ipse non tantùm comprobasse, sed & præsentiâ suâ cohonestasse, plurimorum eorúmque melioris notæ interpretum judicio, existimatur, 4.

Joh. 10. 22. *Quintò*, ut in solennibus jejuniis & luctu pœnitentiali *sacco* se induerent, & *cineres* crinibus inspergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judæos* tamen, longo per aliquot retrò secula usu ita moribus receptum est (*consuetudine* diuturnâ, ut fieri amat, *vim legis* obtinente,) ut Christus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis, sine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties usus fuerit: nt *Matth.* 11. 21. 5.

Sextò, è scriptis Rabbinorum constat, *Judæis* illud etiam in morem positum fuisse, ut ante *cœnam Paschalem* pater-familiâs pedes suorum incurvatus *lavaret*: quod, etsi nullâ Dei lege imperatum, à Christo tamen observatum 6.

ſervatum liquet ex hiſtoria Evangelica, *Joh.* 13. Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem ſacrorum conventuum per oppida & vicos ubique extructas; aliáq; compluria, quorum ingentem farraginem ſuppeditant *Judæorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud ſaltem efficitur: ſi *Judæis* ſub illo ſeverioris diſciplinæ jugo tàm multa licuerint ad *Dei cultum* pertinentia, quæ nullo *Speciali Dei mandato* niterentur: non poſſe ab illius populi exemplo, ad evertendas *leges humanas Eccleſiaſticas*, idoneum peti argumentum.

PRÆ-

PRÆLECTIO SEPTIMA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Efficientis.

PROV. VIII. XV.

Per me Reges regnant, & Legum conditores iuſta decernunt.

I. DE *Legum humanarum obligatione* egimus ſuperiore Termino: cùm *in genere*, Quòd nimirum *Leges humanæ* ritè conſtitutæ *obligent* ſubditorum conſcientias ad obediendum; tùm etiam *in ſpecie*, quoad illa *dubia* quæ ad *Cauſam Materialem* propiùs pertinere videbantur. Quatenus ſcilicet obligent latæ Leges, primò de rebus *impoſſibilibus*; ſecundò, de *poſſibilibus* ſed multùm oneroſis; tertiò, de *neceſſariis*;

neceſſariis; quartò, de *illicitis* & inhoneſtis; quintò de *malis permittendis*; ſextò, de rebus mediis & *adiaphoris* in communi; ſeptimò, de *ritibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. In quibus omnibus, eorum quæ dicta ſunt, (ne, dum ſingula repeto, moleſtus ſim,) ſumma huc redit: *obligari* ſubditos ad parendum *Legibus juſtis*, ad parendum *injuſtis non obligari*; juxta quod in Textu propoſito exigit à Legum conditoribus *Salomon*, ut non niſi quæ *juſta* ſunt decernant. Pergendum porrò ad eorum reliqua quæ ſunt antè à me propoſita perſequenda: In quibus tractandis, utar quâ potero, & res feret, *brevitate*, ut rem univerſam, ſaltem quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo tempore abſolvam.

II. In *Cauſarum* ordine, pro obſervatâ mihi aliàs methodi ratione, *Materiam* proximè ſequitur *Efficiens*: excipit hanc *Forma*: ultimum agmen ducit & claudit *Finis*. De Legum cauſâ Efficiente, quum in *Quintæ Prælectionis Concluſione tertia* ſatis oſtenſum fuerit, Leges humanas niſi *à perſonâ legitimam poteſtatem habente* latas non obligare: illud nunc imprimis diſpiciendum reſtat, penes quos ſit ἐξουσία νομοθετικὴ, hoc eſt, juſta & legitima *Leges ferendi poteſtas*; ſive quinam ſint *Legum conditores* illi, quibus ex

mente

mente *Salomonis* juſta decernendi jus competit. Huic *Dubio primo* & in hoc cauſæ genere longè præcipuo, ut plenè reſpondeatur, duo interim ſupponenda ſunt. Suppono itaque *primò*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem alicujus *Superioris*, ſicut *præcipere*, (*præceptionis* appellatione *prohibitionem* etiam complector,) qui eſt *actus Legis* proprius, eſt *actus ſuperioris*. Diſtare non parùm hac ex parte animadvertere eſt tria hæc: *Promiſſionem*, *Petitionem*, *Præceptionem*. Commune eſt omnium indiſcriminatim, *Superiorum*, *Inferiorum*, *Æqualium*, *promittere*. Poteſt enim *promittere* aliquid, & *Pater* filio, & *Filius* patri, & *Frater Vicinúſve* fratri aut vicino. *Petere* autem propriè 1. 2. eſt *Inferiorum*, *Parium* etiam aliquatenus; ut *petit* ſibi dari veniam, vel gratiam fieri, à patre *filius*, & à vicino *vicinus*: non item *ſuperiorum*, niſi impropriè admodum, & per quandam συγκαταβασιν. At *Superiorum*, & 3. in aliquâ ὑπεροχῇ vel dignitatis præeminentiâ conſtitutorum adeò peculiare eſt *Præcipere*, ut omninò ridiculus eſſet, quiſquis *ſuperiori*, vel etiam *pari*, aliquid faciendum *par* aut *inferior* ſeriò *præciperet*. *Actus* enim omnis requirit *principium* ſibi proportionatum: & *par in parem non habet poteſtatem*.

III. De

III. De *Obligatione* autem, quoad ista tria
1. sic statuendum. Qui abs alio *petit* quid *petendo* neutrum obligat; nec se, nec eum a quo petit: quia *Petitio* est actus *indigentiæ* non *potestatis*; cujus *effectus* cùm aliunde pendeat, & non procedat ab ipso *agente*, (petente sc.) non potest inducere aliquam *obli-*
2. *gationem*. Qui autem alteri aliquid pollicetur, *promittendo* se quidem *obligat*; eum verò cui facta est promissio non obligat. Quum enim *promissio* sit actus liberæ voluntatis; potest quivis homo in quantum est *liberum agens* & ἐξουσίαν ἔχει περὶ τῶ ἰδίω θελήματος (ut loquitur Apostolus, 1 *Cor.* 7. 37.) jus illud & potestatem quam habet in propriam voluntatem *in semetipsum* exercere; at non propterea & *in alterum*. Quia ex vi liberi arbitrii, homo est *dominus voluntatis* propriæ, & actuùm *suorum* tantùm, non item
3. *alienorum*. E contrà verò qui alteri *præcipit*, si præcipiendi jus habet, eum cui præcipit *præcipiendo* obligat; seipsum non obligat. Eò quod *præceptio* est actus potestatis, authoritatis & juris in *alterum*: estq; ex se aptus natus, nisi aliquid impediat, inducere *obligationem*. Si *Pater* filio, *Dominus* servo, *Imperator* militi, *Rex* populo, *Deus* homini, ut *Superior*, facienda *præcipit* cum authoritate; & *præcipiendo* ad imperata facienda *obligat*.

IV. Sup-

IV. Suppono *secundò*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem *publicæ Juriſdictionis*. Neq; enim ſufficit ad *poteſtatem leges ferendi*, ut quis in alios jus qualecunq; habeat & *imperium*, ut poſſit eis facienda *præſcribere*: niſi & *poteſtate* ſit præditus *externâ*, ita ut poſſit eos ad imperata facienda *cogere*, & nolentes *ſupplicio afficere*. Ὁ γὰρ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν inquit *Ariſtoteles Ethic.* 10. Diſtinguunt igitur *Scholaſtici* ἐξουσίαν ſive *poteſtatem* eam quam habet *ſuperior* in inferiorem, in poteſtatem quam vocant *Dominativam*, & poteſtatem *Juriſdictionis*: Quarum illa minor eſt, privata magis, & *externæ Juriſdictionis* expers; hæc major, & ἀναγκαστικωτέρα. Diſtant enim inter ſe non parum duæ iſtæ *poteſtates*: idq; triplici potiſſimùm diſcrimine. *Primò* ratione *Materiæ* ſive *Objecti*, quia *poteſtas dominativa*, verſatur propriè circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *domum*, *Scholam*, *familiam*: *poteſtas* verò *Juriſdictionis* circa perfectiorem & magis publicam, ut *civitatem*, *Exercitum*, *Rempublicam*. *Secundò*, ratione *Finis*, quia *Poteſtas dominativa* per ſe & *primariò* ordinatur ad utilitatem *perſonæ* eam poteſtatem habentis, id eſt, *Domini*; in bonum verò communitatis *ſecundariò* tantùm & conſequenter: quatenus nimirum utile eſt familiæ ut *pater-familias* diteſcat. *Poteſtas*

1.

2.

teſtas autem *publicæ juriſdictionis* ordinatur *primariò* in *bonum publicum* ipſius communitatis: in bonum verò *perſonæ* tali poteſtate præditæ, id eſt, ipſius Magiſtratus, non niſi *ſecundariò* & conſequenter; quatenus nimirum utile eſt *Principi*, ut Reſpublica floreat,

3. *Tertiò*, ratione *efficacis adminiſtrationis*; quæ in poteſtate *Juriſdictionis* Major eſt quàm in *Dominativâ*, propter Majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non poteſt tàm efficaciter procurare *pater-familias*, ut juſſa ſua executioni mandentur à *filiis* aut *ſervis* ſuis, quos ei non licet niſi *virgâ* aut *fuſte* corrigere; quàm poteſt *Magiſtratus civilis* à ſubditis ſuis, quos *carcere & exilio* punire, bona eorum *fiſco* addicere, *capitis* etiam *ſupplicio* in ipſos animadvertere, pro jure ſuo poteſt. ἡ πατρικὴ πρόσταξις οὐκ ἔχει τὸ ἐχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον, inquit loco proximè laudato idem *Ariſtoteles*. Ergo ad *leges condendas* non ſufficit quævis *ſuperioritas*; ſed præter *dominativam* illam, requiritur etiam δύναμις ἀναγκαστικὴ, ſive *poteſtas Juriſdictionis* propriè dictæ: ita ut *Leges* ferri non poſſint, niſi à perſonâ habente *publicam coactivam poteſtatem*. Intelligitis ut opinor, ne ſit neceſſe me vos illud admonere, quæ ſunt à me jam dicta ad *Leges* κυρίως dictas *abſolutè* pertinere; ad reliquas, non niſi καθ' ἀναλογίαν, ſuo quodam modo & *proportione*: prout

earum

earum unæquæque ad iſtarum perfectionem aut accedunt propiùs, aut ab ea longiùs abſunt.

V. His duabus *Hypotheſibus*, quæ quorſum tendant ex his quæ ſtatim dicturus ſum facilè intelligetis, addo jam tertio loco *Concluſionem* reſponſivam; hanc ſcilicet: Poteſtatem νομοθετικὴν eſſe poteſtatem αὐτοκρατορικὴν. Hoc eſt, jus *ferendi leges* quæ obligent totam communitatem eſſe penes eum ſolum (ſive ſit is *ſingularis perſona* ut in ſtatu regiminis Monarchici, ſive *plures* ut in aliis) qui cum *ſummâ poteſtate* toti communitati præeſt. Hanc *Concluſionem* explico primùm, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* ſciendum *primò*, ad ſocietatum humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. adminiſtrationem, ordinis authorem *Deum Opt. Max.* non *regimen* modò *politicum* inſtituiſſe, ut eſſent qui populo præeſſent Magiſtratus; ſed & in ipſo regimine *ordinem* etiam *politicum* inſtituiſſe, ut vel inter ipſos Magiſtratus eſſent διαιρέσεις διαχονιῶν, varii quidam cùm *dignitatis*, tùm *poteſtatis* gradus. Fortaſſis illud τεταγμέναι ἐξουσίαι, quo *militari verbo* uſus eſt Apoſtolus, *Rom.* 13. 1. eò reſpicit, ut Magiſtratuum à Deo non *ordinationem* ſolùm, ſed & *ſubordinationem* (qualis in *militari acie* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum *ſecundò*, in rebus omnibus,

inter quas est aliquis ordo, ne fiat (quod natura horret) *in infinitum processus*, necessariò tandem perveniri ad aliquod in suo ordine *primum* & summum, in quo stetur. *Magistratus* ergo ejusdem communitatis cum sint alii aliis dignitate & potestate *superiores*; oportet ut sit inter eos aliquis ita ut reliquis *sublimior*, ut ab illo reliqui pendeant, ipse autem à nullo: ut *Caput* in corpore, *Gubernator* in nave, in exercitu *Imperator*: Supremus scilicet Magistratus; *solo Deo minor*, quique in gubernando commisso sibi populo *nec superiorem habet nec parem*: Quem *Apostoli*, *Petrus* ὑπερέχοντα, *Paulus* ἐξουσίαν ὑπερέχουσαν, & τὸν ἐν ὑπεροχῇ ὄντα appellant; & Scholastici ferè *Caput communitatis*: Cujus est αὐτοκεφαλοεία & *Imperii Majestas*; & cui inferiores omnes *Magistratus* universam illam quâ apud populum pollent potestatem suam acceptam ferunt, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπόμενοι, 1 *Pet.* 2. 13.

1 Pet. 2. 13. Rom. 13. 1. 1 Tim. 2. 2.

VII. Sciendum *Tertiò*, pro diversâ Rerump. formâ *supremam* hanc *potestatem*, quam *Majestatem* vel αὐτοκρατορίαν dicimus vel in *unâ* aliquâ personâ, vel in *pluribus* positum esse. In statu populari, quam *Democratiam* vocant, summa Imperii est ferè penes *Magistratus plures* popularibus suffragiis annuatim, aut per alia certa temporum intervalla delectos: qui fuit olim status *populi Romani*, cum

1.

cum à *Conſulibus*, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Ædilibus*, aliiſque annuis Magiſtratibus regerentur. Unde frequentes occurrunt apud *Ciceronem* & alios iſtiuſmodi locutiones; *Populi Romani majeſtas*, *Læſa populi majeſtas*, *Viſum eſt Senatui Populóque Romano*, &c. In 2.
ſtatu *Ariſtocratico* eadem Majeſtas eſt penes *optimates* quoſdam, quos alibi *Illuſtriſſimos* vocant, alibi regni *Proceres*, alibi aliis eos titulis & appellationibus pro more gentis inſigniunt. Quorum, etſi *unus* aliquis fortaſſis (ut in *Rep. Venetâ*) vel etiam *plures*, poſſunt habere præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam *ordinis primatum*, (qui fuit olim *Romani Epiſcopi*, & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos:) nemo tamen eſt ita reliquis poteſtate *ſuperior*, ut aut poſſit de eis ſingulis authoritate ſuâ *judicium ferre*, aut non poſſit abs eis univerſis ipſe *judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcunque *Majores* & *Aldermanni* in villis noſtris; *Collegiorum Præfecti* & *Socii* in Academiis, etſi leviter admodum, aliqua tamen tenus repræſentatam nobis exhibent. At in ſtatu 3.
Monarchico (ut vel ipſum nomen indicio eſt) unius *Regis* perſonæ inhæret ſumma poteſtas. Unde *Petrus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum Chriſtianum, ut *Regi* pareant (a) ὡς ὑπερέχοντι: Nequis ultra du- (a) 1 Pet. 2. 13.
bitare

bitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum* ταῖς ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις, *Rom.* 13. 1. *Samuel* etiam, ut prophetæ Dei, ita *Regiæ potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit, 1 *Sam.* 8. Ut siquis *Rex* in suo Regno *supremus*, singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nullâ subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet; etsi non esset ἀναμάρτητος, nec peccato careret apud Deum: esset tamen ἀνυπεύθυνος, nec deberet à populo coerceri; dicique propterea mereretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem quid potest aut certiùs constare aut liquidiùs, (nisi siqui in sole meridiano cæcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam serenissimam *Majestatem Regiam* supremam trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere? Quem & *Majestatis* titulo, non modò ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis* & actionibus, insignire solemus; & *omnium personarum causarumq; in suis regnis supremũ, imò & solum supremum Moderatorem*, solenni præstito juramento (tactis sacrosancti Dei Evangeliis) agnovimus.

VIII. Sciendum *quartò*, Cùm dicimus penes *unum Regem* esse jus condendarum *Legum*, non id ita intelligendum, quasi vellemus

lemus quicquid *Regi* libuerit jubere id continuò *Legis* vim obtinere: nam & *populi consensum* aliquem, aliáq; nonnulla ad *Legem constituendam* requiri mox ostendam. Quin hoc est quod volumus, quòd scilicet *Plebiscita*, *Senatus-consulta*, cæteræq; *Procerum*, *Plebis*, aliorúmque quorumcúnque *rogationes*, nisi *Regiâ* insuper authoritate muniantur, non *obligent* subditos, nec habeant *vim legis*: quibus tamen maturè & ritè præparatis simulac *Regis* accesserit consensus, *Legis* nomen, formam & authoritatem protinus accipiunt, incipiúntque statim ac promulgatæ fuerint, subditos *obligare*. Cum igitur illa sola censenda sit cujusq; rei *causa Efficiens* principalis & sufficiens, quæ *per se* & immediatè *producit*, & in materiam præparatam *introducit* eam *formam*, quæ illi rei dat *nomen & esse*; etsi ad productionem ipsius effectus alia etiam *concurrere* oporteat, vel *antecedere* potiùs, ut *prævias dispositiones* quò materia ad recipiendam formam ab agente intentam aptior reddatur: omninò constat, quotcunq; demum ea sint quæ ad *Legem* rectè constituendam *antecedenter* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* (ex cujus unius *arbitratu* & jussione omnes *Legum rogationes* aut *ratæ* habentur aut *irritæ*,) esse solam & adæquatam *publicarum Legum efficientem causam*.

IX. His præmissis, confirmatur *Conclusio*

multiplici argumento. Imprimis testimo-
1. nio Sacræ Scripturæ 1 *Gen.* 49. 10. in celebri illo *Jacobi Patriarchæ* jam morituri testamento, *Non auferetur Sceptrum de Juda, & Legislator de femore ejus*, vaticinium est de futurâ in illâ tribu *Regia dignitate*: quam περιφραστικῶς describit pius senex, adhibitis in eam rem potestatis regiæ & notissimo insigni, *Sceptro* [Σκηπτοῦχοι βασιλῆες & potissimâ prærogativâ, *jure Legislativo*,
2. 2. *Deut.* 33. 4, 5. Moses eo nomine fuisse dicitur quasi *Rex in Israele*, quòd congregatis principibus populi & tribubus *Legem*
3. eis præceperit; 3. *Psalm.* 60. 7. *Judah Legislator meus*, id est, *Rex*: sicque ibi vertit
4. vulgatus interpres, *Judah Rex meus*. 4. In *Textu* demum proposito, *Prov.* 8. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.* Ubi (quod solenne est *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine, ut versus pars posterior prioris, aut *exegesin* contineat, aut *antithesin*,) iidem ipsi, qui in priore commatis parte, *Reges*, in posteriore
5. ἐξηγητικῶς *Legum conditores* dicuntur. 5. In novo etiam Testamento νόμου βασιλικοῦ meminit *Jacobus* Apostolus, *Jac.* 2. 8.

X. Confirmatur *secundò*, Philosophorum, Historicorum, & *Juris* cùm *civilis*, tùm nostri Anglorum *municipalis* Consultorum, quæ passim occurrunt frequentibus testi-

teſtimoniis: Nos pauciſſimis, ut in re manifeſtâ, contenti erimus. Legem *Principis* opus eſſe aſſerunt *Ariſtoteles*, *Plutarchus*, aliique innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre eſt illud *Ulpiani*, quod in Jure Romano habetur, *Quod Principi placuit Legis habet vigorem.* Quod, ne ἁπλῶς & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam ſtruere videatur, ſic olim explicuit *Bractonus* noſtrâs: *Quod Principi placuit*; id eſt, non quicquid eſt à Rege temerè & ex animi perturbati impetu quodam & æſtu præſumptum, ſed quicquid ex *Magnatum ſuorum conſilio* (Regio aſſenſu authoritatem præſtante) & *habitâ ſuper hoc deliberatione & tractatu* (ſic enim ille loquitur) *rectè fuerit definitum.* Quin & in Jure noſtro, & in quotidianis proceſſibus juridicis in foro contentioſo, ex ſolenni formulâ *Regiæ Leges* dici ſolent [The Kings Laws:] non aliam ob cauſam, ut nos docuerunt Juris noſtri periti, quàm quod *Reges Angliæ* ſint *fons juſtitiæ & Legum*; & Legibus ipſis (ipſis legibus idipſum αὐτολεξεὶ profitentibus) *ut pro Legibus habeantur* vim omnem imponendi habeant conceſſam ſibi à Deo (a) αὐτοκεφαλοεικὴν poteſtatem. Ut nihil ſit opus, in pluribus congerendis teſtimoniis operam collocare non neceſſariam.

(a) Cui αὐτοκεφαλοεικὴν *Legibus ipſis Legum vim imponendi poteſtatem Deus dedit.* Finch. Nomotech. in Epiſt. dedic.

XI. Sed enim & iſtis ſuperſederi potuiſſet, ſi

ſi non tàm claræ luci nebulas offundere conatus eſſet, putidiſſimo ſuo & ante hæc infelicia tempora inaudito figmento, de *coordinatâ* neſcio quâ *poteſtate*, ἀνώνυμῳ. neſcio quis tenebrio. Qui ut νεωτεριζόντων quorundam nefariis conſiliis & conatibus ſupparaſitaretur, (quæ cum omni *Juris* præſidio deſtituerentur, ſpecioſo tamen aliquo tibicine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro tempore ſuffulcienda;) edito libello id agit ſedulò, ut populum dedoceat inanem illam philoſophiam, quâ hactenus ei impoſitum eſt ab iis qui negant *contradictoria poſſe ſimul eſſe vera.* Regem ſcilicet & *ſupremum eſſe*, id eſt, *non habere parem*; & *habere parem*, id eſt, *non eſſe ſupremum.* Fuiſſe tamen, qui hoc tàm ridiculum commentum, ut cœlitùs delapſum σοφὸν φάρμακον, (nimirum quòd ipſorum intererat hæc vulgo credi) avidè arriperent, & ambabus ulnis amplexarentur, non tàm mirandum eſt; quàm dolendum reperiri potuiſſe, qui tàm craſſo ſophiſmate ſibi perſuaderi paterentur, ut turpiſſimo ſe interim perjurio alligarent. Quid enim *perjurium* dici mereatur, ſi hoc non ſit manifeſtiſſimum *perjurium*; quem *ſolum eſſe ſupremum in ſuo regno moderatorem* conceptis verbis juraveris, ei *parem* aliam in ſuo regno *poteſtatem* conſtituere & agnoſcere? Apage ergo cum

ſuis

ſuis portentoſis ſtrophis *Coordinatorem* noſtrum, qui nobis hanc remoram injecit: & pergamus.

XII. Confirmatur dicta *Concluſio tertiò*, *Ratione*. Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit *poteſtatem*: *Actus* enim omnis, cum ſit exercitium alicujus *potentiæ*, ſupponit in agente *potentiam* ſibi proportionatam. Eſt autem νομοθεσία, ſive *Legumlatio*, actus gubernationis ſupremus & præcipuus. Non ergo poteſt exerceri niſi à *perſonâ* habente, aut ſaltem in virtute & ex authoritate habentis *ſupremam poteſtatem* & juriſdictionem in communitatem ſibi ſubjectam. Cùm enim *Juriſdictionis* ſive *Poteſtatis politicæ* duæ ſunt nobiliſſimæ & præ reliquis præcipuæ ſive ſpecies ſive partes, νομοθετικὴ & κριτικὴ, Poteſtas ſcilicet *Legumlativa*, & Poteſtas *Judiciaria*; harum utraque in *jure dicundo* conſiſtit: unde & *Juriſdictionis* nomen. Sed cum hoc diſcrimine, quòd Juriſdictio *Judicis* ſit *juris* tantùm *dati dictio*; Juriſdictio verò *Legiſlatoris* ſit *juris* etiam *dandi dictio*: Unde ſequitur multò anguſtiorem eſſe illam *Judicis* poteſtatem, anguſtiorem hanc *Legiſlatoris*. Illius eſt *jus populo dicere*, & ex *lege* jam latâ ſententiam ferre: hujus vel ipſi *Judici jus dicere*, & quæ ſit ipſi judicandi norma *Legem* de novo condere. Ille ex præſcripto *juris conſtituti*

ſtituti pronunciare tenetur: hic ex plenitudine poteſtatis *præſcribit* & conſtituit *jus* quod non minùs *judex* ipſe inferior, quàm reliquus *populus*, tenetur in poſterum obſervare. Non eſt igitur inconveniens, *poteſtatem judiciariam*, cùm ſit inferioris generis poteſtas, ab *inferiore* etiam perſonâ ordinariè exerceri: at *ſuprema* illa & *architectonica legiferendi poieſtas* omninò expedit, ut non niſi à perſonâ cujus ſit *ſuprema poteſtas* exerceatur. Atque de *Dubio Primo* hactenus.

XIII. *Dubium Secundum* eſt, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi conſenſus*? Ex jam dictis enim poſſit fortaſſis aliquis exiſtimare *poteſtatem ferendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex noſtrâ ſententiâ *ſubditorum* nullæ eſſent omninò hac in re partes, nec, ſiquid ille ſtatuerit, populo quicquam ſupereſſet aliud quàm juſſa capeſſere, & colla jugo ſubdere. Et ſanè videtur pro dominantium libidine, illud *Sic volo ſic jubeo*, apud priſci ſeculi *Reges* ita obtinuiſſe, dum mera *Principum arbitria pro Legibus* erant: ut ipſum *Tyranni* nomen innocens initio & honeſtum, ex tàm ſalutaris potentiæ fœdo abuſu, in contumeliam jamdiu abierit, & horrendum aliquid auribus noſtris, quoties auditur, inferre putetur. Atqui *populi* ſaltem *conſenſum* aliquem requiri, & antè præmonui; & ab omnibus, quos

quos mihi videre contigit, probatiſſimis ſcriptoribus conceditur. Adeò ut ipſi *Jeſuitæ*, qui ſunt *Oecumenicæ* & nullis concluſæ finibus *Pontificis* ſui *omnipotentiæ* aſſertores acerrimi, excuſandos tamen ob non ſervatas *Concilii Tridentini & Bullæ Cœnæ Leges*, eo ſolo nomine putent in *Germaniâ* & alibi multos, quòd in iis gentibus nunquam fuerint illæ Leges *uſu receptæ*. Dico igitur, & eſt communis ſententia, inſtitutas & propoſitas à capite communitatis ſeu *Principe* Leges; non *obligare* ſubditos, nec *vim Legis* habere, niſi ab ipsâ *communitate* recipiantur, & utentium vel *ſuffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demoſtheni Lex eſt πόλεως συνθήκη κοινὴ, *Communis ſponſio civitatis* : cujus ſiquem minùs moveat hac in causâ authoritas, quòd in *Athenienſium Rep. Populari* verſaretur; accedat *Juliani Juris-conſulti* authoritas, qui ſub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus; cujus verba ſunt *l.* 32, *F. de Legibus, ipſæ Leges nullâ aliâ ex causâ nos tenent, quàm quòd judicio populi receptæ ſunt.*

XIV. Sed enim iſtius *receptionis* ſive *conſenſus* neceſſitatem, etſi omnes agnoſcant, non tamen ex eodem fonte omnes accerſunt. Sunt qui putent, *populi conſenſum* in condendis Legibus propterea requiri, quòd *Principes* poteſtatem ſuam omnem *à populo effluxam* habeant; quâ ſi *abuſi* fuerint (*abuti* autem

tem potestate suâ censendi sunt, si eam longius latiúsve proferre & extendere velint quàm populo visum fuerit,) poterit *populus* pro jure suo *potestatem* quam ipsis antè concesserat denuo *resumere*. Periculoso admodum errore, & quem meritò abominari debeant, quotquot non sunt humani generis & publicæ tranquillitatis hostes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debili utroque & ab omni sanâ ratione alieno: altero, *Principes* totam potestatem suam *populo acceptam* ferre; altero, *potestatem* quisquis alteri *concesserit*, posse eam cum ipsi libuerit *revocare*. *O egregium Sophistam*, si hæc ita essent. *Samuelem* magis, qui ut populum θεοκρατίας jamdiu pertæsum à perverso *rerum novandarum studio* absterreret, *Regiæ potestatis* amplitudinem eis ob oculos proposuisse satis habuit? an magis *fatuum popellum Israeliticum*, qui sui juris ignarus pati se potuit tàm futili sophismate sic ῥινὸς ἀγεσθαι, ut planè obmutesceret? Adeóne omnes bardos & stupidos, nulliúsque aut *mentis* aut *animi*, ut nec unus aliquis in tàm magnâ populi coronâ reperiri potuerit, cui tantum inesset *acuminis* & *audaciæ* ut ad ista omnia promptè responderet? cùm tàm facile fuerit *Samueli* sic peroranti statim regessisse, "Pueris hæc minare & qui nihil "sapiunt: nos, si sic dominari cœperit Rex

"nòster

"noſter, *jure noſtro* utemur; *auferemus* ei "mox eam quam antè *dedimus poteſtatem.* Quàm brevi reſponſo totum negotium confeciſſent & os prophetæ in æternum obturaſſent, ſi retrioribus illis ſeculis tàm credita fuiſſent hæc novorum Magiſtrorum figmenta, quàm ſunt ab illis fidenter diſcipulis ſuis obtruſa, & à temerariâ plebe lubenter excepta.

XV. Sed ut ſeriò agamus, & ad rem ipſam accedamus propiùs, *Dico primò*, Præſidendi in Rep. *poteſtatem*, quocunq; tandem *modo* ad eam perveniatur, *ab* (a) *ipſo Deo* eſſe, *ſolo & immediatè*, nullatenus autem à *populo*. Apertiſſima ſunt in hanc rem Sacræ Scripturæ teſtimonia. *Per me Reges regnant*, *Prov.* 8. id eſt, meâ unius, non humanâ aliquâ authoritate. *Quæ ſunt, à Deo ſunt*, (non à populo,) *conſtitutæ poteſtates*, *Rom.* 13. 1. Ipſi *Magiſtratus* qui populo præſunt, *Dei* ſunt *adminiſtri*, Θεῦ λειτουργοὶ. Θεῦ διάκονοι *Ibid. verſ.* 4. 6. *Dii* propterea dicti, *Pſalm* 82. 6. quòd ipſius *Dei* in terris (*b*) vices gerant, idque *Deo* ipſis conferente hanc poteſtatem, non *populi* ſuffragiis, *Ego dixi Dii eſtis*. Poteritne *populus* aliquis ſine turpis *idololatriæ* crimine *ſibi Deos conſtituere*, cum ſit uniuſcujuſque hominis, ei qui ipſius vices gerat, *poteſtatem vicariam* ſuâ *authoritate* demandare, non

(a) Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. Homer. in Hymn.

(b) *Non alio animo populus rectorem ſuum intuetur, quàm ſi Dii immortales poteſtatem viſendi ſui faciant.* Senec. 1. de clem. 19.

non alieno *arbitratu*? Audebitne quiſquam mortalium id juris ſibi arrogare, ut qui *Dei* in terris *miniſter & Vice-Deus* futurus ſit, omnem illam ſuam *authoritatem* & *poteſtatem* ab ipſo ſibi collatam agnoſcat? Utut fortaſſis poterint eſſe *populi* circa *perſonam* ut poteſtatis *ſubjectum* partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in *generatione* rerum naturalium, ſunt aliquæ *prævie alterationes*, quæ præparent & diſponant *materiam* ad recipiendam *formam* introducendam: *collatio* tamen *poteſtatis regitivæ*, ſive applicatio ejus ad perſonam non eſt *populi* opus, ſed *Dei* ipſius *immediatè*; ſicut *productio formæ* in ſubjectam materiam eſt *immediatum* opus *agentis* ſive *generantis*. Scitum eſt illud Ire-

(a) Lib. 5. contra hæreſ. cap. 20. næi, (a) *Cujus juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & Reges conſtituuntur.*

XVI. *Dico Secundò*, ut digitum ad fontes intendam) *dominationem politicam* ab initio non niſi *patriæ poteſtatis* propaginem fuiſſe. Ipſa rerum primordia quibus otium eſt paulò diligentiùs rimari, gentes deprehendent olim non ex *mutuâ populorum conſentione* in *Regna* & *Reſp.* coaluiſſe; ſed inter *Noachi* poſteros aliquandiu omne *imperium* intra *paternæ authoritatis* metas conſtitiſſe. Nondum *Reges* erant; ſed nec *Reguli* quidem; nedum ampliſſimarum ditionum *Monarchæ*: multò autem minimè *Ariſtocratici*

vel

vel *popularis ſtatus* regimina; inaudita priſcis ſæculis toto orbe nomina; & in *Græcia* primùm, gente *levi* & *cupidâ novitatis*, καινοτομίων quorundam libidine vel furore, introducta. Penes (*a*) *familiarum capita* ſtetit adhuc omnis dominatio, in quibus qui (*b*) *primogenitus* erat cujuſq; familiæ, ſine ſuffragiis aut electione aliquâ quodam quaſi naturæ jure, & *ſacrorum* & *civilis adminiſtrationis antiſtes*, & totius cognationis *princeps* habebatur. Qui *pro ſuo arbitratu* delinquentes *moderatis* primò *pœnis* caſtigabat; mox excreſcentibus in magnam multitudinem familiis, *gravioribus ſuppliciis* nocentes coercuit: donec tandem, auctâ indies hominum multitudine, & ſuccreſcentibus unà vitiis, irrogandi ſceleribus *capitalia ſupplicia* acceſſit neceſſitas. Inde factum ut *pater* in liberos totámque familiam *jus* olim haberet (*c*) *vitæ & necis*: cujus juris, etiam poſt conſtitutos pleriſque in gentibus *Reges*, manſerunt tamen diu veſtigia quædam. Hinc illa notata *Ariſtoteli*, (ſed improbata) *patriæ poteſtatis* apud *Perſas* nimia ſeveritas: & vetus illa quæ apud *A. Gellium Noct. Attic. lib. 5. cap. 19.* extat arrogandi liberos ſolennis Romanorum formula, [*UTI. EI. VITÆ. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS. SIET. UTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST.*] Ab his initiis, per incrementa *familiarum*, pullularunt paulatim

(a) ἐν ἑκάστῃ πρώτου ἀρχαὶ καὶ πολιτείας, καὶ δίκαιαι Ariſtot. 7. Eudem. 10

(b) πᾶσα οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου. Id. 1. Polit. 2.

(c) *Pater juſſi. Hoc nomen omnilege Majus eſt. Jus nobis vitæ necisque conceſſum eſt.* Quintil. declam. 6.

tim ubique terrarum *Regna*: quibus qui præerant, & *Reges* dicti sunt, & in suis ditionibus, exiguis illis quidem (unicâ fortassis *urbeculâ* cum paucis adjacentibus *pagis* & *viculis*) *merum* tamen *imperium* exercuerunt. (*d*) *Principio rerum, gentium nationúmq; imperia penes Reges erant*: sic historiam suam orditur Justinus. Et ante eum Cicero, (*e*) *Omnes* inquit *antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*. Et utroque antiquior (*f*) Aristoteles eas *civitates* testatur quæ suo tempore *liberæ* habebantur (*Græcas* nimirum & earum exempla secutas intelligit,) sub *regio* primitiùs *imperio* fuisse. Hujus quam dixi *originis*, inter alia plurima, hoc quoque argumentum est non leve, quòd tàm arctis finibus claudebantur olim *Regum ditiones*, ut in unâ *Canaanitide*, regione non magnâ, *triginta & unum Reges* ab Israelitarum Duce *Josue* debellatos habeamus, *Jos. cap.* 12. quibus tamen superstitem reliquisse eum istiusmodi *Regulorum* numerum duplo ferè majorem, non improbabili conjecturâ vel ex eo mihi colligi posse videtur, quòd non multò post ipsius *Josue* excessum *Adoni-bezekum* in *septuaginta Reges* à se devictos barbaro more sæviisse legimus, *Jud.* 1. 7. Quid multa? Magnæ familiæ *principem* inter, & angusti territorii *Regem*, tàm exile discrimen est, ut *nomine* & (*g*) *mole* magis, quàm re-

(*d*) Justin. 1 hist. 1.

(*e*) Cic. 3. de Legib.

(*f*) τὸ πρῶτον ἔβασι λεύοντο αἱ πόλεις. καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Arist. 1. Polit.

(*g*) οὐ τῷ ὅλῳ καὶ παντὶ ἀλλὰ τῷ πόσῳ μόνῳ διαφέρει. Gregor. Presb. in vita Greg. Nazianzeni.

re & *potestate*, distare inter se videantur: ita ut nemini possit esse dubium, siquidem rationes ritè subducere velit, *patriam dominationem* procedente tempore, paulatim & imperceptibili actu, in *regium nomen & imperium* adoleviſſe; nec aliunde quàm ex hoc capite petendam esse *summi imperii originem*. Et hactenus sanè in conferendâ *regiâ potestate*, nullas fuisse, nec quidem esse potuisse, *populi* partes, certo certius est.

XVII. Ex his, ut opinor, satis conficitur (ut illud obiter adnotem, quod dignum est observatu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius *familiæ primogenitus* in jura paterna succedit ut *propinquior hæres*, meritò cæteris præferendam esse; cùm ob aliàs plurimas nec contemnendas rationes, tùm vel hæc unâ de causâ maximè, quòd *origini* suæ, ad quam homines natura ipsa quodammodo instituisse videtur, optimè respondeat. A quâ *antiquissimâ* & naturæ congruentissimâ *formâ* simul abscessum est, (impotenti scilicet & effræni *dominandi libidine* alias sibi vias quibus ad *imperii culmen* ascenderetur moliente,) *tyrannidi* pariter & *popularibus studiis* opportuniora exinde facta sunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ successione* imperium obtinent, uno è tribus modis ad regna promoveri necesse est: aut *apertâ vi*, & militaribus armis; aut *fraudibus* & astu;

aut liberâ demum *electione*. Qui vi & armis sibi quæsiverunt imperium, sive *merâ usurpatione* sine aliquo juris prætextu id factum fuerit, sive *bello justo* hostibus à quibus injustè lacessiti sunt illato, (utrovis enim modo fieri contingit:) hos etiam certum est, authoritatem suam nihilo magis *subditis* suis debere, quàm qui *jure hæreditario* in regna avita succedunt. Quin multò etiam minus: in quantum isti *volentibus civibus* & jugo assuetis, illi *invitis* & (si resistendo pares essent) repugnare paratis dominantur. Ergo nec hactenus apparent in conferendâ *summâ potestate*, populi ullæ partes.

XVIII. At in stabiliendâ eorum potestate, qui *tyrannidem per dolum occupant*, negari non potest, *populum* suas habere partes, easq; præcipuas. Solent enim qui *tyrannidem* affectant, animum imprimis ad *favorem popularium* conciliandum intendere; (a) *potentiam ex vulgi adulatione quærentes*. Affatim hujus rei exemplorum suppeditant plurimarum gentium historiæ. Apud unum *Trogi* abbreviatorem, quibus artibus (b) *Pisistratus* Atheniensium, (c) Heraclienſium *Clearchus*, (d) *Dionysius junior* Siculorum, alii aliorum populorum turbam in suas partes pellexerint, reperire est. *Invidiosis orationibus* credulæ multitudinis animos adversus *optimos* quosque *cives* concitare; nonnulla *publicè laudanda*

(a) Justin. 13. 3.
(b) — 2.8.
(c) — 16.4.
(d) — 21.1.

laudanda & quæ ſpeciem haberent *clementiæ juſtitiæ*, & in plebem *benignitatis*, facere; omne genus *blanditiis* ac *delinimentis*, quibus decipi amat & ſolet *vulgus*, in civium affectus ſe inſinuare, velut *publicæ libertatis* unicos futuros aſſertores, vindices & patronos; *ſimulatio* officii, crebræ *pollicitationes*, injecta *ſpes* feliciorum temporum & mutandæ in melius publicarum rerum adminiſtrationis: hæ nimirum ſunt egregiæ *illæ artes*, quibus qui ad imperium per *fraudes* affectant viam, (*e*) incautum & leve vulgus ſollicitant, inflectunt, quà libet impellunt, ὀκχαύοντες λόγοις πρὸς κέρδ☉ ἴδιον. Et quidem *perraro hæc alea ſallit*. Fit enim plerunque ut *populi favore* ſuffulti, ipſorúmque ope & *operâ* adjuti, ad ſummum illud *honoris* & *imperii* culmen, quò jamdiu anhelabat eorum *ambitio*, tandem conſcendant.

(*e*) *Nihil eſt facilius, quàm in quemvis affectum movere populum.* Quintil. declam. 11 Euripid. in Supplic. act. 2.

XIX Verùm enimvero iſta omnia quàm parùm habeant momenti ad probandam legitimam *populi* in conferendo ſummo imperio *poteſtatem*, facilè pervidebit, quiſquis cogitaverit. Imprimis *à facto ad jus* debile ſemper habitum eſſe arguendi genus. Deinde, quæ à populo hunc in modum facta legimus, non fuiſſe *judicio* facta, ſedatóque & ſereno, ſed concitato & perturbato affectibus animo. Quinetiam, ubi reſederit paulùm illa *animorum tempeſtas*, & aſtu deceptum ſe

1.
2.
3.

se ac ludificatum populus tandem, sed serò nimis, deprehenderit; facti sui semet pœnitere, pudere nimiæ credulitatis; temeritatem suam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ *libertatis spe* inducti, suâ se operâ in *servitutem tyrannicæ dominationis* ultrò tradiderint. Spirant hæc omnia meram *impotentiam*, & animorum *infirmitatem*: ita ut mirus artifex sit oporteat, qui se hinc aliquod sobrii *juris* aut legitimæ *potestatis* argumentum elicere posse confidat.

XX. Reliqua est igitur unica duntaxat *Reip.* species, in quâ *popularis* in constituendo principe *juris* aliqua saltem apparet imago: *Regnum* sc. *Electivum*, ubi in demortui Regis locum novus succedit *Rex* liberis populi suffragiis *eligendus*. Esse hic *populo* suas partes, eásq; legitimas & jure bono sibi competentes, prolixè fatemur: non tamen & illud ullatenus largiendum censemus, totam propterea sic *electi Regis potestatem* à populo pendere, aut *populo acceptam* ferri debere. Aliud enim est *potestatem* aliquam instituere; aliud *personam* qui eam potestatem exerceat eligere: nec *aliud* solùm, sed & (plerumq;) *alterius*. *Prætor urbanus* istius villæ ab oppidanis & comburgensibus suis quotannis *eligitur*: electus, *juris dictionem* quandam exercet, quam nisi sic *electus* fuisset non licuisset ei exercere, infra pomœria istius urbis.

Penes

Penes *Collegiorum* etiam *Socios*, quoties præfecturam vacare contigerit, jus eſt *eligendi Præfectum*; ad quem ſic electum & virtute dictæ electionis, ſpectat totius *Collegii regimen*. Eligentium utrobique jus univerſum in ſolâ *perſonæ deſignatione* verſatur, quæ *poteſtatem* muneri ſuo competentem non ab *eligentibus* derivatam, ſed aliunde ſibi conceſſam, exerceat. Neque enim *Prætor juriſdictionem* quam in urbe exercet *concivibus* ſuis qui ipſum ad gerendum magiſtratum elegerunt, acceptam fert; ſed *chartæ Regiæ*, qui pro ſuo beneplacito indulſit urbi tale privilegium: nec *Collegii præfectus* quam obtinet in Collegio authoritatem accepit à *ſociis* quorum ſuffragiis *electus* eſt, ſed à *fundatore* ejúſque ſtatutis, qui iſtam ei authoritatem conceſſit. In ſummâ, ubi *principis electio à populo* aut legibus aut moribus recepta eſt, ibi populus *perſonam regentis* deſignat quidem, aſt Deus unus confert *regendi authoritatem*.

XXI. Sed donemus iſtis vulgi palponibus (ut eorum importunitati tantiſper gratificemur) ſuam hanc *hypotheſin*: nec hilum promoverint tamen, niſi & illud inſuper largiamur, quod cùm ſolidè probare debuiſſent, ſumere maluerunt; quiſquis alteri contulerit poteſtatem, ei jus eſſe *collatam poteſtatem*, ubi ipſi viſum fuerit opportunum,

eidem *adimere*, & in manum suam *resumere*. Contrà stat ratio, & omnia jura, omnia fora reclamant. Scilicet, *Legitima pacta* non esse rescindenda; *Donationem* absolutè nec interpositâ conditione factam non posse *revocari*, vel in totum vel ex parte; *Jus* quod ante electionem plenum fuit in *eligentibus*, *electione* jam peractâ ipso facto (*a*) transire in *personam electam*: aliáque in eandem rem plurima naturæ sunt & rationis toto orbe receptissima dictata, & omnium gentium consensu, ut ex usu quotidiano satis constat, firmata & comprobata. *Septem Germaniæ Principes eligendi* Imperatorem plenam habent potestatem; *electum* autem imperio submovendi, nullam. Singulorum *Angliæ Comitatuum* & *Burgorum* communitas plebis, hoc est, incolæ & *liberi homines* (ut nostrates loquuntur) quotquot sunt infra majoris nobilitatis gradum, *Equites* & *Burgenses*, communibus suffragiis *eligendi jus* habent, quos ad *Comitia Parlamentaria* velut legatos suo nomine mittant cum *fiduciariâ potestate* de publicis regni negotiis ipsorum vice tractandi: ast abrogandi imposterum jam *electis* demandatam semel potestatem, etiamsi fortè votis *eligentium* parùm responderint, nullum jus habent. Eadem ratio est eorum, penes quos *Prætorem urbanum*, *Collegii præfectum*, aut alterius ejusmodi communitatis

(a) *Populus in eum omne suum imperium & potestatem transtulit.* Ulpian. F. de constit. princip.

munitatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus eſt: qui peractâ *electione*, non habent ultra quod agant, jure nimirum & authoritate præſidendi *in perſonam electam* tranſlatis, cujus poteſtati deinceps ſubeſſe tenentur, & in *electione* quam ipſi fecerunt acquieſcere; nec, ſi *electus* indignum ſe Magiſtratu præbuerit, aliis id quàm ſibimetipſis imputare.

XXII. Potuerunt iſta, fateor, longiùs porrigi: & quidem dignum eſſet operâ pretium, liberiùs excurrere in iſtam probationem, & tàm noxiæ ac in ſeditionem pullulantis radicis fibras omnes ex animis hominum penitùs evellere, niſi me temporis & inſtituti mei ratio, eô unde egreſſus ſum, revocaret. Nec fortaſſis multùm opus eſt hac in re longiori excurſu; cùm & ex his quæ jam dicta ſunt ſatis conſtare poſſe arbitrer, quàm temerè ſimul & periculosè hæc tàm vaſta populo *poteſtas* attribuatur; & aliæ ſuppetant idoneæ rationes, quæ ut in ferendis legibus *populi* etiam *conſenſus* accedat & approbatio, vehementer perſuadeant. *Primò*, quia *Lex* debet eſſe (a) νοῦς ἄνευ ὀρέξεως, *Mens cupiditatis expers*: juſſa autem *Principum*, in aulicorum & adulatorum gratiam temerè & inconſultis ſubditis emiſſa, ſunt ferè μετ' ὀρέξεως, pravis nempe impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata. 1.

(a) Ariſtot. 3. Polit. 16.

2. *Secundò*, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur subditis, non probantur, *moraliter loquendo* præsumuntur esse aut *injustæ* in se, aut subditis *oneroſæ* nimis, aut saltem *inutiles* bono publico; & proinde ejusmodi, ut expediat eas non sanciri, quum sit Reipublicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges* sine
3. necessitate. *Tertiò*, quia *Leges* jam legitimè constitutas ita abrogari posse constat per *contrariam consuetudinem*, ut ultrà obligare desinant: quæ *consuetudo* nihil aliud est quàm conjuncta *populi consensio* eam legem ut inutilem observare negligentis, & *consensio principis* observationem ejus non exigentis. Ergo quum sit ejusdem potestatis *construere* & *destruere*, videtur *legum vis* ex approbatione &
4. *consensu populi* non minimùm pendere. *Quartò* & præcipuè, quia hoc ipsum (sc. ut ad Leges condendas concurrat una cum *Principis potestate consensus* etiam *populi*) & ad publicam totius *regni* pacem, & ad salutem securitatemque *Principis* in tantum conducit, ut nihil magis. Omnino enim verisimile est *subditos* universos, *Regibus* qui ipsorum consensum expectaverint, & *Legibus* in quas ipsi consenserint, promptè & alacriter, nec gravatè parituros. Neque verò imminutum iri isthoc pacto supremam *Principis* νομοθετικὴν *potestatem* (quod unum objici ex adversâ parte solet) verendum est. Posse enim

enim duo hæc, (*populi* inquam *conſenſum* & *ſupremam Principis* in ferendis Legibus *poteſtatem*) ſimul & amicè ſatis conſiſtere, (præterea quòd in rebus ipſis nulla videtur eſſe repugnantia,) vel inde conſtare poteſt; quòd *Angliæ* noſtræ *Reges*, quorum *ſupremam poteſtatem* ante infeliciſſima hæc tempora omnes hujus Regni incolæ prolixiſſimè ſemper agnoverunt, nunquam tamen *legiſlativam* ſuam *poteſtatem* ita exercuerint, ut ſine *ſubditorum* ſuorum *conſenſu* leges aliquas ipſis impoſuerint.

XXIII. Concedendum ergo putamus, ad *condendas leges* quæ ſubditos obligent in conſcientiâ, requiri aliquem ſaltem (*a*) *populi conſenſum*. Sed porrò dubitari poteſt non immeritò, eſtóque igitur hoc *Dubium Tertium, qualis quantúſque* populi conſenſus requiratur ad hoc, ut *Principis placitum* habeat vigorem *legis*. Reſpondeo, conſiderari poſſe in iſto de quo nunc agimus *populi conſenſu* duo hæc; Conſentiendi ſc. & *Tempus*, & *Modum*: & horum rurſus utrumque bifariam. Vel enim conſentitur in Legem, quoad *Tempus*; *ante* ejus permulgationem rogationémve, vel *poſt*: quoad *Modum*; conſenſu expreſſo, ſive *ſuffragiis*; vel conſenſu tacito, ſive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *popularis conſenſus* modi ſive *gradus*.

(a) ὁ τῷ νόμῳ ὁμολογίας ἰσχ. Ariſtot. 1. Polit. 6.

XXIV. *Pri-*

XXIV. *Primus*, isque omnium minimus & infimus, *gradus* est, *consensus tacitus ante rogationem Legis*; cum sc. populus aliquis se suáq; omnia sic in *victoris potestate* posuit, aut longâ parendi consuetudine ita in integrum permisit *Principis arbitrio*, ut quicquid is statuerit, id ipsis ratum esse debeat. Utrovis enim modo id contingat, tantundem est: siquidem *ex jure gentium*, justa est illa *Principis potestas*, quæ aut *justo bello* parta est, aut *diuturnâ possessione* quasi quodam præscriptionis jure confirmata. Et iste quidem *gradus*, etsi populo non multùm sit profuturus, si *Principi* libuerit potestate suâ in *tyrannidem* abuti: sufficit tamen ad hoc, ne queri possit *populus* sibi factam injuriam, si *Principem* gravius aliquid in ipsos, (quod fortè non sit injustum, sed quod ipsi tamen nollent,) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importunè (ut solent) & iniquè è *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam; cùm quos oporteret à *parochianis* ad id munus vocari, à privatâ aliquâ singulari *personâ*, aut *collegio*, sub *patroni* nomine sine ipsorum consensu præsententur, Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod *populus* olim habuerit, (quæ tamen incerta res est, & quam si negetur nunquam probare poterunt) ex

ex juſtâ certè aliquâ causâ ab initio, ſed longi temporis præſcriptione jam ignoratâ, ad *beneficiorum patronos* quos vocant jamdudum tranſiiſſe, adeóq; in factâ à *Patronis* electione involvi *virtualiter* & contineri *populi conſenſum*. Quod ſi homines dogmatum ſuorum nimiùm pertinaces non permoveat; aſt illud ſaltem ſubmonendi ſunt, quod vel importuniſſimo adverſario faciat ſatis, *jura Patronatus* & *Eccleſiarum advocationes* authoritate *Parliamentariâ*, hoc eſt, communi & pleno totius *populi conſenſu*, dudum ſancita eſſe; & proinde quod à legitimo *Patrono* hoc in caſu fit, *populum* ut id ei facere liceret *conſenſiſſe*.

XXV. *Secundus gradus* eſt, *tacitus populi conſenſus* in legem, *poſt ejus promulgationem*. Cùm ſc. (*a*) populus *Legi* à Principe latæ & promulgatæ non contradicit, ſed eam potiùs *moribus* & *factis* comprobat; conformando ſe voluntati *Principis*, & id obſervando, quod *Lege* imperatum eſt. Si enim qui *vel tacet* duntaxat, *conſentire* videatur, multò magis *conſentire* præſumitur qui & *facit*. De quo conſentiendi gradu ſic iterum *Julianus*, ubi ſupra; *Quid intereſt* (inquit) *ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus & facto?*

(a) *Leges conſtituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* diſtinct. 4. Sect. In iſtis.

XXVI. *Tertius gradus* eſt, *expreſſus Populi conſenſus* in legem à Principe rogatam & ſibi

sibi propositam, *post factam rogationem.* Cùm sc. *Princeps* Legis materiam domi antè præparatam, & ex consilio virorum prudentium, si non perfectè expolitam, aliquatenus tamen exasciatam, & *in concepta verba* quædam redactam, nequid quod palàm esset absurdum aut incommodum contineret, subditis suis ulteriùs examinandam & expendendam permittit: postulans, ut ipsi aut pleraq; ipsorum pars eandem si futuram putent *Reipublicæ* salutarem, aut saltem *bono publico* nihil incommodaturam, suffragiis suis confirment, ut ipsis etiam consentientibus abeat in *Legem.* Qui ferè fuit apud *Romanos* olim, stante adhuc Rep. *rogandarum Legum* mos: unde & *Rogandi* vox obtineat, cujus apud *Romanarum rerum* scriptores frequentissima mentio est.

XXVII. Ultimus & *supremus gradus*, (quæ est ipsissima illa *populi libertas*, quâ randiu sub optimis *Regibus* ad invidiam usq; felices fuimus *Britanni*, & nisi stupidè ingrati nimiùm nos indignos præstitissemus tantâ felicitate, adhuc felicissimis esse licuisset,) est *consensus expressus antè rogationem legis.* Cùm sc. *Legis formulâ perscripta*, habitâ priùs inter ipsos justâ & de *rebus* & de *verbis* deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis suffragiis comprobata, *Regiæ* tandem *Majestati*, cui uni competit *Legum ferendarum*

ferendarum ſumma poteſtas, exhibetur, ut ipſius calculo, ſi id ipſi commodum viſum fuerit, confirmata, *Legis* exinde habeat *vigorem*, aliàs irrita ſit penitus, nec pro Lege habeatur. Quæ *Legum ſanciendarum* ratio, à Majoribus noſtris prudentiſſimè excogitata, & ad noſtra uſque ſecula per tot Regum & annorum ſeries traducta, omnium retriorum ætatum experientiâ uſíque comperta eſt adeò *Reipublicæ* ſalutaris: ut ſi de movendis loco ſuo veteribus terminis non eſſent intempeſtivè ſatis (nequid durius dicam) capi cœpta conſilia, floruiſſent adhuc fortaſſis, ut Dei olim beneficio, quæ nunc juſtiſſimo ipſius judicio peſſum ierunt, eúntque magis magiſque indies *Eccleſiæ*, *Academiæ*, *Rex*, *Populus*, *Reſpublica*, *Res* cujuſq; *privatæ*. Quandoquidem non poſſe arbitror humano ingenio facilè excogitari, ad moderandam hinc *Regum potentiam*, illinc *licentiam populi* continendam coercendámque, *Legum ferendarum* ratio aliqua magis opportuna.

XXVIII. Sequitur *Dubium Quartum* De *Legibus minorum Communitatum*; ut exempli gratiâ, *Civitatum*, *Academiarum*, *Collegiorum*, *Scholarum*, aliarúmque quas *Corporatas* vocant *Societates*: quæ præter *Leges* omnibus Regni ſubditis *communes*, ſuis etiam *privatis* gaudent *legibus*, *juribus*, & *ſtatutis*. Ad quas

quas nimirum personas pertineat ejusmodi *legum ferendarum potestas*? & latæ quos & quoad *obligent*? Nec est difficilis re-

1. sponsio. Dico ergo *Primò*, Quum omnes hujusmodi *sodalitates, corpora*, sive *collegia minora*, magni sint corporis (hoc est, *Regni* sive *Reipublicæ*,) membra, & in eo contineantur ut *Cœlorum orbes inferiores* in superioribus, non licere cuiquam *Collegio*, societati, eorúmve moderatoribus aut inspectoribus, *Leges privatas* in usum suum condere, quæ publicis totius *Regni legibus* adversentur, aut ullo modo præjudicent. Di-

2. co *Secundò*, Quum ex concessione *Principum*, idque ex gratiâ speciali (ut loquuntur) corporentur istiusmodi *societates*, nec aliis gaudeant *juribus*, *privilegiis*, vel *potestate*, extra ea quæ vel ex diuturna temporis *præscriptione*, vel ex chartis *diplomatibúsq*; *Regiis* constare potest fuisse sibi concessa: *potestatem* proinde quæ in ipsis est νομοθετικὴν omnem *derivatam* esse *potestatem*, non autem *primitivam*, atque in supremam *Regiam potestatem*, ut veram sui *originem*, ultimatè resolvi; & propterea non posse ejusmodi *societates* earúmque magistratus pro arbitrio suo constituere, aut *potestatem* aliquam in legibus ferendis actualiter exercere, nisi ad modum & mensuram indultæ sibi *à Prin-*

3. *cipe* facultatis. Dico *Tertiò*, *Leges* à privatis

Col-

collegiis & *societatibus corporatis* juxta tenorem facultatis sibi à Principe concessæ *legitimè latæ*, *obligare* omnia membra earundem *societatum*, & quotquot earum jurisdictioni seu regimini subduntur, eósque solos, *per se*, *directè* & vi suâ: ast virtute supremæ *Majestatis Regiæ*, cujus authoritate nituntur, & à quâ vim suam omnem & authoritatem accipiunt, *obligare* aliquatenus & *indirectè* universos & singulos totius Regni subditos. Sed utriúsque *obligationis* nec eadem ratio est, nec gradus idem. *Obligant* enim hæ *leges*, *suos* quidem, ut eas diligenter *observent*: *reliquos* verò hactenus tantùm *obligant*, ne eas aliquo modo *violent*, *imminúantve*, aut earum observationem impediant.

XXIX. *Dubium Quintum*, de *Legibus Ecclesiasticis in specie.* Posse de novo condi *Leges* de ritibus, *rebus* & *personis Ecclesiasticis*, omnibusq; sacri cultus externi *circumstantiis* ad ordinem, honestatem & ædificationem spectantibus, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in sacris literis traditæ; adeo manifesta res est & rationi consentanea, ut perversi judicii obstinatique animi se suspicione ægrè liberaverit, qui siccus & sobrius negaverit. Sed cujus sit *Ecclesiasticas Leges* condere, ex quo in diversa studia abiere *Theologi*, parum inter partes convenit. *Pontificii*, qui clericos ab omni *civilis Magistratus* 1.

gistratus jurisdictione *exemptos* volunt, (de quâ controversiâ non est nunc disputandi locus,) *Episcopis* solis, inque eis summo *Pontifici* maximè, quem *Oecumenicum Episcopum* prædicant, hoc juris asserunt, ut ipsis *Leges* condere liceat, quæ non *Clericorum* modò sed & *Laicorum* conscientias obligent; etiam sine consensu vel licentiâ *Magistratus Politici*. *Papismi* hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantùm *personâ*, *dogmate* non
2. mutato,) amplectuntur, qui se tamen *Papismi* acerrimos hostes profitentur, sed omnia interim novi interturbant Davi, *Disciplinarii* nostri *Reformatores*: qui omnem potestatem, authoritatem, *Jurisdictionemque Ecclesiasticam* Regibus ademptam, sibi uni suisq; *classibus* & *conventibus* vendicant. *Erastiani* ex adverso, *Reformatores* quoque non
3. minùs & hi (Deus bone! sub specie *Reformationis* quot nominum & opinionum monstra, nisi quòd sunt *deformia* pariter, alias immane quantum invicem *difformia*, parturivit, peperit, aluit, fovit prodigiorum ferax *novissimum hoc septennium*!) *Erastiani* inquam, *clericis* omni *jurisdictione Ecclesiastica* penitus exutis, *externi Ecclesiæ regiminis* jus universum *Magistratui civili* ex asse & in solidum attribuunt.

XXX. Non est mihi animus, sed nec otium, (nisi vobis plus æquo molestus esse vellem)

vellem) cum utriuſvis generis adverſario manum conſerere. Hîc, ut aliis pleriſque in rebus uſuvenit, *verior* eſſe videtur, & eſt certè *tutior*, quæ inter duas extremas *media* interjacet *ſententia*: in quam veſtris omnium pedibus eò lubentiùs itum iri confido, quòd & doctrinæ *Eccleſiæ Anglicanæ*, & *Regni* inſimul *Legibus* maximè ſit conſentanea. Nempe, *jus* condendi *Leges Eccleſiaſticas* eſſe penes *Epiſcopos*, *Presbyteros*, aliáſque perſonas à totius Regni Clero rite electas, & in *legitimâ Synodo* ritè congregatas. Ità tamen ut ejus juris ſive *poteſtatis exercitium* in omni Rep. Chriſtiana, ex authoritate ſupremi *Magiſtratus Politici* pendere debeat. Idque & *à parte ante*, (ut loqui ſolemus) & *à parte poſt*: videlicet, ut nec eis ſtatuendi *Canones Eccleſiaſticos* causâ liceat convenire, niſi ut ipſius mandato & juſſu ad id negotii convocatis, aut ejus ſaltem authoritate, veniâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, munitis; nec *Canones*, in quos illi ſic convocati munitique conſenſerint, rati ſint, aut vim aliquam habeant *obligandi*, quòd ſupremi Magiſtratus aſſenſus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate ſimulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi ſunt, & *ſubditos obligant*. Atque hæc de *Causâ Efficiente* dicta ſufficiant.

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Causæ Formalis: *ubi*

De { Promulgatione Legum / Legibus Pœnalibus.

ESR. X. VII, VIII.

7. *Ita promulgarunt per* Judah *&* Jerusalem *omnibus filiis captivitatis, ut se congregarent* Jerosolymis,
8. *Et quisquis non veniret infra triduum — sub anathemate ut essent omnes facultates ejus.*

I. DE *Legum humanarum Obligatione*, quod ad earum *Causas Materialem* & *Efficientem* pertinet, in hi

quæ jam antè nobis tractata ſunt, ſatis pro inſtituti noſtri ratione vidimus. Dicendum proximè de his, quæ ad *Cauſæ genus Formale*, (etſi fortaſſis non admodum propriè, ſi quis velit iſta ad accuratam methodi normam exigere, haud tamen prorsùs incommodè, ut mihi ſaltem videtur,) reduci poſſunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; de adjunctâ eis *pœna* delinquentibus irrogandâ alterum. Quarum utraque ut in propoſito *Textu* expreſsè continetur, *Promulgatio* verſu ſeptimo, *Pœna* verſu octavo: ita eſt utriuſque, & ex ipsâ *Legis* naturâ, & ad *effectum legis* conſequendum, uſus perneceſſarius. Quum enim *Lex*, ex naturâ ſuâ, & quatenus eſt *regula* quædam rerum agendarum, *duplicem* habere debeat *vim*; vim ſc. *dirigendi*, oſtendendo ſubditis quid ſit *faciendum* vel *non faciendum*, & vim *obligandi*, ingerendo animis eorum parendi neceſſitatem: non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exerere, niſi & ſubdito innoteſcat, quæ ſit *Principis voluntas*, quod fit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appoſitâ *pœnâ*, quantum ſuâ refert eam præſtare.

II. De *Promulgatione* Legis, *Dubium primum* eſt, *An Promulgatio ſit de ratione Legis?* quod eſt quærere, An ad hoc ut *lex*

habeat vim *dirigendi* & *obligandi*, ita neceſſariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat niſi promulgata ſit? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo quoad uſum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos ſcriptores*, ſed juxta receptum morem loquendi *Scholaſticorum* & *Canoniſtarum* poſteriorum ſeculorum. Illa enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* lex adhuc ſerenda, ut populo probaretur: at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* eſt ipſa *publicatio Legis jam latæ*, ut populo innoteſcat. Ad dubium ergo propoſitum reſpondeo breviter, *Promulgationem* ita eſſe de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici poſſit ejus *Forma*, adeóq; apud pleroſque authores ingrediatur ejus definitionem: & proinde ſimpliciter eſſe neceſſariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *officium Legis*, quod eſt, *dirigere* & *obligare* ſubditos; quos ne *dirigere* quidem poteſt, multò autem minus *obligare*, quantumcunque ſit juſta & optima authoritate lata, niſi ſit illis *cognita*, & cognita eſſe non poteſt niſi *promulgetur*. Illud enim quod propriè inducit obligationem, eſt *voluntas* & authoritas præſidentis ſive *principis*, non ut eſt *perſona ſingularis*, ſed quatenus ſuſtinet *perſonam publicam* & eſt caput communitatis. Atqui niſi ſuam illam voluntatem publica aliqua ratione populo patefieri

&

& proponi curaverit, non poterit de aliqua *Lege* (juris saltem interpretatione) certò constare, quòd sit ipsius *voluntas*, & ab ejus authoritate prout *publicam personam* sustinet profecta. Hinc illud juris Canonici, (a) *Leges constituuntur, cum promulgantur*: itémque illud alterum juris civilis effatum, *Leges quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent.* Quod quùm omnium Doctorum communi consensu; ratione scilicet sic dictante, comprobetur: nihil opus est ei firmando aut *Dei* ipsius exemplum in medium adducere, *Legem* suam populo Hebræo de monte *Sinai* solenniter *promulgantis*; aut florentissimarum toto orbe *Rerump.* & *civitatum* praxin, quæ *Leges* suas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* incisas, aut insculptas *ligneis*, in locis maximè publicis, civibus inspiciendas proposuerunt. Notissima sunt illa vocabula quæ passim apud authores occurrunt, & ad hanc classem pertinent, *Athenienſium* πίλοι, κύρβεις, ἄξονες, XII. Tabulæ Romanorum, aliorumque populorum alia: de quibus consulant, queis vacat esse istarum rerum curiosis, utriusque linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad alia pergendum.

(a) Distinct. 4. Sect. In istis.

III. Posità promulgandæ legis *necessitate*, exoritur *dubium secundum, qualis* debeat esse

promulgatio legis, ut legitima censeatur, & inducat *obligationem*? Pro responsione dico *primò*, *promulgandi* legem modum & rationem, quoad particulares *ritus* & *circumstantias*, pro more cujusque gentis variari posse; in eo tamen consentire omnes, ex communi usu requiri, ut *legislator* voluntatem suam cuiretita proponi & manifestari subditis *externo* aliquo *signo*, ut eis publicè innotescat, nec aliquis eorum qui tenentur legem observare, possit (*moraliter loquendo*) esse ignarus ejusmodi legem esse latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinseca est & essentialis: non autem possunt *subditi* actiones suas secundum Principis sui voluntatem *dirigere*, nisi cognoscant hanc esse ejus *voluntatem*; nec id scire possunt, nisi sit ipsis *externo* aliquo *signo* (puta voce, scripto, sculpturâ, similivè alio) sufficienter *proposita* & manifestata.

IV. *Dico secundò*, ad *promulgationem legis* ità ut obliget subditos non sufficere quòd *Legislator* voluntatem suam eis publicè significet; sed ulteriùs etiam requiri, ut solenni aliquo adhibito *ritu* id fiat: aut saltem ita fiat (quod *solennis ritus* instar habet, & tantundem valet) ut satis testatum sit subditis *Legislatorem* intendere, ut illa ipsius voluntas *vigorem legis* habeat, & eos *obliget*. Cujus ratio est, quia non omnis *voluntas superioris*, etsi

etsi subdito cognita, continuò & ipso facto eum *obligat*; nisi etiam constet *superiorem intendisse* ut obligaret. Omnis enim *superior* Legislativâ potestate præditus, quum *duplicem* sustineat *personam*; unam privatam quà *homo singularis*, alteram publicam quà *legitimus superior*: potest idcirco duplicem subire considerationem sive respectum. Peperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauspicata quorundam solertia *novam distinctionem*, de Regis nempe *capacitate*, (sic enim loqui placuit) *personali*, & *politicâ*; præsenti negotio (meo saltem judicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquantò commodiorem. Nimirum sic est: *Voluntas Principis*, si consideretur princeps *in capacitate sua personali*, hoc est, ut *persona singularis* & quasi privata, non habet rationem *legis*, nec obligat *subditos* ut secundùm eam *dirigant* actiones suas. Ergo ad *obligandum subditos* non satis est, ut *Princeps* quocunque modo eis significet hoc vel illud se *velle*: nisi etiam alicunde constare poterit, eum idipsum velle ut *in capacitate suâ Politicâ*; hoc est, quatenus *Princeps* est, & caput communitatis, & ut *personam publicam* sustinet cum *Legislativâ potestate*. Quod quum ex simplici *voluntatis* suæ significatione satis constare non potest, opus est ut aliquâ magis publicâ & *solenni ceremoniâ* iis quorum id scire interest testatum sit: nequis

possit excusandæ suæ *inobedientiæ* putidum illud & vulgare *Non putàram* obtendere.

VI. Dico *Tertio*, In amplioribus imperiis, quæ multas continent *provincias*, utile saltem esse ut *promulgatio* novæ legis fiat in singulis imperii *provinciis*. Sunt quibus hoc videtur simpliciter necessarium, & requiri ex naturâ *legis*, quæ non obligat nisi à *populo* acceptetur: & proinde si *lex* in *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut primariis aliquot *civitatibus* solùm promulgetur, non sufficere ejusmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis & provinciis remotioribus degunt. Sed utut non sit hoc simpliciter necessarium, (nec videtur enim natura *legis* id requirere, & ex alterâ parte stat cum *communi opinione* Doctorum, tùm *communis* pleraturnque gentium *praxis*) utile tamen est id fieri, ut *Lex*, quâ *singuli* tenentur, ad *singulorum*, quoad fieri potest, notitiam perveniat. Quod quantò faciliùs nostro seculo, quam prioribus illis (nondum adinventâ *arte typographicâ*) præstari potest, tantò inexcusabiliùs negligitur. Ne longè abeam; quæ est apud nos usu recepta, non modò sufficiens, sed & facillima videtur esse *legis promulgendæ* & commodissima simul ratio: ut scilicet *leges in Comitiis Parlamentariis* totius Regni Ordinum consensu à *Rege sancitæ*, finitis jam *Comitiis* mox typis mandentur, idque à *typographo Regio* &

noto

noto charactere, ita ut nemo possit esse dubius, leges eas & legitimè *latas* esse, & sufficienter *promulgatas*.

VI. *Dubium Tertium.* Supposito quod lex fuerit sufficienter *promulgata*, *quando incipiat obligare* subditos: an statim post *promulgationem* factam? An post aliquod temporis intervallum? Pro responsione dico *primò*, quod & extra controversiam est, *leges* illas, in quibus definitum est certum *tempus obligationis*, quamprimum illud tempus advenerit, *statim obligare* incipere, & obligare deinceps in omne tempus futurum, nisi aut *terminus obligationis* ipsis illis legibus definiatur, aut ipsæ leges vel novâ *lege* vel contrariâ *consuetudine* abrogentur. Unde ex communi juris civilis sententiâ *leges Imperatoriæ* de novo constitutæ non obligant Imperii subditos, nisi post *duos menses* à promulgatione factâ: quia id tempus *Authenticâ quadam in Novellis*, ut in omnibus legibus observandum, universaliter definitum est, idque eo consilio, quòd præsumitur facillimè posse *duorum mensium* spacio notitiam leges ad omnes subditos pervenire. 1.

Dico *secundò*, in regnis & Rebuspublicis, ubi nihil certi de *tempore* quo leges de novo latæ incipiant obligare aut *jure* definitum est, aut *moribus* receptum, *leges* in quibus non apponitur certum tempus obligationis, obligare in conscientiâ, quamprimùm sunt pro consue- 2.

to regionis more *promulgatæ*, omnes illos ad quorum notitiam pervenerint, aut quibus per *legislatorem* non steterit, quò minùs innotescere potuerint. Quum enim *obligatio legis* ex voluntate *legislatoris* pendeat, non ex scientiâ *subditi*: sequitur vigere *obligationem legis*, quando legislator voluntatem suam *subditis externo signo* sufficienter expresserit, sive id singulis *subditis* cognitum fuerit, sive contigerit ut aliqui fortè idipsum ignorent. Positâ siquidem *lege*, ponitur *obligatio*; quæ convenit legi quatenus lex est, & eam necessariò sequitur, sicut omnis necessarius *effectus* sequitur propriam suam *causam*, ut à nobis sæpè antè dictum est. Ergo quum *legi*, quamprimum *legitimè lata* est & *sufficienter promulgata*, nihil ultrà desit quod ad complendam ejus essentiam requiratur; omninò consequitur *legem* sic latam & promulgatam *statim* inducere obligationem. Neque inconvenit nasci posse in nobis *obligationem* per voluntatem & factum alterius solùm, nobis etiam nescientibus; si *obligatio* illa habeat rationem *debiti moralis*, ut loquuntur: etsi in *obligationibus* & debitis quæ oriuntur *ex contractu*, aliter se res habeat.

VII. *Dubium Quartum*; quatenus *lex* afficiat eos, quibus, postquam *sufficienter promulgata* est, aut post elapsum tempus lege constitutum, *actu* tamen non innotescit?

Quod

Quod est quærere, an cui *lex actu cognita non est*, aut *culpæ* reus sit, ita ut peccet si contra *legem* faciat, aut *pœnam* propterea mereatur, quam *lex* delinquentibus irrogat? Ratio dubitandi est, ex unâ parte, quia frustrà est *obligatio*, vel potiùs nulla, quæ nec ad *culpam* obligat, nec ad *pœnam*. Ex alterâ parte, tùm quia absurdum videtur, ut quis *obligetur ad impossibile*, at certè legem servare quam nescias, *impossibile* est: tùm etiam quia è duobus *legis* quæ diximus officiis, necesse est *dirigendi* illam vim, ut naturâ priorem, alteram illam *obligandi* vim antecedere, ita ut lex nequeat *obligare* nisi quem *dirigit*, *dirigere* autem non potest nisi sit *cognita*. Hoc imprimis supposito, quod nullam admittit dubitationem, subditum cui lex actu cognita est, obligari & *ad culpam* & *ad pœnam*: quod ad *ignorantes legem* attinet, pro responsione ad dubium propositum, *Dico primò*, qui legem ignorat ex *crassâ negligentiâ*, quum id suo vitio & *latâ culpâ* contigat ut eam nesciat, nihilo aut saltem non multo minùs, & *peccati* reum esse, & *pœnam* mereri, quàm eum qui cognitam legem violat. *Ignorantia* enim *crassa* ejus quod quis scire debet & potest, neminem excusat: nec multum distare videntur (juris interpretatione) *dolus malus*, & *lata culpa*.

VIII. Dico *secundò*, eum qui *legem* propterea

terea *ignorat*, quia aliquantò *incuriosior* at *negligentior* in eam partem fuerit, quàm in tàm gravi oportuerat; etsi *culpâ*, quam Juri consulti *levem* vel etiam *levissimâ* dicunt; qui & *culpâ* tamen, & *suâ*, id factum constat, no prorsus immunem esse à *legis obligatione*. Ratio est, quia, istiusmodi *ignorantia* fuit *vincibilis*: si enim subditus tantam diligentiam adhibuisset, quantam & rei ipsius dignitas postulabat, & adhibere solent in gravioribus sui negotiis homines cauti, potuisset (id enim jam supponimus) certus fuisse de *legis promulgatione*. *Vincibilis* autem ignorantia ejus *juris*, secundum quod tenetur quisq; *dirigere actiones suas*, non potest non esse *culpabilis*: si verò *culpabilis* in quocunq; demum gradu, eatenus etiam & *inexcusabilis* est. Quo tamen *levior culpa* est, eò & in utroq; foro *excusatior* est *ignorantia*, & faciliùs apud æquos rerum æstimatores *veniâ* meretur. At lege antea *obligatum* fuisse, licet eam *ignoraret*, vel exinde patet, quòd quamprimum ex testimonio viri alicujus fide digni intelligit *legem promulgatam* esse, se protinùs eâ *lege obligatum* judicat: at nulla oritur de novo ex illius viri testimonio *obligatio*, (neq; aut *testi* ipsi, aut ipsius *testimonio*, vis aliqua ineſt *obligandi*;) ergo proculdubio jam antea *lege obligabatur*, etsi nec *legis* notitiam antè haberet, nec conscientiam *obligationis*.

IX. Dico *Tertiò*, eum qui *bonâ fide* & *invinci-*

vincibiliter, ex casu aut impedimento aliquo fortuito, nullâ tamen suâ negligentiâ, culpâve legem promulgatam *ignorat*, (ut si quis *insaniâ*, aut gravi & diuturno *morbo* laboraverit, aut nuperrimè ab exteris regionibus reversus fuerit, nec quicquam de *lege promulgatâ* aut inaudiverit aut audire potuerit,) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam eâ *lege obligari*: posse tamen eâ *lege* quam invincibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœnam impropriè dictam*, hoc est, ad *damnum* aliquod, sustinendum. Probatur hujus assertionis pars prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam* meretur, qui non *peccat*: at qui legem non servat quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: si enim peccaret, *obligaretur ad impossibile*: ergo nec meritò *culpari* potest, nec justè *puniri*. Quod tamen possit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege* sustinendum, quæ fuit nostræ assertionis altera pars, exemplo adducto clarissimum evadet. Esto *lex prohibens* certum aliquod genus *contractus*, quâ lege inter alia decernitur omnes ejusmodi *contractus* post unum mensem *à legis promulgatione* initos, *irritos* prorsus esse & *nullos*: si quis legis istius *bonâ fide* & *invincibiliter ignarus* mense jam elapso *contractum* ejusmodi fortè inierit: immunis quidem erit à *culpâ*, propter invincibilem ignorantiam; immunis etiam consequenter debet esse & à *pœnâ*, quæ nemini

nemini juſtè debetur niſi propter *culpam damnum* tamen, ſiquod ex *nullitate initi contractus* emergere contigerit, non ſolùm ſuſtinebit, ſed & ſuſtinere tenetur, etiam ſecundùm conſcientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ, & ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem ſtatuendum eſt, & in aliis quibuſdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabilitantur* perſonæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temperantur* fœnora, quibus certarum rerum venalium pretia *conſtituuntur*, & ſimilibus; de quibus fusè tractant *Canoniſtæ* & *Theologi*. Nec debet hoc cuiquam videri iniquum: etſi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit *per analogiam* tantum, valde *impropriè*. Nam aliàs *pœnæ* propriè dictæ, & *damni*, longè diverſa ratio eſt. *Pœnâ* ſi quis infons afficiatur, fit ei injuria: & *damnum* innocenti citra injuriam ſæpiſſimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum noſtro inſtituto ſufficiat, dicta ſunto.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. Ubi miſſis eorum pleriſque, quæ ſolent à *Caſuiſtis* multis & inutiliter diſputari, quæque magis ad *forum externum* & litigioſum, (idque ferè ex jure *Canonico & Pontificio*, quod noſtrâ non multum intereſt,) quàm ad *forum Conſcientiæ internum* pertinent: contenti erimus pauca quædam & præcipua delibaſſe, quæ propiùs *ad conſcientiæ regimen* conducere judica-

judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *legis* eſſentiam aliquo modo pertineat *pœnæ conſtitutio*? Reſpondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinſecè* requiſitum ad complendam *legis eſſentiam*, ità ut *lex* niſi appoſitâ pœnâ non eſſet *lex*: ſed *conſecutivè* tamen, ut aliquid neceſſarium ad hoc ut *lex* finem quem intendit efficaciter conſequatur. *Forma* enim & *eſſentia legis* in *præceptione* conſiſtit (*Præceptionem* hic intelligite latiùs ſumptam, ut *prohibitionem* ſimul complectatur: quomodo in Scripturis accipi ſolent voces מצוה & ἐντολὴ, & *Theologis* communiter tàm *negativa mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur.) Et ab hac *præceptione* ſolâ pendet utraque illa *vis*, quam *legi* ineſſe diximus, *dirigendi* ſcilicet *actiones*, & *obligandi conſcientias* ſubditorũ. Habet enim ſubditus ſufficientem *normam* ſecundum quam *dirigere* debet actiones ſuas, & ad cujus obſervationem, niſi velit officio ſuo deeſſe, aſtringitur in *conſcientiâ*, ſimulac reſcierit legitimum ſuperiorem ſuum, hoc vel illud *lege præcepiſſe*, ſive ſit illi *legi* appoſita aliqua *pœna*, ſive non. Non ergo ex naturâ ipſius *legis*, quæ in merâ *præceptione* conſiſtit, exurgit hæc *pœnam* apponendi neceſſitas: ſed, (ut *legis præceptio* quæ nuda non (a) ſufficeret, ſuum cum vigore ſortiatur *effectum*,) ex duplici aliâ *hypotheſi*: *ſubjecti* nempe, & *finis*.

(a) *Tacitè permittitur, quod ſine ultione prohibetur.* Tert. 1. contra Marcion. 26.

Expedit

Expedit enim ut leges ſanctiſſimè obſervẽtur, quæ eſt *hypotheſis ex parte finis*: ſuppoſito tamen humani cordis innatâ pravitate (quæ eſt altera *hypotheſis ex parte ſubjecti*,) fieri vix ac ne vix poteſt, quin contemptui habeantur vel utiliſſimæ *leges* (quæ eſt plerorumq; mortalium quà *negligentia*, quà *pervicacia*,) ni (*b*) *metu* ſaltem contineantur utcunq; in officio, qui ludos faciunt *conſcientiæ dictamen*. Hinc factum, (ex *duplici* inquam hac *hypotheſi*,) ut Reip. ſalutare, & ſibi neceſſarium ſemper judicarint prudentiſſimi quiq; *Legiſlatores*, ſancire *pœnis* legum obſervantiam. Idque *Dei* ipſius exemplo, cui viſus eſt eam quam primam dedit homini *legem*, non ſine *pœnæ* interminatione edicere, *Gen.* 3. Aliquot fortaſſis *boni cives*, quorum parciſſima ubique ſeges eſt, ſolâ *officii* conſcientiâ, patriæque & *virtutis amore* adducti, etſi nulla eſſet propoſita *pœna*, ultrò legibus obtemperarent; at plurima turba ſolâ *formidine pœnæ* adiguntur ad *officium* faciendum. Patet igitur quæ ſit in condendis legibus *pœnarum conſtituendarum* neceſſitas.

(b) *Ratione traduci ad meliora non poſſunt, ſolo metu continentur.* Quintil. 12. Inſtit. 7.

XI. *Dubium ſecundum* eſt, de *Obligatione legis pœnalis* quoad extenſionem: utrum ſcilicet *lex pœnalis* obliget ad *pœnam* tantùm, vel etiam ad *culpam*? Quod eſt quærere, an ſubditus *legi* & officio ſuo ita faciat ſatis, ſi paratus ſit *pœnam lege* conſtitutam ſubire, ut non

non ſit peccati reus etſi *legis præceptionem* non obſervet; aut annon etiam *obligetur* in conſcientiâ ad præſtandum illud quod *legi præcipitur*. Cui dubio ut diſtinctiùs & clariùs reſpondeatur, qui magni momenti quæſtio eſt, & cujus frequentiſſimus uſus eſt in vitâ communi: explicandæ rei gratiâ, non erit alienum, nonnulla quæ prægnoſci utile eſt, præmittere. Sciendum igitur *primò*, *legem* humanam poſitivam eam ſolam *pœnalem* dici, quæ ex arbitrio Legiſlatoris expreſsè ſtatuit in tranſgreſſores *pœnam* aliquam *temporalem*: adeóque in totâ hac tractatione, quoties occurrit *pœnæ* mentio, non aliam intelligi pœnam niſi *temporalem*. Dupliciter autem ſumitur *ly Temporalis*: aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut *Æternæ*. Accipiuntur enim ferè in communi ſermone ut membra invicem contradiſtincta: nunc *Spirituale*, & *Temporale*; nunc *Æternum* & *Temporale*. Quin ergo *tria* ſunt omninò *Pœnarum genera*; ſive quis *ſpecies*, aut *modos*, aut *gradus* dicere malit. Quicquid enim *Pœnæ* nomine venit, aut eſt *primò Pœna ſpiritualis*; qualis eſt amiſſio 1.
ſive carentia gratiæ & *amicitiæ Dei*, ſive *gaudii interni* & conſolationis quæ ex ejus gratiæ amicitiæque ſenſu oritur. Aut eſt *ſecundò* 2.
Pœna Æterna, quæ conſiſtit partim in æternâ *carentiâ beatificæ viſionis* Dei & Chriſti, partim in æternis *inferni cruciatibus*. Aut eſt

tertiò Pœna Temporalis, ab utráque priori diſtincta; quæ & pertinet ad ſtatum *præſentis vitæ*, & circa *corpus* ac *res externas* tantùm verſatur; nec tollit ex ſe & neceſſariò aut *ſenſum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *ſpem*: cujuſmodi ſunt *amiſſio pecuniæ*, *exilium*, *carcer*, *infamia*, *minutio capitis*, *flagella*, & quæ ſunt ejuſmodi alia, ipſa denique *mors corporalis*. Ejuſmodi pœnarum quæ præcipuæ habentur, & frequentioris ſunt uſus, ad 4. capita revocantur, *Ezr.* 7. 26. *Mortem* ſcilicet, *Exilium*, *Amiſſionem bonorum*, & *Carcerem*.

XII. Sciendum *ſecundò*, *Pœnam*, ut *culpæ* oppoſitam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *Materialiter* accipitur prout ei opponitur *oppoſitione contrariâ*; id eſt, ut ſpecies altera condividens idem genus. Et ſic omne *malum* quod cuiquam obvenit, quod non eſt *malum culpæ*, *Pœna* dicitur, vel *malum pœnæ*, etiamſi non infligatur ei qui id ipſum patitur propter aliquam antecedentem *culpam*, ſed aliunde (ut caſu fortaſſis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inopinus, *pecunia* furto ablata, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amiſſa bona*, omne denique *damnum* aut *nocumentum* quod perpeſſu grave eſt, inter *Pœnalia* numerari ſolent; & ſub *Pœnæ* appellatione venire. Quandoque etiam reſtrictiùs accipitur *Pœnæ* vocabulum, & quaſi

quasi *formaliter*, prout Culpæ opponitur *oppositione relativâ*; id est, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam*: ut siquis ob rem alterius *furto* sublatam multetur *quadruplo*, aut *exulare* jubeatur propter *seditionem*. Et hæc est propria, prior illa impropria, vocis *Pœnæ* significatio: impropriè enim *Pœna* dicitur, quam non præcessit *Culpa*. Unde illa notissima *Pœnæ* definitio, quòd sit *Supplicium, quo quis propter delictum afficitur*. Secundum utramque vocis significationem loqui intendimus, in præsenti disputatione prout res postulabit. Sed posterior hæc præcipua est: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tàm respectu *damni* aut nocumenti, quod alicui potest occasione *Legis*, (idque fortassis justè, sine aliquâ tamen suâ *culpâ*) contingere; quàm respectu illius *supplicii*, quod ex *legis* determinatione constitutum est eis qui eam transgrediuntur.

XIII. Sciendum *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, aliam esse *purè Pœnalem*, aliam *mixtam*. *Lex purè pœnalis* est, quæ simplici ordinatione *pœnam* apponit tantùm, nec tamen quicquam, expresè aut *jubendo* præcipit aut *vetando*. Exempli gratiâ, *Lex* sit quæ potestatem faciat popularibus alicujus *urbis* vel *oppidi*, eligendi quotannis unum aliquem ex honestioribus civibus in *Prætorem*, cum adjectâ hujusmodi clausulâ, "*Qui civium electus*

"*præturam urbanam recuſaverit, centum aureos* "*in commune pendito.* Hæc lex *purè pœnalis* eſt: quia *pœnam* conſtituit quidem recuſantibus id munus ſuſcipere; nulli tamen idipſum aut ſuſcipere *præcipit*, aut *prohibet* recuſare. *Lex pœnalis mixta eſt*, quæ aliquid fieri *præcipit* aut *vetat*, adjectâ inſuper *pœnâ* tranſgreſſoribus irrogandâ. Exempli gratiâ, ponamus *Legem* ſub hoc aut ſimili formâ promulgari, "*Nemo merces domeſticas* "*extra regnum exportato, aut peregrinas merces* "*advectas intra regnum divendito, niſi con-* "*ſuetum vectigal antè ſolverit: qui ſecus fecerit* "*mercium amiſſione luito.* Lex *pœnalis* eſt, quia appoſitam habet *pœnam*: non tamen *purè* pœnalis, ſed *mixtè*; quia (ſub illâ *pœnâ*) *præcipit* vectigalia ſolvi, *vetat* efferri aut diſtrahi merces vectigali inſoluto. Sunt qui *duabus* his *tertiam Legis pœnalis ſpeciem* addendam putant; ſcilicet, quæ *præceptionem* ſimul contineat & *pœnam*, neutram tamen poſitivè & ſpecialiter, ſed *ſub disjunctione* ἀδιαφόρως alterutram. Exemplo ſit *Lex* ſub tali forma, "*A popularibus electus, aut* "*præturam gerito, aut centum pendito.* Atqui nihil opus eſt ob hanc cauſam addi *ſpeciem novam*. Nec enim multiplicandæ ſunt rerum *ſpecies* ſine neceſſitate: & *disjunctiva* hæc forma proponendi legem ad *purè pœnalem* referri debet, quia *præceptionem* reipſa nullam

nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum rerum, etſi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen alterutram: facile regeram, at *præcipere indefinitè*, & ſub disjunctione, non magis *præcipere* eſt, (ſiquidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pictus* eſt *homo*. Eſt ergo *disjunctiva* hæc *Lex*, *purè* (ut dixi) *pœnalis*: quod vel ex collatâ utriuſque exempli formâ manifeſtum eſt. Sive enim edixerit Legiſlator illo modo, *Qui electus prætoram recuſaverit centum pendito*; ſive hoc altero, *Electus aut prætoram gerito, aut centum pendito*: tantundem eſt. Utrobique *ſenſus* idem, eadem *verborum vis*, par *obligatio*.

XIV. Sciendum *Quarto*, inter obligationem ad *Culpam* & obligationem ad *pœnam temporalem*, non eſſe neceſſariam connexionem; aut certè non ita neceſſariam ut ſit etiam *reciproca*. A *pœnâ* quidem *temporali propriè dictâ* ad *culpam* neceſſaria eſt conſecutio: validum proinde eſt hoc argumentum, *Petrus ex lege puniendus eſt*, ergo *culpam admiſit*. Sed à *pœnâ temporali minùs propriè dictâ*, putâ *damno* aut re ſimili, non neceſſariò infertur *culpâ*: poteſt enim aliquis *ſine culpâ* ſua obligari ad *damnum*, ut aliquoties antè diximus. Neque etiam à *culpâ* ad *pœnam temporalem reciproca* eſt conſecutio; quia fieri poteſt ut quis obligetur ad *culpam* ut interim non obligetur ad *pœnam*: pœnam

nimirum temporalem; nam *ſpiritualis* & *æternæ pœnæ* longè alia ratio eſt. Verbi gratiâ; ſiquis *culpam* admiſerit (puta ſi *mendacium* dixerit, ſi amici *arcana conſilia* prodiderit, ſi proximi *famam ſuſurris* læſerit, aut aliud ſimile) cui *lege humanâ* nulla ſit *pœna* conſtituta: non poterit ſine injuſtitiâ ab homine, neque verò neceſſe eſt eum à Deo affici *pœnâ* aliqua *temporali*. Cæterùm, ne quis ſibi improbus nimis adblandiatur, peccétque iſta licentiùs, quòd putet ſe exſortem fore *pœnæ temporalis*: expedit ei ſubinde meminiſſe, obligatum ſe nihilominùs ad *pœnam* multò graviorem, *ſpiritualem* ſcilicet, & *æternam*. Quæ utraque *pœna* cum omni *culpâ* ita neceſſariò & *reciprocè* conjuncta eſt, ut & *pœna* ſemper ſupponat antecedentem *culpam*, (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* neceſſariò tandem conſequatur (niſi ſuccurrat Dei clementia, culpam remittentis in Chriſto, per fidem & pœnitentiam,) commerita *pœna*.

XV. His ita præmiſſis, ut dubio propoſito reſpondeatur, pono aliquot concluſiones. *CONCLUSIO PRIMA*. Quatenus *lex pœnalis* obliget ſubditum in conſcientia, ex mente & *intentione Legiſlatoris*, ſi de eâ certi aliquid conſtet, imprimis judicandum eſt. Hoc eſt, ſi certò conſtet *Legiſlatorem* intendiſſe obligare ſubditos *ad culpam* etiam, & non ſolùm

lùm *ad pœnam*; certum eſt eos obligari ad *obſervandum* id quod lege *præcipitur*, nec ſatisfacere officio, ſi parati ſint *pœnam* lege conſtitutam *ſubire*. Quòd ſi manifeſtum ſit eum non intendiſſe obligare niſi *ad pœnam tantùm*; ſubditos etiam certum eſt *ultra pœnam* non obligari. Ratio eſt, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut aliàs oſtendimus,) eſt *Legiſlatoris* poteſtatem habentis *voluntas* ſufficienter manifeſtata: Ergo ubi *voluntas Legiſlatoris*, quæ eſt adæquata *menſura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit, manifeſta eſt; de *obligationis menſurâ* non eſt quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortaſſe, quæ *certitudo* ſufficiat ad hoc, ut ſubditus aliquis poſſit eſſe ſecurus in conſcientiâ, ſibi ſatis conſtare quæ fuerit mens & *intentio Legiſlatoris*? Reſpondeo, fruſtrà expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumſtantiarum varietatem & incertitudinem rerum humanarum, *certitudinem* quam vocant *Mathematicam*, quæ demonſtratione conſtat, & cui impoſſibile eſt ſubeſſe falſum. Haberi tamen poteſt de *Legiſlatoris intentione* plerumque *certitudo* quædam *Logica*; quæ ſc. colligitur ex ipſis *Legis verbis*: è quibus ita perſpicuè claret quandoque ipſius *intentio*, ut non ſit opus ulteriore evidentiâ. Eluceſcit autem *mens Legiſlatoris*, partim ex formâ & *modo præcipiendi*;

partim ex *pœnæ* appoſitæ *gravitate*: ſed præcipuè ex *proœmio ipſius Legis*; in quo, ut acceptior ſit populo *lex*, ſolet *Legiſlator* conſilii ſui de eâ Lege ferendâ *cauſas* & rationes exponere, quàm ſit *Lex juſta*, quàm fuerit tollendis incommodis & abuſibus *neceſſaria*, quàm futura ſit *Reipublicæ utilis*. Ex quibus omnibus debitè expenſis, unà cum *circumſtantiarum* etiam juſtâ collatione, non erit difficile ut plurimum viro probo & prudenti intentionem *Legiſlatoris perdiſcere*, & habere de eâ *certitudinẽ ſufficientem*, id eſt, *Moralem*; (in moralibus enim ſufficit *certitudo moralis*;) ita ut poſſit concludere *Legiſlatorem* hoc, vel diverſum, indubiè *intendiſſe*. Quòd ſi ſubditus non ſit tanti acuminis vel judicii, ut omnia poſſit rationum ex utrâque parte momenta rite expendere; aut ſi vereatur, (quum ſit unuſquiſque in *causâ propriâ* parùm *idoneus judex*,) ne in ſui ipſius gratiam, *Legiſlatoris* mentem *favorabiliùs* interpretetur quàm oporteret: conſultiſſimum erit ſubdito in utroque caſu, ſi negotium ſit tanti, (hoc eſt, ſi futurum ſit ei valde incommodum & oneroſum id obſervare quod *Lege* præceptum eſt) ad virum aliquem probatæ pietatis & peritiæ negotium deferre, ei rem totam nudè, ſimpliciter & ſincerè aperire, & in ipſius demum judicio & ſententiâ acquieſcere.

XVII. Sed

XVII. Sed quia fieri poteſt, nec rarò fit; ut poſt adhibitam omnem diligentiam de *mente Legiſlatoris* ex ipsâ *Lege* nulla habeatur certitudo, aut non tanta ut in eâ tutò acquieſcat viri boni conſcientia: quærendum ulteriùs eſt, in tàm dubio caſu, utram *interpretationem* magis expediat ſequi; *benignioremne* quod nonnullis viſum, an ut alii ſuadent, *ſtrictiorem*? Dicitur vir magnæ inter *Canoniſtas* authoritatis *Martinus Navarrus* in eâ fuiſſe ſententiâ, ut putaret nullum *legem pœnalem* obligare *ad culpam* per ſe, ſed tantùm *ad pœnam*. Alii è diverſo docuerunt, omnem *Legem pœnalem*, niſi de Legiſlatoris mente conſtet in contrarium, obligare *ad culpam*. Fateor mihi ſemper ſuſpectas fuiſſe *extremas* quaſque *ſententias*: & fieri poteſt, ut quemadmodum illi nimis *laxè*, ſic iſti nimiùm *rigidè* pronunciarint. Ut ergo in re tam dubiâ, certi aliquid quod ſequamur habeamus: eſto hæc *CONCLUSIO SECUNDA. Lex purè pœnalis, per ſe & ordinariè, obligat tantùm ad pœnam, non item ad culpam.* Dico *primò*, *Lex purè pœnalis*: ſive ea categoricè 1.
enuncietur, ſive disjunctivé. Dico *ſecundò*, *Per ſe*: quia per accidens, & ex ſuppoſitione 2.
prioris obligationis poteſt obligare & ad culpam. Cum ſcilicet *lex pœnalis* eo fine lata eſt, ut *metu pœnæ* ſubditi cogantur ad *officium*, ad quod antè obligati erant *lege* aliquâ

quâ priore, *divinâ*, *naturali*, aut *humanâ*. Sic iſtæ pœnales. [" *Qui hominem occide-* " *rit, capite plectitor. Qui merces exportat, aut* " *vectigal antè ſolvito, aut merces amittito,*] obligant *ad culpam* : ita ut conſcientiam non liberaverit ſiquis *pœnam* ſubierit, niſi & *præceptioni legis* paruerit. Non tamen *per ſe & virtute propriâ* ſic obligant, ſed vi *obligationis præcedaneæ* ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat ſubditus, dictis legibus ex hypotheſi noſtrâ nondum latis, & *lege divinâ* ne perpetraret *homicidium* ; & *lege patriâ*, ad *vectigalia* im-
3. perata ſolvendum. Dico *tertiò Ordinariè* : quia fieri poteſt *extraordinariè*, rerum præſentium ſtatu & conditione ſic exigente, ut quod aliàs *liberum* eſſet potuiſſétque omitti, evadat *pro hîc & nunc* ita factu *neceſſarium*, ut peccet & officio ſuo deſit qui idipſum non fecerit. *Ordinariè* tamen, & extra caſus ejuſmodi ſingulares ; qui paratus eſt *pœnam* legi appoſitam ſubire, lege illâ, ſi ſit *purè pœnalis*, non ultrà tenetur ;

XVIII. Ratio totius *Concluſionis* eſt, quia *Legiſlator* non obligat niſi *præcipiendo* : proinde *ſimplex ordinatio*, qui nihil præcipit, non magis *ex ſe obligat*, quàm amici *conſilium*, aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *conſilium*, aut eum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri,

fieri, non tamen eum ut id faciat *obligat*, ſed nec obligare intendit: haud aliter *Legiſlator* eâ lege, quâ nihil ſubdito *præcipit*, ſed tantùm oſtendit quid ab eo ſub propoſitæ *pœnæ* conditione fieri velit, præſumendus eſt non habuiſſe voluntatem eum ulteriùs *obligandi* quàm ad propoſitam *pœnam*. Quia ſi intentionem habuiſſet obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuiſſet, additâ duntaxat *præceptione* ſuam illam intentionem ſignificare. Ergo cum nec ſimplex & *nuda ordinatio* ex ſe obliget *ad culpam*, nec poſſit additio *pœnæ temporalis* ex ſe obligare niſi *ad pœnam temporalem* ſubeundam; manifeſtum eſt *Legem purè pœnalem*, quæ præter iſta duo (ſimplicem dico *ordinationem*, & adjectam *pœnam temporalem*,) nihil in ſe continet, quorum neutrum eſt *obligatorium ad culpam*, non poſſe ex ſe *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm obligare. Et eſt ſimile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus*: quo exemplo libentùs utor, quòd concluſionem noſtram non confirmet modò, ſed & egregiè illuſtret. Cui etiam addi poſſit *Teſtatoris Voluntas*; & alia nonnulla, quorum eſt (quod ad *obligandi vim* ſaltem attinet) ratio omninò conſimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi leges* proprie dictas poteſtate carent, in *curiâ domini manerii* (ſic enim ex uſu forenſi loquendum eſt) aut aliàs *extra curiam*, de rebus quibuſdam ad pacem

cem & juſtitiam inter vicinos conſervandam conducentibus inter ſeſe *paciſcuntur*, multâ etiam pecuniariâ *nomine pœnæ* iis conſtitutâ, qui ſic inita *pacta* violaverint. Cujuſmodi *conventiones*, noſtratibus vernaculo ſermone By-Laws dicuntur, hoc eſt, *Incolarum leges*: (By etenim priſcâ Saxonum lingua *habitationem* ſignificare notant Antiquariæ rei peritiores viri docti:) nos cum aliis, docendi cauſa, *leges conventionales* dicemus. Etſi enim *pacta* ſint ſolùm, & *conventiones* inter privatas perſonas, & non *leges* (ſiquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *leges* tamen dici ſolent propter ἀναλογίαν illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos ſæpè dictos *legum effectus*, *dirigendi* ſcil. & *obligandi*. Nam ſicut *leges* ſubditos; ſic iſtæ *conventiones* perſonas conſentientes & *dirigunt* in agendo, & *obligant* ad officium. Certum eſt autem in iſtiuſmodi *conventionibus*, perſonas contrahentes non intendiſſe ſe mutuò obligare *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm, exempli gratiâ, "*Paciſcuntur inter ſe in-*"*colæ alicujus villæ, ſingulos patresfamilias*
"*menſe Maio quotannis triduanâ operâ reficien-*"*dis viis publicis perſonaliter collocaturos: qui*
"*non fecerint* (ſupponamus autem ſingulas di-"urnas operas decem denariis æſtimari) *vigin-*"*ti denariorum multâ luituros*. Hâc *lege conventionali*

Camden. in Britann. p. 408.

tionali certum eſt perſonas contrahentes illud imprimis *intendiſſe*, ut *viæ publicæ* quotannis reficerentur, quin & illud inſuper voluiſſe, ut unuſquiſque paterfamilias *perſonalem operam* in rem tàm utilem conferrent: aliter enim dupli multam ſecùs facientibus non conſtituiſſent. Cæterùm non minùs ex alterâ parte certum eſt, eos non *intendiſſe* ſe mutuò ulteriùs *obligare* quàm ad *multam* ſolvendam; ſi cui ipſorum aut per alia negotia non licéret, aut quacunque aliâ de causâ non libéret, *perſonalem* ſuam *operam* præſtare. Sic in re teſtamentariâ (nam & (a) *Teſtamentum* inſtar *legis* eſt, executorem & (b) legatarios *dirigendo* pariter & *obligando*) "*Caius vult ut Caia uxor* "*quoad vidua remanſerit ædes cum fundo vici-* "*no quas à Titio emit retineat; ſi alteri nupſe-* "*rit, eas amittat.* Conſtat id voluiſſe *Caium*, ut uxor vidua remaneret, nec alteri nuberet, ea enim intentione *conditionem* illam appoſuit, ut uxorem tanti *damni metu* à ſecundis nuptiis arceret. Nec tamen apponendo talem conditionem intendit (imò ne potuit quidem intendere) uxorem obligare *ad culpam*, ita ut peccaret ſi alteri nuberet.

(a) *Imperia mortuorum.* Sect. 3. controv. 9.

(b) *Legatum eſt, quod legis modo teſtamento relinquitur.* Ulpian. Inſtit. cap. 26.

XIX. Aſt, inquies, *ad culpam* & *Pacta* obligant, & *Teſtamenta* obligant. Nam & is *peccat*, qui *pactum* conventum non ſervat: & peccat *legatarius*, ſi aliter fecerit quàm teſtamento cautum eſt. Reſpondeo, longe aliud eſſe,

esse, si quis *conventa, testamentum,* aut *leges* violet: aliud si quis contra *ejus quîcum contraxit, testatoris* aut *Legislatoris voluntatem* fecerit *sub conditione* latam vel prolatam. Quid interſit, quæ antè adduximus exempla optimè docebunt. In *legem illam conventionalem,* de triduanâ operâ præstandâ sub multâ pecuniariâ; non continuo *peccat,* qui operam non confert, nisi & *multam* solvere recuset: stat enim *pactis* si alterutrum fecerit, idque secundum *intentionem paciscentium,* qui intendebant ad illam operam præstandam se mutuò *obligare* quidem, non tamen simpliciter & absolutè, sed *sub conditione* prædictâ. Sic & in *lege* illa *Testamentariâ, Caia,* si *Caio* defuncto alteri nubat, *non peccat* nubendo, etsi certum sit *malui esse testatorem,* proinde & *voluisse* (nam *qui mavult vult*) ne id fieret: *peccaret* tamen proculdubiò, si alteri jam nupta, legatas *testamento sub eâ conditione* ædes cum fundo sibi retineret nec hæredi restitueret. Ratio utriusq; exempli eadem est; scil. quia *obligatio* utrobiq; non fuit pura, *simplex & absoluta,* sed *conditionalis* tantùm obligatio: *conditio* autem semper & ex sui naturâ suspendit *obligationẽ,* ita ut *conditione* præstitâ, ipso facto, quasi jam soluto vinculo, cadat *obligatio.* In *legibus* item *purè pœnalibus* eodem omninò modo se res habet, quantum *ad obligandi modũ & mensuram*: quod facilè intelligent, quibus ista inter

ter ſe conferre vacat & libet; ut non ſit nobis opus his explicandis diutiùs immorari.

XX. Sed inſtabit adhuc fortaſſis quiſpiam: *primò*, non poſſe quenquam obligari *ad pœnam*, quin obligetur etiam *ad culpam*: quia non poteſt juſtè alicui *pœna* irrogari, niſi propter antecedentem *culpam*, juxta illud Auguſtini. (*a*) *Omnis pœna ſi juſta eſt, peccati pœna eſt.* *Secundò*, de ratione legis eſſe, ut aliquid *præcipiat*: ergò *legem* illam, quam dicimus *purè pœnalem*, aut non habere rationem *legis*, ſi nihil præcipiat; aut ſi contineat in ſe ſaltem implicitè aliquam *præceptionem*, obligare & *ad culpam*: cùm ſit *culpa* nihil aliud, quàm *juſtæ præceptionis tranſgreſſio* ſive violatio. 1.

(*a*) Auguſt. l. Retract. 9. 2.

XXI. Ad prius *objectum* variè reſponderi poteſt. Verè enim dici poteſt *primò*, *Pœnam* quidem *æternam*, in quantum perfectam habet pœnæ rationem, non poteſt aliter conſiderari niſi *ſub ratione pœnæ*, propterea neceſſariò ſupponere *culpam* aliquam antecedentem quæ eam promerita ſit, & propter quam, ſine ullo alio reſpectu, qui *culpæ* reus eſt, eâ *pœna* afficitur: at *pœnæ ſpiritualis*, tùm etiam multò magis *pœnæ temporalis*, non eſſe eandem per omnia rationem. Etſi enim ſupponat utraque quatenus *pœna* eſt antecedentem aliquam *culpam* tali *pœna* dignam (aliàs utique non eſſet *juſta*:) quia tamen poteſt utraque

utraq; aliter consíderari quàm *sub ratione pœnæ*, per respectum scilicet ad *finem* à puniente intentam, (hoc est, quatenus ordinatur non tàm ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram ;) inde fit, ut nec Deus, cum hominem *pœnâ*, sive *spirituali* sive *temporali* affligit, nec homo, cum hominem *pœnâ temporali* afficit, semper eorum *peccata* aut *culpas* respiciant, sed habeant sæpissimè propositos sibi alios *fines*. Quò pertinet responsum illud domini nostri Jesu Christi discipulis interrogantibus de *homine cæco nato*, suáne an paternâ culpâ id ei accidisset, ut *cæcus nasceretur*, *Joh.* 9. 3. *Nec iste peccavit*, inquit, *nec parentes ejus* (scilicet ut cæcus nasceretur) *sed ut opera Dei manifestentur in eo*, hoc factum est. Ratio est ; quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æstimatio, itémq; & denominatio, à *causâ finali* potiùs sumi debet, quàm à *causâ efficiente meritoriâ*.

XXII. Deinde *secundò* dici potest, *pœnæ temporalis* relationem ad *culpam* in eâ duntaxat *pœnâ* propriè spectari, quæ culpæ *relativè* opponitur ; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantùm opponitur, quæ est laxior ejus vocis significatio & minùs propria. Hanc distinctionem antè explicuimus in *secundo* hujus *dubii prægnito* ; nec opus est multis repetere. Sufficerit meminisse pœnam *legi purè pœnali* appositam, non strictè & propriè, sed impropriè

propriè & latè *pœnam* dici, prout significat alterum *mali* genus *à malo culpæ* diversum. Quale genus *pœnæ* potest sine injustitiâ legali alicui inferri *propter finem utilem*, ut, verbi gratiâ, ad vitandum aliquod incommodum publicum) citra peccatum personæ patientis. Sic enim accepta *pœnæ* appellatio, omnia *infortunia, damna, adversa*, aut quicquid homini accidit quod mallet non evenisse, complexu suo continet.

XXIII. Ista si cui vestrum minùs satisfecerint, (nec ego sanè multùm contendero,) ast illud saltem imprimis dignum est observatu, quod *tertio loco* nunc subjicio, quum & totam hanc exhauriat *dubitationem*, & alteri simul *objectioni* aptissimè occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc sub incude est, quum utrumque intendat, & *obligare* subditum scil. & tamen *non nisi conditionaliter* obligare; *dupliciter* posse considerari, vel *tripliciter* potiùs. *Primò*, præcisè quantum *ad id, ad quod* sub tali conditione præstandum intendit obligare: *secundò*, quantùm ad *conditionem* illam præcisè, sub quâ intendit obligare; quorum illud *legis ordinationem*, hæc appositam ei *pœnam* continet: *tertiò* quoad *totum aggregatum*, hoc est, *legem* ipsam totam, quæ ex utriusque complexione consistit, simul sumptam. Hac positâ distinctione, dico *primò*, legis partem illam quæ *conditionem* 1.

1. 2. 3.

ſive pœnam tantùm continet, *per ſe* non obligare *ad culpam*: *nuda* enim *conditio nihil ponit in eſſe*, ut omnes concedunt, & eſt ex ſe manifeſtum. Non ergo *peccat*, imò officio ſuo optime defungitur, qui *legis pœnam* vitat, modò id quod lex *ordinat* præſtiterit. Dico

2. *ſecundò*, nec illam legis partem quæ *ordinationem* continet, per ſe obligare *ad culpam*. Quia nulla *lex* obligat ultra intentionem *Legiſlatoris*: *Legiſlatorem* autem non intendiſſe eâ legis parte *per ſe* obligare ſubditum *ad culpam* certum eſt; tum enim intendiſſet eum *ſimpliciter obligaſſe*, quia illa pars per ſe & præcisè ſumpta nullam continet in ſe *conditionẽ*; at ex additâ in alterâ parte legis *conditione* patet eum non intendiſſe *ſimpliciter obligare* ad id præſtandum quod lex ordinat, ſed *ſub conditione* in lege expreſsâ. Dico tamen

3. *tertiò*, *legem pœnalem*, integrè & conjunctim ſumptam, obligare & *ad culpam*. Hoc ſenſu, ut nimirum *culpæ* reus ſit & *peccet* contra legem, qui cum *alterutram* ejus partem præſtare debeat, *neutram* præſtat. Sicut enim apud *Dialecticos* veritas propoſitionis *disjunctivæ* pendet ex veritate *unius alicujus partis*; ita ut *tota vera* ſit cujus *altera pars* eſt vera, *falſa* autem non ſit niſi *utraque pars* ſit falſa: ſic in *moralibus*, legem *disjunctivam* (omnis autem *lex purè pœnalis* disjunctiva eſt, aut *formaliter*, aut *æquivalenter*,) legem, inquam, disjunctivam

vam *observat*, qui facit è duobus propositis *alterutrum*; non *violat* nisi qui *utrumque* negligit.

XXIV. His satis, ut opinor, explicatis, quæ de *legis purè pœnalis* obligatione dicenda videbantur, ad *legem pœnalem mixtam* transeamus. De quâ sit *tertia* nostra *Conclusio*; *Lex pœnalis mista* (quæ scil. apertè aliquid *præcipit*, observari, & quò diligentiùs observetur quod præcipitur, *pœnam* transgressoribus constituit,) *& ad culpam obligat, & ad pœnam*: ita ut nec *legi* satisfaciat, nec *conscientiæ* suæ, qui *pœnam* sustinet, nisi & illud fecerit quod *lege* imperatur. Ad *pœnam* obligare ejusmodi *legem* nemini potest esse dubium: aliàs quis usus esse posset *adjectæ pœnæ*? Obligare autem & *ad culpam* inde patet, quòd manifestam continet *præceptionem*; & omnis præceptio obligat *ad culpam*: siquidem nihil aliud est *Culpa*, quàm præcepti alicujus transgressio, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. Nec potest probabiliter dici, quod tamen sensisse videtur *Navarrus*, Legislatorem apponendo *pœnam* voluisse significare, se non habuisse intentionem obligandi nisi *ad* illam appositam *pœnam* tantùm. Animadvertite quæso, quàm perversum sit *pœnæ* constitutionem, quam certum est eo fine appositam esse *præceptioni*, ut ipsa *præceptio* ejus *pœnæ metu* sanctiùs & diligentiùs observaretur, sic interpretari, ut

præcepti obligationem invalidet & tollat? Infinitæ ſunt per orbem terrarum, adjectis inſuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, alióſque nefarios & ſceleratos cives, *leges*: tulit etiam *legem* Deus creator protoplaſtis hominibus, quâ eis *eſum ligni* quod erat in medio paradiſi *interdixit*, appoſitâ ſi comederent *mortis pœnâ*. *Gen.* 2. Adeóne reperiri quenquam ſanæ mentis inopem, ut exiſtimet obligatum lege hac divinâ *Adamum*, obligatos legibus illis humanis *alios*, *ad pœnam* tantum, non etiam *ad culpam*? Quis dixerit (ut illas alteras omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* Adamum non fuiſſe *obligatũ in conſcientiâ*, ut à fructu vetito *abſtineret*; ſed ad hoc tantùm, ut ſi comederet paratus eſſet *mortis ſententiam* ſubire? Rejectâ ergo *Navarri* ſententiâ, (ſi ea fuerit ipſius indubiè ſententia, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculoſa eſt, & ab omnibus ferè reprehenditur; dicendum eſt, *Legem pœnalem mixtam*, quum & *pœnalis* ſit, & *præceptiva*, obligare & *ad pœnam* & *ad culpam*: *ad pœnam*, quatenus *pœnalis* eſt, & *ad culpam*, quatenus *præceptiva* eſt.

XXV. Reſtat *Dubium tertium*. An & quatenus teneatur *legis pœnalis tranſgreſſor*, ad pœnam lege conſtitutam *ipſo facto* ſubeundam? Feſtinato opus eſt; ideóque rem pau-
1. cis abſolvam. Dico igitur *primò*, ſi *pœna* lege conſtituta

constituta ejusmodi sit, ut non imponat transgressori aliquid ab ipso *faciendum* vel *patiendum*, sed consistat potiùs in quadam *inhabilitate* ad faciendum aliquid quod facere esset ipsi *commodum*, aut in *incapacitate* recipiendi aliquid quod esset ipsi *gratum* vel *utile*; teneri legis violatæ reum *ipso facto* pœnam subire. Multæ sunt *leges* quæ prohibent transgressores hoc vel illud facere; ut leges civiles propter certas causas impediunt *translationem dominii*. Sunt etiam multæ *leges*, quæ delinquentes decernunt ad aliquod temporis spacium *incapaces* alicujus *muneris* vel *dignitatis*: ut si prohiberetur statuto Academiæ *perturbator pacis*, ne liceat ei infra biennium post crimen admissum in domo Congregationis *gratiam suam* proponere. In his aliisque similibus casibus, ubi *pœna* in solâ *inhabilitate* vel *incapacitate* consistit; quia ad ejusmodi pœnam sustinendam non requiritur aliqua personæ puniendæ *cooperatio*, sed operandi potiùs *cessatio* quædam: tenetur sine dubio qui legem violavit, eam *pœnam*, etiam non requisitus, ultrò sufferre. Dico *secundò*, si *pœna* 2.
lege constituta sit ejusmodi, ut ad *legis executionem* necessariò requiratur *cooperatio* aliqua personæ delinquentis; hoc est, ut qui *puniendus* est ipse aliquid *faciat*: non teneri reum (*ordinariè*) ad ejusmodi pœnam *ipso facto* subeundam, ante latam à judice sententiam;

ſive, quod idem eſt, priuſquam à perſonâ legitimam authoritatem habente ea *pœna* ab ipſo exigatur. Tenetur quidem reus *pœnas dare*; ſed ſi repoſcantur: aliàs non tenetur.

3. Dico *tertiò*, reum, poſt latam à judice *ſententiam*, aut à perſonâ legitimam authoritatem habente *requiſitum*, ad pœnam *ſponte* ſuſcipiendam teneri, etiam cum aliquâ ſuâ *cooperatione*; ſi ejuſmodi *cooperatio* non ſit contra *humanitatem*, etſi aliàs fortaſſe admodum gravis & oneroſa. Exempli gratiâ, ſi jubeatur pœnæ nomine grandem *pecuniæ ſummam dependere, regno exire, &c.* tenetur reus vi legis id facere. Quòd ſi *pœna* impoſita non *grave* ſit tantùm, ſed aliquid etiam in ſe contineat quod ſit *inhumanum*, ut ſi quis jubeatur *ſe flagellare, dextram ſibi præcidere, cicutam bibere*, &c. dico *quartò* in ejuſmodi caſibus teneri quidem reum, ad *pœnam* eam, quam ſcivit lege conſtitutam, quámque culpâ ſuâ commeruit, *paſſivè ſubeundam*; non item obligari *ad activè cooperandum* in eâdem. Et hæc de *Legum promulgandarum neceſſitate*, & de *Legum Pœnalium obligatione*, quæ ad legum *cauſam formalem* aliquo modo pertinere videntur, dicta ſunto.

4.

PRÆ-

PRÆLECTIO NONA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Cauſæ Finalis:

1 TIM. II. II.

------ *Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.*

I. DE *Legum Humanarum obligatione*, quod ad *Cauſas Materialem*, *Efficientem*, *Formalem* attinet, prout res tulerat (fuſius alicubi fortaſſis, alibi contractiùs, quàm par erat,) egimus

utcunq; ſuperioribus prælectionibus: ſupereſt ut ad ea quæ *ad Legum cauſam Finalem* pertinent dubia pertractanda pergamus porró. Sed antequam ad illa dubia diſſolvenda perveniam, illud interim præmittendum eſt, & ut res indubia ſupponendum, *Legum ultimum finem eſſe Bonum communitatis*, ſive pacem & tranquillitatem publicam.

1. Probatur hoc *primò*, ex ipſis iſtis Apoſtoli verbis, [ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, *ut vitam quietam & tranquillam agamus.*] Hortatur nimirum hîc Apoſtolus, ut fiant cùm privatim, tùm vel maximè *in publicis cœtibus*, (ſic enim, cum optimis quibuſque interpretibus, hunc locum intelligendum exiſtimo,) *obteſtationes, preces, poſtulationes, & gratiarum actiones*: ut pro omnibus in univerſum hominibus *primò* (ex intuitu *Charitatis*, & in ordine *ad finem ſpiritualem*, felicitatem ſc. æternam in vitâ futura,) in quantum ſunt omnes homines, aut *actu*, aut ſaltem *poteſtate*, membra *corporis Chriſti myſtici*; ita *pro Regibus aliiſq; ſupremâ poteſtate præditis* in ſpecie (ex intuitu etiam *Prudentiæ*, & in ordine *ad finem temporalem*, felicitatem ſc. externam in vita præſenti,) in quantum ſunt præcipua membra *corporis politici*. A quorum poteſtate, *Lativâ Legum* & *Executivâ*, prout utramque rectè aut ſecus adminiſtraverint, plurimùm

mùm pendet reliquorum membrorum, adeóque totius corporis, vel *felicitas* ſumma, vel ſumma *infelicitas*. Proinde quum ſit *Legum-latio*, ut jam antè diximus, *Supremæ Juriſdictionis Politicæ actus præcipuus*: qui eſt ſupremæ illius *Juriſdictionis* totiúſq; Politici Regiminis, idem eſt & *Legum* ferendarum ſupremus *Finis*; *bonum* ſc. *Communitatis*. Probatur *ſecundò*, à naturâ *Finis*, quaſi demonſtratione à Priori. Is eſt rei cujuſque *Finis* in ſuo ordine *ultimus*, ad quem omnes illius rei *actus reducuntur*, tanquam ad *primum principium* ſui regulativum; & *ad quem referuntur*, tanquam ad id *cujus gratiâ* ultimatè fiunt: unde *cauſa Finalis* Ariſtoteli ferè τὸ οὗ ἕνεκα appellatur. Sed omnes (a) *Legum actus à Bono Communi* regulantur, tanquam à primo ſuo *principio* & *Canone*; & *ad Bonum Commune* referuntur, tanquam ad *ultimum id cujus gratiâ* fiunt: ut patet diſcurrendo per ſingulos actus: ergo, &c. Quorſum enim res, aut bonæ *præcipiuntur*, aut malæ *vetantur*, aut *permittuntur* mediæ & neutræ? Aut quorſum hominibus, vel de Rep. benè meritis *præmia* decernuntur, vel legum violatoribus conſtituta ſunt *ſupplicia*, vel indiſcriminatim utriſlibet in judiciis *jura* dicuntur? quorum ſunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formæ*: iſti *remotiores*, & per modum *Effectus*. Annon

2.

(a) Οἱ νομοθέται τὸ δίκαιον εἶναι φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Ariſtot. 8. Ethic. 11.

eo

eo demum *fine*, ut Reſpublica in *pace* & *tranquillitate* floreat; & ut privati etiam cives *publicæ felicitatis* participio, pro ſuo cujuſque modulo & menſurâ, gaudeant & fruantur? hoc eſt, uno verbo, ut *communi utilitati* inſerviatur. Probatur denique *tertiò*, à Poſteriori, ex omnium hominum ſenſu conſenſúque. Nam & qui (*b*) *juſta decernunt* Legumlatores, reverâ videntur; & qui (*c*) *meditantur malum ſicut Legem*, videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* non tàm *ſuam*, quàm *communem utilitatem* reſpexiſſe. εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, ſive id ſincerè *intendant*, ſive ſubdolè *obtendant*, qui *Leges* aliis dicunt; propoſitum fuiſſe ſibi in ferendis Legibus *bonum publicum*, profitentur utcunque univerſi.

3. (*b*) Prov. 8. 15. (*c*) Pſalm 94. 20.

II. Hoc ita jacto diſputationis fundamento, Legum finem eſſe *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* pergo. Quorum eſto *primum*, an ſit *Legum humanarum* uſus aliquis, ſaltem neceſſarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico,) claſſe concedendus locus, niſi hoc nobis faceſſeret negotium, *Anabaptiſtarum*, aliorúmque cum ipſis juxta ſentientium, veſanus error. Ex quorum principiis, (quum negent licere viro Chriſtiano *magiſtratum* gerere, *bello liteve* contendere, *jurare* aut alteri juramentum deferre, aliáque conſimilia:) conſequi videtur, omninò

ninò nullam eſſe *Legum humanarum* neceſſitatem. Nec enim erit, ſublatâ *Juriſdictione*, qui *Leges* ferat: Nec, ſublatis *Judiciis*, qui reformidet. (*a*) *Quid triſtes querimoniæ, Si non ſupplicio culpa reciditur? Quid vanæ ſine moribus Leges proficient?* Concidat neceſſe eſt *Directiva*, niſi ei accedat, quæ ipſam tibicinis in morem ſuffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi eſt: quòd ſufficere videatur *hominiGentili Naturæ Lex*, quæ dictat *Peccata eſſe vitanda, Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa ſi fortè deficit; ſit tamen *homini Chriſtiano* ad manum *Lex* altera ſublimior & perfectior, *Lex* nempe *Fidei, Juſtitiæ, & Charitatis*, ab eo quem (*b*) *Jacobus* unicum agnoſcit *Judicem & Legiſlatorem*, Chriſto ſervatore lata. Premit acriter, ut quidem mihi videtur, iſthæc ratio *Novatores* noſtros; è quorum puteis pleraque ſua dogmata hauſerunt *Anabaptiſtæ:* dum ex illo *Jacobi* teſtimonio colligunt, extra *unum Chriſtum* nulli hominum fas eſſe *Leges Eccleſiaſticas* condere. Quum enim nullo modo conſtare poſſit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & ſcopo, Apoſtolum ibi de *Eccleſiaſticis* rebus legibúſve magis locutum, quàm de *Civilibus:* niſi videri malint præjudiciis agi, quàm ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet; quorum penes ipſos optio eſto.

(*a*) Horat. 3 Od. 24.

(*b*) Jac. 4. 12.

esto. Scilicet, aut rectâ in *Anabaptistarum* castra concedant, tollántque è rebus humanis omnem omnino *legum*, etiam *civilium*, ferendarum potestatem: aut prælatis concedant, ut par est, *legum* etiam *Ecclesiasticarum* ferendarum potestatem.

III. Verùm isti fratres nostri, ut abs *Anabaptistarum* telis se tuituri sint, nostrâ non multum interest: ipsi viderint. Nos facilè respondemus, esse quidem *Legem Naturæ* cordibus inscriptam; esse & *Legem Christi* in Evangelio revelatam; utramque in suo genere *perfectissimam*: ita tamen ut sua constet *Legibus humanis*, non solùm *utilitas* permagna, sed & *usus* etiam *necessarius*. Quia Leges illæ divinæ *generalia* tantùm rerum agendarum *principia* continent: è quibus, ut ex suis principiis *conclusiones*, deducendæ sunt *regulæ* magis *speciales*, ad publicarum societatum & singularium hominum mores rectè instituendos accommodæ. Neque verò omnino verendum est, ne *Legis Divinæ* perfectioni isto pacto quidquam derogetur. Non enim id agunt *Legum humanarum* conditores, ut locupletissimo illi *divinæ Legis* thesauro aliquid *addant* divitiarum: imo *promunt* inde potiùs eruúntque, quod sibi suisq; judicant usui fore, & in commune utile. Ergo *Leges humanæ*, si quidem justæ sunt, nihil aliud sunt quàm *Legis divinæ* ἀποφάσεις quædam & ἀποσπασμάτια;

μάτια: hoc eſt, *regularum generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacræ literæ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro locorum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratiâ; Docet *Lex Naturæ* in genere, *nulli faciendam eſſe injuriam*: & *qui alteri injurian fecerit, ad eam compenſandam* teneri. Aſt in ſpecie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plauſtrúmve egerit, *injuriam* vicino fecerit; & quæ ſit debita pro eâ injuriâ *compenſatio*; non utique ex *Naturæ Lege*, ſed ex *civili jure* ſtatuendum eſt. Et *ſceleratos* eſſe à magiſtratu *ſupplicio* afficiendos apertè docet ſacra Scriptura, *Rom.* 13. 4. & alibi. Sed quæ tandem *ſcelerum* genera punire debeat Magiſtratus; & quo *ſupplicii* genere, quáve *menſurâ*; lege Dei nullibi definitum eſt: permiſsâ nempe *Principibus* & *Legiſlatoribus* à Deo poteſtate, ut pro ſuâ prudentiâ quod Reip. commodum & ſalutare videbitur ipſi *Legibus* ritè conſtitutis definiant. Sunt itaque *Dei Legiſlatoris*, & *Judicis* diſtincta, & ſua cuique propria, jura ſive munera, eáque optimo ordine ſic diſpoſita; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit & indeterminata, *Legiſlator* ad certas *perſonarum* & *actionum* ſpecies *determinet* & accommodet: *Judex* demum à *Legiſlator* ſic legibus determinata, ad ſingulares

lares *perſonarum* & *actionum* cauſas cum effectu *applicet*. Ita ut, ſi *Legiſlator* Legem conſtituerit, quæ *præceptis Dei* non ſit congrua, *Legem iniquam* tuliſſe; & ſi *Judex* in aliquâ particulari causâ ſententiam protulerit, quæ conſtitutis à Principe *Legibus*, non ſit congrua, *jus iniquum* dixiſſe, cenſendus ſit.

IV. *Dubium Secundum* eſt, an *Legiſlator* teneatur, ſi poſſit, omnes omnium *virtutum actus* & officia *præcipere*, & omnia cujuſcunq; generis *peccata prohibere*? Aut ſi non poſſit *omnia*, an ſaltem teneatur quot poſſit utriuſq; generis præcipere, & prohibere? Ratio dubitandi eſt, quia ad proprium Legum finem, (quod eſt *Bonum commune*,) nihil videtur eſſe conducibilius, quàm ut, quantum fieri poteſt, omnes cives ſint *boni*, nulli autem *mali*. Ergo Legiſlatoris eſt, qui hunc unum ſibi *finem* propoſitum habere debet, *Commune Bonum*, procurare quantum in ſe eſt, *præcipiendo* omnes omnium *virtutum actus*, ut omnes cives ſint *boni*, & *prohibendo* omnia *peccata*, nequi ſint *mali*. Id quod poſtulare videntur à *Magiſtratu politico* uterque magnus Apoſtolus: *Paulus Rom.* 13. 3, 4. *Fac bonum, & habebis laudem: ſin malum feceris, time; quia vindex eſt in iram τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι, ei qui malum fecerit*, i. e. cuivis homini qui quodvis malum fecerit. Et Petrus 1 *Pet.* 2. 14. εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακο-

ποιῶν

ποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, *in vindictam malè agentium, & laudem benè agentium*, i.e. omnium male agentium, & omnium benè agentium. Utrobique enim *indefinitè* enunciatum æquipollere *universali*, & Regulæ Dialecticorum consonum est, (in *materiâ* scilicet *necessariâ*,) & voluntati Dei, qui magistratui προσωπολημψίαν interdixit.

V. Pro responsione dico *primò* & generaliter, *Legislatorem* teneri pro virili suâ parte procurare, ut omnes cives sint *boni*, nulli autem *mali*; & per consequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio *principii* ex quo, & *finis* propter quem operatur; ulteriùs verò non teneri. *Principium* enim & *Finis*, in operationibus omnium sive naturaliter sive liberè agentium, adæquata sunt *mensura actuum* omnium intermediorum: in quantum *actus* illos conformes esse decet & proportionatos, cùm *principio* à quo procedunt, tùm *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, cæterique, in quibus consistit *Legumlativæ jurisdictionis* exercitium, proportionati sint oportet & *principio* suo, in cujus virtute fiunt; *potestati* scil. ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις à Deo concessæ: & *fini* suo, in cujus gratiam fiunt; *bono* scil. *Communi*. Debet proinde Legislator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, cæteráque quæ sui sunt muneris præ-

stare;

ſtare; quatenus convenit *poteſtati* ſibi à Deo conceſſæ, & commiſſæ ſibi à Deo *communitati* expedit.

VI. Sed *generalia* hæc ſunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* propoſito ſatisfiat, addatur aliquid oportet quod ſit magis *particulare*, quod huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *ſecundò*, actus virtutum & vitiorum, quum ſint alii *Interni*; cujus generis ſunt actus voluntatis eliciti (*Velle*, & *Nolle*,) motus affectuum (ut *amare*, *odiſſe*, *dolore*, *&c.*) & ſiquæ ſint aliæ cogitationes & intentiones cordium & mentis: alii *Externi*, cujuſmodi ſunt omnes actus *voluntatis* imperati, & deliberati *Affectuum* motus, qui per *organa corporea* exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliique innumeri: poteſtatem legiſlativam circa *actus externos* verſari ſolùm, non item *internos*. Poteſt ergo legiſlator, *præcipere* ſolutionem debiti, reſtitutionem furti, cultum Dei externum; *prohibere* item furtum, adulterium, homicidium, blaſphemiam, *&c.* At non poteſt *præcipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi; nec *prohibere* cupiditatem rei alienæ, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheiſmum cordis. Ratio eſt: quia ſtatuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fini* propter quem operatur *Legiſlator*, proportionatum eſt.

est. Deus enim Opt. Max. *externi* tantùm *hominis* regimen Magistratui permisit: *internorum actuum* cognitionem & judicium, *cordiúmque* inspectionem & dominium, uni sibi reservavit. Idem enim est *Legislator* & *Judex*, ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* testimonio antè ostendimus: & omninò mefficax esset ad intentum *finem* suum consequendum *legumlativa potestas*, si *directiva* tantùm esset, non item *coactiva*. Quum ergo non possit *imprimis forum externum* de *actibus internis* cognoscere & judicare; & stultum esset *secundo* id lege latâ *præcipere* vel *prohibere*, quod ubi peccatum fuerit, *punire* nequeas; & actuum denique bonorum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, sufficiat ad *externam* Reipublicæ felicitatem: sequitur *legumlatorem*, nec prudenter posse, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *præcipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut & aliis plurimis, infinities superat *leges humanas* vel præstantissimas *lex Dei & Christi*; quæ veritatem, puritatem & sinceritatem exigit in intimis præcordiis, & primos leviss-imósque pravæ voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibétque; & *meditata* scelera tàm punit quàm *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei lex perfecta & immaculata Psalm.* 19. & alibi non semel. Estque lex ipsa Christi, qualis & ipse ejus lator describitur, 1. 2. 3.

Heb. 4. Sermo vivus & efficax, penetrantior, omni gladio ancipiti, pertingens usq; ad divisionē animæ & spiritus, compagum quoq; & medullarū, & discretor cogitationū & intentionū cordis.

VII. Dico *tertiò*, posse leges humanas *de jure præcipere* omnes omnium virtutum *actus externos*, & externa omnia peccati opera *prohibere*; sed *de facto* non posse. Ratio prioris membri est: quia nullus est virtutis vitiive *actus externus*, de totâ suâ specie & naturâ ita comparatus, ut non possit quandoq; ejus *præceptio* vel *prohibitio* esse, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in *bonū publicum*. Ergo non *justitiæ* propriæ dictæ solùm, (quæ nonnullorum sententia est,) sed & cæterarum *virtutum* quarumcunq; *actus*, possunt esse debita *legis materia* sive *objectum*. Quod & *Aristotelem* alicubi observasse memini; & instantias etiam (si rectè memini) dare in actibus *Fortitudinis* & *Temperantiæ*. Ut si *lege militari* sanciatur, nequis militum audeat in prælio *fugere*, aut *arma abjicere*: vel si *lege sumptuariâ* cohibeatur *conviviorum luxus*; aut modus statuatur, quem nemini civium in *vestitu, famulatu, supellectili* excedere liceat. Ratio posterioris membri est: quia tanta varietas est, (etiam quoad ipsas *species*, multò etiam magis quoad *gradus*,) tùm officiorum *virtutis*, tùm operum *peccati*; ut si de singulis cavere legislatores curarent, ipsa *legū multitudo* gravamen esset Reip. non ferendum. VIII. Dico

VIII. Dico *quartò*, legislatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ potest mala *prohibeat*, vel bona *præcipiat*. Sufficit enim, utriusq; generis graviora quæq; *legibus* contineri; & quæ sunt cum insigni aliquâ *utilitate publicâ* ita conjuncta, ut nisi de eis aliquid statueretur, sequi necesse esset grave aliquod malum, quod toti Communitati esset valdè incommodum. Neq; enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præstigias, ingenia hominum tàm varia & omnigenûm vitiorum feracia. *Remp. Platonicam* vel *Utopicam* somniare fas est. Præclare nobiscum agi putandum est, si non hæreamus in ultimâ (ut dici solet) *face Romuli*. Necesse est itaque in omni Rep. aliqua *mala* non *prohiberi*, sed *tolerari*; multa *bona* non *præcipi* sed cujusq; arbitrio *permitti*; utriusque generis plurima legibus *præteriri*, & in medio relinqui: ne ex unius mali succidendi intempestivo studio, succrescant fortasse alia mala *plura* aut *majora*.

IX. *Dubium tertium*, de *Intentione Legislatoris*: An & quatenus requiratur ad effectum *obligandi*? Quod est quærere, si princeps nullo justitiæ aut *publici boni* intuitu, sed *odio* aut *gratiâ* privatâ, sed *ambitione* & merâ dominandi libidine, sed *avaritiâ* aliáve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, *legem* tulerit subditis; an illi ad parendum *legi obligentur* in conscientiâ? Facilis responsio, *obli-*

gari; ſi non ſit aliud impedimentum: id eſt, ſi qui legem tulit habuerit *legitimam poteſtatem*, & lex ipſa ſit aliàs *juſta*, pro more gentis legitimè *rogata*, & ſufficienter *promulgata*. Dico igitur *primò*, ſicut in artificialibus non eſt ſemper idem *finis operis* & *operantis*; ut in domo ædificandâ, *finis operis* (id eſt *domus*,) eſt, ut ſit commoda domino habitatio; *finis operantis* (id eſt *Architecti*) eſt, ut ipſe ex labore lucrum percipiat: ita in Rep. fieri poſſe, ut *Legiſlator* intendat *commodum proprium*, & ipſa tamen *lex* tendat in *bonũ commune*.

X. Objicies fortaſſe, *finem* ſive intentionem minùs rectam ſemper vitiare *opus*: ergo & *Legiſlatoris* pravam intentionem vitiare *legem*, quod eſt ipſius opus. Ut huic objectioni occurratur, dico *ſecundò*, intentionem malam ſemper vitiare *opus*, prout opus dicit *actionẽ operantis*; non ſemper vitiare *opus*, prout opus dicit *effectũ operationis*. Differunt enim nonparum duo iſta inter ſe, etſi eodem *operis* nomine utrumque ſoleat apellari, *Actio* ſcil. ipſa, & *actionis* ἀπότελεσμα: prorſus ut ποίησις & ποίημα, *effectio* & *effectus*. Architecti *opus* dicitur, & ipſa *ædificatio* domus, & ipſa *domus* ædificata: etſi ſit illa *actio tranſiens*, hæc autem *res* poſt finitam actionem *permanens*. Intentio ergo prava vitiat *opus Legiſlatoris*, id eſt, ſuam ipſius legem condentis *actionem*; quæ ob defectum *boni finis* non caret peccato:

non

non tamen vitiat *opus Legiſlatoris*, id eſt, *legem* ipſam ab eo conditam, ſi quod lege imperatur ſit referribile in *bonum commune*. Sicut valida eſt, non obſtante prava *Judicis* intentione, ſententia ex *gratiâ* vel *odio* lata, modò ſit ipſa *ſententia* per ſe conſiderata non *injuſta*. Poteſt enim, ut rectè *Auguſtinus*, *ex libidine imperanti ſine libidine obtemperari*.

XI. Dico *tertiò*, ſuppoſito quod lex non malâ tantùm intentione lata, ſed & *publico inutilis*, imò & aliquantulum *noxia* ſit; obligari tamen ſubditum ad parendum *legi* juſta authoritate latæ, modò ſit ipſa *materia legis*, ſive *res imperata*, iſtiuſmodi, ut poſſit ſine peccato præſtari. Ratio eſt, quiâ debet unuſquiſque quæ ſuarum ſunt partium ea ſedulò curare; in eis quæ alienarum ſunt, non eſſe anxiè & religiosè ſollicitus. (*a*) *Unuſquiſque enim ſuum portabit onus*. Si *Legiſlator* officio ſuo defuerit, quid ad te? *Tolle quod tuum eſt, & vade*. De *intentione* ſuâ, rectáne fuerit an ſecus, viderit ipſe; qui omnium *actionum*, etiam & *intentionum* ſuarum redditurus eſt Domino ſuo rationem: tu videris, niſi parueris, ut ſis eidem Domino *inobedientiæ* tuæ rationem redditurus. (*a*) Gal. 6. 5.

XII. *Dubium quartum*, de *legum mutatione*, ſi videantur Reip. *inutiles* aut *noxiæ*: An & quatenus earum *mutatio* ſit vel à *principe* tentanda, vel à *populo* poſtulanda & urgenda?

Ratio dubitandi est. Ex una parte, quia in *corpore civili* haud minùs quàm in *naturali*, omnis (*a*) *mutatio* (præsertim si aut *subita* sit, aut *magna*) periculosa est: ex altera parte, quia Reip. interest ut *leges* sint *moribus & temporibus* accommodæ; hisce proinde mutatis, ut & illæ mutentur. Pro responsione dico *primò*, certum esse *leges mutari* posse, interdum & debere. Nam & antehac *immutatæ* sunt cum magna utilitate publicâ: ergo & nunc *immutari* possunt, & posthac poterunt, si res postulet, & ex usu sit Reip. id fieri. Quod enim olim *licuit*, cur non & olim *licebit*? Novi ad hæc subinde emergunt *casus*, nova succrescunt indies *mala*, nova *incommoda*; quibus nisi novis occurratur *legibus*, nullum erit remedium. Et quærunt omnes, inquit (*b*) *Aristoteles*, οὐ τὸ πάτριον, ἀλλὰ τ' ἀγαθόν. Et si *legem* olim propterea *ferri* expedivit, quod tunc visa est *Reip. utilis*; postquam ex mutatâ temporum & morum conditione comperta est *Reip. inutilis*, cur non expediat eum nunc *tolli*?

(a) μεταβολὴ πᾶσα μύσει ἐκστατικόν. Aristot. 4. Phys. text. 128.

(b) Arist. 2. Polit. 8.

XIII. Dico *secundò*; legum, etiam particularium, *immutationem* non carere periculo: ideóq; non esse nisi ex gravi admodum & evidenti necessitate tentandum. Varias rationes adducit *Aristoteles*, acutè & breviter, ut solet, 2 *Polit.* 8. (apud eum videte,) in his, *tres* præcipuas hasce. *Primò* ἀσθενῆ ποιῆ τὴν δύναμιν. Derogant nimirum plurimum & *Legum*

gum authoritati, & *latoris*, crebræ mutationes. Sicut *levem* & infirmi hominem judicii existimamus eum, qui nullâ solidâ & evidenti ratione permotus facilè *mutat* sententiam. *Secundò*, τὸ ἐθίζειν ἐυχερῶς λύειν τὺς νόμυς, φαῦλον, (*Aristotelem* iterum auditis.) *Petacem* facit populum, ne dicam *petulantem*, (res ipsa clamat, experti sumus nimirum jamdiu,) & cuncta moventem, si *Legislatorem* facilem hac ex parte, & ad vota libidinémque populi jure suo cedentem repererint. Reprehendit igitur jure merito & graviter, ibidem summus Philosophus legem *Hippodami* cujusdam *Milesii* Legislatoris; εὐόφθαλμον illam quidem, primo aspectu speciosam satis, & plausibilem vulgo, ut *qui aliquid utile civitati invenirent; publico præmio afficerentur*; sed si penitiùs intueare, nec *prudentem* omninò, nec *salutarem*. Quid enim ferè excogitari potest ad publicas res turbandas opportunius, quàm quòd *proposito præmio* invitentur homines factiosi, vafri & turbulenti ingenii, εἰσηγεῖσθαι νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθὸν, ut sub specie *boni publici*, non eversionem modò *legum* inducere, sed & totius *civilis administrationis* formam, sed incudem revocatam, & in novam ideam pro suo lubitu refictam, civitati obtrudere studeant. *Philosophúmne* obsecro videmini vobis audire suis temporibus illustrem; an *vatem* potiùs, eorum qui nunc 2.

ſunt morum hominúmque præſcium ac prænuncium? *Tertiò* quum *Legum immutatio* tollendi præſentis alicujus *incommodi* gratiâ inſtituatur; & fieri poſſit, ut ex iſtâ *immutatione* ſuboriantur (imò vix fieri poſſit ut non ſuboriantur,) & emergant tandem, utut fortaſſis occulta initio, plura & (*a*) graviora *incommoda*: ἑαυτὸν ἐνίας ἁμαρτίας, inquit idem gravisſimus Philoſophus. Omnino ſatius eſſe judicans, aliqua *incommoda*, eáque non levia, in Rep. *tolerare* & perferre; (quod idem & de *Eccleſiâ*, quæ & ipſa *Reſpublica* quædam eſt, ſtatuendum eſt:) quàm obtentu *Reformationis* ſive *Eccleſiaſticæ ſive Politicæ*, vetera inſtituta ſollicitare, leges refigere, τὰ ἄνω κάτω ſurſum vorſum omnia verſare, & verſando pervertere. Longè alia mens fuit priſci ſeculi prudentium virorum, quorum hæc & hujuſmodi fuiſſe dictata accepimus. Ἀρχαῖα ἤδη κρατείτω. *Malum benè poſitum non movendum. Imperiti medici eſt, pejus malo remedium adhibere.*

3.

(a) *Graviora inferre vulnera, dum minoribus mederi deſideramus* Ambroſ. 2. Offic. 2.

XIV. Dico *Tertiò*, Legum *immutationem*, etiamſi ex gravi & evidente causâ videatur eſſe neceſſaria, non eſſe tamen à *populo*, invito *Principe*, tentandam, ſed ab eo modeſtè petendam & patienter expectandam. Quod ut ex *Capitis & Membrorum* analogiâ colligi poteſt, (quàm enim & monſtri ſimile eſſet, & toti corpori exitiale, ſi *brachia*,

chia, pectus, pedes, capitis ſibi vel *locum* arriperent, vel *officium* ?) Sic eſt in iis, quæ de *Causâ Legum Efficienti* haud ita pridem diſſeruimus, cumulatè ſatis demonſtratum. Nimirum civilis *Juriſdictionis actum præcipuum* non poſſe exerceri niſi ab eo qui totius *communitatis caput* & princeps eſt: Legum proinde *conſtitutionem, abrogationem*, & quamcunque *immutationem*, quæ ſunt omnes *ſummæ Juriſdictionis* actus è præcipuis, non poſſe *ad populum* pertinere, (niſi ubi *populus Princeps* eſt, ut in ſtatu *Democratico* ;) ſed ad eum ſolum qui toti communitati *cum ſummo imperio* præeſt ; hoc eſt, in ſtatu ſaltem *Manarchico*, ad unum *Regem* αὐτοκράτορα & ſimpliciter ὑπερέχοντα. In tàm gravi negotio, hæ ſunt *populi* partes: juſta *gravamina* ſua (ſiqua ſunt) apertè & ſincere, ſed cum omni debitâ reuerentiâ *Principi* exhibere ; quibus remediis præſentibus malis commodiſſime occurri poſſe cenſeant fideliter *proponere* ; ſupplices *rogare*, ut votis *ſubditorum*, prout ipſe ea Reipublicæ ſalutaria & in commune utilia judicaverit, annuere dignetur, & eorum poſtulata grata ratáque habere ; is denique ſi rogatus uſque recuſaverit, *abſiſtere* in id tempus à propoſito, rebúſque & legibus præſentibus *contentos eſſe* : idq; ſine omni *obmurmuratione*, nedum *vi* ; quoad is aut *amicorum* precibus & hor-

hortatibus permotus, aut *rationum* momentis perductus, animi pertinaciam illam remiſerit, & *ſubditorum* poſtulatis annuerit.

XV. *Dubium quintum.* Quandoquidem non *Legum* modò, ſed & totius *politici regiminis* finis eſt *bonum commune*; An liceat, ex aliquo boni communis ſive obtentu ſive intuitu, præſentem *regiminis formam* immutare, aut ejuſmodi immutationem attentare? & quatenus id liceat, & quibus? Exempli gratiâ, liceátne populo *regimen Monarchicum* mutare in *Ariſtocraticum*, vel *Democraticum*; aut è contra? Dubium *periculoſæ plenum aleæ*: his præſertim temporibus, & moribus. Eſto ergo hic ſuum cuique liberum judicium: Ego quid mihi *ſentiendum* videtur ſine fuco exponam; *aſſentiendi* nulli legem impono. Suppono tantùm, quòd à pleriſque conceditur, nec facilè negari poteſt, *Monarchiam hæreditariam*, ſive *Regnum ſucceſſivum*, inter omnes *Rerump. formas* eſſe ἁπλῶς & abſolutè præſtantiſſimam, & duabus reliquis multis nominibus
1. anteponendam. Hoc poſito, Exiſtimo *primùm*, poſſe Populum (ſi ipſis viſum fuerit) *regimen Democraticum* in *Ariſtocraticum* vel Monarchicum commutare. Imprimis, quia videtur eſſe *commutatio melius*. Accedit quòd in *Democratiâ* ſumma Imperii eſt penes ipſum *Populum*; ita ut poſſit *populus* de ſe prout ſibi libitum eſt pro ſuo jure ſtatuere, dummodo

modo nulli fiat injuria. Injuriam denique à populo iſtiuſmodi imperii immutatione nulli mortalium fieri, certiſſima res eſt: non alteri cuiquam, quia *jus non habente* non fit injuria; nec ipſis ſponte mutantibus, quia (*a*) *volenti* non fit injuria. Exiſtimo *ſecundò*, ob omnes eaſdem rationes, poſſe Optimates *regimen Ariſtocraticum* in Monarchiam commutare: nam & mutatio eſt *in melius*, & ipſi *jus* habent hoc faciendi, nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipſis liceat *Ariſtocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facilè dixerim: quia licet & ipſi *jus* habeant faciendi, & res ipſa citra cujuſquam *injuriam* fieri poſſit, non tamen videtur eſſe iſta *commutatio in melius*. Exiſtimo *tertiò*, poſſe commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam (fortaſſe quamlibet) regiminis formam, præſertim verò in *Regnum hæreditarium* ſive ſucceſſivum: idque ob eaſdem ferè rationes: Non tamen id fieri debere, *primò*, niſi regno per mortem ultimò regnantis vacante, (aliàs enim *præſenti Regi* fieret *injuria*;) nec *ſecundò*, niſi ex conjuncto conſenſu procerum Regni & populi, earúmque perſonarum quæ jus habent eligendi. *Exiſtimo quartò*, *Monarchiam hæreditariam*, in regnum Electivum, aut alterius regiminis quamcunque formam, non poſſe legitimè commutari: vel à ſolâ *plebe*; vel ab univerſo *populo ſubditorum*, hoc eſt,

(a) ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκὼν. Ariſtot. 5. Ethic. 11. 2.

eſt,à plebe & proceribus junctim; vel etiam à *toto populo* in maximâ ſuâ latitudine,id eſt,*à plebe,proceribus & Rege* ſimul conſentientibus: Niſi fortè ſicubi ita penitùs defecerit *Regalis proſapia*, ut nemo ſuperſit, qui Regnum ſibi ut jure hæreditario debitum vendicare poſ-
1. ſit. Cujus ſententiæ rationes ſunt, *Primò*,
2. quia ex noſtro ſuppoſito iſta eſſet *commutatio in deterius*. *Secundò*, quia iſtiuſmodi commutatione legitimo hæredi fieret *injuria*.
3. *Tertiò*, quia videtur non ipſa commutatio tantùm,ſed & omne ejus deſiderium & conatus, verbis illis *Salomonis* adverſari, *Prov.* 24. 21. *Fili mi, time Deum & Regem; nec ſit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus ſtudent.* Quod tamen ante dixi,nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut litem ſuper hac re cuiquam moveam ſi aliter ſentiat.

XVI. Dubium *Sextum*, Quomodo ſit intelligendum id quod dici ſolet, *Salus populi Suprema Lex*? Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio propoſuimus & probavimus, Legum finem eſſe *Bonum publicum*. Hinc ſequi videtur, ex unâ parte, à *Legum* ſtrictâ obſervantiâ pendere *Reipublicæ ſalutem*; ex alterâ parte, *ſaluti Reipublicæ* cedere debere omnium *Legum* obſervantiam. Hinc etiam fidenter ſatis, nec minùs perverſè colligunt,
A. qui intra paucos hoſce annos novam unà cum

Theologiâ

Theologiâ Politiam in *Eccleſiam & Remp.* invexerunt, *Libertatem*, hoc eſt, *Jus ſubditorum*, (ſic enim illi *Populi ſalutem* interpretantur,) & *Regum prærogativis & Legum Sanctionibus* anteferendam eſſe; & proinde poſthabendas præ illa omnem, & poteſtatem *Regum*, & *Legum* authoritatem. Pro ſolutione *dubii*, ſciendum eſt, totam ferè hac in re deceptionem ex *æquivocatione*, quæ in terminis latet, ortam eſſe; præſertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum ſit *corpus* quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi poteſt, ſicut & ipſum *corporis* vocabulum: *Collectivè* ſc. prout ſignificat totam *Reipublicæ communitatem*, id eſt, Regem & ſubditos ſimul; & *Diſcretivè*, prout ſignificat *ſubditos* præcisè, & ſeorſim à Rege, ut cum dicimus, *Rex & Populus*. Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* ſimul cum capite, ut cum dicimus *Animam & Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluſo capite, ut cum dicimus *Caput & Corpus*.

XVII. Dico igitur *Primò*, malignè & peſſimo conſilio, detorqueri id, quod de *populo* in priore ſenſu dictum eſt, ut accommodetur *populo* in poſteriore acceptione. *Salutem populi*, id eſt, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unà cum *ſubditis* complectitur, *ſupremam Legem* eſſe, nemo ſanæ mentis negaverit: at *ſalutem populi*, id eſt, *ſubditorum* excluſo

excluſo Rege, ſupremam eſſe Legem quis dixerit, niſi aut *fatuus*, aut *impoſtor*? *Fatuus*, ſi ipſi ſibi ſic dicenti fidem habeat; ſi non habeat, *impoſtor*. Sed enim quiſquis ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs inſpexerit, lubentiùs conceſſurum arbitror, de ſalute *Principis* præcisè intelligi debere, quàm de ſalute *Subditorum* præciſè. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc uſurpatum, cùm maximè floreret *Reſpublica* ſub ſtatu populari. Non eſt autem quòd quis miretur, fuiſſe illis *ſalutem populi ſupremam Legem*, quibus ipſe *Populus* erat *ſuprema poteſtas*. Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphoriſmi* hujus primi authores extiterunt, judicio, *ſupremæ poteſtatis* ſalus ſuprema Lex: *Populi* nimirum in Democratiâ, at in Monarchiâ *Principis*.

XVIII. Dico *ſecundò*; dato non conceſſo, *Aphoriſmum* hunc de *populi*, id eſt, *ſubditorum ſalute* propriè intelligi: adhuc tamen perversè detorqueri in Regiæ dignitatis præjudicium, qui vel ſic poteſtatem ejus ampliorem reddit & illuſtriorem. Hoc ſenſu ſcilicet. *Regem* qui populo *Leges & jura* dedit, non ita ſe voluiſſe *legum* vinculis aſtringi, ut non liceret ipſi, ubi *Reipublicæ ſalus* palàm periclitaretur, regni populique ſibi à Deo commiſſi *ſaluti* conſulere, etiam contra *verba Legis*. Non quòd liceat *ſubditis*, tuendæ

libertatis

libertatis obtentu, *Legum* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regiam* authoritatem intolerando faſtu ſub pedibus conculcare: Sed quòd *Principi* liceat, tuendæ ſuæ ſubditorumque *ſalutis* causâ, ſtrictam *Legum* obſervantiam ad tempus ſeponere, & *arbitrario jure* aliquantiſper uti; ne ex nimiùm ſuperſtitioſâ & intempeſtivâ *Legum* reverentiâ, ſéque & ſubditum ſibi populum, ipſáſque etiam *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire patiatur.

XIX. Dico *tertiò*; dato adhuc ulteriùs, nec conceſſo tamen, licentiam aliquam ipſis *ſubditis* eo Aphoriſmo concedi, ut poſthabitis *Legibus*, ita poſtulante neceſſitate, *ſaluti publicæ* conſulant: non tamen inde effici, quod nonnulli voluerunt. Non quaſi ſubditis liceret, ubi *libertatem* ſuam in aliquâ re læſam aut ſentiunt, aut ſentire ſe vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula disjicere, & inconſulto *Principe* arma rapere, tumultibúſque & ſeditionibus omnia complere. Sed quòd pro *ſalute Principis & ſuâ* adverſus externos hoſtes aut perduelles domeſticos tuendâ, (ubi tàm gravis premit neceſſitas, ut vir pius & prudens non poſſit dubitare *Legiſlatorem* ipſum, ſi præſens eſſet, Legis ſibi gratiam & relaxationem conceſſurum,) liceat *ſubditis*, communis utilitatis, quæ *ſuprema Lex* eſt & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quám *Legum* particularium,

quæ

quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent.

XX. Summa eſt, *ſalutem Reipublicæ*, hoc eſt, Principis & ſubditorum, *ſupremam* eſſe *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inſervire debent; ut poſtulante præſenti neceſſitate, *Principi* fas ſit, ex poteſtatis ſuæ prærogativâ, imò & *ſubditis* fas ſit, ex rationabiliter præſumpto *Principis conſenſu*, à verbis *Legum particularium* quandóque recedere, ut periclitanti *patriæ* ſubveniant, ejúſq; *ſaluti*, velut *ſupremæ Legi*, conſulant. Ita tamen, ut ſub prætextu *publicæ ſalutis* libertatiſve, niſi ex voluntate & conſenſu *ſupremæ poteſtatis*, vel expreſſò, vel (ut dixi) rationabiliter præſumpto, non ſit aliquid, quod Leges non permittunt, attentandum.

XXI. Reſtant adhuc *Dubia* non pauca, ad cauſam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; ut de *Privilegiis*, de *Diſpenſationibus*, de *relaxatione obligationis* in periculo vitæ, aliiſque ejuſdem generis: quæ fortaſſis quibuſdam videbuntur cum *Fine Legum humanarum* non uſquequaque convenire. Quorum ſolutionem conſultiùs duxi in aliud (longinquum licèt) tempus rejicere; quàm nimiâ prolixitate tàm benevolos auditores fatigare.

FRA-

Totius Instituti Operis
ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ
Sive
DIAGRAPHE.

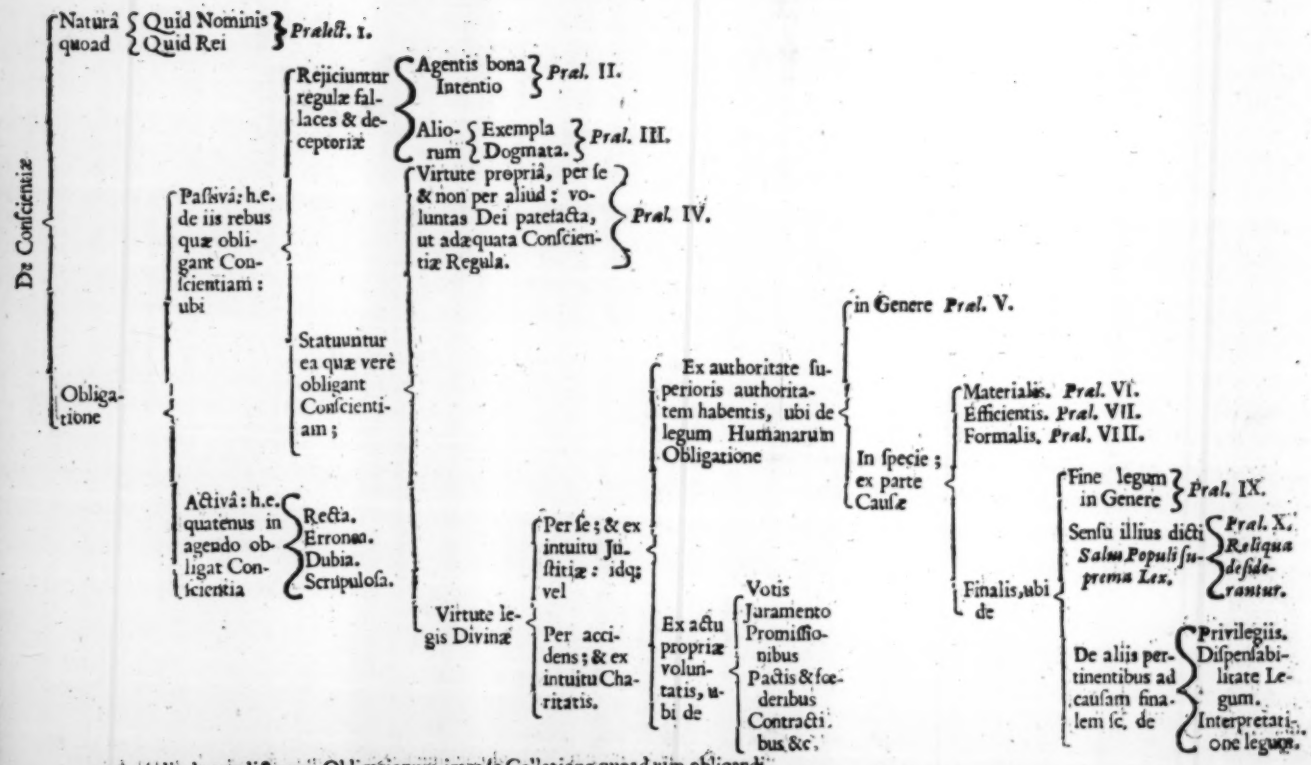

Appendix de prædictarum Obligationum inter se Collatione quoad vim obligandi.

PRÆLECTIO DECIMA,

In quâ, pervulgatissimum illud dictum (*Salus Populi Suprema Lex,*) ut sit rectè intelligendum, paulò *fusius examinatur & explicatur.*

1 TIM. II. II.

..... Pro Regibus, & omnibus qui in Sublimitate constituti sunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honestate.

I. INstitueram ex hoc loco, si forte memministis, benevoli auditores, de utrâq; *conscientiæ obligatione*, passivâ, activâq; justam tractationem. In priore illâ explicandâ, post excussam primo loco & Scholastico

more *conſcientiæ definitionem*; in perveſtigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conſcientiæ regulâ*, cujus ex præſcripto omnes & ſingulos ſuos tùm *dictandi* tùm *judicandi* actus exercere debeat, operam inſumpſi. Oſtenſum ibi tunc eſſe quidem *Scripturam ſacram* ejus quam quærebamus *regulæ* præcipuam partem: aſt adæquatam eſſe *voluntatem Dei*, (quam *ſigni* vocant,) cuivis homini qualiter cun-

1. que patefactam. Sive *primùm lumine innato*; ex principiis practicis in Syntereſi conſervatis & per ſe notis: quas Philoſophi κοινὰς ἐννοίας, & προλήψεις φυσικὰς, Apoſtolus *legem Dei in cordibus noſtris ſcriptam* dixe-

2. runt. Sive *ſecundò*, *lumine illato*; per externam revelationem: partim *extraordinariam* & privatam ſingularibus quibuſdam perſonis per *viſiones*, *ſomnia*, &c. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, partim *ordinariam* & publicam univerſo generi humano in *verbo ſcripto*. Sive

3. denique *lumine acquiſito*; per concluſiones ex *principiis* illis practicis, aut è *verbo Dei* ſcripto, vel propriâ meditatione, vel inſtitutione alienâ ritè & legitimè erutas.

II. Iſta omnia & ſingula *conſcientias* hominum *obligare* dixi; eáque ſola, abſolutè, *primariò*, *per ſe*, & virtute propriâ: quia ea omnia & ſola voluntatem Dei exhibent, cujus unius eſt in hominum *conſcientias* merum & directum imperium. Eſſe tamen admo-

nui

nui præter hæc, & alia nonnulla; quæ *secundariò*, *relativè*, & in virtute legis sive voluntatis divinæ in quâ fundantur, suo modo *conscientias obligant*. Convenire insuper illa omnia in hoc, quòd quam habent *obligandi* vim, eam omnem *divinæ legi* acceptam debeant, (non esset aliàs *divina lex* adæquata *conscientiæ* regula:) differre tamen inter se singula; cùm *specie*, propter diversitatem materiæ; tùm etiam *gradu*, quantum ad vim obligandi. Esse porrò eorum quæ sic obligant *gradus tres*; *Primum* eorum, quorum obligatio oritur ex *authoritate alterius* jus habentis; in quorum numero sunt *leges humanæ*. 1.

Secundum eorum, quorum obligatio oritur ex actu libero *propriæ voluntatis*: qualia sunt *vota*, *juramenta*, *promissiones*, & *pacta* spontanea. 2.

Tertium, eorum quorum obligatio oritur ex intuitu *fraternæ charitatis*; in quâ classe censetur lex sive *ratio scandali*. 3.

III. De *obligatione legum humanarum*, multo mihi plura jam antè dicta sunt, quàm initio proposueram: multo tamen fortasse pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus est in vitâ quotidianâ usus longè frequentissimus, aut postularet dubiorum, quæ possent mentibus hominum scrupulum injicere, copia & varietas. In quibus dissolvendis, superioribus Terminis eò progressus sum, ut post emensas eas difficultates quæ ad *legum*

causas Materialem, Efficientem, & Formalem haud incommodè revocari existimarem, ultimâ prælectione ad eas tractandas, quæ ad *causam* earundem *Finalē* propiùs pertinerent, devenerim. Ubi jacto imprimis hoc totius disputationis velut fundamento, finem legum humanarum esse *bonum communitatis*, vel (quod idem est) pacem & felicitatem publicam; responsum est, quâ licuit brevitate & perspicuitate, sex istis quæ sequuntur quæsitis. 1. *Primò*, An sit in Rep. in ordine ad *bonum commune legum humanarū* usus aliquis, saltem 2. necessarius? *Secundò*, quum interest Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur, An *Legislator* possit *præcipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere*? Quòd si non possit, An saltem teneatur, utriusque generis quotquot potest *præcipere & prohibere* legibus quæ obli- 3. gent subditos in conscientiâ? *Tertiò*, An & quatenus ad effectum obligandi subditos requiratur, ut *intentio Legislatoris* feratur in bonum 4. publicum? *Quartò*, si videbuntur leges jam antè latæ bono publico minùs utiles, An & quatenus earum *mutatio* sit vel à principe tentanda, vel à subditis urgenda? *Quintò*, quum 5. sit *finis legum*, adeóque ipsius regiminis, *bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipsam totius regiminis formam immutare? Vel ejus immutationem tentare? Et quatenus?

nus? *Ultimò*, illud ſolenne dictum, *Salus populi ſuprema lex*, quomodo ſit rectè & ſanè intelligendum? 6.

IV. Hæc ego altiùs repetenda duxi, ut apud vos, poſt tam diuturnum Academicatum exercitationum juſtitium, totius inſtituti mei atque ordinis ratio meliùs conſtaret, & ut capita earum rerum, quas ſummâ cum humanitate jam olim auditas, tàm longo temporis intervallo excidiſſe facilè credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut inſtitutum curſum currerem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua ſunt *dubia* diſſolvenda rectâ pergerem, de *privilegiis* ſcilicet, & *diſpenſationibus*, aliiſque ad *cauſæ genus finale* quomodolibet ſpectantibus. Fateor ſanè, & mihi viſum ſic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc ſunt hominum intolerandam pervicaciam poſtulare potiùs, ut quo illi (perverſiùs haud facilè dixerim, an fidentiùs,) abutuntur in publicam perniciem *Aphoriſmo*, eum etſi ultimâ ſuperioris Termini prælectione novi ſſimo loco explicuerim, ſub incudem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus ſenſum pleniùs aliquantò quàm eſt à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc eſt, me interprete, (additâ duntaxat nonnullâ verborum pompâ) ut *actum agerem*, & coctam jam antè

cramben recoctam vobis apponerem. Visa mihi parùm æqua postulatio: illi interim contrà, instare sedulò, prolixè rogare, ut facerem tamen. Vestræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis concesserim: præsertim argumento usis ad flectendum animum meum longè efficacissimo; & vestrum plerisque, hoc ipsum si facerem, gratum fore se non dubitare.

V. Quid ergo sibi velit pervulgatum illud axioma, *Salus populi suprema Lex*, & quomodo fit intelligendum expedire, præsentis est negotii. Excuderunt intra paucos annos homines non optimè feriati, & in *Remp.* etiam tandem, ut antè in *Ecclesiam*, invexerunt, novam unà cum *Theologia Politicam*. Qui, ut sub obtentu *libertatis Christianæ* (sive conscientiæ,) totius regiminis *Ecclesiastici*; ita sub obtentu *libertatis civilis* (sive subditorum,) totius regiminis *politici*, non modò vim omnem subnervare, sed ipsam quoq; fabricam ab imis fundamentis revulsam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione strenuè hactenus conati sunt; hodiéque pergunt, cum summo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties conculcatæ sub pedibus *Regiæ dignitatis*, spretæ sanctarum *Legum authoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis exercitæ in cives effrænis & infandæ *tyrannidis*, affectatæ

in

in Eccleſia, in Rep. (ſublato omni natalium, honorum, ſtatuum diſcrimine) *paritatis*, aliarúmq; ex *Anabaptiſtarum* puteis hauſtarum impietatum, poſtulantur: hoc unico, velut clypeo, ſéq; ſuóſque mores tuentur, *ſalute populi*; hanc *legibus, regibus, juribus, moribus*, unam univerſis anteponendam ſcilicet.

VI. Ex hoc tàm laxo & periculoſo vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, ſeditionibus, & omne genus licentiæ populari, non jam lata feneſtra, ſed decumana planè porta aperiatur; manifeſtum eſt, qui hoc clypeo nefaria ſua ſcelera tuentur, non ſimplicem & genuinam ejus dicti ſententiam amplecti, ſed alienam ei affingere, quæ pravis ſuis conſiliis & cauſæ non bonæ præbeat, ex coactâ interpretatione, ſpeciem aliquam patrocinii. Quotus enim quiſque eſt hominum, cui ſi (ut *avaritiæ, ambitioni, odio, iræve* ſuæ inſerviat) res novas moliri, & per fas nefáſque latrociniis, rapinis, & concuſſionibus omnia complere libuerit; non proclive erit facinoribus ſuis & inceptis quibuſcunque nefariis *ſalutem populi* prætexere? Excutite quæſo omnia quà patet orbis Annalium & hiſtoriarum monimenta; ſacrarum, prophanarum, veterum, recentiorum, exterarum, noſtratium; invenietis hoc ipſum uſque & uſque factitaſſe, ſub eodem *libertatis & ſalutis popularis* prætextu, omnium, tem-

porum, omnium locorum *Catilinas* & *Cethegos*: ut (a) *peponem cordis loco habere* videatur (*Tertulliani* locutio est) qui sibi tàm tenui fuco os sublini patiatur. Sed quò me, dum justæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempestas? Reprimo igitur me jam, ne videar τὴν ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, & pro disputatore declamatorem agere: & ad rem ipsam accedo.

(a) 4. contrà Marcion. 40.

VII. Ubi illud imprimis expendendum est, quid in dicto axiomate *salutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, si quis aut *dignitatem* suam aut *libertatem*, in re aliquâ leviculâ, vel etiam fortassis admodum gravi, læsam sentiat aut sentire se putet; illico *salutis* se jacturam fecisse, aut de *salute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut personæ, non *læsio* quævis, aut *nocumentum*, sed *interitus* opponitur: ut Græcis τῇ σωτηρίᾳ ἡ ἀπώλεια. Quinimò pariter omnino se res habet (servatâ utrimque debitâ analogiâ) in *corpore politico*, & *in Rep.* sicut in *corpore humano* & personâ singulari. Præ contrariarum qualitatum in *humano corpore* pugnâ, ex aliquo interni calidi aut humidi *excessu* vel *defectu*, & extrinsecus accidentium variâ immutatione, vix fieri potest ut quis tàm integrâ valetudine usque perfruatur, quin ut sæpiculè aliquâ saltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod

ci *moleſtiam* afferat: fieri etiam poteſt ut ex *podagrâ*, *odontalgiâ*, *calculo*, aut alio partium morbo acutiſſimos ſentiat *dolores*, vel etiam *toto corpore* afflicto æger decumbat; ut interim non ſit oportunum, nedum neceſſarium, ut extrema quæque remedia, ut in aperto vitæ *ſalutiſque* diſcrimine, confugere. Sic in *Rep.* non eſt mox aliquid attentandum contra *leges & jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non *ad arma ad arma* continuò conclamandum, ut *ſalutipopuli* conſulatur ſcilicet; quamprimum popularis aliquis *tribunus*, aut audaculus quiſpiam *rhetoricator δημαγωγός*, *principem*, *proceres*, *magiſtratus*, *judices*, eorúmq; miniſtros, aut eorum ſaltem aliquem, violati *juris*, illatæ *injuriæ*, aut neglecti quomodolibet *officii*, per calumniam (vel etiam ſi fortè jure meritò) reos apud plebem *pro concione* peregerit. Fuerunt erúntque ſemper ſub optimis *Regibus* & in optimè conſtitutis *Rebuſpublicis*, ex abuſu poteſtatis tenuiorum civium *oppreſſiones*, aliáque *gravamina* non pauca; quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla *regentium* cura & induſtria, nulla ſufficere queat *legum* ſeveritas. Hujus generis ſi quoties unum aut alterum exemplum emerſerit, licebit confeſtim factioſis civibus, obtentu *ſalutis publicæ*, legibus & jure contemptis, *vi & armis* rem gerere pro lubitu ſuo: à

turbis

turbis & tumultibus nunquam tuta aut quieta erunt regna & Resp. Omninò prædixit *Christus* (*a*) ἀνένδεκτον εἶναι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα: & (*b*) *mundo nobis exeundum* esse monuit *Apostolus*; vel quærendam *Utopiam* aliquam, aut *Remp. Platonis*, quæ nos salvos præstet; si *salutem populi* sic interpretari velimus, ut nisi infimi quique cives ab omni injustâ vi, & iniquâ potentiarum dominatione, sint prorsus securi, nulla sit reliqua *publica salus*. Tunc *salus* agitur Reip. cum ab *externorum hostium* incursionibus, vel *improborum civium* depræda-tionibus, manifestè in tàm apertum discrimen res deductæ sunt, ut ni providè & maturè succurratur, patria sit indubiè *peritura*.

(*a*) Luk. 17. 1.
(*b*) 1 Cor. 5. 10.

VIII. De *salute* vidimus. Videndum proximè, quàm rectè à novatoribus nostris accipiatur alterum illud *populi* vocabulum. Est autem *populus*, ut ex amissis *de Republica Ciceronis* libris definit (*a*) *Augustinus*, *cœtus multitudinis hominum juris consensu & utilitatis communione sociatus*. Quâ appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erant autem illi, præter Monarchas (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis seculis,) in triplici gradu: *patricii* scil. sive senatorii ordinis, *equites*, & *plebs*. Sed quâ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicunque occurrit, sit accipienda; ex adjunctis

(*a*) 2. de Civit. Dei 21.

ctis circumſtantiis lectori colligendum eſt: id quod plerumque ex appoſitis *oppoſitis terminis* (ſi qui appoſiti ſint) optimè fieri poteſt, certiſſimo in eam rem argumento. Accipi autem ſolet *populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, *tribus* hiſce ferè modis. *Primò*, & omnium modorum rariſſimè, pro *ſola plebe*, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo (*b*) *Martialis*, 1.

(*b*) L. 8. Epigr. 15.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Ubi oppoſitus ſenatui & equitibus *populus*, non niſi *plebem* ſolam ſignificare poteſt. *Secundò*, pro utroque inferiori ordine populi, *plebe* ſcil. *& equeſtri ordine* conjunctim, ordine ſupremo ſive *patricio* tantùm excluſo. Viſum enim fuit *patribus*, initio conſtitutæ Reip. exactis jam *regibus*, aliquam honoris & dignitatis *prærogativam* ſupra alios cives apud ſe retinere, inque ejus rei ſignificationem ſemet à reliquo populi cœtu nominis appellatione ſegregare. Unde illæ fluxerunt ſolennes formulæ, *Senatus Populúſque Romanus, viſum eſt Senatui Populóque Romano, &c.* In quibus *populi* nomen *equites cum plebe*, hoc eſt, excepto *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur. 2.

Tertiò, pro omnibus omnium ordinum civibus indiſcriminatim, *patribus, equitibus, plebe*: 3.

ex

ex his enim *tribus* ordinibus, poſtquam deſiiſſent eſſe *Reges*, necdum orti eſſent *Imperatores*, univerſa civitas conſtabat. Et in hoc ſenſu, ſiquidem toto illo ſpatio illius Reip. *ſtatus* erat *popularis*, intelligendi ſunt Romanarum rerum ſcriptores, quoties de *ſalute dignitate, majeſtate populi* conſervandâ loquuti ſunt.

IX. Hæc ego diligentiùs paulo expoſui; non ſolùm quia vocabulorum plerorumque hujus generis propriæ *ſignificationes* ex ejus populi uſu pendent, à quibus & voces ipſæ ad nos derivatæ ſunt: ſed etiam aliâ de causâ
1. duplici. Alterâ, ne *ambiguæ vocis* minùs commodâ interpretatione decipi nos &
2. circumveniri patiamur: alterâ, ne in nudâ *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps eſt communitatis, & *populi caput*. Quatum utraque quanti ſit momenti ad rem præſentem, ex his quæ jam dicturus ſum, ſtatim intelligetis.

X. Dico itaque *primò*, *populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam ſignificantia,) ſumi poſſe *duplici-*
1. *ter*. Vel *collectivè*, ut ſignificet *totam communitatem* Reipublicæ; id eſt, principem &
2. ſubditos ſimul: vel *diſcretivè* & præcisè, ut ſignificet *ſubditos* tantùm & ſeorſim à Rege. Eodem omninò modo, quo *corpus* vel dicit reliqua *membra ſimul* cum capite; vel *membra*

illa

illa præcisè & seorsim à capite: Et *Familiæ* appellatio nunc omnes complectitur qui unarum sunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipsímque etiam *patrem-familias* quí reliquis præest; nunc eos tantùm qui sub ipsius imperio sunt, & quorum ipse curam gerit: Et *Exercitus* nomine, aliàs continetur unà cum militibus ipse etiam *Imperator*, aliàs non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliisque id genus vocibus, quæ significant *collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad *unum* aliquod velut principium & caput, facile est cernere. Igitur si non *animo maligno* (ut suspicari licet) at certè *periculosissimo errore* factum est, ut quod de *populo* priore sensu dictum est, *collectivè* sc. & ut ea vox complectitur inclusivè *totam communitatem*, i. e. unà cum subditis principem, detorqueatur & accommodetur *populo* in posteriore acceptione, i.e. *solis subditis* exclusivè.

XI. At quî constare poterit nobis, inquietis, *Populi* appellationem priore sensu & *collectivè* in isto Axiomate intelligi debere potiùs, quàm posteriore & *discretivè*? Respondeo, ex communi usu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejusdem rationis & significationis abundè satis id constare. In quibus certissimus interpretandi Canon est; *Voces collectivas collectivè semper sumi debere*,

debere, niſi adjectum ejus oppoſitum diverſum poſtulet. Exempli gratiâ, ubi dicitur, *Col.* 1. 18. Chriſtum eſſe *caput corporis Eccleſiæ*: manifeſtum eſt ex oppoſito adjecto, *Capitis* ſc. mentione, (cui *Corpus* ibi *relativè* opponitur;) *Corporis* vocabulum *diſcretivè* ſumi, pro reliquis membris corporis præcisè & ſeorſim à capite. Sic etiam, ſiquis diceret Imperatorem *Exercitum* è caſtris eduxiſſe, aut in hyberna demiſiſſe; vel patrem-familias interdixiſſe, nequis *domeſticorum* intempeſtâ nocte exiret ex ædibus; vel (quod de *Davide* ſcribitur) quidquid Rex feciſſet, gratum id *Populo* fuiſſe: manifeſtum eſt, ex adjecto ubique oppoſito *Imperatoris*, *Domini*, *Regis* nomine, vocabula illa collectiva *Exercitus*, *Familiæ*, *Populi*, non eſſe tamen *Collectivè* intelligenda, ſed *diſcretivè* & excluſivè. Hoc eſt, *Exercitus* appellatione milites ſolùm contineri, Imperatorem non item; & *Familiæ*, domeſticos ſolùm, non Dominum; & *Populi*, ſubditos ſolùm, non item Regem. Ratio eſt, quia adjectum in ipſo orationis filo *oppoſitum*, quod eſt alterum *correlatorum*, neceſſariò innuit *vocem collectivam*, ſibi ex adverſo reſpondentem & ei *relativè* oppoſitam, continere ſuum *correlatum præcisè*: hoc eſt, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem

tem *totam communitatem* ex utroque termino correlato quasi aggregatam.

XII. Cæterùm ubi non est adjectum *oppositum*, quod ipsius significationem ad alteram tantùm *relationis* partem necessariò contrahat; ab omni sanâ ratione alienum est, *collectivam dictionẽ* aliter quàm *collectivè* accipere, & in justâ suâ latitudine: ita sc. ut *utrumq; relationis terminum* suo ambitu complectatur. Maximè, ubi in *salutis*, *utilitatis*, alteriúsque boni aut commodi quod sit utrique commune, ratione sermo versatur, Exempli gratiâ; Si statueretur cras movenda castra, ne *Exercitus* ab hoste opprimeretur; aut in *Familiæ* usum fruges colligendas: non esse incolumi capite vel *Orestes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familiâ* dicta essent sic intelligeret, quasi *militibus* solùm & *famulis* prospectum esse vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui Exercitum, nullâ *Patris-familias* qui familiam regit, habitâ ratione. Quod perinde est, ac si valetudinarius à medico admonitus, ut *Corporis sui* curam aliquantò diligentiorem in posterum haberet; *pectus & crura* & quæ post cervicem sunt *membra* inciperet exinde quàm diligentissimè fovere; quid interim *Capiti*, fieret, supinè securus: eò quòd medicus *Corporis* tantùm meminisset, non item *Capitis*.

XIII. Accedo

XIII. Accedo adhuc ad rem propiùs. Si gregariorum fortè militum turba *ſalutem Exercitus* dicerent eſſe *ſupremam Legem militarem*; ſuum autem *Imperatorem* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum ſit ni maturè jugum collo excutiant, amiſſam brevi fore univerſam *Exercitus libertatem*: atque ex hoc principio de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipſo etiam *Imperatore* tollendo, conſilia inter ſe agitarent; Vel ſi *ſervi domeſtici*, (quos tamen vult Apoſtolus, 1 *Pet.* 2. 18. *heris, non bonis tantùm & æquis, ſed duris quoq; & moroſis ſubjici*,) factâ inter ſe conjuratione, herilia juſſa ut iniqua recuſarent, *herum* ipſum ut aſperiùs dominatem exturbarent ex ædibus, claves & loculos & univerſam ſupellectilem occuparent, & omnem *rem domeſticam* pro ſuâ libidine adminiſtrarent; hoc uno prætextu, quòd ſit *ſalus Familiæ ſuprema Lex Oeconomica*. Quis non fateretur ſcelerata illa & nefaria *conſilia*, ex iſtis *principiis*, (quæ ſane, ſanè intellecta, & veriſſima ſunt & utiliſſima,) non poſſe legitimâ ullâ conſecutione deduci? Et tamen non eſt *ovum ovo* ſimilius, quàm huic argumentandi generi eorum hominum ratiocinatio, qui ſeditionibus civilibus *ſalutem populi* obtendunt. Quaſi vero non contineretur, idque eminenter, in ſalute *Exercitus*,

&c

& *Imperatoris*; in ſalute *Familiæ*, & *Patris-familias*; in ſalute *populi* & *Principis ſalus*. Ut ſummatim dicam; *ſalutem populi*, id eſt, Regis & ſubditorum ſimul, fatendum eſt eſſe *ſupremam Legem*: aſt *ſalutem populi*, id eſt, *ſubditorum* ſecluſo Rege non item.

XIV. Dico *Secundò*, quiddam amplius. Etſi *Populi* vocabulo in hoc axiomate nec *ſubditos* ſine Principe, nec ſine ſubditis *Principem*, præcisè & ſolitariè intelligi debere, ſed utroſque conjunctim, ſatis dilucidè, à me confirmatum exiſtimem: qui tamen aut *dignitatem perſonarum*, aut iſtius ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs conſideraverit, libentiùs eum conceſſurum, de *ſalute Principis* præcisè intelligendum eſſe celebre id dictum, quàm de *ſalute ſubditorum* præciſé. Imprimis, ſacroſanctam eſſe *Regum Majeſtatem*, non veteres ſolum *Patres Eccleſiaſtici* (etiam tunc cum nulli adhuc eſſent *Reges Chriſtiani*,) prolixiſſimè agnoverunt; qui eos ut homines *à Deo ſecundos*, & *ſolo Deo minores* coluerunt, pro eorum *ſalute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *ſalute* totius populi ſalutem & felicitatem pendere docuerunt: ſed & ipſe Deus Opt. Max. in ſacris literis (ut fusè oſtendi poſſet, ſi opus eſſet) abundè teſtatum eſſe voluit. Unde factum, ut eâ ſemper mente fuerint pii omnes & bonæ indolis cives, ut ubi ex aleâ belli in extre-

mum discrimen adductæ res essent, unius *Regis salutem* suæ omnium saluti anteponendam judicarent: Quod, uti bonos subditos decuit, apertè professi sunt *Israelitæ* illi, qui sub execrandâ conjuratione *Absolonicâ*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem servaverant, 2 *Sam.* 18. 3. Nec aliud voluere, qui *Regem* (non homini mortali in rem suam turpiter adblandientes, sed spiritu Dei sancto dictante locuti,) *narium suarum spiritum* esse dixerunt. Sic enim pius, & ab utero sanctificatus propheta, *Jeremias* locutus est, *Thren.* 4. 20. translatione usus aptissimâ: quum sit *Spiritus* ille qui per *nares* attrahitur & emittitur, (*a*) *Spiritus* ille *vitalis*, quo quasi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *exspirare* protinus necesse est animal vivens & interire. *Cum exit Spiritus ejus revertitur homo in terram suam*, *Psalm.* 146. 4.

(a) *Animus Reipublicæ tu es: illa corpus tuum.* Senec. 1. de clem. 5. — *Ille spiritus vitalis, quem hac tot millia trahunt* Ibid. c. 4.

XV. Quin & illud observatu dignum est, à *Romanâ* gente ad nos deveniſſe illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc usurpatum cùm maximè floreret *Roma* sub statu populari. Non est utique quod quis miretur, illis *salutem populi* fuisse pro *suprema Lege*; quibus ipse *Populus* erat *suprema potestas*. *Populi* tunc erant Leges, *Populi* judicia, *Populi* universa jurisdictio, ipsa denique αὐτοκεφαλοεία *Populi*, & majestas. Unde illa tàm

tàm frequens, apud hiſtoricos omnes, apud *Ciceronem*, apud alios ejus ævi ſcriptores de *Majeſtate populi Romani* mentio; ut in *ſtatu Democratico*: quæ omnia in *ſtatu Monarchico*, non populi ſunt, ſed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *populi ſalus*, apud quos *populi* erat *Majeſtas*, quod quanti fuerit hoc ipſo *Aphoriſmo* toti orbi teſtatum eſſe voluerunt: tanti nobis, ſi nos ejus *Aphoriſmi* authoritate tueri velimus, (ſervatâ modò, ut par eſt, in tam differentibus utriuſque Reipublicæ formis analogiâ,) debet eſſe *Regum ſalus*, qui non aliam quam *Regiam* agnoſcimus *Majeſtatem*.

XVI. Ex his quæ dicta ſunt ſatis conſtare puto, nec in illâ *ſalutis*, nec in iſtâ *Populi* appellatione eam ineſſe vim, ut inde poſſit ſine ſummâ perverſitate pervulgatum hoc *Axioma* in Regiæ dignitatis præjudicium diſtorqueri. Quod ſi reliqua illa, quæ ſola jam ſuperſunt, verba ritè expendantur, *ſuprema* ſc. *Lex*; agnoſcent, uti ſpero, quibus aliquid reliquum eſt aut cordis aut frontis, iſto *Axiomate* vix potuiſſe dici aliquid quod ad ſummam *Regum poteſtatem* ſtabiliendam amplius eſſet & illuſtrius. Supponit enim iſta locutio *ſuprema Lex*, eſſe oportere neceſſariò alicubi in omni Rep. poteſtatem aliquam, quæ ſit omni poſitivâ *Lege humanâ* ſuperior: ad quam proſpicere pertineat,

tineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimiùm superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est: quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere*; nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, Legibus sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpâ fit, nec *Legislatoris*; sed (ut optimè observavit (*a*) *Aristoteles*,) ex ipsâ naturâ earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt: quæ cum sint & pro varietate suâ *indefinitæ*, & quia ex futuro pendent *incertæ*, non possunt propterea (*b*) *certis* aliquibus & *definitis regulis* comprehendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint (*c*) *plerumque* justa, & utilia toti communitati: etsi fieri potest, sæpissiméq; fit, ut ex emergente aliquâ inopinatâ occasione, deficiant illæ *Leges* in casu aliquo particulari non prævisо. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *arbitrariæ* cujusdam *potestatis* relictus locus: nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *patriæ* subveniatur, & *publicæ saluti* consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Æquitati* cedere

(a) —ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων. Arist. 5. Ethic. 14.

(b) *Nulla tanta providentia potuit esse eorum qui leges componebant, ut species criminum complecterentur.* Quintil. declam. 331.

(c) τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

dere debere ubi exigit necessitas, *Justitiam Legalem*: quum sit *æquitas* nihil aliud, (eodem *Aristotele* definitore,) quàm (*d*) νομίμου δικαίου ἐπανόρθωμα, *Emendatio* sc. sive *Correctio justitiæ legalis*, vel etiam ipsius *Legis* (ut ipse suam illam definitionem mox explicat) ἐπανόρθωμα νόμου, ἡ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, supplendo ejus *defectum* in casibus particularibus, in quibus ipsam aut à *Justitiâ*, aut ab *utilitate publicâ*, deficere contingit ob nimiam *generalitatem*. Leges enim necesse est constitui (*e*) *generaliter* per respectum ad ea quæ *plerunque* fieri solent; non autem ad omnia ea quæ contingere possunt in *particulari*: quorum nonnullis si strictè & ex verborum præscripto accommodentur *Leges*, deficere eas necesse est etiam, aut à *Justitiâ* morali, aut ab *utilitate communi*, aut ab utraque.

(*a*) Aristot. 1. Ethic. 14.

(*e*) τὸ καθόλου μόνον λέγουσιν οἱ νόμοι. ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα. Arist. ibid.

XVII. Hoc igitur posito, postulare *salutem populi*, hoc est, publicam utilitatem, ut sit in Rep. authoritas aliqua *Legibus superior*, quæ earum *defectus* suppleat: & illud etiam necessariò consequitur, quod idem *Aristoteles in Politicis* asserit, supremam hanc *authoritatem* non posse ad alium quempiam pertinere quàm ad ipsum (*a*) τὸν ἄρχοντα, hoc est, eum qui toti communitati *cum summo imperio præest*,

(*a*) Aristot. 3. Polit. 1.

(b) Homer. Iliad. β. (b) Ὦ λαοὶ τ' ἐπιτετρέφαται, ϗ τόσσα μέμηλε,

Sive is *unus* ſit, ut in regimine Monarchico; ſive *plures*, ut in aliis Rerump. formis. Ergóne licebit ſubditis, publicæ *libertatis*, vel etiam *ſalutis* obtentu, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumpere, *Legúmque* ſimul & *Regum* authoritatem intolerando faſtu ſub pedibus conculcare? atque in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphoriſmo* turpiter abuti, quem crepare ſolent, ut ſibi mutuò ſubinde ſuccinere ſeditioſi cives, *Salus populi ſuprema Lex*? Qui fit, ut contrà non intelligant, hoc ipſo dicto agnoſci *Principis* in ipſas *Leges* aliquod imperium? Ita ut ipſi liceat *ex plenitudine poteſtatis*, ubi cogit neceſſitas & res moram non patitur, ut ab hoſtibus externis vel domeſticis perduellibus ſuam ſubditorumque *ſalutem* tueatur, ſtrictam *Legum* obſervationem interim deponere, vel ſeponere ſaltem ad tempus: ne ex nimiùm ſuperſtitioſâ & intempeſtivâ *Legum reverentiâ*, ſéque populúmque ſuum, & ipſas quoque demúm *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire permittat.

XVIII. Illi

XVIII. Illi Quæſtioni, *An Princeps Legibus* à ſe latis vel confirmatis, & populi conſenſu approbatis, uſúque receptis, *ſolutus ſit*? & quatenus eas (ordinariè) obſervare teneatur? erit fortaſſe (ſi Deus dabit) ſuus poſtea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipſi liceat, *extra ordinem* & in caſu neceſſitas, pro *ſaluâ publicâ* tuendâ, *præter*, vel etiam *contra Leges* aliquid facere? Sic facere licere, idque bonâ conſcientiâ, uti *primò* optimorum Regum, in omnium quà patet orbis gentium hiſtoriis, exempla probant; & dictat *ſecundò* ipſa ratio, à *Legum* διὰ τὸ καθόλου *defectu*, & eventum particularium multiplicitate atque incertitudine modò adducta; & *tertiò* ſatis firmant, quæ de *jure Regum* ſunt à *Samuele* diſputata, nec poſſunt commodè, (quod tamen eſt à multis tentatum) aliorſum trahi, 1 *Sam.* 8. Ita ne cui hac in re, ex præſente dicto pravè intellecto, aliquis aut ſuperſit, aut oboriatur *ſcrupulus*; liceat mihi quæſo celebre hoc dictum ad primam ſuam *originem* revocare denuò: Et ni id effecero ut fateamini, *ſalutis publicæ* procurationem poſthabitis *legibus*, idque ex ſententiâ iſtius dicti, ex ipſius *Principis voluntate* ſolâ, nec omnino ex *populi arbitrio*, pendere; cæcutire in clariſſimâ luce, & optimæ cauſæ non defenſorem, ſed proditorem

1.

2.

3.

rem & prævaricatorem hactenus fuiſſe me, exiſtimate.

XIX. A *Romanâ gente* ad nos defluxiſſe hoc *axioma* paulò antè dixi: Illud nunc adjicio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod ſciam) id ſcriptum reperiri; hauſtum tamen (ut ipſe *Cicero* teſtatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipſiſſimis *Legum verbis* deſcriptum. Is ergo, poſt deſcriptas & explicatas libro ſuperiore *Leges* ad *Religionem* & *cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recenſendas quæ ad *Remp.* & *Magiſtratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obſecro; "*Regio Imperio duo ſunto: iique præeundo, judicando, conſulendo, Prætores, Judices, Conſules appellantor. Militiæ ſummum jus habento: Nemini parento: Ollis ſalus populi ſuprema lex eſto. Ollis*, inquit, (ſic enim priſci loquebantur) id eſt, *Illis, ſalus populi ſuprema Lex eſto.* Sed quibus tandem *illis? Illis* nimirùm, qui *regio imperio* prædîti erant, qui *militiæ jus ſummum* habebant, qui ſupra ſe poteſtatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoſcebant. Hoc eſt, *binis Conſulibus*; qui etſi ex conſtitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magiſtratum gerebant, *Urbi* tamen & *orbi Romano cum ſummo imperio* pro tempore præerant. Adeſte

hîc

hîc omnes, quotquot eſtis ubivis gentium, populáris audaciæ patroni aut aſſeclæ: Legite, relegite totam hanc *periodum*; ſingulas expendite *ſententias*, *clauſulas*, *commata*; excutite *verbula*, *ſyllabas*, minutiſſimos quoſque *apices*. Ubi tandem reperietis, conceſſæ ſubditis (*invito Principe*) aut de *ſalute Populi* judicandi, aut aliquid *contra Leges* faciendi ſtatuendive, poteſtatis, vel tenue aliquod veſtigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum ſeries, ſupremam illam authoritatem, quæ ſit omni latâ *Lege ſuperior*, adeóque (*a*) *publicæ ſalutis* curam univerſam, ad eum unum ſpectare propriè, cui & *Regium imperium* competit, & *Militiæ jus ſummum*, & ὑπερέχουσα *nullique ſubdita* ἐξουσία? Id quod *Ariſtoteles* etiam (ut præſtantiſſimorum urriuſque Linguæ ſcriptorum hâc in re conſenſum habeatis,) his verbis expreſſit, 3. *Polit.* 2. "Δεῖ τὸν "ἄρχοντα, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ "τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνα- "τοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ "μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάν- "των, id eſt, *Penes eum qui præeſt Rei-* "*publicæ ſive ſit unus ſive plures, iis de re-* "*bus ſtatuendi arbitrium & poteſtatem eſſe, de* "*quibus leges accuratè* [i. e. in particula-ri] *loqui non poſſunt, propterea quòd* "*non*

(a) *Salutem Reipublicæ nulli magis convenire, quàm Cæſari.* Paulus l. 3 F. de off. præf. vig.

"*non ſit facile universè ſingula comple-*
"*cti.*

XX. Excipient hîc fortaſſe nonnulli, peſſimè agi cum genere humano, ſi ex *unius hominis* arbitrio ſic penderet *omnium ſalus*, ut non liceret cuiquam in caſû ſummæ neceſſitatis eo inconſulto ſuæ *publicæque ſaluti* conſulere. Quid ſi ex caſu ſubito & inopino res non patiatur *unius diei* moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere abfuerit? Dum itur, conſulitur, reditur, actum erit de *Republicâ*, ſi neceſſe ſit in tantis temporum anguſtiis, & locorum ſpatiis, *Principis conſenſum* & veniam expectari. Reſpondeo, videri & *ſubditis* aliquid in hoc genere licere, ſi gravis nec aliter evitanda poſtulet *neceſſitas*, idque inconſulto *Principe*, (*Neceſſitas* enim, quod dici ſolet, (*a*) *Legem non habet*:) nego tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *ſubditis* competere poteſt, ut ſc. Legibus poſthabitis *publicæ ſaluti* conſulant, id ipſis aliunde accreſcere; præſentis autem *Aphoriſmi* authoritate, velut fundamento, niti nullo modo poſſe, qui curandam & procurandam *populi ſalutem* uni *principi*, relinquit, non autem ipſi *populo* permittit. Deinde aliud eſſe, *inconſulto principe*, aliud eo *invito*, aliquid contra Leges attentare: fieri

(a) Ἐγὼ γάρ φημι κὴ νόμον γε μὴ σίζειν, Ἐν τοῖσι δεινοῖς, ἢ ἀναγκαίων πλέον, Eurip. ap. Stob. λογ. 1. 10.

I.

fieri enim illud licere, debitis conditionibus obſervatis; hoc nullâ conditione licere. Dico *ſecundò*; Subditis, ſi quid attentare velint in ordine ad *ſalutem publicam*, duas præ cæteris conditiones ſanctiſſimè eſſe obſervandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *neceſſitatis* excuſatione ſe tueri poſſe. Eas quàm ſanctè obſervarint, qui funeſtiſſimorum in hoc regno motuum vel *authores* exſtiterunt vel *fautores*, dicere non eſt meum: ipſi viderint. Sunt autem *duæ* illæ *conditiones*, iſtæ: Altera, ne quid fiat, tentetúrve fieri *in Principis præjudicium*; cujus perſona & dignitas, intereſt *ſalutis publicæ*, ut ſartæ tectæ conſerventur. Altera, ne quid ſimiliter fiat, fierive tentetur *contra Leges* & jura, niſi *ex Principis conſenſu*; conſenſu nempe, vel *expreſſo*, ubi commodè haberi poteſt, vel (ubi is longiùs abeſt, nec res patitur moram,) rationabiliter ſaltem *præſumpto*. Tunc autem abſentis Principis *conſenſus* rationabiliter *præſumitur*; cum tàm magna támque (*b*) evidens premit *neceſſitas*; ut nemo ſanus & prudens poſſit dubitare, Principem ipſum, ſi ibi tum præſens eſſet, *Legis* gratiam & *relaxationem ſubditis* conceſſurum. 2.

(b) *In manifeſtis non opus eſt interpretatione, ſed executione.* Aquin. 2. 2. qu. 120. art. 10.

XXI. *Duabus* hiſce *conditionibus* obſervatis, niſi aliunde oboriatur (ex particularibus

ſc.

(a) *Certum est omnia licere pro patria.* Quintil. declam. 369.

ſc. circumſtantiis,) impedimentum, (*a*) licere dico *ſubditis*, pro tuendâ adverſus exteros hoſtes vel domeſticos perduelles, *Principis & populi ſalute*, ad communem utilitatem ſpectare magis, quæ *ſuprema Lex* eſt, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent. Ratio manifeſta eſt: quia *media ſunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media* fini inſervire debent, non *finis* inſervire mediis. Quum ergo *ſalus publica* habeat rationem *Finis*, *Leges* autem *Mediorum*; & certum ſit in agentis intentione *finem* eſſe priorem & potiorem *mediis*: utrumque ſequitur, & communem *patriæ utilitatem* Legibus quibuſque particularibus anteponendam eſſe; & rectè præſumi idipſum ſentire *Principem*, qui in ferendis Legibus eſt *agens Principale*; adeóque in omnia illa ſe inconſulto geſta vel gerenda, *tacitè conſentire*, quæ (ſalvâ ipſius dignitate & jure) pro *communi ſalute* geri fierive manifeſta exigit neceſſitas.

XXII. Exempla hiſtoriæ paſſim ſuppeditant: quæ, quum ſit rei ipſius ratio tàm in aperto, ut minùs neceſſaria prætermitto. Unicum duntaxat, ſed illuſtre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inſeratur, quod noſtro etiam

etiam ævo noſtráque aliquorum memoriâ contigit, adducam: *Vicecomitis* ſc. *Wigornienſis* memorabile factum. Singulis *Angliæ provinciis*, (quas majores noſtri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere ſolemus, præeſt ad aliquos juris effectus annuus Magiſtratus, *Vicecomes* dictus, cuſtodiendæ *publicæ pacis causâ* potiſſimum inſtitutus. Huic Magiſtratui, ad tàm grave munus cum effectu obeundum, conceſſa eſt (ut par erat) Legibus hujus regni *militem contrahendi* poteſtas, & cum hominibus armatis quælibet *Comitatus ſui* loca, quoties facto eſt opus, adeundi & perluſtrandi: ita tamen, ut ei interim non liceat cum armatâ manu *Comitatus ſui* fines & terminos excedere. Poſt proditam inſperatò (ſummâ & ſingulari Dei benignitate & providentiâ) execrandum in omne ævum *proditionem pulveream*; ejus conjurationis conſcii nonnulli inque iis è principibus totius ſcenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* convenerant. Hos *Vicecomes*, vir ſtrenuus & prudens, collectâ armatorum manu, dum hac illac fugitantes perſequitur, ad extrema *Comitatus ſui* loca ſimul perventum eſſet; veritus ne illi, ſi is *metu Legum* ibi ſubſiſteret, incolumes evaderent, auſus eſt (*Lege* non obſtante) in *alienum Comitatum* ſuo confinem, militem educere: quò perduelles in-

inſecutus, eos in poteſtatem ſuam redegit, eorúmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos ſecum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat,) ſi vellet *boni civis* officio ſtrenuè defungi, ſic ſibi omnino faciendum: in eo neceſſitatis articulo intempeſtivam fore *Legum obſervantiam*; *Supremæ Legi*, hoc eſt, *patriæ ſaluti*, parendum; utilitati publicæ omnia poſtponenda. Confecto hunc in modum ex animi ſententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *neceſſitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vileſceret authoritas; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii ſint in *rigore juris* iſtiuſmodi *Legum violatores*: non ſatis exiſtimavit vir prudens, in ſolâ rectè facti conſcientiâ acquieſcere; niſi & ſuæ in poſterum *ſecuritati* conſuleret, & nequis ipſius *exemplo* ad audacius aliquid fortaſſis attentandum abuteretur quantum in ſe eſſet caveret. Confeſtim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicis memoriæ ſereniſſimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam ſupplex petit: Et prout commeritus eſt, à Rege prudentiſſimo, non tàm *ſpretæ Legis* veniam, quàm antehabitæ *publicæ ſalutis* laudem, impetravit.

XXIII. Expoſui jam vobis, Auditores, ut amicis quibuſdam obſequerer, aliquantò fuſiùs quàm ſoleo, quid mihi videtur de iſto *Axiomate* ſentiendum, *Salus Populi Suprema Lex*:

Lex : Simul ut os obturetur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,) *è naſo nimium compreſſo eliciunt ſanguinem :* hoc eſt, qui ex ſententiâ, piâ ſanè (ſi & ſanè intelligatur,) atque publico ſalutari, perversè interpretando ſenſum eliciunt impium, & rebus humanis pernitioſum. Summa totius rei, ut in pauca contraham, huc redit. Non ſi *lædantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *perſonæ* ; non ſi ſua ſint *ſubditis*, de quibus etiam meritò conqueri poſſint, publica quædam *gravamina* ; decurrendum eſt ſtatim, quaſi actum aliter eſſet de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ ſint *contra Leges*. Quòd ſi juſtus ſit metus, ab *externis hoſtibus* aut *ſeditioſis civibus* oppreſſam iri *Rempublicam*, niſi aliquid fiat, quod *Legibus* non eſt permiſſum : *Principi* fas eſt, ex Poteſtatis ſuæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas eſt, ex præſumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipſius præjudicium,) præſente neceſſitate ita poſtulante, à verbis & ſententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *patriæ* ſubveniatur, ejuſque *ſaluti*, ut *ſupremæ Legi*, inſerviatur. Pergam propediem (ſi Deus permiſerit & commodè potero) quæ reliqua ſunt perſequi, *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti*, &c.

Hucuſque,

HUcuſque, poſtquam ventis vela dediſſem ſubtriſti licèt cœli facie, incolumis tamen (Deo auſpice) in inſtituto curſu proceſſeram, jámque altum mare tenebam; certus, ſi per tempora liceret, quâ ire occœperam pergendi: cum coorta ante oculos ſæva tempeſtas, & jam propiùs adventare viſa, admonuit, parùm tutam fore in poſterum omnem in alto navigationem. Senſi itaquè nova protinus mihi capienda eſſe conſilia, nec niſi mallem ventis debere ludibrium, in undoſo & periculoſo mari moram trahendam longiùs. Vela ergo confeſtim retrorſum dedi, & navim maturè ſubduxi in portum. Namq; & mihi paulò honeſtius viſum eſt, gradu cedere, quàm depelli: & rebus meis longè ſalutarius, privatos intra lares in otio & in umbrâ vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidiâ & metu verſari.

Hinc eadem FINIS *diſcriminis atq; laboris:*